

& illam cupere matrimonio sibi complecti, seque ad breue tempus cum exercitu quam maximo posset, intraturum per mediam Hispaniam, qua sibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipsum, vt cœptis insisteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur. Simul etiam scribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam suarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret: ad hos, vt præmiis pollicitationibusque ad studia sua pelliceret. Stimulabat eius animum repulsa quam fuerat passus ex eo tempore quo Elisaben Principem coniugio petierat: regnandi præterea immoderata cupiditas, imperiique terminos pulchritudo prorogandi. Obseruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, simul & opulentia, tantarumque gloria rerum. Sed anteaquam rem ipsam adoriretur, placuit experiri sui regni proceres, & quali animo erga se forent explorare. Consilio itaque ex omnium ordinum viris habito, suam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope consensu pedibus manibusque in regis sententiam iere, siue quod intelligebant, id sibi animo sedere, neque posse iam à proposito dimoueri, siue quod illorum quisque sperabat, aut ex bello prædam ingentem, aut ex victoria dignitates amplissimas, aut ex rerum nouitate fortunarum suarum accessiones, quorum omnium esset in Hispania permagna facultas. Dicebant præterea non esse amplius hac de re consultandum, sed cum primum fieri posset, rem exequendam, anteaquam hostium vires magis magisque inualescerent.

*Lusitani regis per legatos obtestatio, vt rex & regina iuri suo cedant,
cui respondent.*

CAPVT VI.

CERTVS propofiti sui Lusitanus, compositis belli gerendi conditionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cum Archiepiscopo Toletano, cum reliquis omnibus earundem partium studiosis, mittit ordinis equestris virum quendam nobilem, qui procuratorio nomine desponderet sibi Ioannam ex sorore sua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbisque Hispani proceres atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Sositum equitem auratum, qui diceret regi & reginæ eo ipso tempore Valladoliti commorantibus, iam debere illis esse compertum Ioannam ex Ioanna sorore sua neptem fuisse filiam Enriqui regis legitimam, bisque iuratum Principem, regni que hæredem successtricemque bis declaratam, eoque iure post obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere. Se autem constituisse illam sibi coniugio copulare, rogareque illos obtestarique, vt sibi regni possessione cedant, & ne se inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam suo iure atque futura coniugis nomine posset autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, se tamen velle tantisper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat regni possessio cedere. Itaque debere illos quoque interim se regni administratione abdicare, & veluti sequestro deponendam, donec composita lite, ex iure daretur bonorum possessio, cui dandam esse leges iuraque decreuerint. Quod si nihilominus perstare obstinate vellent, neque ab incepto desistere, se ius suum armis vindicaturum, obtestabaturque Deum immortalem, vt omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Lusitani Principis legationem, rex & regina ex cōsultatione procerum qui eo tempore in curia manebant, responsum est se mirari, velle eum causam tam iniquam suscipere, atque exulcerare vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præsertim sororis adulterium esset illi compertissimum, neptisque spurcos natales vel ipso teste per omne Christiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, si is qui huiusmodi causam defenderet, esset temerarius quispiam, & nullius consilii particeps. Rogabant etiam obtestabanturque ne violaret affinitatis propinquitatisque tot pignora, ac præterea inter Hispanorum Lusitanorumque reges amicitiam, multis & illustribus officiis confirmatam: neque auscultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, sed propria vtilitatis cupidine ducti, aut suorum scelerum impunitatem quærentes, non illi obsequium, sed negotium potius essent exhibituri. Meminisset etiam illos eosdem fuisse qui per omnes Hispanias perque exterarum nationes diuulgarint, hanc Ioannam non modo non fuisse, sed neque esse potuisse regis Enriqui filiam, ob eamque causam desciuisse à suo rege, comparatoque exercitu collatis signis contra illum depugnasse: homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iureiurando sanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis quo Enriqus rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum successione dotali, seque noluisse conditionem accipere, non ob

aliam causam, nisi quod de regni hæreditate sibi non satis ex iure constaret. Quæ omnia si animo defæcato, omnibusque mentis perturbationibus libero perspiceret, non aggredetur negotium quod esset cum vtriusque populi cædibus tot incommoda illaturum. Quod persistere vellet, neq; ab incepto desistere, id potius iure ageret quam iniuria, se paratos esse ius suum bonorum atq; proinde sapientissimorum virorum iudicio submittere. Nam quod ille de possessionis cessione dicebat tãtis per, dum de iure disceptaretur, neque iustum neque honestum petere. Sin vero potius ferro quam iure velit decernere, se curaturos, vt regnum quod Dei benignitate possident, viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obtestantes, vt omnia mala quæ inde secutura sunt, in illorum autorem incentiuumque retorqueat. In hoc responsum Lusitanus orator dimissus est. 10

Rex & Regina Marchionem atque Archiepiscopum frustra tentant in officio retinere, atque vtraque pars se bello parat.

CAPVT VII.

REX vero & Regina ex postulatione Lusitani respõsõq; illius oratori dato perspicientes omnia iam esse hostilia, & ad arma spectare, nequid tamen intentatum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obtestarique ne vellent mala malis accumulare, atque igni fomitem oleumque addere camino, non quo timide aut summissè agerent, sed vt ostenderent cunctis, sibi non placere bella ciuilia, neque suorum ciuium sanguinis effusionem. Mittunt itaque bonos atque prudentes viros, imprimisq; ad Marchionem, qui suaderent illi, vt aliquando in sanio rementem rediret, reducerentque in memoriam, fuisse patrem eius qui fuerit primus autor desciscendi ab Enriquo rege ad Alphonsum fratrem, vnde quot Hispanæ reipub. detrimenta sint secuta, neminem esse qui ignoraret. Nunc vero filium patris vestigia insistendo, quid aliud esset, quam Patiequorum familiã ad Hispanorum perniciem Principum lege quadam fatali fuisse ortam? Videret ne maiorum suorum scelera ipse cum posteritate sua lueret, recordareturq; originis familiæ suæ, quæ pari ex causa Lusitaniam amisit. Quis enim ignoraret Patiequos fuisse Lusitanorum exules? Quod si res suæ in eo statu forent, vt reparari nullo modo possent, neminem mirari, si in occasu proprio decerneret omnia secum inuoluere. Nunc autem si velit, posse illum rupta, conuulsa refarcire. Velle namque ipsos publicæ vtilitatis causa omnia errata illi condonare, atq; obliuione sempiterna delere. Qui ad Archiepiscopum missi sunt oratores, nihil benignius retulerunt. Respondisse namq; perquam superbe ac minaciter, seque habere iustissimas desciscendi causas, quod non sibi debitus honor haberetur, quodque in alia fortuna promissis pollicitationibusq;, nunc in prospera fraudatus esset. Minabaturque ostensurum se nunc, quid esset Archiepiscopum Toletanum lædere. Exulcerabat hominis atrocitatem Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiscopus nimium indulgebat, vir superstitiosus, ac plane impostor, & callidus, seu versare dolos, seu certè occumbere morti, quem Marchio subornauerat, præmiisq; corruerat, vt se in familiam illam insinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocalios, idemque Archiepiscopi frater, cui fratris consilia non placebant, exhortabatur illum, atq; etiam liberius increpabat, quod ex causa tam leui tam insignem communi familiæ vellet infamiæ notam inurere, quodq; iustissimorum Principum gratiam, tot annorũ obsequiis collectam, occasione minima effunderet. Hoc ipsum familiares & amici, hoc ipsum orabant omnes qui bene consultum illi esse volebant. Sed qui obstinato animo semel obduruerunt, deteriores admoniti fiunt: quare neq; blanditiis Principum, neque fratris exhortationibus, neque amicorum consiliis locum reliquit vllum, neque magis incepto mouetur, quam si dura filex, aut stet Marpesia cautes. Ex insolenti Marchionis & Archiepiscopi responso grandis amicorum secuta est immutatio, non eorum modo qui suorum scelerum conscii nihil magis quam rerũ omnium perturbationẽ optabant, sed eorũ etiam qui antea putabantur esse pacis amatores. Nam viri religiosi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atq; fere optimus quisq; spemque metumq; inter dubii animo peiora verebantur. Omnes itaq; in duas factiones diuisi, suum quisq; ducem insequi statuit, Lusitanum illi, hi vero regem & reginam. Prima igitur prouidentissimis Hispanorum Principibus cura fuit scribere ad ciuitates, quo in statu res esset, hortariq; vt vrbes, oppida, castella, muris, fossis, aggeribus, vallibusq; munirent, machinisq; instruerent, vigiles circitoresq; adhiberent, excubias exploratoresq; dimitterent, qui hostis consilia, quidq; moliretur, captarent. Ad primores quoque regni literas dederunt, quibus faciebant illos, & de Lusitani legatione, & de responso illi

illi reddito certiores. Hortabantur etiam eosdem, rogabantque, ut ad belli expeditiones, quod proculdubio impendebat, omnes essent parati. Interim Lusitanus audito Hispanorum Principum responso, simul etiam factus certior, quo animo in se forent Marchio, & Archiepiscopus, Areuacorumque Dux, atque eorum appendices, auxilia vndecunque potest sibi contrahit, & quam maximum potest exercitum comparat, Hispanorumque perduelles admonet, ad certum diem sint in armorum procinctu, ut communi consilio atque ex composito vno tempore rem gerant.

Rex Valladolidi manet, & regina Toletum proficiscitur.

CAPVT VIII.

ERANT illa tempestate Valladolidi rex & regina, qui nuncio accepto de hostium expeditione, nihil amplius cunctandum esse rati, constituere, ut rex Valladolidi maneret prospecturus citramontanis regionibus, regina vero Toletum proficisceretur, vnde Bæticas aliasque vlttramontanas Hispaniæ regiones in fide retineret, prospiceretque ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius Duces Infantatus, atque Albanorum, & Comestabilis idemque Comes Pharius. Tentauit regina ex medio itinere reconciliare sibi Archiepiscopum Toletanum, qui eo tempore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni esse momenti, sed familiaritatis antiquæ memor, atque obsequiorum illius erga se in superiori fortuna. Voluit & ipsa præfens hominem conuenire, blanditiisque ad pristinam familiaritatem reducere, sed verita est, ne ea res aut timori, aut maiestatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaque per Comestabilem decreuit experiri omnia, qui tamen si homo prudens, idemque singulari quadam facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipsum antea missi fuerat, quam frater eius Comes Hemorocalius, quæ alii propinqui & familiares, qui fere omnes, præter vnum Ferdinandum illum Alarconium quem diximus à Marchione subornatum, studebant ad iustiorum causam ipsum reducere. Atqui rex cum videret in huiusmodi temporum motibus omnia etiam tuta esse timenda, statuit ire Salmanticam, atque deinde Zamoram, ut illarum ciuitatum optimates, decuriones ordinis equestris viri, atque tribuni plebis iurarent iterum in sua verba, renouarentque fidem publicam quam sibi atque regiæ coniugi obstrinxerant, cum primum regnare cœpissent: id quod omnes præstiterunt, atque imprimis Alphonsus Valentinus castrorum Metatus, qui Zamoranam arcem præsidio tenebat. Taurum urbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et si enim arx oppidi tenebatur à Roderico Vlloa regio quæstore maximo, regisque & regiæ perquam studioso: frater tamen illius natu maior, Ioannes Vlloa, disposuerat præsidia per loca urbis munitissima, obfirmaueratque contra arcem stationes latronibus armatis per pulchre instructas. Idem sæuiebat in ciues quos putabat suæ tyrannidi obstaturos. Nam & Enriquo rege suspendio adegit Rodericum quendam regium senatorem, atque pari supplicio extinxit alterum ordinis equestris virum, aliosque complures nobilissimos ciues quos dominationi suæ formidolosos existimabat, bonis spoliatos in exilium miserat. Is igitur timens scelerum suorum debitas poenas, statuit ad Lusitanum desciscere, illique urbem tradere, sperans se eo munere admissorum impunitatem assecuturum. Erat castri Inui præses & ipse quoque parium facinorum conscius, atque grassatorum latronumque receptor, qui non satis fidens regis & regiæ fidei publicæ, atque promissis quibus illum non solum patris criminibus donabant, sed etiam se multis illum beneficiis cumulatuos pollicebantur, deserta potiori causa Lusitano se adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populosque finitimos confirmat, Bæticæ colonias & oppida quæ illi ab initio obsequia sua detulerant, ut in fide permaneant hortatur, suspectos & dubios partim minis, partim pollicitationibus ad studia sua trahere conatur. In eos vero qui se hostes expresso declararent, inimicitias bellumque gererent, Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui se diui Jacobi militiæ Magistrum profitebatur, rei administrandæ negocium commendat. Ipsa Valladolidum ad regem proficiscitur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hispaniæ diuulsum, præsidio Marchionis oppressum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino qui non iuste, sed violenter in ipsos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus suis iugo, deque se in libertatem asserendo, seque suis Principibus dedendo agere incipiunt, arma corripunt, arcem impositam urbi obsident, Marchionis amicos, & qui ab illo iuri dicundo, aut vestigalibus exigendis præfecti erant, urbe fugant, Parietinum Comitem orant, ut auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiendum negotium mittat. At ille non impiger cum præsen-

tibus copiis accurrit, præclarum facinus illorum laudat, suamque operam ad id pollicetur, oppidanorum animos erigit, atque hortatur ut arcem obsidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem peruenisset, contrahit copias quam maximas potest, tam ex suis, quam ex amicis, quam etiam ex iis quas Magister à Calatraua in pro-cinctu habebant paratas, ut se Lusitano coniungerent. Cumque satis magno exercitu se ad soluendam obsidionem accingeret, iamque aduertaret, oppidanos trepidantes ac dubios, iamque incepti poenitentes, Parietinus Comes, ut magno animo sint, neque se duce quicquam timeant, hortatur. Confirmauit illorum animos opportunus aduentus Alphonfi Fonsecæ oppidi Cauensis & Alahegiurum domini, cum altero Alphonso Fonseca Episcopo Abilenfi, quos rex & regina miserant cum expeditis cohortibus in succursum illorum qui arcem obsidione cingebant. Quo auxilio aucti, stationes extra urbem, & in agrum spectantes, firmiori præsidio muniunt. Itaque Marchio à dissoluendæ obsidionis cogitatione destitit, & in alias curas animum transtulit, atque imprimis oppida, & castella, arcesque suæ ditioni subditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum secuti exemplum, ad hostes desciscerent. Ad Lusitanum præterea litteras mittit, nihil esse actum scribens, nisi properet, atque suo aduentu opem ferat, partesque dissipatas atque conuulsas confirmet. Arcis præses soluendæ obsidionis spe amissa, se cum arce Comitibus fidei ex pacto cõuento tradit.

Marchio Lusitanum hortatur per litteras, ut properet, & venit. Rex & Regina Lusitania bellum inferunt.

CAPVT IX.

MARCHIO cum intelligeret posse fieri, ut alia quoque oppida, castella & arces quæ pro illo stabant, Alcaracenorum exempla sequerentur, litteras ad Lusitanum dat, ut quam celerrime veniat, omnem bene gerendæ rei vim in celeritate positam esse scribit: quod si remissius agat, fore ut partium suarum feruor quem spes excitauerat, cum illius mora refrigesceret. Ioannam vero Principem quam Enriquis moriens illius fidei credidit, ab Ascalone in castra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut si Lusitano nuptui tradenda esset, commodius inde duceretur. Lusitanus rex etsi iam paratus erat, ut viam ingrederetur, hostiumque fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi festinat. Veniebant cum illo omnes regni sui proceres, tam ecclesiastici, quam sæculares, quorum & ex ordine equestri elegantissimus & strenuissimus quisque, sed neque superioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alii agros vendebant, alii oppignerabant, alii pretio viliori locabant. Atque ut est hominum genus superbum & arrogans, ex sumptuosiori cultu facti arrogantiores, nihil non sibi pollicebantur, & imprimis regis & reginæ fugam in suam Tarraconensem, neque spectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebantur inter se profugorum spolia, deinde oppida, municipia, castella, vicos, agros eorum qui fuissent Siciliæ regem reginamque coniugem secuti. Atque ita Placentiam perueniunt, quæ tunc sub Areuacorum Ducis ditione erat: eodemque Marchio deduxit, quæ se Hispaniæ regi-
nam profitebatur. Deinde in media urbis area suggesto rex & regina resident, dataque & accepta fide sponsalia contrahunt, acclamant lictores, & omnes qui aderant, vna voce, Viuant, Viuant Alphonfus Lusitaniæ rex & Ioanna Hispaniæ regina. Tunc nouorum Principum ex Hispanorum consuetudine manus auersas exosculantur, fidemque suam illi iureiurando obstringunt. Habitaque deinde consultatione quo potissimum iter arriperent, Areuacum placuit, propterea quod & comœatu rerum omnium abundabat, & ad bellum cum hostibus, pacisque cum finitimis res gerendas erat locus opportunus. Cæterum rex & regina cum accepissent nuncium earum rerum quæ Placentiæ gesta sunt, atque hostes Areuaci, hoc est, in mediis regni penetralibus confedisse, seque Hispaniæ reges iussisse appellari, & ipsi quoque se Lusitaniæ reges appellari, atque Limi-
taneis in ipsam Lusitaniam bellum inferri iusserunt. A Pace augusta visum est Lusitaniam inuadere, atque in ipsis regni penetralibus Nodarum castellum expugnant, & regi reginæque Hispaniarum subiiciunt, qui arcis præsidium Martino cuidam Septempubliano ciuitatis Hispalensis Viginti quatuor viro credunt. Is triennio in fide permanit, Lusitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudesque in prædam agens, captos, nisi qui se redimerent, in vinculis seruans. Cumque omnia hæc hostiliter exequeretur, nullius interim sceleris generi etiam inter suos pepercit. Tandemque Lusitano accepto precio arcem prodidit. Cumque patria extorris in exilio esset, alteramque prodicionem moliretur, deprehendi timens, nescitur quo profugus exilium mutauit. Alphonfus quoque Monroius qui se Tra-

se Traiani pontis Magistrum profitebatur, alia ex parte Lusitanorum fines transgressus Alegretum cepit, biennioque tenuit multa incommoda finitimis inferens. Tandemque à Lusitanis obsessus, cum non potuisset mitti auxilium, quo ab obsidione liberaretur, coactus est deditorem facere. Alphonfus præterea Cardenius Legionensis prouinciæ Cōmendatarius maximus, & qui se ex parte Magistrum militiæ sancti Iacobi profitebatur, sexaginta passuum millia intra Lusitaniæ fines pergrandi equitatu coacto excursiones maximas fecit, prædamque ingentem reportans, domum se recepit. In ea quoque Tarracōnensis prouinciæ parte quæ inter Durium & Limiam flumina Lusitaniæ contributa est, & ea Galliciæ quæ è regione ad septentrionem adiacet, nihilo secius excursiones, populationes & latrocinia vtrinque aguntur, atque intra ipsos Galliciæ terminos, Petrus Aluarides à Sotomaiori, qui pro Lusitano stabat, Tyden urbem quæ ad Episcopum Tydensem pertinebat, non magno negotio capit, iussitque se eius regionis Vicecomitem appellari. Atq; vt est genus illud hominum à labore in libidinem, & ab alienarum rerum abstinentia proclive ad latrocinia & rapinas, post peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perduravit.

*Lusitannus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamoram capit, Hispaniæ
copias parat, Lusitanum obsidet.*

C A P V T X.

ALPHONSVS Lusitanorum Rex auctus amplissimis regnorum titulis, reputans se cum quantam rem inchoasset, quodque sine ignominia non posset iam ab incepto desistere, præter illos quos in Hispania habebat ex professo hostium suorum hostes, statuit à finitimis auxilia sibi asciscere, atque in primis à Gallorum Rege, cum quo sciebat aduersarium suum pro Ruscinonis Comitatu repetendo belligerandi causas Tarracōnensium Principem eundemque Regem Siciliae habere necessarias. Mittit itaque legatos ad Gallum, atque per illos ostendit, quam iusto titulo Hispaniæ regnum dotale possideat, se habere in ipsa Hispania ex primoribus partem maiorem potioremq; & ad rem conficiendam nihil aliud deesse, quam factorem moderatoremq; cuius auspiciis res tanta gereretur. Hunc esse vnum Gallorum Regem, & præter eum neminem Hispanos omnes æstimare. Gallus suæ gentis vitio non satis constans in fœdere quod iam inde ab initio cum Rege & Regina contraxerat, in quo de Ruscinonis Comitatu mentio facta erat, quem non reddere statuit, iuratum fœdus abiurat, nouumque cum Lusitano icit, & quo expeditior esset ad bellum Hispaniæ inferendum, cum Eduardo Britannorū Rege, qui bellum Gallia illaturus ex Britania ingenti classe cum exercitu quam maximo mare traiecerat, is namque veniebat in primis vt Carolo Burgundionum Duci suppetias ferret, atque deinde vt ipse per se auitas maiorumque suorum antiquas inimicitias persequeretur. Transiit vero in hunc modum, vt induciæ in septennium proximum constituerentur, Gallus Britanno centum coronatorum aureorum millia statim daret, atque deinceps quotannis quinquagenos millenos, quodq; Gallorum Delphinus (sic enim à Gallis appellatur quem Hispani Principem Regis regniq; hæredem vocant) Britannorum Regis filiam duceret uxorem. Liber itaq; in præsentiarum Gallus ab Oeasone Aquitaniæ oppido in Barduliã Hispaniæ regionem bellum infert. Ioannes Vlloa Taurum Lusitano tradidit, qui arcem expugnauit quæ pro Roderico Vlloa fratre suo quæstore maximo Hispaniæ stabat, eidem Ioanni credit. Ioannem deinde Porrium qui Zamoranæ ciuitatis per partem populi facile princeps erat, pollicitationibus allicit, vt urbem sibi tradat, generumq; suum † Hispaniæ Metatum, qui urbis arcem præsidio tenebat, secum inducat, vt suam factionem sequatur. Magnam pecuniarum vim illico se daturum promittit, atque deinde post rem peractam agri Zamorani ad certum incolarum numerum vicis & castellis se illos donaturum. Quod cum Rex Ferdinandus persensisset, mittit ad illum nuncium, rogans vt in fide permaneat, neque iusiurandum quo se sibi Regiæque consorti obstrinxerant, cū magna ipsorum infamia violarent, fideique suæ ingentia præmia illos relatuos pollicetur. Quod si ad tenendam urbem grandiori præsidio erat opus, se missurum cohortes quæ illis viderentur sufficere. Ad quæ Porrius rescribit, satis præsidii in ciuibus esse, dolere vero se perfidiæ insimulari, non se iis maioribus ortum qui talia facerent: nihilo minus tamen de proditionis conditionibus cum Lusitano agit, atque accepto precio urbem illi prodit, secumque in eandem proditionem Metatum arcis præsidem trahit. Lusitani vexilla cum suis vulturibus attollunt, Regemque Hispaniæ cum uxore identidem inclamitant. Urbe Rex potitus arcem eidem Metato credit,

Francisco Valdesio Ioannis Porrii ex sorore nepoti committit, atque Zamoranis rebus compositis Taurum ad Reginam coniugem redit. E diuerso Rex & Regina copias suas recentent, euoacntque omnes quos ante monuerant, vt essent in procinctu, & parati ad bellum futurum, & qui equo merebant, suas immunitates ex antiquo Hispaniarum more promittit, & alios quoque propositis præmiis & honoribus prouocat. Conuenerunt præterea omnes ex omnibus oppidis, ciuitatibus, & municipiis totius regni, qui ab initio studia sua & obsequia obtulerunt, præterquam illi quibus alterius factionis duces negotium faceſſebant. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mendoza Cardinalis Hispaniarum cum illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Duce, atque ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluniensis Comes, Alphonſus Enriqus Archithalassus Hispaniæ, Garſias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux, Enriqus Enriqui ad Alistam Comes, Petrus Veraſcus Hispaniarum Comeſtabilis idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriqus Triuinius Comes, Petrus Oſorius Aſturicensis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinarum Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Marriqus Caſtaneti Comes, Gabriel Manriqus frater eius Oſorninus Comes. Alii quoque ſummates & infimates Præſules, atque ordinis equeſtris mediocriſque conditionis & oppibus cenſiti viri ſuperioribus acceſſerunt. Dux à Methymna Aſindica cum ſibi affectis Hiſpalenſibus, & Ægabrenſis Comes non venerunt, ſed neque fuerunt vocati, propterea quod alteri cum Marchione Gaditano qui Aſindum opprimebat, alteri cum Alphonſo Aquilario qui per fauorem populi omnibus omnium ordinum ciuibus imperitabat, erat diſſidium. Qui proculdubio diuerſarum partium habebantur, neque dubitabāt, quin Marchionem Villenatem atque totam factionem illam ſequerentur, cum præfertim due illius ſorores vtrique eſſent nuptæ. Beltranus à Cueua dubius erat vtram in partem traheretur: hinc amor in ſuppoſititiam illam quæ vulgo putabatur eſſe illius filia, quod neque ipſe inficiabatur: hinc timor, quod in huius belli diſcrimine victoria in Regem & Reginam videbatur eſſe propenſior. Hi omnes quos enumerauimus, Valladoliti congregatis acceſſerunt, quos à Toledo Regina exciuerat, atque obiter quos à Segouia, & ab Abila locis finitimis coegerat, eumque exercitum cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere luſtrari militum numerum, cenſaque ſunt cataphraſtorum equitum quatuor millia, leuis armaturæ octo millia, peditum vero ex Callaicis, Aſturbus & Bardulis, Citraq; mōtanis ad triginta millia. Tot tantisque copiis Rex auctus diſtribuit exercitum in quinque & triginta cohortes, motiſque ſignis ad Dorii dextram ſecundo flumine Taurum petit, vbi eo tempore Luſitanus erat. Qui cernens hoſtem & militum numero atque robore & populorum fauore longe ſuperiorem, continuit ſe intra muros vrbis que munitiones, ceſſitque tempori, non auſus credere ſe campo Martique communi. Hiſpanus ad quinque horas in procinctu armorum ordinatiſque cohortibus in medio campo ſtetit, expectans an Luſitanus quicquam auderet, velleretque fortunam belli experiri.

Æ LII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM
AC HISPANIENSIVM HI-
storici, Decadis primæ Liber
quartus.

*De nuntiis hinc inde miſſis, ac prouocationibus vltro citroque ad pugnam factis,
deq; penuria quam exercitus noſter eſt paſſus.*

CAPVT I.

ERNANDVS vbi ſe fruſtra in armis eſſe, neque ab hoſte copiam pugnandi fieri videt, Gomezium Manricum ad Luſitanum mittit qui hæc illi nunciaret: Meminiſſe eum debere, Rodericum Soſiam domeſticum ſuum nuper à ſe miſſum poſtulatam, vti Fernandus atque Iſabella eius vxor ex iis regnis quæ ad Ioannam eius neptem quam vxorem ſibi deſponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideque reſpondiſſe, mirari ſe, quod tantus Prin-

Princeps, tot egregiis artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamque iniustam petere vellet. Rogasse etiam se ne tantam seditionem cædium, incendiorum, non solum in Castellæ Legionisque regnis, sed in ipsa etiam Lusitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iurisque partes amplexus, ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, desisteret. Quod eum minime facere voluisse, quin exercitu infesto eorum inuasisset regna, regioq; titulo abusum esse. Proinde Fernandum hæc in summa dicere, se instructis copiis ad oppidum suum Taurum eo animo opperiri, vt laceffenti quouis modo responderet. Petere se, vt ex tribus vnum, quod malit, Alphonfus eligat: primum, vt ex ea parte regni quam vi occupasset, regio etiam nomine quod perperam sibi arrogasset, abnegato, quam primum egrediat: si quod autem ius sponsa eius sibi esse contenderet, causa coram summo Pontifice ageretur, quod is decreuisset, id vtrique parti ratum fore. Deinde, vt quoniam Alphonfus collatis signis cum Fernando se dimicare velle, professus esset, ne cunctaretur in pugnam descendere, nullam per eum moram fieri. Quod si neutrum placeret, quoniam opibus & copiis impar esset, ne tot homines innoxii duorum causa præliis & cædibus conficerentur, singulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum Dei ope, quam iniuste Alphonfus id negocium aggressus esset, eo duello planum fore. Ad hæc Lusitanus per Alphonsum Ferreram respondit: Sibi ius esse Castellæ Legionisque regna repetendi, vtpote sponso Ioannæ Reginæ quam Enriqui Regis filiam hæredem esse constabat, cuique etiam tres regni ordines publico consensu simul & iureiurando patris regnum tradiderant. Quare postulare se iterum, vt Fernandus cum vxore sua Regina Siciliæ à Castella quam occupatam habebat, primum discederet, deinde placere sibi, vt coram Pontifice maximo ius suum vterque persequeretur. Nam quod ad pugnam ad quam Fernandus prouocat, attinet, se regni sui proceres vnâ cum copiis quas diuersis in locis diuisas haberet, quamprimum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem descendat. Quod vero de singulari certamine Fernandus proposuisset, se id pro statu & communi salute omnium non detrectare, modo inter ipsos prius conueniat, qua ratione, & loci, & pugnæ inter vtrumque conferendæ periculum præstari possit, ne victor suo frustretur præmio. aliter enim frustra alterutrum victurum esse. Cuius rei firmitudinem alio modo obtineri non posse, nisi ab vtroque Rege Isabella simul & Ioanna, pro quibus ambo Reges in contentionem de iure regni venissent, obsides darentur. Quæ vbi Fernandus nunciata sunt, videri sibi respondit, Alphonsum verbis non armis de iure regni certare velle, frustra etiam ea causari Lusitanum, cum iudex præsto non esset qui litem dirimeret, neque sibi honestiores validioresque causas defore, quod Enriqus Rex cum regni sui proceribus, approbante etiam rem summi Pontificis legato, Isabellam Principem hæredem declarasset. Accessisse item ex ciuitatibus Hispaniæ procuratorum omnium consensum iureiurando vallatum. Ad hæc Enriquem ipsum, paulo ante quam è vita decederet, conuentum Segouix agere decreuisse, vbi conuocatis totius regni magnatibus & ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Isabellæ confirmaretur. Eiusque decreti autores fuisse, cum proceres multos Castellæ Primates, virosque alios regionis, consilio, litterisque præstantes: tum Marchionem Villenatem qui nunc pro Lusitano staret. Conscium etiam sibi Alphonsum esse, si ex animi conscientia loqui vellet, quam nullo iure ad regni petitionem Ioanna niteretur. Iam vero quo liberius inter eos singulare certamen fieri, & victor victoria facilius frui possit, quando per alios Reges aut nationes securitas ea præstari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri oportere: vt duos pro se Castellanos Alphonfus, duos item Fernandus Lusitanos eligant, notæ probitatis & fidei viros, qui solemnibus sacramentis astricti, pari equitum numero ab insidiis & violentia campum certaminis tutum liberumque reddant, vt in tali re fieri solet. Paratum esse se, intra triduum, quod sua inter sit exhibere. Indecorum enim esse tantis Principibus, negocium id in longius tempus differri. Quod autem de obsidibus Alphonfus peteret, indignum nimis esse Ioannam cum Isabella conferri, longe maximum inter vtramque esse discrimen, quod cum omnibus, tum Alphonso ipsi ignotum esse non poterat: daturum se tamen Principem filiâ obsidem, & alia in super quæ ad præstandam fidem idonea forent. Rursum Lusitanus, nisi Isabella obses deponeretur, omnia irrita sibi videri respondit. Nam etiam si ipsi victoria obtigisset, bellum nihilominus aduersus eam iterum suscipiendum esse. Eo modo sæpe ab vtroque missis remissisque nunciis, vbi neque acie dimicare velle, & singulari certamini causas Lusitanum quærere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen castra locat: triduoque ibi statiuâ habitata sunt. Quo tempore tanta commensus inopia in castris fuit, vt ad decem denarios in eas mensuras annona peruenerit,

quæ pridie duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res indies magis ingrauescebat. Nullum enim frumentum aliunde in castra supportari poterat. Ex iis namque oppidis & castellis quibus circa Taurum Lusitanus præsidia imposuerat, eorum præfecti cum magna armatorum manu egressi, frumentatum euntes prælio laceßere, prædas vndique agere, importata omnia interciperere, denique itineribus interclusis nostros frumento facile prohibere. Quod cum Rex animaduertisset, de ratione belli cum Ducibus consultare cœpit. Nouerat enim, Lusitanum copia rerum omnium abundare, sibi non commeatum modo, sed pecuniam etiam deesse, vnde militibus stipendia persolueret, aliaque ad vsum belli necessaria compararet. Præterea hostem obsidione premi non posse. Nam neque Durius vado transiri poterat, & ultra eum magna vi militum opus erat quæ egredientibus oppido Lusitanis obsisteret, quorum magna manus cum Rege mœnibus continebatur. Nullasque denique ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum in dies fieret, castra moueri. Hoc autem cum militibus iis cognitum esset, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum quod cum tãtas copias Rex coegisset quibus facile bellum patratum iri omnibus persuasum esset, ita discederet, quin aliquid memoratu dignum egisset, neque enim eam posthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquosque Duces transferre, quod ea Regi consulerent, quæ non ex dignitate ipsius, sed ex vfu atque dignitate sua essent, qui non contenti seditionibus bellisque pristinis, nunc de nouo protrahendi belli causas quærent, vt interim ab vtroque Rege fauorem & præmia emererentur, suisque priuatis commodis consulerent, & potestatem regiam imminuerent. Postremo aliquot eorum Regem ipsum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitam non seruarent, quod aperte illi imponerent, quod suæ ipsorum vtilitatis potius quàm dignitatis regis rationem haberent. Sibi ipsi Rex prouideret, se ad omnia quæ aggredi vellet, paratanda paratos esse, Regem suum non deserturos, quoad bellum conficeretur. Quæ cum magnatibus comperta essent, tumultus in castris oriri cœpit, his indigne ferentibus, quod à vulgo militum falsoque accusarentur, dum ex commodo Regis atque è re publica cuncta prouiderent, illis in suspitione sua atque accusatione perseverantibus. Denique Rex vt qui vtrorumque fidem integram esse sciret, magnatum qui vrgenti necessitati & damnis imminentibus occurrerent, militum qui magna erga Regem suum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos, nunc illos seorsum allocutus, magnates apud milites defendere, commeatum, rerumque aliarum inopiam excusare, belli denique difficultatem ostendere, ad hæc militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum sedatis, non amplius immorandum ratus, castra confestim mouere iussit.

*Rex & regina ex Segouienfi arce ararium accipiunt, ex ecclesiis argenti dimidium.
Villena & Requena capiuntur.*

C A P V T II.

CONCLAMATIS vasis castrisque desertis, Hispanus Methymnam, atque ex Turdesellis Regina eodem tendit, cœptumque est consultari de conquirendis pecuniis vndecunque honeste possent. neque enim erat vnde militibus stipendia soluerentur. Nã in superiori militia iam exhaustum erat ignotum illud argenti pondus & auri, quod Enriqus Rex in Segouienfi arce deposuerat, quodque Andreas Caprarius arcis Præses idemque eiusdem Regis villicus Lusitano postulanti denegauit, Regique ac Reginæ vltro tradidit. Quo facto magnam ab illis gratiam iniit, & Marchionatu Moiano & perpetuo arcis præsidio atque aliis compluribus beneficiis donatus est. Cumque ex superioribus bellis & ex præsentis rerum omnium perturbatione ciuitates & populi essent extenuati, non sunt ausi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque à se in aduersarium transferret. Plarisque omnibus visum est, argentum quod erat in ecclesiis diuino cultui dedicatum, in præsentis vsus debere mutuo accipi, idque non esse nouum, sed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri vsitatum: vt pecuniæ & templorum vasa quæ ornamenti causa fuerant donata, in huiusmodi necessitates conuerterentur, quando & in ipsam ædium sacrarum vtilitatem erogatio illa esset cessura, neque minus emolumentum prouenturum esse ecclesiis & monasteriis, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate quam bene iuuante Deo sperabant omnes, quam ipsæ ciuitates & populi ex pace quæ victoriam sequeretur. Quid quod negotio confecto supererat tempus, in quo possent ablata multiplicato scenore restitui? Quod

Quod senatusconsultum cum ad Regem Reginamque delatum esset, principio auerfati sunt, atque à tali sacrilegio abstinendum esse censuerunt. Sed cum illos præfens necessitas vrgeret, neque instans periculum remedii moram pateretur, coacti sunt ad prouerbi-um illud quod est frequens in ore Hispanorum: In extrema necessitate res Deo etiam dicatas non esse nefas ex sacrario tollere. Constitutumque est, vt argenti dimidium tolleretur ex vasis quæ diuino cultui minus essent necessaria. Cautum est præterea ecclesiis, vt ex tricenis centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, solutio fieret. Quod ecclesiarum Præfules atque omnis clerus habita ratione temporum & regiæ necessitatis non grauate fieri passi sunt. Primoribusque monasteriorum diui Hieronymi in sua cuique prouincia ea cura demandata est, vt sine vlla fraude argentum illud aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes qui se Diui Iacobi militiæ Magistrum dici volebat, & Ægabrensis Comes iussu Regis & Reginæ, Magistrum à Calatraua & Vrenatium Comitem fratrem eius, & vtriusque patrualem Villenatium Marchionem bello lacescebant. Atque imprimis ciuitatem Regiam quæ grandi præsidio violenter à Magistro tenebatur, in libertatem asserunt, in obsequiumque Regis & Reginæ reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos agros & castella quæ ditionis Magistri erant, bello vastant, aut à tributariis vectigalia exigunt. Quod negotium impedimento fuit, ne à Magistro in auxiliū belli Lusitano auxilia mitterentur, cum neque ipse ad Magistratus sui tuenda loca satis præsidii haberet. Comes deinde Ægabrensis ex certis causis in Baticam suam se recepit, in Comitem Parietinum omnem rei gerendæ curam reiiciens. Ille vero ex ciuitate regia Vclesium se recipit, vt inde Marchionatus incolas infestaret, aut tributa exigeret. Sed incolæ, quod Lusitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magistro quam Marchioni suo tributa reddebant. Villenates oppidani cum cernerent finitimis in locis regium Præfectum quī sibi cum exercitu subsidio esse posset, arcem obsidione cingunt, Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis spoliatos oppido fugant. Ex Tarraconensi prouincia venere auxilio copiæ, quæ obsessos adeo coarctarunt, vt paucis diebus seipsos arcemque victori dediderint. Villenatium exemplum cæteri Marchionatus incolæ securi, partim sponte sua, partim formidine in imperium se regium transtulerunt, sed omnes Rex & Regina in tutelam suam reposuere ea lege, ne vnquam à corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Præfectus, quam Marchionis nomine præsidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obsidenda cogitare, præuertit & ipse illorum conatus, arcemque Regi & Reginæ tradidit. His difficultatibus Marchio in angustias positus, nesciebat, quo se potissimum conuerteret. Angebant præterea illum reliquarum arcium suarum Præfides, vt mitteret pecunias, commeatus, & subsidia, quibus possent munitio-nes fidei suæ commissas propugnare. Coactus est igitur quidquid militum habebat per cætera municipia castella, atque suas dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magister à Calatraua, eiusque frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum, aliique eiusdem sectæ fautores, qui ex eadem causa non poterant Lusitano auxilia promissa transmittere.

*Agitur de concordia cum Lusitano, sed frustra. Burgensem arcem Rex obsidet,
Regina Legionis Germanicæ turres.*

CAPVT III.

ATQVI Lusitanus videns se ab iis destitutum quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, simul etiam regni sui penetralia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoste, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinque mille illos cataphractos equites quos se missuros ad commune bellum administrandum polliciti sunt, incusans etiam illos quod non ante miserint, cum sæpe fuerint ab ipso requisiti. At illi non minori perplexitate confusi respondent, se habere in armis promissum exercitus numerum, sed eo esse opus ad tuendas vrbes, oppida, castella, & arces, quæ pro illo stabant. Se quoque ipsos multis periculis obnoxios, rerumque suarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad regni fastidium euehant. Quam temporis occasionem Cardinalis Hispanus arripiens, secreto litteras ad Lusitanum mittit, consulens an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus cõditionibus ea de re vellet agi. Ad quæ Lusitanus, cum cerneret se defertum ab iis quibus maxime fidebat, respondet sibi placere concordiam, seque in Lusitaniam suam rediturum, si cedatur sibi possessione Tauri & Zamoræ vrbiū quas obune-

bat, & Callaici regni, quæ omnia Lusitanæ suæ annecteret. Petebat insuper magnam pecuniarum vim, quas dicebat se in militum stipendia reliquosque expeditionis illius apparatus distribuissse. Ad hæc Lusitani postulata per eundem Cardinalem magno animo Regina respondet, tametsi omnia sub dubia etiamnum fortuna belli penderent, se tamen non permissuram, ut vel minimus vicus ex regno à maioribus suis accepto imminueretur, cum è diuerso nihil magis animo se deat, quam quemadmodum imperii fines propagare possit: passuram tamen, ut pro redimenda Hispani orbis tranquillitate dependere-
 tur illi tantum auri, quantum bonis viris vtriusque partis æstimatoribus videretur. Sed cum ea de re vltro citroque per honestos viros ageretur, neque satis inter partes conueniret, nuncius à ciuitate Burgensi est allatus, qui diceret Ioannem à Stunica qui pro Areuacorum Duce patruo suo arcem præsidio tenebat, militum auxilio ad id misso eruptiones in urbem crebras diu noctuque facere, ciues trucidare, prædas in arcem conuehere, iamque demolitum ex armorum vico ad tercentum domos, quæ fuerant arcis munitionibus proximæ, neque posse iam erumpentium impetus sustinere, nisi quamprimum sibi mittatur auxilium. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgensem Episcopum, qui & ipse factionem Lusitanam sectabatur, excursiones longe lateque per agros facere, ad quas compescendas equitatum implorabant. Ad hunc nuncium principes gra-
 uiter commoti, curam animi quam acerrimam intendunt, ut ciuitati bene de se merita, & quæ totius regni caput esset, semperque habita fuisset, auxiliares copias quamprimum mitterent, quas Rex cum grandiori exercitu mox sequeretur, qui arcem obsidione cin-
 geret. Subsidiariisque militibus dati Duces Alphonfus Arellianus, Comes Aquilarius, Petrus Manriquus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrecensis. Qui cum primum in urbem venerunt, stationes quam maxime possunt arci admouent, atque ædiculæ diuæ genitricis proximæ, quam vallo, fossa, ballistis, tormentis, machinisque munierant, vnde facilius erumpere, commodiusque ciuibus detrimenta inferri possent. Ex arce præterea per musculos egressi agros populabantur, frumentatores lignatoresque intercipientant. Rex vero, quo in statu res esset, factus certior, conuocato peditatu ex Asturibus, Cantabris, Vasconibus, finitimisque populis, cum equitatu, quem pro tempore contrahere potuit, subsidio venire maturat. Venit quoque eodem Alphonfus à Villa formosa Dux, ipse Regis frater nothus: venit magnus Comestabilis. Iubet Rex ab intima extremaque urbis parte muniri stationes, valloque ac fossa duplici arcem ædemque illam sacram cingi, ne cui aditus aut reditus pateret. Interim Regina quæ Valladoliti manserat, à Germanica legione nuncium accipit, Alphonsum quendam cognomento Blancam, secreto agere cum Lusitano de tradendis turribus quas vrbi super impositas præsidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiscitur, ciues conuocat, arcis præsidem accersiri iubet, petit ab eo sibi tradi munitiones, quoniam è republica id esset. At ille cum tradendi moram faceret prætextu farcinulas exportandi, non antea permisit à se abire, quam imperata exequeretur, Xanthoque à Castella munitionem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolitum rediit. Interim Rex non cessat parare scalas, ballistas, tormenta, aliasque machinas quibus arcem oppugnaret, & quia ædes illa sacra videbatur oppugnatu facilius, simul etiam quod ea capta obsidio angustius premeretur, iubet intendi machinas, atque quantum fieri potest, ecclesiæ admoueri. Inuadunt ædis munimenta omni genere missilium, scalas applicant, gradusque per ipsos nituntur propugnacula muri prensare. At illi iam summa tenentes deturbant, oppugnatur propugnaturque vehementer, vtrouique cadentium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex cum videret suorum cædem, quæquam multo maiora damna inferebant obsessis, quam ab illis accipiebant, iussit tamen receptui canere, itaque ab oppugnatione desistere, vulneratos foueri, fessos recreari. Ipse vero pro concione omnibus collaudatis, Præclarum, inquit, facinus hodie gestum est à vobis milites fortissimi, quod hostibus intra munitionum septa circunuallatis maiorem cladem intulistis quam vos acceperitis. Sed hoc vos consolari potestis, quod illi contra patriam impia arma sumperunt, vos pro patria in proditores insurrexistis. Illos scelerum suorum grauissimæ pœnæ, vos pietatis vestræ debita præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene gesta ite domos, curate corpora, vosque oppugnationi craftinè parate, quam non opinor expectaturos, nisi illos rerum omnium desperatio agit præcipites. Erant in ædis præsidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæsa, maior vulnerata, reliqua exantlatis laboribus defessa erat. Deerant præterea illis non solum fouendis vulneribus medicamenta, sed etiam victui necessaria. Itaque timentes insequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditone cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus

Burgenfis Episcopi frater. Is paciscitur cum rege suisque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod rex victoriæ diffideret, sed quod natura erat clementissimus, & quod volebat rem conficere minori suorum sanguinis effusione.

Lusitanus parat se ad soluendam Burgenfis arcis obsidionem, & Centifontani Comitum cum Lusitanis pugna tumultuaria.

CAPVT IV.

10 **A**EDIS munitione obtenta promouentur arci stationes, obsessi angustius laborant. Nostris accrescit potiundæ arcis fiducia, illis propugnandi desperatio. Est in medio arcis impluuium profunditatis immensæ puteus, vnica obsessorum aquationis spes. In hunc rex imperat à sex partibus agere cuniculos. Quos cum hostes præsentiscerent, cœperunt & ipsi transuersarios effodere. Neque segnior in visceribus terræ oppugnatio erat, quam in subdialibus. Sed eorū qui obsidebantur, eo deterior conditio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, crescebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fouebat auxilii spes quod à Lusitano expectabant, idq; cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Areuacorum Ducem, significantes, in quanta rerum omnium difficultate versarentur, futurumque, vt non possent diutius obsidionem hostium sustinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientelas, tum per seipsum partas, tum à maioribus veluti hæreditario quodam iure susceptas, ex eo tempore quo arx sub fide publica fuerat ab Hispano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non solum honorifica, sed etiam firmissimum sui patrimonii fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Austrum per totam Hispaniæ latitudinem diffunderetur. Is itaque cum accepisset, præsiarios suos in tanta rerum omnium angustia versari, dat eidem Ioanni Sarmiento litteras cum mandatis ad Lusitanum, quibus facit illum omnibus de rebus quæ apud Burgos gererentur, certiorum: quodque si castellum illud, à quo, tanquam à capite, Hispaniæ regnum Castella est cognominata, in hostium potestatem deueniret, se non modo facturum grandem patrimonii sui iacturam, sed neque ipsum quidē facile regnaturum, si ex regni culmine deturbaretur: cum præsertim vtriusque partis fautores, & qui se indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos cōiecerint, spectantes, quem fortuna rerum sequatur euentum, haud dubium, inclinaturos omnes ad victorem studia sua. Quare ipsum orabat obtestabaturque, vt obsessis quamprimum ferret suppetias, nisi mallet hostibus cum regni possessione victoriam tradere. Stimulatus eo nuncio Lusitanus, reputans secum vera esse omnia quæ ab Areuacorum Duce dicerentur, tamen habebat copias imminutas ex eo numero quem à principio belli ex Lusitania secum adduxerat, quod pars suorum desiderio ex longa mora in patriam redierat, pars ex cœli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuariis quibusdam pugnis profligata, statuit tamē quantum posset exercitū contrahere, opemq; obsessis ferre, antequam de facienda de-
40 ditione cogitarent. Tauroq; profectus Areuacum se cum præsentis exercitu contulit, cui se Archiepiscopus Toletanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot instructas cohortes secum adducentes, eidemque non modo auxiliares manus, sed etiam fidem suam iterum addixerunt, seque non agnituos alium Hispanorum regem attestati sunt. Erat illa tempestate regina Valladoliti, quæ facta certior de aduentu hostis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutterium Cardenium quæstorem suum maximum Methymnam ad campum, Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Vlmerum, qui non paterentur Lusitanos libere per agros vicosque excursiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non desinit, rectaque Areuacum profectus, vbi se Lusitani cōtinebant, in condem-
50 so quodam spineto insidias collocat, mittit excursores qui agros populentur. Quos ingentem præ se agentes prædā Lusitani facta ex oppido eruptione è vestigio insequuntur, quoad ventum est in insidias. Vnde Comes prodiens iubet signa inferri, antequam subsidio augeretur hostium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum sententia fuit anceps. erant enim qui dicerent cedendum esse tempori, propterea quod omnia essent hostibus superiora, numerus amplior, ex quiete peditum equitum equorumque recens alacritas, à tergo subsidia in horas succedentia: nostris vero militum paucitas, ex noctis hesternæ laboribus corporum lassitudo, auxiliorum præterea nulla spes. Quare canendum esse receptui censebant, antequam hostes ab exploratoribus cognoscerent, non esse dispositas, quas timerent, alteras insidias. Alii dicebant turpem esse fugam, neq;

committendum, ut Lusitani aliquando possent dicere, Hispanos ab ipsorum conspectu fugisse. Dum tempus consultando teritur, iam ultimis nostrorum excursoribus primi Lusitanorum instabant, neque poterant pauci multorum impetum sustinere. Missi qui ferrent opem laborantibus, crescunt vtrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari cœptum est. Editur strages maxima. Comes vero cernens hostium auxilia increbrescere, suos vero partim occisos, partim vulneratos, partim ex multo labore defessos, in proximam se verrucam recipit, collectisque ex pugnis reliquiis Ulmetum contendit. At Lusitani non incruenta victoria potiti, cum erepta ex hostibus præda spoliisque Areuacum rediere.

Regina Lusitanum Burgos euntem subsequitur, Pallantiæque residet. Comes Beneventanus Baltanasi capitur.

CAPVT V.

LUSITANVS interim non cessat partium suarum fautores, ut ad præscriptum diem sibi adsint, conuocare, & quam maximis copiis ferre opem obsessis festinent, hortatur. Ipse cum Archiepiscopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitum Vrenati oppidum, proficiscitur, ut illic auxiliares copias expectaret. At regina eius rei facta certior Pallantiã ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hispanus, & Archithalassius, Comesque Beneuentanus, & alii complures Hispanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui captent hostis consilia, ut quum primum iter arripuerit, faciant se certiores, ut illum à tergo insequeretur, si Burgos ad soluendum obsidionem ire contenderet. Simule etiam, ut hostibus commeatus intercluderet, disponit præsidia in locis Pinnæ Fideli finitimis, inter quos erat Baltanasi oppidulum neque arte, neque natura satis munitum, sed muro semiruto, fossaque non bene eruderata. Hoc sibi Comes Beneuentanus præsidio suorum collocando deposcit, unde multa incommoda hostibus inferre posset. Stationes in locis iniuriæ obnoxiiis disponit, vigilas circumtoresque distribuit, ne aduentu hostium repentino opprimatur, alioqui erat animo tam excelso, ut nihil à partis aduersæ copiis omnibus formidaret. Socii vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, ut locum non multo negotio munitum desereret. Neque enim Lusitanos quieturos quoad illum ex munitione tam propinqua deturbent, idque haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neque precibus neque exhortationibus vllum reliquit locum, quin potius in incepto persistas, excursores cotidie mittit qui populentur agros, pabulatores, lignatores, frumentatoresque intercipient. Atqui Lusitanus videns se ab hostibus contemni, paucosque intra macterias parietesque potius quam muros se continentes commeatus sibi intercludere, decernit castellum oppugnare, atque tam insigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempesta, atque sub lucem per ruinosas murorum partes castellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant fornacei ex terra sine calce, quos longa dies & ruina cœli deiecerant, magnaque ex parte per intervalla nudauerant incolas. Eos aditus Lusitani inuadunt: Stationarii milites vigilum circumtorumque clamore excitati ad loca sibi designata accurrunt, seque ab hostibus non tam muro quam acie defendunt. At Comes hortatur suos, quemque nomine proprio cum honoris præfatione appellans stationes circuit, laborantibus auxilia submittit. Hinc spes oppidi capiendi, illinc desperatio, si hostis admittatur, vtrorumque animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur vtrouique strages maxima, vis vi repellitur. Atque ita partim instando, partim cedendo pugnatum est ad horas vespertinas. Bis Lusitani fuerant intra munitiones recepti, bisque sublato clamore Beneuentani hostem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem diffractam irrumpunt Lusitani, obstantes impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia disturbant. Comes cum paucis ex suorum numero angiportum quendam occupat, vbi fortiter pugnans vulneratur, capiturque. Lusitanus ea victoria spoliisque superbus, cum Comite aliisque principibus viris quasi in pompa triumphali præmissis, Pinnam Fidelem rediit. Eam calamitatem rex & regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id quod Pimentelorum familia est in Hispania facile princeps, Comesque ipse per se vir ingentis animi, atque rei militaris peritissimus, talem amicum tamque obsequentem suæ partis socium amisisse, non poterant non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis, regina secum reputans, hosti ex victoria elato creuisse animos, simul etiam quod rumor increbrescebat, illum habere iter ad Burgensis arcis obsidionem soluendam, contrahit præsidia quæ per locos hosti finitimos disposuerat, ut cum primum ille castra moueret, ipsa è vestigio consequeretur, copiasque suas cum mariti regis exercitu iungeret, aut ex communi consilio alter à fronte, alter à tergo ho-

go hostem ancipiti pugna distraherent. Rex quoque non cessat interea obsidionem vrgere, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Lusitanus videns nostrorum vigilantiam, alterius in obsidione premenda, alterius in auxiliariis copiis vndique contrahendis, seque duobus exercitibus futurum imparem, si foret illi collatis signis cum hoste decernendum: simul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hostes deficere, diuertit ab instituto itinere, vt Zamoram Taurumq; validiori præsidio firmaret, putans illas duas vrbes esse regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Lusitaniæ suæ confines, eoq; consilio Areuacū rediit. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorum familia, Beneuentani Comitissæ soror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus administrationē sustinebat, sed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Lusitano agit, quemadmodum Comes cum sociis qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide quam victi victoribus dederant, soluerentur, ea conditione vt partis aduersæ arma non iuarent. Dantur obsides Comitissæ filius primogenitus, tria oppida ornatissima sequestro ponuntur, Maiorica, Portellum, Villa alba, quæ Lusitanus firmissimo præsidio instruxit. Comes itaque solutus fide, tametsi magnis conditionibus inuitaretur, vt studia sua in Lusitanū transferret, noluit acquiescere, sed in reliquum belli tempus medium sequestremque se exhibuit.

Marchio amissa Ocania quam præsidio tenebat, Lusitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat.

CAPVT VI.

ANNO insequenti, qui fuit à salute Christiana sextus & septuagesimus supra millesimum quadringentesimum, in ipso statim anni exordio, Ocanienses quibus Marchio grauissimum imposuerat præsidium, cœperunt agere cum Centifontano Comite, cumque Ioanne Ripario qui eo tempore Toleti cōmorabatur, de tradendo per illos municipio regi & reginæ, modo ipsi ad tempus adessent cum exercitu. Atque imprimis oppidanos ob suspicionem domo pulsos à Marchione reuocant, vnoque omnium consensu præsidiarios milites oppido pellunt. Accurrunt ex templo à Centifontano Comite subsidia, quem sequitur cum Toletanis cohortibus Ioānes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorū Magistro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, simul etiam videns opes maximas & patrimonium quod à patre acceperat amplissimum indies minui, comæatum à Lusitano petit, & quam maximis potest itineribus in Marchionatum suum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione quam ex nuncio acceperat. Vrgebat illum omni ex parte hostis acerrimus diui Iacobi militiæ Magister, nitebaturque paucis oppidulis quæ supererant, spoliare. In qua rerum omnium difficultate positus dat literas ad Lusitanum, commemorās quanto studio & fide sit illius signa secutus, quodque sibi pollicitus fuerit eo tempore quo illi vxorem nuptui tradidit, se pro illius capite ac fortunis dimicaturum, neque passurū, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam si sciret omnes vires suas fortunæ belli opponere: addebat insuper, quod noluerit sequi partis aduersæ duces, quanquam magnis cōditionibus inuitaretur: nunc vero eo se calamitatis deuenisse, vt parum absit, quin non omnē patrimonium à suis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam esse suam, quam ipsius regis, ad quem pertinebat suarum partium studiosos tueri, atq; seruare incolumēs. Itaque orabat obtestabaturq; regem, vt cum exercitu copiisque omnibus quamprimum Taurinos montes traiceret, conferretq; se Madritum, quod oppidum cum arce ipse præsidio teneret. futurum namq; vt inde commodius assequeretur quod concupiebat. Erant namq; in ea regione Madrito proximi Archiepiscopus Toletanus, atq; Magister à Calatraua, qui essent in tota prope Carpetania facile principes, suas quoq; vires non esse adeo exhaustas, vt ex cæde quam esset hostibus illaturus, non sequeretur sanguis. Quod si Madriti vellet confidere, fore vt Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Lusitaniæq; proximæ vrbes, municipia, & castella se illius fidei maiestatiq; dedant. Esse præterea in Batica Marchionem Gaditanum, qui Asindum armis & equis oppidum perquam nobile firmissimo teneret præsidio, & Alphonsum Aquilarē, qui Cordubam, qua nulla est in Batica ciuitas equitatu frequentior, quasi vnum è suis municipiis possideret, vtrumq; duarum sororū viros, vtrumq; rei militaris peritissimum. Esse alios complures, qui cum primum audierint ipsum cum præpotenti exercitu in Carpetania cōsedisse, declaraturi essent animi sui sensum quē antehac occultauerint. Quod si suis rebus afflictis vltimæq; necessitati non opitularetur, neminē esse tam perditum, tamq; con-

filiinopem, qui vellet sequi ducem cuius animum suorum cura non teneret. At Lusitanus exhortationes querelasque Marchionis ad proceres senatumque suum refert, illorumque sententiam exquirat. Omnibus visum nullo modo illi montes esse traiciendum, afferebantque rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem esset, atque illam imprimis, quod semper is habitus est Hispaniarum rex, qui possideret citerioris Hispaniæ oppida Valladolido & Methymnæ adiacentia, in qua ipse obtinebat duas vrbes, & situ & ciuium frequentia munitissimas, atque Lusitanix suæ finitimas, Taurum, Zamoramque, quas haud dubie videbatur ire perditum, si præsidia inde transferret, aut cum exercitu longius discederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non discessionem, sed fugam, cum esset hostis in conspectu, iam iamque decernendum esset ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Rescribit itaque Marchioni, vt consulere interim rebus suis quæ ratione melius posset, se daturum operam pollicetur, vt cum primum per temporis occasionem posset, omnia damna refarciantur, amissa restituantur, sequi illum amplissimis beneficiis cumularum. Hoc Lusitani responso consternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occasionemque, modo honeste possit, ad regem, reginamque desciscendi quærere, modo sibi amissa, ex quo Lusitanum sequi cœpit, restituantur. Erat eo tempore Tauri Lusitanus, qui cum accepisset Zamoranos de prodenda hostibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationem patefecit, quatuorque ex primoribus oppidanis deprehensis non est ausus in illos iure suo vti, metuens ne per tumultum populus concitaretur. Regina quoque videns hostem à mittendis ad Burgensem arcem auxiliariis copiis destitisse, & ipsa Valladolidum rediit, præsidiaque, quam maxime potest, in vicinis locis disponit, ne libere per agros vicofque Lusitani vagarentur. Neque cessat interim blanditiis, donis, pollicitationibus, precibusque aduersæ partis sectatores pellicere.

*Zamorani pontis atque vrbis præter arcem Ferdinando facta
deditio.*

CAPVT VII.

ERAT Zamorani, pontis præfectus, quemadmodum in superioribus dictum est, Franciscus Valdesius, qui fuerat quondam ipsi regi atque reginæ familiaris, & à quibus honoribus amplissimis atque muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit regina, vt sibi pontis munitionem tradat, aditusque in vrbe patefaciat. Non abnuat ille conditionem, cum Petro Mazarieco quem ipse pontis præfecturæ substituerat, de re commentatur, qui cum esset vir bonus, idemque pacis amator, Franciscum impellit, vt reginam per omnia obsequatur. Constitutum est, vt rex ab obsidione Burgensi adscisceretur, sine quo tantam rem non posse peragi existimabatur. Neque enim sola modo pontis munitio, sed & tota ciuitas cum Lusitanorum Principe vna opera videbatur tradi. Huius consilii perpauci fuere conscii. Rex eius negotii factus certior, simulat se minus recte valere, & quo valetudinem suam commodius curare posset, velle se intra cubiculum ad paucos dies continere. Obsidionis curam fratri notho reliquisque primoribus qui cum eo tunc erant, communita re commendat. Ipse cum duobus tantum ex familiarissimis, de media nocte Valladolidum arripit iter. Nec latere potuit Lusitanum ea res, siue quispiam secretum prodidit, siue quod audiebat exercitus ab hostibus conuocari, siue quod multis suspicionibus non nimium fidebat iam Francisco illi Valdesio. Quem iubet rex ad se accersiri. Respondent sui, abiisse nescio quo. Statuit ea nocte siue dolo siue viribus pontis munitione potiri. Mittit Ioannem Porrium qui erat Valdesii propinquus, atque omnium consiliorum socius, qui diceret Petro Mazarieco qui præsidio pontem obtinebat, aperiret pontis aditus, simulans se ea nocte milites trans flumen velle mittere qui hostium fines popularentur, re autem vera, vt infra munitionem recepti, præsidem cum præsidio loco deturbaret. At præses id quod erat suspicatus, respondet non esse illud tempus quo deberent armati intra arcem recipi, se tamen postredie sub lucem imperata facturum. Quod responsum tamen visum est Lusitano suspicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei propediem declarandum. Interea præses ex immani lapide ducit alterum murum à parte munitionis interiori, quæ spectat vrbe, nunciumque ad Ferdinandum regem mittit, qui dicat conspirationem esse detectam, Lusitanoque esse in animo pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre suppetias, nisi mallet cum ponte spem omnem potiundæ vrbis amittere. Prima luce mittit Lusitanus Ioannem illum Porrium cum equitibus centum cataphractis qui iussa exequerentur. Qui cum ad pontis primum accessissent caput, sagittis, scelopetris lapidi-

lapidibusque pulsi fugatique sunt, in clamatumque est à præfidiariis, Ferdinandum atque Elifaben se agnoscere Hispaniarum principes, at præterea neminem. Quæ vox cum ad Lusitanum perlata esset, ira percitus omnes ad arma vocat, ipseque armatus adest, pontemque omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim sui regis pudore, partim formidine commoti, testudine adacta, munitionis portas incendio corripunt, putantesque nihil esse aliud quod aditus intercluderet, non sine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium sibi iam confectum existimarent, offendunt alterum murum à parte munitionis interiori. Pugnatur utrinque vehementer, hi ut vallum quod obsistebat demolirentur, illi ut vallum cum vita propugnarent. Lusitanos tamen ab incepto arcebat fumus ex incendio quod ipsi portis admouerant, quodque ex tanta ipsorum multitudine cum pauci pugnarent, plures vulnerabantur. nullum namque telum erat inane, cum ediuerso Pontani præter laborem sudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hostibus acciperent. Durauit ea oppugnatio à prima luce ad horam eius diei vespertinam, cum interim Lusitanus non suorum strage permotus, non quod tanto dispendio nihil proficiebatur, suos exhortari non cessat, quemque ex amicis nomine appellans, stimulosque admouens, increpans etiam segniores, quæ res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum sic affectum Archiepiscopus Toletanus hunc in modum alloquitur. Non est mihi ignotum clarissime rex, indignationem istam in proditores illos esse iustissimam. Sed quid opus est tanta sanguinis effusione, ubi nihil proficitur? Quod si te in ultionem ira præcipitat, non minus commiseratio in tuos reuocare debet. Audiui ego quendam ex numero illorum septem quos Græcia iactat sapientes, dicere solitum, victoriam non esse optandam quæ sanguine constatura esset. Quid igitur ille diceret de pugna quæ sine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel constantia potius, patientiaque, rebelles illi pontis munitiones tueantur. An putas id facturos fuisse, aut te præsentem tale aliquid ausuros, nisi expectarent quam celerrime sibi auxilia missum iri? Noui ego hostium mores, neque omisso tantam sibi oblatam occasionem. Quod si à me, Princeps optime, sententiam exigis, censeo tempori cedendum, neque expectandum quoad hostes robore ac numero plures intra mœnia recepti sint, neque arbitror cum illis esse pugnandum per urbis vias, per domos, perque religiosa Deorum templa, cum præsertim habeamus ipsos ciues nobis infensos, atque in partis aduersæ studia pronos. Lusitanus hac Archiepiscopi oratione persuasus iubet ab oppugnatione receptui canere, timensque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vasis imperat suos omnes in armis excubare, comportatisque in arcem sarcinis, omnique preciosa supellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiscitur. Quem secutus est Porrius ille Ioannes, veritus iram Principum, quos iam pridem offenderat. Vix dum Lusitanus discesserat, cum euestigio Aluarus Mendozius cum exercitu per alteram portam urbis ingreditur, Lusitanorumque reliquias per totam ciuitatem sparsas explorat, spoliat, comprehenditque, quorum bona pars se cum omni re sua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obsidione cingit, summisque viribus oppugnat: illi contra se acriter defendunt. Adest sub lucem ipsam Ferdinandus ipse rex, cum Archithalasso, Duceque Albano, aliisque principibus viris eiusdem causæ studiosis. Quos Lusitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipsi priores de deditiois conditionibus agere, ut sospites cum rebus quas possent comportare secum, dimitterentur. Quod rex clementissimus haud difficulter indulgit, & quod natura mitissimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus consumere, cum præsertim ad arcis oppugnationem cui potissimum intendebat, ecclesia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Lusitani facultate abeundi data, se cum bonis suis omnibus ad regem suum conferunt. Quos ut consolaretur, simulat fiduciam, simul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotium non constare capiendis amittendisque arcibus, castellis, aut urbibus, sed vno prælio, in quo decernendum foret in Hispania regnaturis: mittitque continuo ad filium Lusitanorum Principem designatum literas cum mandatis, quibus imperat, ut omne Lusitaniæ robur in vnum exercitum contrahat, sibi que quam cum maximis possit copiis, cum primum euocaretur, adsit. Rex vrbe potitus, Metati bona Ioannisque Porrii aliorumque rebellium publicat, atque imprimis murum vallo fossaque munitum inter arcem & urbem duci iubet. A parte quoque urbis extima vndecim munitissimas stationes disponit, firmissimisque præfidiis instruxit. Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum machinarumque genera comportari, & reliqua omnia parari quæ obsidioni oppugnationique futuræ vtili forent.

Burgensis arcis obsessio continuatur, & quæ ab utraque parte sunt, exponitur.

CAPVT VIII.

DVM hæc ad Zamoram geruntur, Burgensis interim arcis oppugnatio non cessat, sed neque præsidiorum crebræ in obsessores urbemque eruptiones, vnde crebri ab utraque parte milites cadebant. Sed cum viderent obsessi suorum numerum cotidie minui, hostium vero augeri, decreuerunt se intra munitiones continere, rem satis magnam se facere arbitantes, si fidei suæ arcem commissam tuerentur. Quæ res obsessores admonuit, stationes arcis ad iactum lapidis admouere. Ex qua vicinitate orta est ab utraque parte colloquendi familiaritas, illis iactantibus se in dies Lusitani auxilium expectare, idque se pro certo habere, Gallorum quoque regem aduentare cum ingentibus copiis, populaturumque Vasconum Cantabrorumque fines, tandem longa obsidione fessis opem laturum, quæ spes faciebat eos obstinatioribus, inlaminabantque diu noctuque, voce quadam Stentoria geminantes identidem Alphonfi atque Lusitaniæ nomen. At nostri contra, O stulti, dicebant, qui ab usque Lusitania expectetis auxilium in Cantabrorum finibus positi, qui in Gallorum leuitate spes vestras posueritis. O perituri, atque temeritatis vestræ pœnam propediem luituri, non pudet vos pro illis stare, quorum maiores maioribus vestris semper fuere hostes? Ecquis putaret Zamoranos Lusitaniæ finitimos paucorum potentia oppressos ad nos descivisse, Burgenses vero Castellorum columnen à suis Principibus Castellanis ad Lusitanos deficere? Respicite miseri ciues, atque ad vos tandem redite, reuocate in mentem vestram vulnus quod vobis cotidie obiicitur, sub Ioanne primo horum Principum nostrorum proauo acceptum. Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus esset, usque adeo Castellæ Castellorumque nomen illis fuit odiosum, ut potius sint passi Magistrum Auisium, quamuis nothum & ex professione fratrem religiosum, nihilque ad illum regni administratione pertinente, in Lusitania regnare, quam regem Castellorum ipsis præfidere. Nunc vero vos cum habere possitis regem Castellorum Castellanisque regibus procreatum, coniugali que fide cum vera indubitataque Ioannis secundi regis filia, legitimaque hærede, potius sequimini generis inuisi regem, præsertim coniunctum matrimonio vxori ex turpi adulterio conceptæ? Qui neque vobis auxilio esse potest, neque vestris laboribus quos ipsius nomine exantlastis, gratiam referre, qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxilium properaret, nostrorum Principum timore reuocatus Zamoram quasi ex limine ad sui regni latebras fugiturus se recipit, atque inde iterum pulsus Taurum, hoc est ad latronum speluncam, potentissimus iste rex vester aufugit. Circumspicite demum ô miseri ciues, & cernetis bonam murorum partem tormentis machinisque labefactum impendere, quæ si vos destituerit nudos, satiabit, opinor, sanguine vestro inimicorum hostiumque oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinibusque spectaculum perquam triste exhibebitis. Itaque dum licet, ad victoribus potius clementiam misericordiamque confugite. Mitissimi sunt, erroribus vestris ignoscent. Neque vos solum vobis rei que publicæ vestræ, sed & opes, dignitates, & omnia ornamenta vestra restituent atque etiam fortasse cumulabunt. His vocibus obsessi visi sunt paululum acquiescere. Videbant namque propemodum vera esse quæ ab hostibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri pars maxima ruinam minabatur, quodque auxiliorum nulla spes certa esset, quodque commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis esse parendum, quam faciendam turpem deditioem. Alii non poterant adduci, ut putarent se auxilio ab Areuacorum Duce destituendos, aut consilio saltem, aut admonitione quid esset illis faciendum. Plurique tamen censebant non esse illis vltimam necessitatem expectandam, cum victor daturus esset, quas vellet condiciones, non quas victi peterent. Dum tempus consultationibus teritur, pars muri ad longitudinem passuum viginti repente corruit, alterumque patefecit, quem illud ipsum metuentes, in subsidium ex terra fecerant, qui & ipse cum tormentis pertundi cœpisset, alterius muri collapsi pars impediebat, quo minus solo æquaretur. At præses animo iam consternatus, quod neque muri possent illum ab hostibus dirimere, quodque præsidarii milites partim vulneribus, partim languore, partim lassitudine, atque simul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, cœpit assentiri illis quorum sententia fuerat, agendum esse conditionibus quibus se victori dederent. Conuocatoque ad id Comestabili, cui rex discedens fratrique notho summam belli commiserat, pacti sunt se tradituros arcem, si à rege reginaque vitæ incolumitate atque erroris venia & bonis amissis donarentur. Sub his pactis conuentis regina ex Valladolido accersitur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia condonat,

donat,

donat, illisque bona restitui iubet. Compositisque ciuitatis clarissimæ rebus, Valladolum redit, atque inde Tordefellas, vt esset hosti propior, ad incutiendum terrorem, captandumque quid ille consilii caperet, & qua ratione cum illo esset belligerandum. Per idem tempus venit eodem Petrus Stunica Ducis Areuacorum filius primogenitus, qui dissidebat plurimum à via cui pater institerat. Nam & ipsius obsequia in Regem Reginamque fuerant non obscura, semperque de illis bene sentiebat, honorificeque loquebatur, quod ipsum Princeps non latebat. Is, cum primum facta est Reginam alloquendi copia, cœpit exponere quanto studio ac diligentia, quanta obseruantia & pietate regalibus iussis obtemperauerit, quodque nihil vnquam reliquerit faciendum quod putaret ad ipsius Reginæ Regisque statum pertinere, eaque fiducia venire dixit, vt peteret patri veniam, ne filio plecteretur parentis culpa, si culpa dicenda esset, quæ senectutis delirio sit commissæ: addebat quoque id quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ consciuum, omnem rei domesticæ curam administrationis ad vxorem quæ sibi esset nouerca transtulisse. Ea quoque Ioannem filium ab Alcantara Magistrum ordinis Cisterciensis faceret, omne fas atque nefas, omnia iura diuina simul & humana miscuisse, omne Ducis patrimonium, vt id consequeretur, dissipasse, omnemque totius familiæ statum qui non ad illam, sed ad seipsum pertineret, sæpe maximis periculis obiecisse. Nunc vero dicebat se venisse missum à patre qui illius nomine sua omnia poneret in ipsius Reginæ potestate, vt omnibus rebus quæ ad se, quæ ad patrem, quæque ad nouercam pertinerent, pro arbitrio suo vteretur. At Regina tametsi ad condonandos errores erat paulo duriuscula, tamen habita ratione ipsius Petri ad quem spectabat familiæ illius hæreditaria successio, quodque pater senio confectus omnem domus atque voluntatis suæ administrationem ad vxorem transtulerat, quæ cupiditate quadam omnibus parentibus ingenita filios extollendi viam illam inuasit, omnes venia condonauit, sibi que eo beneficio reddidit impostero obsequentissimos. Areuacum eo pacto recuperatum est, Ducatus titulo in Placentiam ciuitatem translato. Magistratus Ioanni filio cum insignibus & titulo confirmatus, quem ob suffragatorum discordiam, ad sedem apostolicam conferendi iure deuoluto, summus Pontifex illi contulerat. Dictum est in superiori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Elisabe regni administrationem adierunt, renouasse cum illis antiquum fœdus quod fuerat à multis annis inter Gallorum Hispanorumque principes obseruatum. Sed cum postea vidisset inter Tarraconensem Lusitanumque de regni successione disceptari, iniecit animum in Ruscinonis Comitatum quem Ferdinandus à Ludouico petebat debere restitui, repudiatoque priori fœdere cum Lusitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos, ratus illud esse tempus rei bene gerendæ, bellumque hostibus inferendi, compositis cum Britannorum Rege simultatibus, mittit Oeasonem armatorum quadraginta millia, qui Vasconum fines Hispaniæ contributos ferro ignique vastarent, imprimisque castellum & loci situ & hominum structura munitissimum, fontem Rabiam nostro sæculo indigenæ appellant, quod in ipso Hispaniæ citerioris Aquitanicæque Galliæ collimitio situm est, habens portum in secessu Britannici maris, atque à latere flumen nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, castellumque præterfluens, in ipsum portum influit. Itaque Galli traiecto flumine, quod per æstus reciprocationem non erat difficile, vicos populantur, castellaque finitima diruunt. Erat ea tempestate Regina Burgis (nam Rex interea Zamoranam arcem obsidione premebat) quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitem a Salinis, cum facultate habendi delectus, conuocandique ad arma finitimos, & comportandi commeatus, faciendique alia quæ forent vsui ad bellum gerendum. Ipsa præterea mittit literas ad omnes Vasconum Cantabrorumq; & Asturum populos, vt cuncti ad regni fines ab hostibus tuendos confluant, seque Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoq; Gamboam virum rei militaris peritum præsidio castelli præficit, qui cum mille delectorum militum indigenarum numero ingressus oppidum, fossas eruderat, vallum, stationes, turres & murorum propugnacula scorpionibus, catapultis, tormentis, machinisque instruit. Neque Galli segnius omnia quæ ad oppugnationem castelli erant necessaria, vndique comportant. Erant cum Gallis ex Vasconum finitimis gregarii leuis armaturæ pedites complures, qui per anfractus, deuiosque tramites, callesque occultos, in nostrorum fines penetrabant, multa que detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognomento Purgeta, vir strenuus atque regionum illarum peritissimus, qui cum in vico fonti Rabiæ propinquo cum Vasconibus ad

mille numero confedisset, indigenę stimulat, partim detrimentis quę ab illo acceperant, partim quod videbant se à tam paucis contemni, collecta manu trium millium leuis armaturę peditum, nocte intempesta illos adoriuntur, & somno vinoque sepultos, alios trucidant, alios fundunt, fugantque in Gallorum castra quę non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripiunt, ipsumque præfectum cum ducentis qui erant cum eo, comburunt, seque in fontem Rabiam ad suos recipiunt. Tribus millibus passuum ab oppido aberant Gallorum castra. nã bombardis, colubrinis, serpentinis, aliisque sulphurariis machinis propius accedere prohibebantur. Itaque statuunt ducere fossam decem pedum altitudinis, non rectam, ne oppidanorum telis vulnerari possent, sed flectentes nunc ad dextram, nunc ad sinistram. Id oppidani prospicientes, & ipsi propugnacula contra fossam opponunt, constituuntque non ex loco superiori, sed ex æquo fossę & vallo cum Gallis pugnare, quando loci angustia non his magis quam illis faueret. Murorum quoque altitudinem demoliuntur, ne ruinę ex machinarum concussu labefactatę, in ipsorum propugnatorum capita deciderent. Galli per fossam illam tortuosam, vallo & fossę castelli admotam, non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populisque finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptisque montium iugis in plana descendentes, pugna laceßebant eos qui tuendis castris relinquebantur, pugnatur vtrouque. Galli pro castris, Hispani pro murorum defensione, cadunt ab utraque parte complures. Sed oppidanis crescebat spes, quod laceßiti non referebant pedem: Gallis desperatio, quod cum maxima suorum clade parum detrimenti hostibus inferebant, quodque non poterant obsessis auxilia & comæatus intercludere, propterea quod per æstus pelagi, naues non poterant prohiberi ad muros accedere: ipsi è contrario victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hispanorum classe comæatus sibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem frustra, tumultuariis pugnis potius quam oppugnationibus consumpsissent, OEasonem redierunt, quod oppidum à fonte Rabia millibus passuum viginti abest.

Gallorum Rex à fonte Rabia suo exercitu pulso, maiori apparatu obsidionem repetit.

C A P V T IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effecisse, addit milites ducesq; addit machinas omnium generum: iubet maiorem comæatus abundantiam comportari, ne ob eam causam, id quod antea fecerant, ab obsidione desisterent: imperat ne ab oppugnatione diu noctuque cessent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea Fonterabiani reditum verentes hostium, fossas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula disponunt, & strenuissimum quemq; militem adsciscunt. Regina quoque mittit eodem grauis armaturę militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum à Campo, Ioannem Lezcanum, Ioannemq; Salazarum, sulphurariamq; ingentis magnitudinis machinam, aliaq; tormentorum genera, machinariolq; præfectos, earum rerum peritissimos. Igitur cum nuncius attulisset, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna spe attollunt animos, neque se intra munitiones continent, sed machinas & tormenta extra muros disponunt. Vtrinq; igitur missilibus telis, machinarumq; globis lapideis, plumbeis, ferreis, editur vtrisque cædes maxima, sed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnant. Qui videntes suorum coaceruatas cadauerum strages, castra reducerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum sociis incendio conflagasse. Is aberat à fonte Rabia quatuor fere millibus passuum. Die postero Galli negotium reperunt, volentes experiri, an possent castra propius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulumq; & tramitum peritissimi, magnam hostium partem circūueniunt, atq; ex tutiori loco miseranda cæde conficiunt, compluresq; cum spoliis machinas ceperunt. Galli ea clade consternati in hesternam se recipiunt castra, dieq; insequenti cautius exercitum mouent, vitantq; insidias, perq; fossam illam machinas oppido admovent, castraq; locant, neque potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hostium numerus erat multo amplior, & ex lassitudine diei hesterni fatigati statuunt se intra munitiones continere, oppidumque modo tueri: atque ita per bimestre spacium, illi muros, hi castra machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuariis se pugnis laceßunt.

Rex

Rex obsidionem continuat, neq; à Lusitano laceſitus deſiſtit. Tandem Regina ſuaſu incertamen deſcendens, ille non ſuſtinet.

CAPVT X.

Rex interim Zamoræ non ceſſat hoſtes obſeſſos vrgerè, atque Metatum alia ex parte blanditijs pellicere, vt tradat ſibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem, omniumque bonorum dignitatumque reſtitutionem, ſed etiã maximorum præmiorum acceſſiones: ex parte alia præconijs & acclamationibus declarabat illum eoſque qui cum illo ſentirent, infidelitatis, proditiõis, læſæque maietatis reos. Illi vero contra ſuorum ſclerum conſcientia, nihil fidum ſibi fore putantes, ſimul etiã quod in horas expectabant Luſitanum ſibi auxilio venturum, perſtabant inceptis, ſeque in ſumma rerum omnium difficultate, patientia obdurabant. Videns itaque Rex tempus longa obſidione terri, iubet machinas validiores aliaque neceſſaria futuræ oppugnationi comportari. Luſitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, aliaque ſulphurarias, ligneaſq; machinas Zamoram aduehi, omnes copias armari iubet, atque ipſe proficiſcitur contra, vt illas intercipiat. Exploratum namque habebat, hoſtis exercitum non eſſe tantum, qui obſidioni continuandæ, & machinarum ſubſidio poſſet ſufficere. Itaq; alterum è duobus erat illi neceſſarium, aut machinas amittere, aut obſidionem ſoluere. Cumque à Zamora non amplius quatuor millibus paſſuum diſtaret, nuncium accepit, machinas omnes iã in hoſtium caſtra receptas. Ea ſpe Luſitanus deluſus, mittit caduceatores qui dicant Regi, ſe veniſſe vt cum illo armis decerneret, medioq; illum campo expectare, niſi mallet ſibi regni poſſeſſione cedere, ſeque in Tarraconenſem ſuam cum coniuge recipere. Iuuenes, & ſtrenuiſſimus quiſq;, ac bello viuida virtus, eam conditionem oblatam libentiſſime accipiunt, pugnamq; alacri animo depoſcunt. At Rex Luſitani mandata refert ad proceres, & quod reſponſum hoſti redderetur, exquirat. Atque imprimis placuit rogare ſententiam Comitem Albenſem, cuius fides egregia in Principes, prudentia ſingularis, atque militaris diſciplinæ admirabilis quædam ſolertia fuit. Is pro conſuetudine ſua, hac breui oratione eſt uſus. Maluiſſem ego clariffime Rex aliorum ſententiam hac de re prius audire, quã dicere meam. Sed quando præter ordinem à Ceſſitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo abſoluam, quid ego de præſenti negotio ſentiam. Si nobis eſſent duo exercitus, optime Rex, vt altero poſſes obſidionem hanc continuare, & altero collatis ſignis cum hoſte configere, adhuc ſubdubitarem, an vtrumq; certamen nobis eſſet ſubeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neq; copia ſunt: tantæ, vt vtrique negotio ſufficiant, neque vllõ modo ſemel incepta obſidio ſoluenda eſt. Tu Regum clariffime cinxiſti obſidione hanc arcem quæ ad hoſtes deſciuerat Luſitanus cunctis artibus nititur obſidionem ſoluere. De hoc eſt inter vos certamen, vt tu perſtes in cœptis, ille vero ſuis opem ferat, quod quia non poteſt recta efficere, aliam aggreditur viam. Laceſſit te ad pugnam, quam ſi admiferis, ille aſſequitur quod vult, tu ab incepto deſiſtis: ille ſit voti compos, tu operam & impenſam perdideris. Neque eſt quod quis poſſet obiicere, tibi non eſſe animum & vires ad decernendũ cum hoſte, quãdo quidem non audes credere te campo Martique cõmuni. Immo vero tu, ô Rex, in medio campo ſtas, hoſtemque in omnes horas illius arcem obſidens expectas. Quod ſi tu nõ inuadis illum, cur ipſe non inuadit te? Iam vero ex diſciplina militari ſatis conſtat, illũ eſſe victorem qui perſtat in eo quod ſemel cœpit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opẽ ferre: de hoc inter vos nunc omnis contentio. Tu igitur victor, ſi perſtas, ille victus, ſi quod proficetur, non efficit. Atq; vt vno verbo ſententiam meam colligam, nullo modo cenſeo ab hac obſidione ceſſandum, quoad negotium conficiatur. Eo confecto, tunc poteris libere, quo velis, exercitum ducere, atque alias cohortes quæ ad intercludendos hoſti commeatuſ nunc ſunt in præſidia diſtributæ, vt ſe tibi adiungant euocare. Conueniunt præterea ex obſidione Burgenſis arcis copiar, & quas indies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuante Deo poteris hoſti facultatem pugnandi offerre. In hanc Albenſis Comitæ ſententiam, quia videbatur tempori accommodatior, omnes pedibus manibusque ierunt. Per caduceatores vero reſponſum eſt Luſitano, ſi cordi illi erat acie decertare, veniret opem ſuis laturus, & à parte vrbiſ extrema experiretur armis, vter exercitus foret ſuperior. Nam Regi ſtatutum eſſe in obſidione perſiſtere quoad expugnaretur arx, pœnaſque ab iis qui illam præſidio tenerent exigere. Luſitanus videns ſe deluſum ea ſpe qua fuerat egreſſus, Taurum rediit, expectans Zamorenſis obſidionis euentum, ſimul etiam & copias quas filius Princeps erat ex Luſitania ducturus. Complures interea

frumentatorum, pabulatorum, lignatorum, exploratorumque vtriusque partis occurſiones atque pugnae tumultuariæ fiebant, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant superiores, nunc illatis acceptisque vulneribus mutua cæde conſiſtabantur. Vnum tamen prælium non eſt ſilentio diſſimulandum, quod ab Hiſpania duce Aluaro Mendoza, à Luſitania Comite Pinnamacorio commiſſum peractumque eſt. Nam cum ad intercipiendos hoſtium commeatus hi à Tauro, à Zamora illi fuiſſent progreſſi, atque ſe in medio campo procul conſpexiſſent, tanta ferocia inuicem irruerunt, adeoque obſtinate pugnam ad horas quatuor produxere, vt neque iam eminus haſtis & miſſilibus, neque cominus gladiis & pugionibus, ſed pugnis & lacertis rem gererent neutri alteris cedentes, cū ex quintæ vix iam ducenti ſuper'eſſent, qui poſſent arma tractare. Luſitanis demum fuſis fugatiſque, Hiſpani ſpoliis potiti ſunt, ipſumque hoſtium ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores non incruenti deportarunt. Regina quæ eo tempore Valladoliſi erat, cum accepiſſet Luſitani audaciam, vel potius temeritatem eo progreſſam, vt etiam Regem cōiugem fuerit auſus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama ſtudia populorum erga ſe alienaret, quod laceſſitus ad certamen non deſcenderit, iubet uocari prætorianas cohortes, & eas quæ fuerant ſparſæ per diuerſa præſidia ad intercludendos hoſtium commeatus, Cardinalem Hiſpanum rogat, vt cum præſentibus copiis ad Regem proficiſcatur. Ad quem dat litteras, vt det operam quemadmodum non intermiſſa obſidione detur è diuerſo hoſti pugnandi copia: id eſſe magnum momentum aſſerens, ad retinendos in fide animos illorum qui leui opinione ducti huc & illuc impelluntur. E Gallicia interim Petrus Aluarus Oſorius Lemnius Comes miſit cataphractorum equitum cohortem, peditatumque pulcherrimum ad duo millia hominum belli peritiſſimorum. Venit præterea Comes à Monte regio cum alteris copiis ex eadem regione. Inſtructis itaque ſtationibus paratisque reliquis quæ ad premendam obſidionem videbantur neceſſaria, placuit ire quaſitum hoſtes qui ſe in Tauri latebris continebant. Proficiſcebantur acies inſtructæ ſine vllis ſarcinis, ſine impedimentis vllis. Neque enim ibant ad ludicra feriati, ſed expediti ad pugnam. Cumque iam abeſſet exercitus à Tauro duobus fere paſſuum millibus, miſſi ſunt caduceatores qui offerrent hoſti pugnandi facultatem. At ille videns ſe prælio imparẽ, conditionem oblatam noluit accipere, ſeq; intra vrbis munitiones continuit, niſi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egreſſi, tumultuarias quaſdam pugnas proludentes inierunt. Hiſpanus vero cum per horas quatuor hoſtem in medio campo eſſet oppertus, iuſſit canere receptui, ſeque Zamoram ad continuandam arcis obſidionem recepit.

ÆLII ANTONII NEBRIS.

S E N S I S, R E R V M H I S P A N A R V M

A C H I S P A N I E N S I V M H I

ſtorici, Decadis primæ Liber
quintus.

Quod Ioannes Princeps ex Luſitania cum exercitu pergrandi ad patrem venit, qui ſuis atq; filiiſque copiis, & Archiepiſcopi cohortibus obſidionem Zamora parat ſoluere.

CAPVT I.

VSITANVS cum videret ſe Burgenſi arce Zamoranaque ciuitate excluſum, atque proinde illorum ſtudia qui ſibi fuerant autores alienos fines inuadendi, paulatim ad hoſtes deſicere, euocat filium Luſitaniæ Principem, quem antea iuſſerat habere militum delectus, imperatque, vt cum exercitu quam maximo poſſit, ad ſe venire feſtinet. Qui patris iuſſui obtemperans, coactis ex omni regno equitum peditumque ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hoſtem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiasque ſuas paternis auxiliariisſque & gregariis coniunxit. Auctus itaque atque recreatus Luſitanorum recenti exercitu Alphonſus, putanſque ſe habere ſatis virium ad decernendum acie cum hoſtibus, antequam belli

belli fortunam experiretur, mittit litteras ad partium suarum Duces, atque imprimis ad Aluarum à Stunica Ducem Placentinum, quem nesciebat, aut se nescire simulabat, ad hostes defecisse, nuncians venisse sibi ex Lusitania sua filium cum ingentibus copiis, vel leque se hostem ex latebris in medium campum elicere, aut si prælium recuset, arctiori cum obsidione premere, quam ipse arcem obsideret. Sed quo firmiori exercitu rem conficeret, rogabat Ducem, ut sibi adesset, aut saltem cohortes suas mitteret. Venisse namque dicebat tempus, in quo vel vno conflictu posset hostis profligari, & arx Burgensis cum reliquis suis ornamentis in suam potestatem redigi. Ad hanc Lusitani postulationem, Dux, Non pudet, inquit, Regem vestrum ab eo petere auxilium, quem in summa rerum omnium difficultate deseruit. Inde quærat sibi suppetias, ubi non sit cognitum quo pacto Burgensis arcis præsidium reliquerit hosti trucidandum, nisi victoris clementia prædiarios nostros, utcumque meritos, seruasset incolumes. Itaque se non agnoscere nunc alios principes, nisi à quibus acceperit beneficia, neque alios habere hostes, nisi à quibus acceperit tantam rei familiaris iacturam. Accepisse autem à Ferdinando Rege, atque ab eius consorte Regina, non modo vitæ securitatem, sed etiam patrimonii sui certam firmitudinem: ab illo autem venisse sibi complura detrimenta. Quare se illum pro hoste habiturum, siquidem ille hostis est habendus, qui nobis affert incommoda. In hæc verba Lusitani dimissus est nuncius. A Marchione Villenate reliquisque vltromontanis nihil copiarum potuit accedere Lusitano, propterea quod & ipsi erant eodem bello impliciti cum Regis & Reginae præfectis. Constituit itaque cum suo, atque exercitu filii, cumque auxiliariis. Archiepiscopi cohortibus (nam is solus cum Lusitano mansit) quærare hostem, non qua debuit via. Nam cum ciuitas ciuitatisque arx obsessa posita sit in ripa Durii, quæ pertinet ad prouinciam Tarraconensem, ipse de prima nocte exercitum per aduersam ripam secundo flumine adducit, & postridie à prima luce cum omnibus copiis ad pontis caput exercitus hostibus apparuit, contra quod stationes opposuit, ne per pontem quisquam ad sua castra posset accedere. Rex cum videret hostem interposito grandi flumine castrametatum, non poterat perspicere quid sibi vellet illa castrorum dispositio, aut quid sibi detrimenti, aut hostibus emolumentum afferre posset. Nam neque poterat illac arcem obsidione liberare, neque suis commeatus intercludere, sed neque cum suo exercitu, etiam si cuperet, decertare. Erant tamen complures ex nostris qui cuperent per ipsas pontis angustias in Lusitanorum castra erumpere, sed ballistis & tormentis repellentur. Consilium autem Lusitani postea fuisse compertum est, quod cum perspiceret se imparem soluendæ arcis obsidione, volebat captare aliquid fauoris ex rumore qui solet per vulgum spargi. Mittit namque litteras ad partium suarum studiosos, atque etiam ad alieniores, quibus significabat se venisse Zamoram, cinxisseque Regem hostem suum obsidione, quem Deo propitio putabat se tenere conclusum, quoad caperetur, aut se in fugam proriperet. Neque solum fecit eum rumorem spargi in finibus Hispaniæ suæque Lusitaniæ, sed & dimisit tabellarios eadere ad Galliarum Regem, ad Italiæ Principes, ad Imperatorem, ad summum denique Pontificem, quasi posset ex mendacio illo credulitateque falsa, quicquam utilitatis sibi comparare, aut verbis & inani fama, non viribus & armis res foret decernenda. Ea fama tametsi vana, non nihil Hispanos mordebat, quod ea ex parte vellet hostis honorem accipi, unde si campi libertas daretur, esset reportaturus malam crucem. Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id temporis Tordebellis morabatur. Mittit itaque Ducem à Villa formosa, & Comitum à Triunio cum millenis equitibus, qui teneant præsidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula distant à Zamora ex ea parte qua Lusitanus castrametabatur, vicinis millibus passuum, unde commeatus hosti intercluderentur. Sed erat Lusitanorum conditio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum sub dio, nudoque sub ætheris axe: nostris vero ex domibus & diuersoriis, si quando esset opus, ad pugnam exeundum. Cœptum est per quosdam honestos viros agi de concordia inter duos Principes, constitutumque ut Lusitanus secreto per noctis tenebras cymba traiceret flumen, ad partem ripæ in qua Hispanorum Rex illum ad certam horam opperiretur, cumque hora constituta fessisset utrunque semel atque iterum, cessatum est ab ea commentatione, neque defuerunt qui interpretarentur, non sine diuina quadam prouidentia rem interturbatam. Eratque alioqui Regina in animo, quo auerteret mala quæ solent in bello contingere, cum Lusitano decidere ingenti summa auri & argenti, qua & Ioannæ Principi dos constitueretur, & in Lusitani exercitus stipendium pars consumeretur. Sed fata aliam quærebant viam, qua honorificentius & minori dispendio fieret tanti belli exitus.

CAPUT II.

CUM eo in loco Lusitanus castro labore quindecim dies consumpsisset, videretque commeatus ab hostium præfidiis interceptos, quodque alia ex parte aeris inclementia vexabat suos hybernantes sub dio, statuit mutare castra, seque in Taurum suam in hiberna recipere. Idque quo posset commodius exequi, excogitavit huiusmodi commentum. Mittit noctu clam Aluarum Brigantini Ducis filium, atque Antonium Nunium iurisconsultum percelebrem, qui procuratorio nomine constituant cum Rege aliquot induciarum dies, sub eo prætextu, quod illo tempore possit agi de concordia inter ipsos Principes: re autem vera, ut sine detrimento sui exercitus posset castra relinquere, seque ad hospitia nota conferre. Qui cymba per flumen traiectione ad Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones. Rex defert negotium ad suum illud augustius secretiusque consilium. Omnibus visum est, neque iusta, neque honesta Lusitanum petere. Tunc ventum est ad id cuius causa venerant, ut daretur tempus quo posset agi de concordia: constitueruntque induciarum dies quindecim, quibus utriusque possent hinc inde libere commeare, conuentusque ea de re fieri, tum etiam ipsius Reginae quæ tunc aberat, sententiâ exquirere. Erant qui Regi suaderent concedendas inducias, esseque opus regium hosti supplici petita condonare, cum vel eo ipso se inferiorem fateretur. Quod si ea ex causa inducias petebat, ut ex eo loco tutius castra moueret, & illud quidem esse Regi perquam honorificum, si qui veniebat suis opem laturus, re infecta rediret. Addebant præterea Lusitanum esse in solo alieno, sibi que alioqui infesto: faceretque indies sumptus maiores quam sua vectigalia censusque paterentur. Quare necesse erat illius nervos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter esse fugiendum in patriam, aut cladem maximam accipiendam. At Cardinalis Hispanus, & quibus erat melior sententia menti, nullo modo inducias esse concedendas decernunt, quas non alia ex causa hostis peteret, quam ut eo temporis interuallo tuto posset vasa conclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine suo circuatas deducere. Quod vero altera pars dicebat, esse opus regium supplici postulata hosti concedere: immo vero iniquum esse animi degeneris atque demissi, ab hostis temeritate in tanta occasione pœnas non exigere, qui sit ausus castra castris conferre, non quidem medio in campo, iusto exercitu, Marteque communi, sed sola fretus loci commoditate, atque dolis, quibus non virtus vera, sed simulata fortitudo confidit. Quod vero illi dicebant, si hostis re infecta discederet, vel eo ipso se inferiorem, victumque fateretur, neque unquam posthac vires resumpturum: immo vero isti subiiciunt, iam hostis assecutus est quod ab initio concupierat, disseminare per omnes Hispanias perque totum nominis Christiani orbem, se habere copias quibus posset intercludere aduersarium, qui tamen si arcem obsideret, ipse arctiori obsidione premeretur? Qui rumor etsi vanus erat, non nihil falsæ opinionis apud homines credulos rerumque nouarum auidos generabat, qui ex leuibus huiusmodi causis, aut in officio perstant, aut à fide publica desciunt. Quare non esse dissimulandam tantam hostis temeritatem, qui penetret in regna aliena, metetur castra, & tollat ubi & quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falsos, unde sit ignominiam reportaturus. Quod si hoc esset in ipsis imperii nostri limitibus dedecorosum, neque vilo modo tolerandum, quin totis viribus in tanti facinoris ultionem iretur: quid non faciendum est in illum quem non puduit tumultuaria castra statis legitimisque castris opponere, non quidem campo explicito & aperto, & qua oportuerat suis inopia laborantibus opem ferre, sed quasi latro ex insidiis rem gerens, occupatis angustiis, atque medio flumine interiecto, ne posset cum illo æquo Marte configi? Quas ob res, inuictissime Princeps, si nos consulis quid aduersarii tui oratoribus sit respondendum, non modo decernimus inducias non esse concedendas, qui pro arbitrio suo huc atque illuc castra mouendo nos deludat, sed in eo potius insistendum, quo pacto temeritatis pœnas debitas luat, simul etiam, ut qui ex falsis rumoribus ab illo sparsis acceperant tuas copias ab illius tumultuario exercitu obseffas, cognoscant non impune id ab illo attentatum, atque stultitiæ suæ iusta præmia tulisse. Nam quid opus est, inquiunt, inducias illi concedere, cui velis nolit castra deserere, seque in latibula sua, siue cedentem, siue fugientem conferre necesse sit? Neque enim diu possunt durare quibus omnia sunt aduersa, castra in media hyeme sub dio, detrimenta ab hostibus in horas illata, & quod omnium est difficilimum, commeatus interclusi, atque proinde rerum omnium

omnium penuria. Quod si tibi ð clarissime rex, atq; dulcissimæ coniugi animo sedet, pro communi vtilitate, id quod aduersarius petit, quodq; tuis omnibus nõ displicet, cum hoste **decidere**, modo pacis conditiones sint tolerabiles, præscribe illi tempus breue, intra quod negotium transigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vsquam discedere. Quæ sententia quia videbatur conducibilior, cum regi placuisset, iubet secundum eam per Cardinalem Hispanum oratoribus responsum dari. Quos in secretius altiusque consilium accitos, in hunc modum est allocutus. Quod regis vestri nomine postulatum est oratores nobilissimi, de componenda similtate hac inter Hispanos Lusitanosque, non omnino displicet religiosissimis Principibus nostris, neque illorum senatui prouidentissimo, modo interueniant pacis conditiones honestæ, non quæ paulo ante sunt à vobis expositæ, sed quas vtriusque partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in statu res Hispana, atque proinde Lusitana sit? Nos numero plures, atq; robore præstantiores, arcem vestram obsidione premimus, cui vos infirmitatis vestræ conscii aperto Marte suppetias ferre non audetis. Nos domi nostræ omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni cõmeatus genere destituti in solo alieno fortunam lacescitis. Nos medio in campo expectamus hostem, vos veluti ex arcè tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac disputatione in aliud tempus ommissa, Princeps noster iubet impræsentiarum hoc breuiter vobis dari responsum, regi vestro referendum: Si illius animo sedet, vt de pacis conditionibus agatur, & quoq; sibi placere dicit, quando tam prope sunt, vt internuncii crebro commeare, atq; in horas singulas ire & redire possint, constituatur breue induciarum tempus, in quo negotium transigatur. Alioqui, si de pacis conditionibus inter eos non conuenerit, se non permissurum, vt pro arbitrio suo castra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & sentiat vter illorum viribus & armis euadat superior. In hæc verba oratores dimissi, in castra redierunt.

Quod Lusitanus castra mutat, atque Hispani abeuntem persequuntur.

CAPVT III.

HOc responso Lusitanus accepto, cernens omnia sibi aduersa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, statuit medio noctis silentio castra mouere, seque in Taurum suam recipere, & quia hostium excubitores pontisq; custodes non longe aberant, imperat omnia clanculum atque sine vlllo strepitu expediri. Itaq; præmittit calones, lixas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipse interea equites peditesque in suos ordines redigit, ac tempore noctis antelucano castra deserit, impedimenta; Taurum versus subsequitur. At vigiles excubitoresq; sub primam lucem castra viris, equis, & iumentis vacua cernentes, regi nunciant hostes abiisse. Qui extemplo imperat omnes armari, atque per pontis angustias, qua maxima possint celeritate, in aduersa fluminis parte consistere, atque expectare, quoad dispositis ordinibus hostem insequatur. Obstabant erumpere volentibus non modo pontis angustia, sed & vallum fossaq; & alia munitiones tum castris, tum etiã ponti à nostris prætentæ, obstabat etiam ipsa erumpere volentium festinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alii tam longas moras non passi, per fluminis lapideos obices euadunt, aut flumen tranant, aut scaphis & lintribus traiciunt, tanta erat cum hoste cõgrediendi libido, sed non potuit fieri quin in tanta difficultate transeundi bona pars diei laboretur. Et quia vt quisq; prior eruperat, ita hostem insequatur, atque agmine incomposito procedebat, mittit rex Iacobum à Castris Cæciliis cum bis centum equitibus qui præuertant immorenturque temere incedentium profectiõnem, ipse interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam instrui ex contubernalibus, & regiis amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas à Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Vlmetum, Methymna, Valladolidũ, cataphractis equis atq; equitibus insignes. Huic præfecit Enriquem Enriquez regis domus œconomum maximum. Instrui quoq; imperat sex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ ordine suo disponit. Primam ducebatur Aluarus Mendoza, quem rex & regina nuper Castri cognomento Xericii Comitem crearant, hanc quoq; sequebantur duo questores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Villosa: alteram cohortem ducebatur patruales duo Alphonfus Fonsca Episcopus Abilensis, & Alphonfus item Fonsca, cuius oppida erant Cauca & Alahegi: tertiam Petrus Guzmanus: quartam Bernardus Francus: quintam Petrus Verascus: sextam Vascus Viuarus Gonçalui Salmanticensis Episcopi frater, viri nobiles, strenui, atq; rei militaris periti. Ad cohortis prætoris sinistram, Cardinalis Hispanus primam cohortem ducebatur: alteram Garfias Albanorũ ad Tormim fluuium

Dux: tertiam Enriqus, Enriquez Albenſium ad Aliſtem Comes: quartam Garſias Oſorius, qui nepotis ſui Marchionis Aſturicēſis copias equeſtres pedestreſq; ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua ſclopetarios, ſagittatores, haſtatos, velites, omnemq; peditum collocat, atque ſic totum exercitum ſeruatis ordinibus iubet procedere, quoad ventum eſt ad anguſtias quæ media regione inter Taurum Zamoramq; hoc eſt, decem millibus paſſuum, vtrinq; ſitæ ſunt. Haſ cliuorum arduitas flumini à dextra incumbentium atque à læua ipſius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana ſit, latioreſque vias admittat. Et quia poſituri ſumus ante oculos inter potentiffimos reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnâdi auſpicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tanta res geritur, impræſentiarum eſt à nobis explicandus, cum præfertim à nobiliſſimis hiftoriarum ſcriptoribus huiuſmodi locorum deſcriptio non ſolum particularis, verum etiam totius regionis nunquam ſit prætermiſſa.

Quod Numantia non eſt ea quæ vulgo dicitur Zamora, ſed Soria, aut vicus, in agro illius.

CAPVT IIII.

POſt exactam ſtudiorum meorum rationem, cum primû in Hiſpaniam ex Italia rediſſi, offendi opinionem diſſeminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atque inueſtigandæ antiquitatis curioſos, qui dicerent, aſſeuerateque ſtultitiam ſuam defendere, Numantiam illam nobilem quæ per annos viginti Romanorum duces non ſolum ſuſtinuit, ſed pluries fregit proſtigauitque, eam eſſe quæ ſit noſtra tempeſtate Zamora: non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum & Neoterici quidam ſcriptores hoc dicunt, & quod antiquiſſimi cosmographi & hiftorici ſcribunt Numantiam ad Dorium flumen eſſe ſitam. Sed ſi perconteris, qui ſunt autores illi quos iſti ſuæ peruicaciæ teſtes citant, obiciant nescio quem Lucam Tydenſem, & Fratrem quendam Ægidium Zamorahum, atq; alios eiufdem claſſis viros obſcuros, quos ego nunquam legi, neq; me non legiſſe pudet. Atque vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Hiltoriam generalē, quæ ſit ab Alphonſo huius nominis decimo Hiſpaniarum rege perquam illuſtri, aut illius inſſu concinnata. Sed quantæ ſit autoritatis imperita multitudo, aliis quoq; in rebus experimento cotidie diſcimus. Nam quod ad nouos attinet ſcriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum qui meras fabulas fingunt, aut ægroi veteris imitantur ſomnia. Quod vero de Alphonſi afferebant hiftoria, nemo reperiretur hodie qui operis illius patrocinium ſuſciperet. Sed quid opus eſt in re tam manifeſta verbis contendere? Stant contra probatiſſimorum autorum teſtimonia, qui manifeſte oſtendūt, neq; ſub vlla dubitatione reliquūt, quid hac de re tenere debeamus, atque huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorii fontes ad occaſum ſolis vergere facit, ſi ad Numantiæ ſitum comparentur, cum ſit Zamora illis occidentalior, atque per longitudinem diſtet à Numantia partibus quatuor, quibus in parallelo qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus & quadraginta, in quo ſitæ ſunt Numantia & Zamora, reſpondent circiter bis centum millia paſſuum, quæ diſtantia nunc propemodum reperitur inter Zamoram, & Numantiam, quam nos Soriā interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc pontis veſtigia ſeruantem. Eſt & alia ratio breuiter demonſtrans Numantiā non eam eſſe quæ ſit hodie Zamora, ex Strabone, qui Numantiam facit octingentis ſtadiis, hoc eſt centum millibus paſſuum, à Cæſarea Auguſta diſtare, & Antonini Pii itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc eſt, octo minus. Atqui Zamora, inquiunt, ad Dorium ſita eſt, id quod omnes de Numantia dicunt. Eſto, ſed non ex eo colligitur eandem eſſe urbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdeſellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram. Quod velex eo nouum eſſe putamus, quod neq; Gothorum temporibus, ſed neque Romanorum vſquam Zamoræ ſit mentio, niſi forte, quod aliis compluribus oppidis accidit, in Ocelum Dorii ſucceſſit. Sed vt eo, vnde digreſſi ſumus, tandem redeamus, qui Hiſpaniam in tres prouincias diuiſere, per Dorium amnem Luſitaniam à Tarraconenſi diſtinguunt, atque ita, vt fluuius ab ortu ſolis ad occaſum incedens Luſitaniam ad læuam, ad dextram vero Tarraconenſem relinquat, in qua poſita eſt Zamora, numeraturque inter populos quos antiqui vocabant Vaccæos. Hoſ à Vectonibus Luſitanix populis Dorius amnis diſterminat, atque utroſque per pontem, de quo dictum eſt, ad commercia peragenda coniungit. Cumque Luſitanorum ſtatua Tauri reſiderent, atque Zamoranæ arcis obſidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum qui ſuis laborantibus

opem ferre volebat secundo flumine, atque eadem ripa exercitum ducere. Sed quia se, vel militum numero, vel robore, vel utroque hostibus impari putabat, Taurinum pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam translatum est.

Deliberatur à nostris, utrum in castra sit redeundum, an potius hostis Taurum usque persequendus.

CAPVT V.

10 **C**VM itaque ventum est in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam quæ à Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos aut ternos milites, substitit exercitus, atque in se conglobari cœpit. Regi; nunciatum est hostes iam eo progressos, ut prius se possent in Taurum suam recipere, quam nostros angustias illas euadere. Iubet itaque vocari proceres, cohortiumque præfectos, & quid pro tempore loquendum sit, exquiri. Quibusdam videbatur redeundum esse in castra & diuersoria nota, quoniam anteaquam tantus exercitus fauces traiceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quam suos frustra vexare, & viros equitesque fame sitique confectos periculo exponere. Nam quod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat qui non diceret, & Lusitanum fugisse, & Hispanum eo usque persecutum, quoad illum in latebras suas occultaret. Ad hæc Cardinalis, Nondum, inquit, satis liquet rex clarissime, hostisne fugiat, an agmine composito proficiscatur, & quoniam adhuc neque exercitus noster vidit hostem, neque ille nos, non deerit qui dicat, neque hostes fugatos, neque nostros fuisse ausos abeuntes prosequi. Liceat itaque mihi per tuam Celsitudinem angustias illas euadere cum paucis equitibus, ut colle hoc superato possim libere de hostium copiis iudicare, atque inde ea de re meam sententiam dicere. Alioqui non ausim decernere, fugiant ne hostes, an potius læti exultantesque se in tabernacula sua recipiant. Assensus est rex Cardinalis sententiæ, hortaturque illum, ut id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrum Guzmanum cum parte cohortis quam ductabat, acciri iubet, cliuumque faucium illarum superat, ad verticemque montis peruenit, unde Lusitanorum copias æstimare posset quam
30 facile. Videt omnia per suos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil denique per tumultum fieri. Igitur ad regem redit, quæ viderit exponit, atque sententiam suam præter aliorum opinionem dicit. Vidi (inquit) inuictissime rex, atque meis oculis contemplatus sum Lusitanorum acies ordinatas incedere, magisque expectare insequentes quam fugere? An non Lusitanorum superbia verbaque magnifica sunt omnibus nota? Pudet certe magna locutos cedere, atque timidissimo cuique aliquando redit in præcordia virtus. Estque credibile veroque similitimum Lusitanum animo extimare quantum subiturus sit dedecus, si hostem fugiat quem ultro ad certamen lacefferit. Idque nunc agit pedetentim incedens, ut possit aliquando dicere, se non fugisse, sed medio in campo expectasse hostem, cum præsertim nemo fugientem possit vere appellare ab eo quem non videt. Quod si hoc ex loco nostræ copiarum domum redierint, anteaquam hostem videant, atque ab hoste videantur, relinquetur in dubio apud absentes, eosque qui nascituri sunt, uter vestrum ex hoc die victoriam reportauerit. Quid quod antehac ex militibus nostris strenuissimis, quisque illum diem sibi dari optabat, in quo decerneretur quæstio illa inter Hispanos Lusitanosque diu agitata, utri forent viribus animisque præstantiores? Quod si nunc in tanta occasione subtrahantur à pugna, refrigescet profecto ardor ille, virtusque in exercita languebit. Atqui dicet quispiam, si citra cruorem victoria ex hostibus comparari potest, quid opus est acies in pugnam committere? Immo vero rex optime, si hodie in fortunam prælii non descendis, bellum hoc de die in diem protrahetur, neque vnquam tuto in Hispania solus regnabis. Nunquam Cæsar imperium orbis obtinisset, si non cum Pompeio confluxisset, nunquam Augustus monarchiam, si non cum Antonio, atque ut est in fabulis, cælum suo seruire tonanti, Non nisi sæuorum potuit post bella Gigantum. Sed ut vetera illa omittamus, non hoc in Hispania nostra experimento sæpe didicimus? Si Ioannes socer tuus non cum patre patruisque tuis ad Ulmetum confluxisset, neque regnasset utique postea securus: neque Enriqus coniugis tuæ frater regnum illud suum qualecumque continuasset, si non cum Alphonso germano item fratre in eodē loco fortunam quoque belli fuisset expertus. Quid igitur reliquum est clarissime rex, nisi ut bene iuuante Deo tuisque auspiciis hostem regni alieni affectorem inuadas? ex quo siue fugerit, trophæum, siue expectauerit, triumphum haud dubium sis hodie reportaturus.

ATQVI rex cui non minus erat curæ salus & vita suorum, quam rei bene gerendæ voluntas, visus est aliquantulum Cardinalis sententiæ assentiri. Sed cum cerneret suorum omnium alacritatem, atque animi præstantiam clamoresque dari sibi hostem depositentium, iubet exercitum angustias illas euadere, atque rursus in suum ordinem redigi. Vocatisque ducibus cohortiumque præfectis, admonet illos, vt magno animo sint, meminertq; verborû quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Lusitanorû arrogantia temeritateq; sermo exoriebatur, iubet deinde illos ad suam quemq; prouinciam bonis animibus ire, atque, vt rem bene gerant, hortatur. Illi in suam quisque cohortem profecti, quid cuique faciendum sit docent, atque ita euasis faucibus eodem in ordine quo prius steterant, consistunt, deinde agminatim hostem subsequuntur. Lusitanus cum intellexisset Hispanos aduentare, reputans secum quantum dedecus esset in fuga, potiusque pulcherrimam mortem esse obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet stare acies, atque in hostem conuerti, & collatis signis cum illo dimicare. Pollicebatur illi magnam victoriæ spem, quod equitum numero erat superior, atque hunc in modum disponit exercitum. Cohortem prætoriam constituit ex amicis, & familiaribus, atq; aulicis purpuratis, ac præterea ex Hispanis viros quosdam non obscuros qui sub illo stipendia faciebant, adiungit, quibus addit Comitem Pharium, qui & ipse turmam equitum ex suis adduxerat. His omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem. Huius ad læuam erat cohors quam Ioannes regis filius idemque Lusitanorum Princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmissimum. Hanc sequebatur Eborensis episcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens stlopetariorum & sagittatorum numerus, atq; diuersorum generum tormenta, & machinæ carris impositæ. Ad dextram cohortis regię erat Pharii Comitis manus, ex suis atq; fratris Guimarani Comitis militibus structa. hanc sequebatur Archiepiscopi Toletani cohors, post quam villæ regię montisq; Sacri Comitum cohortes duæ. Peditatus omnis quatuor in partes distributus non procul à prætoriana cohorte ad fluminis ripam dispositus erat. Tunc rex acciri iubet duces, primoresq; exercitus, quos in hanc sententiam dicitur allocutus. Quo in statu res nostræ sint commilitones videtis, venit dies in quo decerneretur quæstio illa inueterata inter vos aduersariosq; vestros, vtri sint armis animisque potiores. Sumus numero non pauciores, superamus equitatu, habemus causam pugnandi iustioram, decerrandum est cum illis quorum maiores à maioribus nostris sunt ad Aliubarotam superati. Neq; obstiterit, quod illi intra patriam, nos extorres: illi omnibus rebus abundantes, nos omni comœatu destituti sumus. Necessitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabie concitatos in hostem ire præcipites, vt post victoriam bonis illorum iuste fruamur, quibus nunc illi iniuste aburuntur. Sic animati Duces à rege discedunt, suos quisq; hortatur, vt forti magnoque sint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta sequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriusque cohortes militari gradu cõtra se inuicem tendunt, quoad ventum est ad spacium, vnde à ferentariis res agi posset.

De pugna inter Hispanos Lusitanosque ad Taurum.

CAPVT VII.

INTERIM Alphonsus Fonseca, quem diximus ad regis Hispani dextram secundæ cohortis præfectum, petit à rege dari sibi primas certaminis incundi partes, idem petit Aluarus Mendoza, idem alii eiusdem ordinis, quibus erat incurrendum in Lusitanorum Principis aciem. Quibus rex, Immo simul omnes, inquit, inuadite, cuius agmen video equitatu peditatuq; confertissimum. Sex igitur illæ cohortes quas diximus ad Hispani dextram positas, signo vtrinque tubarum dato, in Lusitani Principis atque Eborensis Episcopi cohortes signis collatis incurrunt, sed magna pars tormentorû globis stlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus faucia ex pugna discedit. Alii cum in hostiû robur firmissimum incidissent, facile pulsi sunt, seque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus sinistri cohortes receperunt. Igitur cornu nostrorum dextro fuso fugatoq; in sinistro quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum est. Nam cohors prætoriana cum eiusdem cornus reliquis cohortibus, hostem sublato clamore inuadit, editur hinc atq; illinc magna strages, pugnatum est ad tres horas nusquam inclinante victoria.

victoria. Sed fortuna tandem cœpit aspirare nostris, atque hostem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque persequentium illata cædes, neq; Princeps suus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaq; fusi palantesque alii alia via Taurum petebant, alii se in flumen præcipites dabant, mortemq; timore mortis oppetebant, quorum cadauera secundo amni deuecta, postridie eius diei cum armis spoliisque visa sunt. Illud pro certo compertum est, ex Lusitanis multo plures flumine absorptos, quam ferro cæfos occubuisse. Lusitanus cum fusas fugatasque cerneret copias suas, hostemq; fugientibus instare, neque subsidii quicquam à filio superuenire, ne in aduersæ partis armatos incideret, viam quæ Taurum ducebat, declinans, cum paucis dubia iam luce ad Castrum Inui tendit, vbi ab arcis præside suarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum est Lusitani vexillū, cuius erat insigne vultur, sed Petri Verasci & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum est vt asseruaretur, ab hostibus postea est receptum. Vnde non sine causa inter Hispanos Lusitanosq; in hunc vsq; diem disceptatur, captum ne fuerit, an non vexillum illud regium. Illud certe inter vtrosq; satis constat, signiferum ipsum in prælio comprehensum, Zamoramque deuectum, armisque spoliatum, quæ regis & reginæ iussu in Hispanorum regum conditorio, quod est Toleti in maximo diuæ Mariæ, vsque in hunc diem suspensa cernuntur. Capta sunt & alia quoq; octo signa, & cum antesignano complures alii viri nobiles. Eorum qui ex alterutra parte desiderati sunt, non potuit certus numerus colligi: fuisse autem cæsos multo plures, quam toto huius belli tempore, nemo vnquam dubitauit. Ex nostris vnus tantum captus est, Enriqus Enriquez Albensium ad Lissim Comes, qui putans se non deserendum à suis, dum persequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini pontis caput exterius vsque progressus est. Vbi circumspiciens an se quisquam ex suis sequeretur, à Lusitanis est comprehensus, Taurumq; perductus. Atqui Lusitanorum Princeps cernens patris copias fusas profligatasque, contrahit suam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus subsidium præstet. Et quamquam nocte iam aduentante dubiaque luce supererat animus quibusdam ex nostris Ducibus, cohortem illam inuadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites peditesq; per omnem campum sparfos, partim in hostibus persequendis, partim in cadaueribus occisorū spoliandis, instabatq; nox, in qua nihil insigne agi poterat, cum præsertim in horas pluuia increbresceret. Tum Hispanus cum intelligeret in campo nihil iam hostile, nihil infestū, sed victoriam penes suos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale atq; Albanorum Duce qui campum colligerent, ipse per noctis tenebras, pluuiaque vrgente, ad incepram obsidionē redire properat. Erat namq; suspicio, Lusitanum per alteram fluminis ripam copiarum partem potuisse præmittere, quæ stationes raris custodibus munitas disturbarent, & obsessis cum comœatu recentes armatos immittere.

Quid Lusitani fugati fecerunt Tauri rege suo amisso.

CAPVT VIII.

40 **Q**uo tempore Lusitanus acies ducebat eo consilio, de quo in superioribus dictum est, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum præsidio, ne interim oppidani ad hostē deficerent. Qui videns Lusitanos suos fufos fugatosque, inermes, cæsos, mutilatis membris truncos, atque interrogatos quo modo se Lusitanorum haberet, aut vbi esset, nihil certi respondere, suspicatus prodicionis aliquid ab Hispanis subesse, iubet portas obstrui, muros turrestque præsidio firmari, ne cum Lucanis Hispanos quoque intra munitiones admitteret. Toletanus præsul, & qui sub illo militabant Hispani, & qui ex prælio fugerant Lusitani, Ducem orabant, ne de rege suo bene meritos excluderet, simul etiam à persequentibus imminere periculum dictabant, si non intra mœnia reciperentur: vultuque imprimis ad cælum vsque clamores tollebant, crudelitatem in se à suis exprobrabant. At Lusitanus Princeps posteaquam ex suis quos potuit, in suam cohortem recipit, Taurum repetit, & intra muros admissus Archiepiscopum deducit secum atque alios omnes in suum quemque diuersorium excipi iubet. Qui posteaquam partem suorum numero abesse comperit, vt erat ingenti animo, vix dissimulat regis amissi damnum, premitque altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præsulis Toletani fides suspecta, atque aliorum Hispanorum qui in partibus suis merebāt. Nam quæ potest inferior esse conditio, quam illorum qui neque amicis audent confidere? Iubet itaque vulneratos curari, fessos recreari, mœstos bene sperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux cui fuerat à rege custodia vrbs cre-
dita, potest se cōtinere, quin omnibus manifesta doloris signa depromat, prorumpit in la-

chrymas, pulsat pectus, comam vellit, vestes dilacerat, atque in quoscunque obuios deserti regis inuidiam concitat. O degeneres, inquit, & ingrati, beneficiorumque immemores, vbi est Dux vester? vbi Rex? vbi Dominus? vbi specimē? vbi Lusitanæ reip. columē? Non potuistis seruare vnum, in quo salus omnium continebatur, vitæque omnium sita erat? Non pudet vos venire, postque Ducem vestrum desertum proditumque, hominum conspectum intruere? Ab apibus saltem condiscere debuistis obseruare regem, quæ ductorem circumstant suum fremitu densō, stipantque frequentes, & sæpe attollunt humeris, & corpora bello obiectant, pulchramque petunt per vulnera mortem. At non hæc illa sunt quæ in pace quondam pollicebamini, in regis aula frequentes & officiosi, sed nunc in prælio ignaui & desertores. Itaque non solum facti estis læsæ maiestatis rei, sed etiam amicitia legem violastis, quæ iubet amicos in aduersis, antea quam vocentur, adesse, in prosperis non nisi vocatos. Hæc & huiusmodi mœstus ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, scelerisque admissi conscientia, nihil respondebant, sed fortunam suam lamentabantur, quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hispanos, atque imprimis præstulem Lusitanum, non tam res male gesta damnaque in prælio accepta cruciabant, quam quod relicta potiori causa, pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab iis in quorum partibus erant, suspecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur, Lusitanus apud hospitem suum variis sermonibus noctem producit, quid de filio, quid de cohortiū præfectis, quid de tanto exercitu sit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu dissimulabat, stupor tamen illi omnem abstulit mentem, quippe qui non statim suos fecerit certiores, quo illum pugna tempestas appulerit. Sed iam primo diluculo respiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas, quas deinde subsequitur ipse, seque suis expectatum reddit. Hispanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus se hilarem benignumque exhibet, atque reginae literas tantæ victoriæ nuncias mittit, quæ Turdesellis eo tempore morabatur belli euentum expectans. Supplicationes itaque solennesque pompas decernit, puluinaria in tēplis iubet sterni, ipsa nudis pedibus ex aula regia ad ædem vsque diui Pauli extra muros progreditur, laudans & magnificans Deum, atque gratias agens pro tantis in se, confortemque suum, omnemque exercitum collatis beneficiis.

Zamorana arce capitur. Magister à Calatrava, & Vrenatium Comes à Lusitano desciscunt, à quo Toletanus discedit.

CAPVT IX.

INTEREA rex imperat obsidionem arctari, stationes & machinas arci admoueri, utque se ad oppugnationem parent, voce præconis edicit. Quod Alphonfus Valentinus arcis præfectus cum videret à Lusitano nihil auxilii amplius expectandum, quippe quem acceperat in acie profligatum, agit per Cardinalem cui erat consanguinitate propinquus, ut pristinis erroribus sibi condonatis, in obsequium famuliciumque regium restitueretur, dicebat velle se, omniaque sua, vitæ necisque arbitrium reginae maiestati dedere. Cardinalis propinqui misericordia commotus, excusare apud regem ætatis leuitatem, omnem culpam in Ioannem Porrium illius focerum conferre, respondere pro illo fidelem deinceps operam perpetuamque in reges Hispanorum obseruantiam. Annuit rex Antistitis tam bene de se meriti precibus, condonat adolescenti erratum, omnia bona restituit, arcem recipit, in quam Lusitanus preciosas vestes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congesserat. Erant qui à rege peterent illa omnia spoli nomine in manubias redigenda, vnde refarcirentur damna in eo bello à multis accepta. At rex neque sibi quicquam inde accepit, neque aliis habendum sibi permisit, sed omnia fide summa Lusitano reddi iubet. Accepta arce, validiorique præsidio commeatueque munita, Methymnam ad campum proficiscitur, quo se venturam ad certam diem ex Turdesellis regina constituerat. Comestabilis interea non minus apud regem & reginam laborat de conciliandis obsequio regio duobus egregiis fratribus, altero à Calatrava Cisterciensis militiae magistro, altero Comite Vrenati, quos Villenatium Marchio patruelis natu maior ad Lusitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, despondet Comiti filiam, atque à principibus impunitatem erratorum pollicetur. Principes vero nostri tametsi intelligebant ex ignoscendi facilitate quantum mali sequeretur, reputantes tamen si duos iuuenes ætate florentes, armis instructos, opibus copiosos ab aduersario subtraherent sibi obsequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & suas augendi vires, & hostiles debilitandi, Comestabilis precibus acquiescunt,

quiescunt, errata condonant, illosque deinceps suorum numero esse iubent. Toletanus quoque Archiepiscopus cum fieret quotidie certior, omnia quæ ad ipsum præsulatus ratione pertinebant iura impediri, atque oppida, municipia, castella, & arces partim à circumstantibus præsidiis vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit à Lusitano com meatum facultatemque ad suos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum quæ illum comitetur, quoad se ad suos reciperet. Id cum Hispano Regi compertum esset, mittit Petrum Manricum Comitem à Triunio cum sua cohortisque prætorianæ parte, qui illum persequeretur, præhensumque ad curiam perduceret. Sed ille antea se Complutum, quod erat suæ ditionis oppidum, recepit, quam Comes cum consequi potuisset. Ea itaque frustratus spe, ad Regem Reginamque redit. Inter illos qui Lusitani partibus fauebant, erat Attenciæ arcis præses, natura hominumque labore munitissimæ, qui non contentus regiis vectigalibus quæ ex salinis opima percipiebat, finitimos populabatur agros, atque in remotiores quoque excursiones faciebat. Erat præterea terræ illius indigena Garfias quidam Brauus ordinis equestris, vir acerbus & strenuus. Is agit cum famulo quodam præsidis, ut qua nocte sortiretur vigiliam, ex muro demitteret funem, per quem scalæ sursum attollerentur. Quod cum ex voto processisset, scandit primus omnium Garfias ipse, tum alii centum instructi armis quos ad negotiû peragendum duxerat, comprehensoque præside, vxore, omnique familia, potitus est optimis spoliis, quibus propter insignem viri operam in arce recuperanda, à Rege atque Regina donatus est. estimata sunt spolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis postea diebus oppugnat Camarenam. oppidulum id erat, quo se recipiebat Ioannes quidam Touarius, famosus alter latrunculus, atque viarum grassator insignis, qui & ipsi Lusitani partes sequebantur. Quibus duobus monstris è medio sublatis, pax regionibus illis restituta est.

Lusitanus redit in regnum autum petiturus inde Gallie Regem: & quæ Madriti gesta sunt.

CAPVT X.

LUSITANVS eum videret se acie superatum, amissis duabus arcibus quibus plurimum fidebat, Burgensi ac Zamorana, debilem, & ab iis qui fuerunt autores tanti belli inchoandi, desertum, suarum quoque partium fautores indies minui, quid consilii caperet ignarus, huc atque illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illam reditus in patriam quam iturus ad bellum peregrinum pecuniis exhauserat. Turpe putabat venire in condiciones quas victor hostis proponebat. Vires suas impares iam prælio expertus erat. Pecuniæ vnde nouum exercitum conduceret, aut stipendia præsentis solueret, non suppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret, nisi ab eo cum quo nuper foedus inierat, & qui pro Ruscinonis Comitatu repetendo, iam bis nostros bello lacerasset? Sed antea quam in Galliam proficisceretur, statuit Lusitaniam suam repetere, vnde facilius tutiusque nauigare posset. Itaque partem copiarum per arces, castella, & munitiones, quæ adhuc pro se in officio perstabant, in præsidiarias cohortes distribuit, partem secum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Villosa qui sibi Taurum urbem cum arce ad futuri belli vsum tradiderat, diem suum obierat, Marialbanorum Comitum in vrbe cum validiori præsidio relinquit, præsidiorumque præfectis edicit, ut quam diu ipse abesset, hostium agros populentur, ferro & igni omnia vastent, seque breui ex Gallia cum auxiliariis copiis venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Mantuam interpretamur, erant, inquam, duæ factiones, quarum altera cuius caput erat Ioannes Zapata, vir qui inter indigenas nobilis & factiosus Marchionem Villenatè sequebatur, qui non modo arcem, verum etiam totum oppidum firmissimo præsidio tenebat, cui præfecit Rodericum Castanetum Cifontani Comitum fratrem, pulsisque alterius factionis principibus, propterea quod Regis & Reginæ partes tuebantur, soli Marchionarii oppidum habitabant. Nam plebs sequitur fortunam, ut semper, & odit præsentem statum, & concupiscit nouum. Erat pulsæ factionis caput Petrus Nunius à Toletis, equestris ordinis vir. Is agit cum clientibus & amicis quos in oppido habebat quamplurimos, quemadmodum intra mœnia reciperetur, si maiores copias quam essent præsidiariæ conduceret. Communicat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus. omnibus visa est res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes se in eo singularem operam non solum Regi & Reginæ, sed etiam vniuersæ Hispanæ reip. nauaturos.

sibi in tali negotio faciendum esset. At illa, ut ad rem conficiendam totis viribus insistat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat obtestaturque. Mittit præterea ex cohorte prætorica tres cataphractorum equitum turmas, cum suis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne à Roboribus, Ioanne item à Turribus: quibus imperat, ut Ducis iussa faceant, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copiis à Regina missis, simul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipsi magno poterant esse adiumento, cum omnibus suæ domus grauis & leuis armaturæ militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis præfectus sensisset (neque enim tantus belli apparatus latere potuit) fugat ex oppido quos suspicabatur partis aduersæ fautores, plebem in partes regias procliuiem minis terret, muros portasque oppidi præsidio validiori firmat, subsidiarios milites opportunioribus in locis disponit. Atqui Dux ea spe frustratus in oppidi suburbio metatur, oppidum arctissima obsidione cingit, commeatus intercludit, ut quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet præterea cuniculos agere ad portam qua itur Guadalaiaram, cui præsidebat Petrus Aiala ex ordine equestri diui Iacobi commendatarius, qui suspicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte suffossas iam lignis incumbere, atque supposito igni non magno negotio ruituras, ne hostis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris quæ inter obsessores merebat, in aduersæ factionis partes acrius sæuiret, cœpit agere cum Duce de tradendo oppido certis conditionibus, quibus præcipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime quibuscum erant inimiciæ ex inueterato factionis aduersæ odio. Duce igitur cum suo exercitu intra muros recepto, Marchionis præfectus cum omni præsidio se in arcem recipit commeatu, armis, tormentisque munitissimam. Sed nihilo secius illam Dux arctiori obsidione premit, musculosque duplices à parte arcis extrema ducit, atque viris, armis, machinisque munit, ut non modo quisquam ingredi aut egredi non posset, verum etiam si grandior exercitus aliunde veniret auxilio, nihil obsessis vsui esse posset. Alterum quoque murum duxit per partem quæ est inter arcem oppidanorumque domos, intermissis quibusdam aditibus per quos tumultuariis pugnis se inuicem lacerarent. Ibi cecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum misisse Regiam. Ceciderunt & alii complures viri nobiles, & obscuro, tam ex obsessis, quam ex obsessores. Ex munitionibus præterea quas in agro Madritano infederant Ioannes ille Zapata & Petrus à Corduba, cotidie fiebant excursiones, incendia, cædes, populationesque pecudum, & armentorum, vsque ad oppidi loca suburbana, quoad profectum est à Duce, ut certis in locis equitum præsidia disponerentur, qui latrunculos illos passim exultantes in latebras suas cogere se recipere, atque hunc in modum obsidio in duos menses protrahita est.

Æ LII ANTONII NEBRIS.

SENSIS, RERVM HISPANARVM

A C HISPANIENSIVM HI-

storici, Decadis primæ Liber

sextus.

*Matricali Panhispanion celebratur, ubi ceptum est de societate quam fraternitatem
vocat, constituenda agi.*

CAPVT I.

CVM hæc Madriti geruntur, curia, hoc est, Rex, & Regina, senatusque regius, Matricali citra montes in Veetonibus oppido celebri erat. Ibi quoque Panhispanion, id est omnium ciuitatum municipiorumque Hispaniæ conuentus, agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quibus cum aliæ res complures decretæ sunt, tum vel maxime quod Elisabe iunior vno omnium consensu declarata est Hispaniarum Princeps, atque hæres regnorūque successrix, quod & iureiurando sanxerunt ciuitatum municipiorumque procuratores, si modo pro-

les virilis Regi & Reginae non contigisset. Cœptum est agi præterea de fraternitatibus, ita Hispani vocant populorum inter se societates ad hoc potissimum institutas, ut latrocinia cædesque in viis publicis & agris perpetratae vindicarentur, quæ mala in vrbes quoque & municipia vicisque tyrannorum arcibus subiectos adeo serpebant, ut domi forisque nihil esset tutum, sed vbiq; terror, vbiq; pavor, & plurima mortis imago, eoq; miseriarum deuentum est, ut grassantibus sceleratis hominibus, nemo iam esset vir bonus, & pie iusteque viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentissime dimidium fortunarum suarum non pacisceretur. Idque cum omnes vellent, omnes cuperent, deq; nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat qui negotium assumeret, atque rem tam desperatam aggrederetur, & morbo tam pernicioso medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quasi signum aliquod ad bene de Hispana rep. sperandum sustulit Alphonfus Quintanilla, equestris ordinis vir nobilis, ingeniosus, acer, & vehemens, idemque fisci rationumque regiarum quæstor maximus. Hic ortus ex Asturibus montanis facile ostendit, summos viros in obscura quoque patria plerumque nasci, at è contrario ignobiles in patria illustri. Et quo maior tantæ rei peragenda accederet autoritas, assumit sibi socium Iohannem Ortegam. Ambo Regem Reginaque conueniunt, quo in statu res Hispana sit commemorant, quid in tanta rerum omnium perturbatione debeat & possit fieri, demonstrant, hoc bonos omnes, hoc in commune populos exposcere, nil aliud deesse quam regiam facultatem, ut bene iuuante Deo negotium perageretur. Placuit iustissimis Principibus opportunus sermo, ad rem exequendam hortantur, autoritatem suam omnibus in rebus decernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores aduunt, mala quæ sustineant impræsentiarum, quæque in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt, ex negligentia quot pericula impendeant, atque è diuerso ex prouidentia quot bona sequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re consulendi erant ii quorum procuratorio nomine res agebant, placuit constitui diem & locum, in quibus hæc disputanda essent. Locum in quem vndique confluerent, placuit esse Donias. Quo posteaquam ad constitutum tempus conuenerunt, cœptumque esset de re cuius causa venerant disceptari, alii aliud sentiebant, altercationibusque tempus consumebant frustra, & contentio illa eodem est deducta, ut omnes in eo iam essent articulo, ut quisque ad suos re infecta rediret. Quorum dissensionem cum Alphonfus Quintanilla sensisset, videns omnes suos conatus cessisse frustra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum dissimili oratione, illos in concionem vocatos aggressus est.

Alphonfi Quintanille concio pro ineunda Hispanorum societate.

C A P V T I I.

SI quisquam ex vobis est, viri Hispani, qui miretur, cur ego qui neque ingenio, neque doctrina, neque multa rerum experientia præditus desumpserim mihi, vel potius rogauerim hoc dicendi munus, desinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes institutaque ab ineunte mea pueritia suscepta cognouerit. Ego, viri optimi, cum statuissem optime tempus meum in aula regia consumere, atque sine equalium meorum inuidia, obsequium meum infelicissimo Regi primum, ac deinde inuictissimis his Principibus meis præstitissem, nunquam destiti cogitare, si qua in re Hispanis meis accommodus esse possem. Habeo huius animi mei testes cum alios quam plurimos, tum maxime ex vestro numero non paucos, qui ex me sæpe audierunt partim publice in huiusmodi locis verba facientem, partim priuate in sermone familiari, quam me hic status reip. non delectaret, in quo bonorum nulla aut certe perquam exigua ratio haberetur, malorum vero passim grafaretur impunitas. Neq; id quidem Principum nostrorum vitio, quibus nihil iustius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari potest, sed temporum culpa, quæ non sinunt illos animaduertere in facinorosos, atq; pro dignitate bonos præmiis afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iustitiam, ius suum cuique tribuere. Itaque cum nuper ego cum hoc collega meo honestissimo viro retulissemus ad illos de sermonibus quos de ineunda inter Hispanos societate Matricali habere cœpimus, per quam omnia in meliorem statum reformari possent, incredibile dictu est, quanta sint voluptate affecti, quanta gestierint lætitia, quanta nobis diligentia, studio, & cura commendarint, ut vobiscum de tanto tamque inopinato bono ageremus, operam omnem atque autoritatem suam polliciti, si quibus in rebus opus esset. Sed ad rem cuius causa huc venistis, redeamus. Negotium est quod non modo animos vestros à summo excitare, verum etiam ad facino-

rosorum hominum vltionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus vestris quas in agris, in pastionibus, in mercaturis, in vestris domibus habetis, quarum bona pars aut portione aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppressione, de filiorum integritate, de filiarum pudicitia, de vxorum castitate, de clientum vestrorum incolumitate. Agitur de fisco, regiisque vectigalibus, quæ si non fide summa & sine fraude exigantur, necesse est per capita siue censum vestrum distribui omnia quæ ad illorum sumptus necessaria sunt. Agitur de vestra omnium securitate, qui neque per noctem domo egredi, neque per diem extra vrbium munitiones prodire audetis. Agitur de pietate, de religione, deque omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atque in indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum est viri Hispani, nisi vt bonis auibus in eatur societas quæ tot nobis calamitates propulsatura sit, totque commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, restituet virtutes quæ nos Deo atque proinde hominibus faciant beneuolos, quæ nos ira atque proinde libidine superatis, duabus animi pestibus ingenitis, reddant nobis ipsi amicos? Et quoniam satis demonstratum est hanc societatem, siue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, superest vt ostendamus, an possit fieri, & à nobis quidem fieri, ac præterea facile & à nobis fieri. Nam de impossibilibus, aut simpliciter, aut à nobis fieri, quia in potestate nostra non sunt, nemo deliberat per se, neque alios in consultationem admittit. Quod autem id de quo est præfens cõsulatio, posset fieri, & à nobis quidem fieri, & facile fieri, notius est quam quod demonstrari debeat. Supperunt namque pecuniæ, neque deest plærisque omnibus conferendi voluntas, abundamus viris armisque, neque opus est aliunde illa accersere. Habemus autoritatem Principum qui nostris inceptis fauent. Habemus causam potiore, hoc est, iustam contra iniquos, quietis amatorum contra seditiosos, multos, & fortes viros contra paucos & ex sclerum conscientia pauidos. Hoc experti sumus in ipso statim initio, quo iustissimi nostri Principes regnare cœperunt, cum iussissent in huiusmodi homines acriter animaduertendum, id quod est Segouix gestum. Mirum dictu, vno atque altero ad suspendium adacto, repente omnes alii aufugere, neque vsquam deinde visi sunt. Qui status in hunc vsque diem permanisset, si non Lusitanorum illa tempestas quietem nostram interpellasset. Nam quid ego de societatibus illis dicam quæ sub Enriquo Rege fuerunt institutæ, cum omnes viæ latrunculis & grassatoribus essent obsessæ, cum viatores agminatim, ac nec sic quidem iter facere auderent, nonne ad primam præconis vocem subito latuerunt? Durauit certe mos ille, quoad ipsi administris suis legibus abusi sunt, atque ditionis suæ terminos transgressi. Ex quo necesse fuit ab Enriquo societates illas dissolui, quod certe nobis accidere non potest, quibus non est alia cura quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia coercere, ac præterea nihil. Erunt fortasse nonnulli qui huic sententiæ meæ obstitant, dicantque non posse iis de rebus facile conuentus fieri ex tam longinquis regionibus, aut si fiant, in conferendis stipibus non fore concordēs. Erunt præterea qui dicant huiusmodi societates non posse diu consistere, quod in aliis quoque huiusmodi societatibus factitatum sumus experti. Et quos interim æquo iure coegerimus viuere, aut illi in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores quam antea fuerint. Immo vero si opus fuerit, non magna erit difficultas semel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus aut nundinas fieri, quemadmodum pastores menstruas faciunt, quas vocant mestas, atque etiam nunc annuas, quæ sunt solenniores. Illi prore tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni substantia nostra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad stipium collationem attinet, nemo est qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui sit omni patrimonio redimendum. Nemo est qui cum hac de re sum locutus, qui non gestiat, qui non pruriat, qui non percupiat vnde cumque depromere, æstuare, extricare, quod sit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, ne si aliquando dissoluantur istæ societates, acrius insurgant arcium præfides in subiectos populos, in quos antehac exercebant iniquam dominationem, qui receptabât latrones, qui facinorosos tuebantur: quin potius si nos intra ditionis nostræ terminos cõtinuerimus, si nos nobismet ipsis non defuerimus, si condiderimus leges, quibus sacrum hoc collegium sanciat, non modo non dissoluetur, sed manebit, æternumque durabit, quãdiu pessima hominum seges suborietur. An inter ciuitatis regiæ incolas Talabricensesque potuit per annos quamplurimos permanere qualiscumque illa fraternitas ab hominibus obscuris instituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam grassatoribus refertam attulit, & vos Hispani, proceres illos saltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? Expergiscimini aliquando viri Hispani, & à maioribus vestris ingentes animos concipite, quam iustam habeatis causam recogitate, cum quo hostium genere

genere vobis res gerenda est intelligite, in facinororum hominum ultionem insurgite. Pro quibus meritis non solum in hac vita mercedem opimam laborum vestrorum consequemini, sed etiam in beatorum numero vestra nomina transcribentur.

Hispanorum societatis leges, legumque executores constituuntur.

CAPVT III.

POSTEA QUAM dicendi finem Quintanilla fecit, visi sunt omnes propemodum illius orationi atque sententiæ acquiescere, postulatumque est vna omnium voce, ut conderentur leges, quibus sacra societas illa sanciretur, atque stipis conferendæ statueretur modus, & militum numerus qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa cederet, duraretque in æternum, cautum est, ut esset temporaria. Summa concilii ad Principes deuoluta est, & ab illis ad secretiorem illum augustumque senatum, quo res Hispana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data est facultas optimis quibusdam viris ex ordine equestri, atque vtriusque iuris agendarumque rerum petitis, numerus militum decretus bis mille equites, per classes vero stipibus distribuendis præfecti sunt viri boni, suarum rerum frugales, alienarum vero abstinentissimi. Constitutum est præterea collegium ex bonis prudentibusque viris, quos Hispani consueuere deputatos appellare. His præsidere voluerunt Lupum Riparium Carthaginensem Episcopum. Nemo vnquam a principio putauit societatem illam tandiu permanfuram, siue quod in primo illo triennio putabant a viarum latrocinii grassationibusque posse Hispaniam purgari, siue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri exactiones, siue quod antiquarum societatum exemplo, aliqua ex leui causa hæc quoque posset dissolui. Constitutæ itaque sunt ab initio tumultuariæ quædam leges, quippe quas putabant non longo tempore duraturas, sed qualescumque illæ fuerint, nihilo minus confirmatæ sunt, additumque robur, regiaque autoritas, cum esset curia Matricali anno salutis sexto & septuagesimo supra millesimum quadringentesimum. Cumque postea ex triennio in triennium & deinceps societas illa propagaretur, & ex negotiorum varietate cotidie noui casus emergerent, opus quoque fuit nouo Principum remedio. Fuerunt autem casus, in quibus societas illa iuris dicendi exequendi que iudicii facultatem haberet, quinque: primus in illos qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnusque, aut vim aliquam in loco deserto intulissent: secundus in eos qui illa eadem facinorosa in populo commisisset, perpetratoque scelere solum vertisset, in fugamque se proripuisset: tertius in eos qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent, aut incendia valuis apponerent, aut scalis admotis diuitas noctu conciderent: quartus in eos qui stuprum in cuiusque ætatis, aut sexus, aut conditionis hominem inferrent: quintus in eos qui iuris iudiciumque executores impedirent, quo minus rem demandatam exequerentur. Constituuntque, ut in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipiis, castellis, vicisque grandioribus, bini pedanei iudices quotannis crearentur, & executor vnus, qui haberet facultatem iudicandi, determinandi, absoluendi, condemnandi, sententiamque exequendi, in iis duntaxat casibus quinque. Si quid autem præter hos quinque casus legibus expressos emerisset, de quo merito dubitari posset, ad societatem ne illam, an ad ordinarios recurrendum esset, placuit rem integram ad ipsos Principes deferri, ex quorum arbitrio ea de re aut nouæ leges conderentur, aut si videretur, iuri communi definendum relinquerent. His itaque ordinatis omnes ciuitates, oppida, populi que sanctam & salubrem illam fraternitatem inierunt, præterquam illi qui dominos priuatos habebant, veriti ne inde sibi exactiones geminas exigerent, vnas quas fraternitati, alteras quas priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comestabilem Hispaniæ delata esset, non modo non renuit, sed vltro illos qui dominationi suæ subditi erant, hortatus est, ne tam vtilem, iustam, honestamque societatem recusarent. Huius exemplo reliqui omnes Hispaniæ proceres secuti sunt, neque secutos fuisse postea poenituit.

De Cantapetra Regis & Reginae iussu obsessæ, deque Beneuentani Comitibus liberatione.

CAPVT IV.

POST victoriam partam ex ea pugna qua in agro Taurino Dorii fluminis pugnatum est, Lusitani partes paulatim defluere, Regisque ac Reginae procedere in melius ceperunt. Amissæ namque munitiones quæ pro Lusitano steterant, ad Hispanos Principes

accrescebant, & ii quibus autoribus ille tantum negotium inchoauerat, partim suis diffi-
 cultatibus impliciti, partim fortunam securi victoris, auxilia promissa non mittebant. So-
 la itaque Taurus cum paucis adiacentibus castellis & oppidulis in fide permansit, inter
 quæ fuerunt castrum Inui, Septem ecclesiæ, Cantapetra, vnde Lusitani excursionses cre-
 bras in agros finitimos faciebant. Quas vt compescerent, visum est Principibus nostris
 Cantapetram in primis debere obsideri, propterea quod & captu facilius videbatur, & ad
 res deinceps gerendas locus opportunior, & quod impræsentiarum latrones grassatores-
 que plura nocumenta quam aliunde inferebant, non solum in vicos agrosque finitimos
 Salmanticensium, Methymnatium, Matricalensium, sed etiam in longinquiora loca, ex-
 cursiones populationesque crebras facientes. Erat oppidum illud nõ ingenio loci, quip-
 pe quod erat in planicie situm, non arte, neque hominum cura munitum, cuiusmodi sunt
 episcopia, hoc est episcoporum prædia, quorum vsus fructus non perpetuus, sed tempo-
 rarius est, & cum illorum vita terminatur, neque tam futuris prospiciunt, quam præsen-
 tibus vtuntur fruunturque. Hoc tamen Lusitanus quanta potuit diligentia muniuit, atque
 aggere, vallo, fossaque præcipiti, & cuniculis rectis, transuersisque, & murorum cauis in-
 expugnabilem reddidit, exequitibus peditibusque addidit strenuissimum quemque,
 quibus præfecit Alphonsum Petridem Viuarium, paris strenuitatis & audaciæ virum. At
 noster ballistas, tormenta sulphuraria, machinæque eo comportari iubet, stationes à ter-
 go & à fronte munitas disponit, militesque per illas distribuit, præfectosque accommo-
 dat, quid cuique sit agendum, præcipit. Contra castrum Inui Septemque ecclesias certis
 in locis præsidia disponit, ad compescendas latronum excursionses per agros, ne pabula-
 torum, lignatorumque, ac frumentorum ministeria interciperent, & quia necesse erat
 Regem ipsum Panhispanio quod Matricali agebatur, interesse, obsidionis curam Duci à
 villa Formosa fratri notho, & Comiti à Triuinio commendat, ipse itque reditque viam,
 toties quoties vtrouque illius præsentia opus erat. Nullum interea tempus ocio dabatur,
 quin stationarii milites stationes muris promouerent, machinarii tormentis mœnia qua-
 terent, sclopetarii glandibus, arcuarii sagittis, fustibularii lapidibus obsessos lacefferent.
 At illi contra eruptionibus crebris non cessant ex improviso securos impetere, tumultu-
 ariisque pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinque cædes maxima, sed
 in Lusitanos proportione multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui supple-
 ri non poterat, nisi auxilia mitterentur. Scribunt itaque ad Regem suum, quo in statu res
 sit, certiores faciunt, nisi supplementum cohortibus reficiendis mittat, non posse diuti-
 us obsidionem sustineri, neque fieri, quin se aut victori dedant, aut ferro fameque mors
 oppetenda sit. At Lusitanus recēditis copiis quas habebat imminutas, tum suorum abitu,
 qui desiderio domus sine comœatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus vi-
 ctis; maligno, tum quod ex auxiliariis nemo apud eum remanserat, cum non auderet ad
 soluendam obsidionem recta proficisci, ad alias artes se contulit, exercitum statuit in Sal-
 manticensem agrum ducere, vicos igni ferroque vastare, eo consilio, vt noster intermissa
 obsidione suis laborantibus opem ferret, & obsessis respirandi locum daret, & ad com-
 meatus aliaque necessaria importanda, & ad permutandos bene valentibus ægros, ve-
 getis integrisque fessos atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent, huiusmodi
 populationibus insistere non esse opus regium, sed latronum grassatorumque: illud vero
 magnificum, generosum, atque ingentis animi opus, suis laborantibus opitulari, in sum-
 mis periculis positos media ex morte recipere. Quod si non suppetebant vires, vt cum
 hoste signis collatis decertare posset, vastationem illam vicorum, agrorumque populati-
 onem, honestius tutiusque per præfectos fieri posse dicebant. Erant qui suaderent, vt ad
 Gallorum Regis pacta promissaque recurreret, quãdo inclinatis rebus ac propemodum
 perditis non erat vnde subsidium maius certiusque sperari posset. Alii contra, leuitati
 Gallicæ non multum esse fidendum, cum præsertim quo tempore foedus illud initum fu-
 erat, Lusitanis rebus fortuna aspirare videbatur, quæ nunc aduersa refragaretur. His sen-
 tentiis Lusitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequeretur quod ab initio constitu-
 erat, in agrumque Salmanticensem ducit exercitum. Quod vbi noster comperit, cum
 parte exercitus Comitem à Triuinio mittit, qui Lusitani conatibus aduersetur, seque
 cum Salmantensibus iungat. Id cum Lusitanus ex interceptis exploratoribus accepis-
 set, simul etiam & Hispanum, cui non erat par, Comitem subsequi, reputans secum non
 esse è dignitate regia cum Comite pugnare, neque prudentis cum superiore confligere,
 cœpit se paulatim in Taurum suam, hoc est in latebras notas, recipere. Sed ne suos in tan-
 to periculo desereret, cœpit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipse Beneuen-
 tanum Comitem data fide absolueret, oppidaque & castella quæ secreto data erant, red-
 deret,

deret, noster Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obsidionemque Cantapetræ tolleret, ea lege, vt præfidiarii milites anno ab armis cessarent: id quod Pharii Comitis interuentu peractū est. Beneuentano Comiti in damni accepti compensationem à rege & regina aureorum ducalium millia decem dono data, la corona quoque ciuitatis cum portu iam pridem illi facta, rursus cōfirmata est, imperatumq; arcis præfidi, vt illam Comiti traderet. At oppidani tamen si seditionibus intestinis erant discordes, ad hoc vnum facta conspiratione, arcem in Comitis potestate positam videntes, seque à regali corona alienatos, pro communi libertate acriter insurgunt, arcem obsident, terra marique oppugnant. Cæterum Comes ex familiaribus cognatisque, & amicis, ac gregariis militibus cohortes parat, quas in auxilium obsessis mittat. Oppidani vero ex instanti periculo facti acriores, obsidionem premunt, stationes à terra mariq; muniunt, diu noctuq; obsessis negocium faceffunt. Comes deniq; cum eo quod semel intenderat, nihil proficeret, spe frustratus, cum oleum perdidisset & impensam, ab incepto desistit. At ciues magna cum sua lætitia ex Comitis seruitute in perpetuam se libertatem vindicarunt.

De profectiōe regis ad patrem, deque fontis Rabidi obsidione ab eodem rege obiter soluta.

CAPVT V.

20 **C**VM hæc apud Vætones in Hispania geruntur superiori, Ioannes Tarraconensium rex, huius nostri Ferdinandi pater, per literas sæpe cum mandatis filium pellexerat, vt cum sibi per instantium negociorum intermissionem liceret, veniret ad se commentaturus de rebus quæ ad vtriusq; commoda regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore rex & regina Valladoliti. Sed rex vt patris voluntati obsequeretur, in Tarraconense regnum proficiscitur: regina vero Turdesellas cum præfenti exercitu, vt se Lusitani conatibus, si quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoque tempus Gallorum rex fontem Rabidum obsideri iusserat, atque in Bardulos finitimos vicorum direptiones agrorumq; populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio rex noster posteaquam patris desiderio satisfecerat, & rebus propter quas venerat ordinatis ad Cantabrorum urbem 30 **V**ictoriam venit, atque ex Asturibus, Bardulis, Cantabris, Vasconibus, superiorisq; Hispaniæ populis, ad quinquaginta peditum millia diuersorum generum armaturæ coegit, omniq; hoc belli apparatu ad fontis Rabidi obsidionem proficiscitur. Iam Galli de aduentu regis cum exercitu intellexerant, regemq; suum quid illis faciendum esset, consulerat, illisq; responderat, vt cederent tempori, seq; OEasonem reciperent, ibique hybernarent, vere proximo eandem obsidionem redintegraturi: nec secus atque sunt iussi, faciunt. Noster vero de Gallorum abitu factus certior, & ipse quoq; suas copias dimittit. Vtriusq; Bardulos, montanosque populos lustrat, imperio suo legibusq; obsequentes laudat, in criminosos animaduertit, totamque prouinciam pacatam relinquit, atque ad res inchoatas reginamque rediens, controuersias procerum ex regno Nauariæ obiter componit. 40 **N**am erant ex illis qui Pompeiopolim urbem totius regni metropolim, aliaq; oppida & castella vellent illi tradere, atq; se ipsos omnesque fortunas suas illius fidei permittere. Quod rex auersatus renuit, Phæboq; ex sorore sua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem Comitem, Petrumq; Peraltanum similtates composuit, & cum æternam pacē non posset, inducias temporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officii partes esse ratus operam suam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum regem mittit, Hispanorum Gallorumq; antiquam societatem amicitiamq; commemorat, Bardulorū officia in Gallos, inimicitias in Britānos ex professo narrat, in quos nunc sæuire armaq; inferre iubeat, in illorum fauorem qui quondam fuerint illi hostes acerrimi. Rogat, immo obsecrat, obtestaturq; vt à tanta rei indignitate se abtineat, neq; velit amicos veteres inimicis permutare. Nam quod ad Ruscinonis Comitatum pertinebat, non erat tanti, vt tam inueterata 50 **s**ocietas solueretur, cum præsertim si quid fractum aut dissutum erat, facile posset refici ac resarciri, si ad vtriusq; regni collimitium mitterētur vtrinq; viri boni & sapientes, quorum arbitratu & sententia lites contentionesq; sedarentur. Per eundem Cardinalis familiarem Gallorū rex rescribit, non displicere sibi reditus in gratiam cum Principibus Hispaniæ, si conditionibus æquis negocium transigeretur, & Lusitani quoq; qui se illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem inchoatam vltro citroq; internuncius com meat remeatque, quoad ventum est ad illud, vt in annum induciæ constituerentur, quo tempore dissensiones inter Hispanorum Gallorumque reges transigerentur, ex qua transactione totus Lusitani conatus pendebat.

Quo tempore in Hispania superiori à rege nostro hæc gerebantur, Dux Infantatus in Carpetania Madriti arcem quæ adhuc pro Marchione stabat, iussu Principum obsidione cingebat. Comes Parietinus qui, vt sæpe dictum est, diui Iacobi Magistrum militiæ se profitebatur, Vclesium oppidum illius ordinis alterum caput proficiscitur, oppidoque potitus arcis præsidem hortatur, quando ratione Magistratus ad se pertineret, eam sibi traderet, & cum sæpe antea precibus, blanditiis, & pollicitationibus nihil profecisset, minis agere cœpit, & nisi pareat, se arcem obsessurum, neque quieturum, quoad illam expugnet, pœnasque ab illo exacturum quas proditores solent pendere. At præses vir constans fortisq; nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni com meatu genere munit, seque ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magister hominis pertinaciam cernens arcem obsidet, perq; bimestre spacium obsessos eo angustiarum redigit, vt iam & ad victum necessaria, & ad ægrotantium medicamenta, & ad vulneratorum remedia, omnia quibus erat opus, deficerent. Quo in statu sit res, Marchionem præses certiore facit, & nisi quamprimum suppetias ferat, nullam esse moram quin qualicumque conditione faciat deditiorem. Erat eo tempore Marchio Compluti cum Archiepiscopo Toletano, cuius vtriusq; idem erat sensus de re communi. Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amissione, quam magnum detrimentum sequeretur, ad impendentis ac futuri belli opportunitatem, simul etiam quod Lupus Vascus Archiepiscopi frater, atq; eiusdem factionis perquam studiosus, qui præsidio tenebat Optum ciuitatem finitimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquisque, & aliis eiusdem sectæ participibus cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia, qui numerus multo superabat obsessores. Non potuit Magistrum latere tantus belli apparatus qui contra se fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumq; præfectos, ac primarios viros refert, quæ sit eorū sententia, exquirat. Omnibus visum tempore esse cedendum, neq; expectandum, vt tanta spes fortunæ belli committeretur. posse namque alio tempore obsidionem illam commodius repeteri & tutius continuari. At Magister, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine rerum quas gesserat, magnam sui fiduciam habens, fretus quoq; meliori causa, & cui non dubitabat diuum Iacobum cuius tesseram belliq; insignia gerebat, propitium fautoremque fore, obfirmat animum, commilitonibusque respondit se velle in obsidione præstare, vitamq; si opus sit, pro laude atque maiorum suorum dignitate pacisci. Cum vidissent illum commilitones animo tam obstinato, vt neq; passum ab incepto retrocedere vellet, alacres operi se accingunt, fossas murorum eruderant, aggeres vallosq; erigunt, propugnaculis mœnium pinnisq; pluteos appendunt, stationes vero crebras vallo fossaq; munitas contra arcem disponunt, & fortissimo quoq; milite cōplent. Nunquam putarant Archiepiscopus & Marchio, Magistrum tantas copias expectaturum. Sed cum ad oppidi muros accessissent, stloperarū glandibus, scorpionumq; sagittis repulsi: per extrariam arcis portam, posticumq; admissi, in stationes agmine facto irrumpunt. Pugnatum est vtrinque vehementer ab ortu solis ad occasum. Cadebant ex vtraque parte multi, sed à Marchionis & Archiepiscopi multo plures, propterea quod iniquitas loci hos impediēbat, illos vero adiuuabat, & quia succincti venerant putantes Magistrum non expectaturum hostes, neque machinas ad oppugnandum, neque victum ad permanendum, neque com meatum & necessaria ad arcem instruendam: opus intermittunt, atque in tempus aliud differunt, receptisque vulneratis & ægrotis, atq; in eorum locum validis robustisque suffectis, ad suos quisque reuertitur, intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoque com meatu, grandioriq; exercitu redituri. Eodem tempore, quemadmodū paulo ante diximus, Dux Infantatus Madritanam arcem regis & reginæ iussu obsidebat. Qui factus certior Toletanum Marchionemq; à Compluto Vclesium versus copias ducere, carrisque & plaustris numerosas grandæsq; machinas magnamq; vim com meatu secum vehere, partem exercitus retinet ad cōtinuandam obsidionem, partem Magistro mittit in auxilium ad distribuendos Marchionis, & Toletani præsulis conatus, copiisque Furtatū fratrem præficit, monetq; quid illum facere oporteat. Ille, qua hostes venturi erant, locum opportunū occupat, Magistrum de aduentu suo, & qua de causa venerit, certiore facit. Ille vero refectus recreatusq; tam insperato auxilio, munitis stationibus tantum relicta obsidione cum reliqua exercitus parte auxiliaribus se cohortibus adiungit. Iamq; hostes aduentabant, iam se medio in campo mutuo cōspiciebant, neq; amplius inuicem aberant, quam quo telorum ictus

istis poterant pertingere. Continuerunt se tamen, & neutri in alteros irruerunt: quia orto iam vespere non supererat lux ad decernendum armis. Itaque locum tutiorem ad pernoctandum vtrique sibi eligunt, ordinatisque cohortibus, in armorum procinctu vtrique expectant, quid aleri molirentur. Marchio vero & Archiepiscopus cum perspicerent se non posse exequi id cuius causa venerant, nisi armis viam aperirent, veriti summam omnium rerum suarum fortunæ vnus prælii committere, sub ipsum mediæ noctis silentium in castellum quoddam quod pro ipsis stabat, neque longe aberat, se recipiunt, posteroque die sine vlla spe arcis recuperandæ Complutum rediere. Atqui præses præsidarii-que milites cernentes se omni auxilio destitutos, neque in rerum omnium penuria posse diutius famem tolerare, deditionem faciunt, rebus propriis quæ ante obsidionem possederant, & vita quæ iam in potestate victoris erat, concessa.

Lusitanorum rex Tauro relicta in regnum suum redit, atque inde ad Gallorum regem proficiscitur, & quid illic egerit.

CAPVT VII.

LUSITANVS rex cum videret se delusum ab iis quibus autoribus tantum negocium susceperat, atque omnia cessisse aliter quam ab initio putauit, Marialbano Comiti arcis vrbisque Tauri præsidium commendat (nam Ioannes Vlloa ille qui sibi urbem traderat, repentina morte interceptus erat) dispositisque præsidiis per castella & arces quæ pro illo stabant, ducta secum Ioanna ex sorore nepte sua, Lusitaniam suam repetit. Diuque secum reputans quam turpe illi foret non modo apud suos, sed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falsis rumoribus impleuerat, neque iam spes vlla esset reliqua, nisi in Gallorum regis fœdere quod pepigerat, pollicitationibusque quas illi iureiurando sanxit, statuit iam non per literas, non per nuncios legatosque, sed per seipsum res suas agere, ordinataque regni administratione classem armat, & omnibus ad viaticum necessariis implet, conscensa naue prætoria in Galliam Narbonensemque nauigat, Massiliæque vrbis portum subit, regemque Gallorum qui in Turonensibus turribus eo tempore morabatur, de suo aduentu certiore facit. Gallus eo nuncio lætus, aut lætitiâ vultu simulans, honorifice hospitem excipi benigneque tractari iubet, & pro regia dignitate omnia ministrari. At Lusitanus iter suum eo dirigit, vbi rex Gallorum esse dicebatur. Rusticabatur autem eo tempore non longe à turribus Turonensibus, qui factus certior Lusitanum aduentare oppidoque propinquum esse, mittit in occursum qui rogent dicantque, vt ex nauigationibus viæque laboribus in oppido quiesceret, seque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta salute, se comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroque habitis rerum suarum commentationem in aliud tempus differunt. Post aliquot dies Gallorum rex Parisios proficiscitur, quem subsequutus est Lusitanus, qui videns regem aliis negociis implicitum, sua vero quorum causa tam longam viam terra marique fuerat emensus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & graues viros regisque amicos, qui exponant illi causam sui aduentus in Galliam, commendentque iectum fœdus spemque auxilii quam sit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hostes, ipsius regis, quo Ruscionis Comitatum repetere audent, suos, cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Esseque tanti regis etiam si non de sua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, subleuare lapsos, supplicibus opem ferre, atque regno expulsos in pristinum statum erigere: hoc esse regum opus honorificentius quam regnare. Quare oblitus se regem, genuaque amplectens orabat obtestabaturque, ne in causa tam iusta & honesta desereret, fortunæque regum miseretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuste. Sed neque fortunas suas tam esse perditas vt non haberet regnum autum adhuc incolume, atque in ipso vnde summoueretur, vrbes, oppida, castella, proceres, viros principes ac primarios, quorum idem sit cum illo sensus de repub. Hispana. Ad rem tamen conficiendam vnum tantum deesse caput, ducem, moderatoremque, cuius auspiciis omnia gererentur, eum esse regem Galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Lusitani petitionem, ac potius promissi ac debiti exactiorem, Gallus per eosdem internuncios responderet, non debere mirari Lusitanum, si homo tot tantisque negociis implicitus ad res illius non respexerit. Sum (inquit) ô amici sollicitus bellorum quæ mihi (vt videtis) impendent, alterum hinc à Burgundionum Duce, alterum illinc à Britannorum rege, quorum conatibus reprimendis binæ copię sunt comparandæ, quas iam oportebat fuisse conscriptas, præter eas quæ sunt OEasone cōtra Bardulos Hispaniæque superioris incolas, quibus erat sibi animus alias adiungere. Vt tamen causa pro qua

bellum erat gerendum fieret iustior, debere ipsum imprimis neptem ex sorore iuxta consuetudinem Romanæ ecclesiæ vxorem ducere. Alioqui neque ille posset esse rex, nec se illi posse iure opem ferre. Et quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitatis sanguinis, quæ esset impedimento quo minus iure posset fieri, supplicandum esse à summo Pontifice, vt illos à legibus solueret, quem prohiberēt in iura connubii matrimoniumq; conuenire. Hoc regis Gallorum responso Lusitanus non multū lætus, exequitur tamen quod Gallus monebat. Literæq; supplices ab vtroq; ea de re ad summum Pontificem datæ, ceptumq; in curia de negotio disceptari, neq; defuerunt vtriusq; partis aduocati qui rem in summam difficultatem deducerent. Vrgebant Pontificem regis & reginæ Hispaniarum legati, dicentes ex illa dispensatione, si concederetur, sequerentur multa detrimenta per omnem Hispaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum grassationes, atque dari materiam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumq; dispensationes huiusmodi conciliandæ pacis & tollendarum litium contentionumq; causa concedi debeant, nunc concederetur in seminarium discordiæ ac simultatis, non modo ipsorum regum, sed etiam summatum, & infimatum, & mediocri conditionis hominum odia, inimicitia, dissensiones orirentur, & quæ bello implicitos sequi consueuerunt. Instabant ex altera parte Gallorum regis legati & procuratores, dicentes iniuste sibi denegari quod aliis concedi solet, neq; regem suum ita meritum esse de sede Apostolica, vt eius petitiones in cassum cederent. Quibus Pontifex videbatur fauere, propterea quod opera Gallorum regis indigebat ad certas quasdam res ad Cameram Apostolicam pertinentes. Tandem viciniam vtilitas, dispensationem concedit, datq; Lusitano perferendam, secreto tamen, ne res aduersariis nunciaretur. Interea Lusitanus ad Burgundiæ Ducem proficiscitur, cum quo erat illi arcta sanguinis propinquitas, experiri volens, si posset illum cum rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias à Gallo posset habere. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus in bello quod cum Loringiæ Duce gerebat. Locuti que inter se multa de conditione reditus in gratiam Ducis cum rege Gallo, Lusitanus partes negotii peragendi suscipit, rediensq; Parisios nuncium accipit de morte Burgundionum Ducis, in prælio quo pugnatum est cum Loringiorum Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux sine liberis decesserat sexus virilis, ex Gallorum legibus ad coronam corpusque regnorum Galliæ deuoluebatur. Rex occasionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc vnum agit, Lusitanum dimittit, in Hispaniam vt redeat hortatur, seque confecto Burgundiæ negotio missurum maiores copias quæ se limitaneis coniungant qui erant OEasone, pollicetur, Lusitanus omni iam spe fraudatus, eo miseræ fortunarum suarum deuenit, vt de religionis ingressu cogitaret, idque Hierosolymis, vt esset longius, quam quo rerum Hispaniarum nuncius peruenire posset, fecissetque, nisi à familiaribus, atq; imprimis à Phario Comite qui illum in tota peregrinatione illa fuerat secutus, mutare sententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia à Gallorum rege petita & ob-
tenta, eadem via remenso mari in Lusitaniam suam qua venerat, reuersus est.

De Segouiensis arce dolo à Maledonato capta, & à regina rursus in potestatem suam redacta.

CAPVT VIII.

ANDREAS Caprarius, quem in parte superiori sæpe diximus sub Enriquo rege fuisse reginæ domus villicum, atque Segouiensis arcis præsidem, ex quo tempore Lusitanus in mediam Hispaniam irruperat, regi & reginæ familiarissimus fuit propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti, Lusitano relicto partes illorum secutus est, thesaurosq; regis Enriqui quos in arce seruandos deposuerat, opportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita Principum voluntatem demeruit, tantamq; ab illis gratiam inierat, vt non modo nihil ex iis quæ antea possidebat, immutarent, sed illum postea multum beneficiis & honoribus accumularent, inter quæ arcis præsidium vrbisque tutelam, & quod grande pignus amoris erga illum & illius erga se fidei fuit, quod vnicâ filiam Elisaben iuniore iam Principem designatam (nondum enim Ioannes erat natus) illi ad seruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonsus quidam cognomento Maledonatus, cui Caprarius arcem sui loco tenendam crediderat, quam postea Petro à Bouadilla socero suo Beatricis Bouadillæ vxoris suæ patri tradi iusserat. Maledonatus sensit eam honoris diminutionem, indoluitq; amplius quam pro materia decebat, habitaq; temporum ratione, in quo non modo sceleris quod parabat, impunitatem assequeretur, verum etiam grâde aliquod sibi prouenturū, cœpit cogitare quemadmodum arcem prenderet, Elisabenq; Principem in po-

in potestatem redigeret, quibus obsidibus cum rege & regina, si posset, proditiōis precium pacifceretur: quod si non liceret, ad Lusitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo, ut ingrediendi arcem & exeundi facultas semper pateret. Fingit sibi opus esse saxo quodam magno quod erat in arce. Id sibi Maledonatus petit, ad nescio quos domus suæ vsus, & cum vix à pluribus versari posset, armat quatuor facinoris quod incipit confcios. Arma fuerunt occulta, & quæ facile regi poterant, cum præsertim ab illis nulla posset oriri proditiōis suspicio. In arcis portas irruunt, ianitorem trucidant, præsidem in vincula coniiciunt. Cuius satellites cum putarent tantum scelus non potuisse nisi à plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam, vbi Elisabe Princeps erat, se recipiunt.

10 Cum illam proditores oppugnarent, nihilque proficerent, reliquas arcis munitiones & propugnacula occupant, & quia pauci erant ad tantam rem tuendam, ex ciuibus qui alterius erant factionis, complures admittunt. Ioannes Arius ciuitatis præsul, qui propter similtates, quas cum villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actæ nuncium accurrit, seque vr̄bis primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quæ à villico stabant, non magno negotio capiunt. Regina certior facta earum rerum quæ Segouix gerebantur, eo iter arripit. Iamque vr̄bi aduentabat, cum ciuitatis proceres, legatos ad illam in occursum mittunt, qui supplicent illi ne admittat secum in vr̄bem Comitē Beneuentanū, quippe qui pedibus manibusq; fauebat villico, eiusq; vxori Beatrici Bouadellæ. Quod nisi prohiberetur vr̄bem intrare, posse fieri ut populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipsius reginæ offensam & villici atq; eius vxoris perniciem cederet. Ad quam petitionem regina respondet, iniquum esse quod Segouientes ciues vellent imponere leges Principibus, quas subditis cōsueuerunt imponere reges, victoresque victis. Ite igitur (inquit) atq; meis verbis dicite illis, ut desinant insanire, molianturque aliquid quod postea in ipsorum caput retorqueatur. Hæc dicens, vr̄bem cum vniuerso comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumq; arcis pars à ciuibus teneretur, pars ab iis qui in auxilium villici præsidisque confluxerunt, neq; cessarent missilibus se laceffere: Cardinalis & Beneuentanus Comes, aliique quibus regina auscultabat, suadebant illi ut arcis portas claudi iuberet, ne si furor populi frequentis arcem occuparet, pugna confereretur, quam nemo, nec ipsa quidem, posset dirimere. At illa contra iubet omnes portas aperire, populumque admitti

10 quantum arcis impluuium capere posset. Quos regina ex superiori loco comiter allocuta, Dicite, inquit, ô amici, quis furor agitat vos, aut quid sibi vult in media rerum omnium tranquillitate hic armorum tumultus? Si quid est quod in rem vestram sit, aut malæ tractationis aliquam habetis in villicum actionem, en ego adsum, quæ remedium ponam, neq; patiar à quoquam ex iis quibus iustitiam aut partem aliquam reipubl. administrandam commendauit, iniuriam fieri. Omnes vna voce conclamant, Excludatur villicus, cuius insolentias atque suorum pati non possumus. At illa iubet omnes qui à ciuibus stabant, & qui ab Andrea Caprario, ex munitionibus pelli, eiusque præsidium Gonsalo Aconi reginæ domus œconomo & quæstori maximo sub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, ut deputent certos, bonos, sapientesque viros, qui deferant ad ipsam, aut ad eos

40 quibus ipsa causæ cognitionem commiserit, querelas illorum quos Caprarius aut suorum quispiam læserit. Ille vero innocentiam suam purgauit, & si quid obiectum est, & omnem culpam in suos reiecit. Nam compertum est postea, totum illud inuidia & malevolentia quorundam nobilium esse conflatum. Quare regina & arcis præsidium & alia ornamenta dignitatis illi restitui iubet.

*De Archiepiscopi Toletani & Marchionis Villenatis cum rege & regina
reditu in gratiam.*

CAPVT IX.

10 QVANTA pertinacia & rebellione Archiepiscopus Toletanus & Villenatum Marchio Lusitanorum regis partes secuti sunt, in libris superioribus demonstratum est, eoq; fortuna illos deduxerat, ut nihil iam quærerent, nisi honestam viam ab officio male promisso discedendi, seq; ad melioris causæ principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamq; rei conficiendæ magnam in rege Tarraconensium habebant, qui de illorū reditu in gratiam cum rege & regina sæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudentesq; viros & religiosos, qui errata excusent, poenitentiamq; erratorum exponant, & petant veniam, voluntatemq; in posterū intermissa obsequia emendandi declarent. Acta est causa diligenter apud regem & reginam per amicos, quorū orationi & precibus accesserunt literæ à Tarraconensium rege qui cōficiendo negotio plurimū studebat. At Principes no-

strihabitatione temporis & fortunæ quæ in rebus bellicis plurimū dominatur; & paruo momento huc & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiscopi, quæ apud ipsos fuerunt illustria, quo tempore in multarum rerum difficultate laborabāt, & quod Marchio trahebat secum multas nobilissimasq; familias propinquorū & affinium amicorumq; qui illum sequebantur: statuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio & rex patri, & regina socero obsequeretur, simul etiam vt illos ex hostibus amicos facerent, exequerenturq; Vergilianum illud quod fuerat Romanorum peculiare, *Parcere subiectis, & debellare superbos*. Atq; vt beneficium beneficio cumularent, vectigalia & bona quorum vsu illis fuerat interdictum, restitui iubent. Sed & Lupus Vascus Archiepiscopi frater Optum urbem cum arce tradidit, tamen ab Enriquo rege hæreditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; arcem quam Dux Infantatus longa obsidione premebat, regis & reginæ arbitrio relinquit. Castrorum etiam Iuliorum arcem quæ Præsidi Petro à Beatiâ pro se stabat, sequestro tradendam Gonsalo ab Auila pollicetur, quoad sibi satisfiat quibusdam de rebus ex pacto conuento quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iureiurando sanxerunt, se permansuros in fide atq; obsequio regis & reginæ, seq; pro hostib. habituros quos illi hostes esse, & pro amicis quos illi amicos esse decreuerint. Archiepiscopus insuper ad summum Pontificem sedemq; Apostolicam dat literas de suo reditu in gratiam cum rege & regina, partim excusans se quod fecerit tot mutationes in exhibendo suis Principibus obequio, partim accusans pœnitentiamq; agens quod abiurata Elisabe Principe ac deinde regina, quam antea iurauerat, Ioannam subdituam Enriqui regis filiam iureiurando Principem reginamq; postea designauerit. Nunc vero se bonafide redisse in ipsorum gratiam quos læserat, idq; assecutum non tam suis meritis, quam illorum singulari humanitate atq; clementia. Quare à sanctitate sua precabatur supplicabatq; vt quod à se factum erat, boni consuleret, atque in bonam partem acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum rex trecentarum & eo amplius nauium Eubœam insulam Bœotix adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Basilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcidem urbem nobilissimam obsidet, atq; posteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machinisque muros quatens, atque vicissim militibus oppugnans, sub lucem acrius insistit, secundaque diei hora capit. Turci victores debacchati sunt in omnem sexum & ætatē, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladē acceperant.

ÆLII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, RERVM HISPANARVM
ATQVE HISPANIENSIVM HI-
storici, Decadis primæ Liber
septimus.

Qua ratione Taurus ciuitas quæ pro Lusitanorum rege stabat, pastoris cuiusdam industria recepta est.

CAPVT I.

VM adhuc per ea tempora rex esset cum Ioanne patre in prouincia Tarraconensi, regina vero Segouix, quo venerat pacificandæ ciuitatis causa ex turbulenta illa seditione quam induxit Maledonatus, de quo dictum est in superioribus: venit ex insperato nuncius qui fecit ipsam ipsa lætitia lætiores, Taurum urbem in potestatem præfectorū uorū venisse sine vllō militum sanguine, sine vllō dispendio, sine detrimento deniq; vllō. Quæ res in hunc modum gesta est. Pastor quidam ouium Bartholomæus nomine, ipsius ciuitatis incola, venit ad Alphonsum Fonseca Abilensem Episcopum, dixitq; daturum se viam qua vrbs illa caperetur, si ei auscultatum fuisset. Quoniam, inquit, modo, Episcopus, aut vnde id compertū haberet? Ego, inquit, iam inde à puero pastor sum, qui in suburbanis pascuis semper oues meas pavi atquo obseruaui, frequenterq; illas egi pastū in cliuum illum arduum, qua est ad murum ascensus adeo præceps, & anfractibus concisis interruptus, vt nemo vnquam attentarit, nec reptando

ptando quidem per eum ascendere. Sed neque vnquam in vrbe fuit suspicio ea parte muros superari posse. Itaque Lusitani ab illa murorum parte securi non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Episcopus armatos decem expeditos cum pastore qui illum sequerentur, viderentque an esset credibile, posse fieri quod pastor promittebat se præstiturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorum radices euadunt, ascendunt, descendunt, mediaque in vrbe consistunt, non canis, non gallus, non anser, non denique vllus mortalium strepitus auditur. Neq; id mirum, quod illa pars vrbis erat deserta. Redunt itaq; ad Episcopum, quid viderint, quid senserint, immo quod nihil senserint, narrat. Episcopus munitionum duces qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longinquis locis, per literas facit certiores. Omnibus placuit rem debere experiri. Mittunt itaq; sexcentum armatos qui pastorem sequantur, & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce suo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua possunt. Sed inter eundum venit illis in mentem, posse fieri vt opportunitas illa tantumq; rerum omnium silentium ex composito cum pastore fuisset factum, neque committendum, vt vnus hominis dicto, siue simplicis, siue subdoli, tantæ copię periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus & quid facerent dubiis, Petrus Verafcus, vnus ex iis qui partem copiarum ducebant, in hunc modum locutus est. Audite obsecro vos commilitones mei, esto, istam cautionem vestram laudo atque probo. neq; enim vnquam nocuit prospicere, vnde pericula possint ingruere, sed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde suspicer dolum aliquem subesse. In eum statum res iam deducta est, vt nõ possimus nisi magna cum ignominia negotio in experto redire. Audendum igitur est, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendum. Nam audaces fortuna plærunque iuuare solet, quemadmodum & timidum perdere, & ingens gloria sine magno labore atque periculo comparari minime potest. Cumque omnes hærent inter spem metumque dubii, nescirent quid facerent, Antonius Fonseca adolescens animosus ætatis feruore percitus in muros tendit, sequitur illum Petrus Verafcus, atque hunc Vascus Viuarius, puduit reliquos non suum quenque duces sequi, neque cessatum est, quoad omnes in urbem sunt recepti. Fuerunt autem hi sexcenti milites, reliqui omnes iussi sunt tenere locum qui erat contra certam quandam ciuitatis portam, vt cum illi fuissent admissi, hi quoque fracta porta reciperentur intra urbem. Qui urbem tenebant, in partes duas distributi, altera forum occupant, altera portam vrbis inuadunt, portarum claustra serasque refringunt, suos qui expectabant, admittunt. Prima coitio fuit cum Lusitanis, qui urbem circumibant armati. Sed cum cognouissent omnia teneri ab hostibus, & ciues omnes putassent eiusdem facti conscios, cum Comite ac duce suo in arcem se recipiunt. Qui cum vidisset totam urbem in potestatem hostium redactam, arce deserta se cum suis in castrum Inui recipit. At Maria Sarmenti Ioannis Vlloræ vxor arcem occupat, cumque notis & domesticis familiaribusque suis propugnat, non quo proposuerit sibi à Lusitanis aliquam spem, sed vt cum ipsa Regina meliori conditione arcis deditionem faceret. Ad huius rei nuncium Regina accurrit, urbem magno omnium plausu atque lætitia ingreditur, ciuibus qui exulabant, bona restitui iubet, pastori qui tam præclari facinoris autor fuit, in alimenta hæreditario iure & quod ad posteros illius transiret, decreuit quantum ad honestum victum sufficeret, illum præterea omnemque illius posteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti quæ arcem tenebat, erat soror Iacobi Sarmenti Comitum Salinarum, qui in toto illo bello Regem Reginamque secutus, non vltimam operam nauauit, erantque multi alii affines & propinqui qui in eodem bello merebant. Hi susceperunt partes supplicandi pro illius vita fortunisque. Causasque supplicandi præferabant, quod erat scæmina, quod vidua, quod mariti causa omnibus inuisa, quodque omni tempore belli nunquam maiestatem regiam verbo læsisset. nam re qui poterat? cum esset in potestate mariti, quo nihil fuit importunius, neque minus suorum amicus: non post illius mortem, cum arcem Lusitanus occupauit. Nunc vero cum munitio illa videretur esse in eius potestate, illamque armis tueri, non esse causam, vt aliquid eorum quæ in hoc bello gerenda essent, impediret, sed vt fidei & misericordiarum illius se dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum Comitum & affinium propinquorumque obsequiis omnem culpam condonauit, omnesque illius clientes domesticosque ac familiares scelere absoluit, arcem capit, munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Vlloræ maritus vi atq; iniuria tenebat, Iacobobo Benauidio metatori regio iubet restitui. Atq; in hunc modum ciuitate composita, omnibusq; rebus in ordinem redactis, Valladolitum proficiscitur. Nam eo Rex dicebatur esse venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magistro creatur, & Lusitanæ bellum renouant.

CAPVT II.

EO tempore Regina nuncium accepit de obitu Roderici Enrici Manrici Comitis Parietini, qui se Magistrum dici malebat Diui Iacobi. Nam partem illam Magistratus quæ pertinet ad prouinciam Castellæ, possidebat. Accipit etiam Alphonsum Cardenium prouinciæ Legionensis commendatarium maximum cum multis cohortibus Vclesium properare, vt a tredecim commendatariis qui ex instituto illius ordinis antiquo soli habent ius nouum creandi Magistratû, eodem iure & ipse crearetur, id quod ex ordinis instituto fieri deberet. At quia Regi & Reginae omnes tres regni Hispani magistratus regio censui annumerare animus erat, quod & postea fecerunt: Regina vt instantis electionis comitia impediret, triduo Vclesium ex Valladolito venit, quo iam suffragatores illi tredecim conuenerant, quos Regina iubet aduocari, atque illos in hunc modum alloquitur. Scitis spathiferi immo vero cruciferi milites, quod Magistratus diui Iacobi ab inirio constitutus est tuendæ atq; ex occasione ampliandæ religionis causa, & ad hos vsus tot oppida, tot castella, tot arces, tot munitiones à regibus, prælatis, à bonis viris & honestis sunt concessæ. Sed quoniam aliquando ad eosdem vsus hoc magistratu fuit opus, illis maxime qui cum Granatensibus Mauris bellum gerebant, autoritate sedis Apostolicæ administrationem eius inierunt, aut concedi filiis Regum primogenitis, aut viris illustribus procurarunt. Nunc vero cum sit nobis in animo, posteaquam Hispaniarum bella quieuerint, omnem armorum impetum in Mauros transferre, è repub. nostra esse duximus, vt interim Magistratus iste collocetur in Rege, quo facilius ab vno imperatore viribus aucto vniuersa res bellica gubernetur. Quod vero ad commendatarium maximum attinet, ego curabo vt boni consulat, & pro fide quam erga me regemque habet, non ægre laturus sit. Ad hoc vero perficiendum duas modo à vobis res peto: primum, vt suffragationem istam impræsentiarum differatis: alterum, vt ab Apostolica sede per libellos supplices petatis, vt pro Magistro, sine quo ordinis corpus esse non potest, det vobis Hispanorum Regē, quod non modo erit vnicuique vestrum vtile, sed & vniuerso ordini honorificum. Consilii huius sui commendatarium maximum facit participem, idque vt æquo animo ferat, ab eo petit, seque pollicetur si de iure suo experiri vellet, non obstaturam, quo minus ius suum persequeretur. Commendatarii quod à Regina sunt iussi, faciunt libenter. nam & comitia dissimulant, & à summo Pontifice pro administratione ordinis regem sibi deposcunt. Commendatarius vero maximus vt cumque Reginae imperium acceperit, assensus est illi, & vultu hilari nihilo segnus ad bellum cum Lusitanis gerendum in suam prouinciam redit. Interim dum hæc Vclesii à Regina geruntur, Rex è Bardulia Taurum venit, recēditque cohortibus quæ erant in stationibus & præsidiis contra castrum Inui, aliaque castella, & munitiones quæ pro Lusitano stabant, commendataque bellicæ rei summa Ducis à Villa formosa fratri notho, & Comiti Phario Hispaniæ Comestabili, ipse Ocaniam proficiscitur, vbi Regina erat, & inde vterque Toletum se confert, vbi pro victoria toties parta & periculis euasis in bello Lusitano concepta vota persoluunt. Diui Francisci cenobium, & templum illi annexum sub nomine diui Ioannis ædificant, & omnia quidem magnificentissime & pro dignitate regia absoluta. inde Madritum profecti accipiunt nuncium, per fines Pacis Augustæ & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Lusitanos in Hispaniam rursus hostiliter irruere, atque omnia ferro ignique vastari. Scribunt itaque ad Commendatarium maximum Legionensis prouinciæ, & ad Laurentium Suarium Comitem Emporitani, quibus commendant tuendorum finium custodiam, cum facultate, quoties opus esset, euocandi ad arma omnes qui aut stipendia regia merebant, aut ex ea causa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinque in aliorum finibus excursions, agrorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, cædes, captiuorum venditiones permutationesque, & multo maiora facinora quam ab hostibus nominis Christiani fieri cōfueuerunt. Nec segnus in ciuitatis Roderici finibus res agitur. Nam ex munitionibus quæ pro Lusitano stabant, erumpebant latrones grassatoresque eo audacius frequentiusque, quod audiebant Lusitanos intra fines Hispaniæ versari. Negocio itaq; in regium consilium misso, cum alii aliud sentirent, & à qualibet deliberationis parte pericula & incommoda sequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illam Lusitanæ, quæ ad Pacem Augustam pertinet: Rex vero traiecto monte Tauro, contra castrum Inui & eiusdem factionis reliquos proficisceretur.

Ferdinandus Rex castella quæ pro Lusitano adhuc stabant simul obsideri iubet.

CAPVT III.

CVM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre notho & Comestabili cum cohortibus, quibus illos præfecerat, de obsidendis castellis illis vnde tot mala oriebantur, animum intendit, & quomodo id fieri posset commodius, in consultationem mittit. Euocatisque equitibus peditibusque omnis generis armaturæ, ex ciuitatibus oppidisque finitimis, vno die quatuor castella, distributis cohortibus, obsidione cingi iubet, Alphonso Fonseca Abilenſi Episcopo, & alteri Alphonso Fonseca Caucentium & Alahegiorum domino, & Vasco Viuario Salmanticensis Episcopi fratri, Cantapetræ negocium mandat, Septem ecclesiarum munitionem fratri notho, Cappularum Petro Guzmano, Caſtri vero Inui Ludouico Hemerobii Comitſ filio, & Frederico Manrico. Paucis post diebus Cappularum præses, concessa sibi & vita & fortunis, deditionem fecit, præfectusque obsidionis illius ad castrum Inui ire iubetur. Dux à Villa formosa posteaquam Septem ecclesiarum munitionem bimestri tempore tormentis, machinis, crebrisque oppugnationibus afflixisset, adeo concussit, eoque angustię rem deduxit, vt tantum vita concessa egeret obsessos in deditionem venire. Omnes latrocinio infames, atque sceleribus insignes, quos interim poterant intercipere, Rex iubet partibulo suspendi. Quo terrore perculsi qui Cantapetram præsidio tenebant, & ipsi de deditione facienda cogitare cœperunt, quod & factum est illis facultate libera in Lusitaniam suam redeundi. Solum restabat iam castrum Inui, in quod Rex transferri iubet totam belli & aliarum obsidionum molem, iussitque metari bina castra, altera ad Dorium flumen, altera in agro suburbano, quæ prohiberent ne terra aut aqua commeatus in oppidum importaretur. Post aliquot dies Regi videbatur oppidum debere oppugnari, quia ita erat omnibus necessariis instructum, vt longo tempore obsidio esset duratura. Erant qui oppugnationem illam in aliud tempus esse differendam censerent, quoad obsessorum vires & victui necessaria deficerent, & rumor ad eos perueniret, de sociorum deditione. E diuerso alii instandum esse oppugnationi dicebant, propterea quod instabat hyems, in qua neque milites sub dio hyemare, neque equi pasci, neque machinæ puluisque nitrius defendi posset, quin corrumperetur. Capto vero oppido posse obsidionem arceis continuari, quoad caperetur à militibus facile tolerantibus sub tecto temporis iniuriam. Huic sententiæ Rex accedit, iubetque postridie sub primam lucem tormenta & machinas intendi, fossas ea parte qua oppugnatio erat ineunda, rudere atque materia compleri, testudines, pluteos, arietes, scalasque parare. Erumpunt obsessi hostesque accedere prohibent, missilibusque submouent. Pugnatur aliquando cominus, editur vtrinque cædes maxima, durat pugna per totum diem, quoad nox aduentans vtrosque dirimit. Postridie reperunt idem opus, atque deinceps idem faciunt vsque in decimum diem, quoad & fossæ sunt oppleræ, valli & propugnacula diruta, scalæ admoventur muris, quos præfidiarii fessi laboribusque confecti deserunt, atque in arcem moliuntur. Diu noctuq; pugnatur. Erant qui arcem præsidio tenebant, plures quam quadraginta strenui milites, & ex scelerum conscientia fortes, & qui nullum periculum formidarent. Rex hoc in statu obsidionem relinquens, ceteraq; præfectis commendans, Methymnam ad campum se confert res alias creaturus.

Rex Ferdinandus montis Leonis munitionem in agro Salmanticensi recuperat.

CAPVT IV.

ERAT Salmanticiæ prætor maximus Garsias Oforius, is detulit ad Regem, Rodericum Equendam Maledonatum ordinis equestris virum, eundemque Salmanticensem ciuem, tenere præsidio arcem munitam quæ ad ciuitatem pertineret, cognominatum Leonis montem, vnde in finitimos agricolas, pastoresque, atque in viatores interdum longinquius, iniquam exerceret dominationem, quem nihil puderet iura diuina & humana violare, non æquo iure cum suis ciuibus viuere, non maiores obseruare, non à minorum iniuria se abstinere. Accedebat his omnibus falsarii crimen, quod monetam autoritate sua feriebat, veraque permutabat, fugitiuorum denique receptator erat, & facinorosorum omnium asylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus

Salmanticam iter arripit, ad prætorem clanculum diuertit, vbi sit Rodericus ille Maledonatus requirit. Domi suæ aiunt cum aliis ordinis sui esse. Conscendit equum Rex, prætorem cum executore officiali satellitibusque ianuam obsideri iubet. Atqui Maledonatus interclusam sibi viam qua fugeret cernens, per solaria, tabulataque, perque rectorum imbrices elapsus, in diui Francisci ædem se recipit. Rex imperat monasterium obsideri, & nisi à fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atque si fuerit opus effringi. Egreditur cum fratribus sacre domus custos, Regis genua complectitur, supplicat vt ignoscat homini, vel ob eam causam, quod ad religiosam domum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis naturaque indulgentissimus, precibus fratrum commotus, hominem quantumuis criminofum, vita condonat, modo arcem quam iniuria tenebat, regie potestati traderet. Fratres Regis iussa exequuntur, fugituum ex latebris produnt, cum Regis ministris in vinculis ducunt: quo arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid suis dicere debeat, præscribit. Ille suos ex arce sub fide publica egredi ad se iubet, & Vos, inquit, ô amici, quo me mea traxerit fortuna, videtis, libertas mea in potestate Regis est, sed vita in manibus vestris. Nunc experiar an quo tempore vos mihi autorauis, præstatis fidem quam mihi edidistis, iidemque permanetis quos fore vos estis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atque vt Regi suam arcem, quia iam mea non est, sine mora tradat, nisi mauult & maritum perdere, atque omnem familiam nostram proditionis ignominia æternum notari. Cæterum illi in arcem recepti, siue vxore volente, siue nolente, clamant se nolle arcem tradere, nisi magnis atque insignibus donentur præmiis. Quod si Rex in præsidem sæuerit, se facturos minantur, vt ille non inultus ad manes descenderet. Nam Lusitanorum res non vsque adeo erant deperditæ, vt non possent redintegrare bellum in Hispania, seque non adeo parui esse momenti, vt quo ipsi in clamarent, non & eodem statuta propenderet. Hæc & huiusmodi verba ex munitione homines perditum blaterabant. Cumque iam victis manibus, & lugubri veste, vultuque miserando, eo loci deducere rex Maledonatus, vnde crudele spectaculum ex arce videri posset, iam iamque carnifex gladium stringeret, iugulique partem tentaret qua ferrum immergeret, clamabat identidem miserabilis homo, perfidiamque suorum exprobrabat, sed præcipue in vxorē querelas suas referebat. Hæc est illa fides, inquit, ô vxor, qua matrimonii fœdus iniuimus: hic amor, hæc pietas est illa quam te mihi exhibituram in prosperis & in aduersis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum sic morientem parui facias. Neque me Rex iubet occidi, cum suum repetit, neque carnifex hic qui iussus ligauit manus, mucronemque iugulo intentat, sed familiares & amici mei, sed tu simul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus qui munitionem tenebant commoti, deditionem faciunt, atque ex pacto præsidem suum à morte redimunt, sibi que libertatem abeundi quo velint à Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis potestatem redacta, Rex Salmanticam, & è Salmantica Inui castrum regreditur obsidionis statum reuiscendi causa.

*Castroꝝ Iulioꝝ arcem quam præses adhuc pro Marchione tenebat,
Regina tandem obrinet.*

CAPVT V.

REGINA Madriti à Rege quo tempore digressa est, fanum illud in toto orbe famigeratum, quod est ad amnem Lupi, religiosè adit, atque inde mittit vnum è secretariis suis ad Petrum è Biatia, qui Castroꝝ Iulioꝝ arci pro Villenatum Marchione præsidebat, atque vt ex pacto conuento quod cum illo factum erat, munitionem Gonfaluio ab Abila tradere sequestro tenendam postulat, quoad Marchioni de certis quibusdam rebus fieret satisfactio. Præses per eundem secretarium respondet, se viuo nunquam in regiam potestatem arcem sibi creditam esse venturam, non si sciat se omnia perpeffurum, quæ longo tempore obsessi perpeti consueuerunt. Ad hoc præsidis responsum Regina quid faceret dubia, ne frustra inciperet quod exequi non posset, arcemque sine effectu obsideret, mittit alterum qui blanditiis & pollicitationibus, præmiis & muneribus illum pelliceret. At ille multo durior factus non modo ab incepto non mouetur, sed orat hortaturque Reginam, ne ad urbem accedat, ne cogatur aliquid contra Celsitudinem suam committere, quod tamen sui defendendi causa iure suo possit facere. Regina hoc responso indignata, digna tanta Principe iras concipit, omnis armaturæ milites conuocari, & ex eadem prouincia vbi res agebatur, finitimos acciri, parari omnia quæ ad

ad obsidionem oppugnationemque forent necessaria, ipsaque ad castra Iulia proficiscitur. Vbi quia expectata veniebat, apparatus magnifico, sed maiori lætitia omnium est excepta. Igitur omnes qui è Bætica, & ex prouincia, locisque finitimis erant euocati, ad præscriptum tempus eo conuenerunt. Quibus à Calatraua Magister qui cum Marchione patruale suo iam in Regis & Reginae gratiam redierat, & Alphonfus Montoisius qui se Magistrum à Traiani ponte profitebatur, se agglomerant. Accesserunt præterea proceres alii qui aut stipendia regia merebant, aut qui gratuitam operam in hoc bello nauare cupiebant. Machinarii quoque omnia tormentorum genera ex finitimis locis comportare iussi, cæteraque parari quibus erat opus. Tum Regina non iam blanditiis & pollicitationibus, vt antea, sed comminationibus terrorem incutiens præsidem aggreditur, atque nisi pareat, se non cessaturam minatur, quoad illum proditoris atque maiestatis reum peragat, pœnasque debitas scelerum suorum pendat. Ad hæc præses Reginae supplicat, vt iubeat Marchionem acciri, quem non dubitabat, imperata facturum, si Regina iuberet. Nam se qui autoratus obnoxiusque illi esset, non debere nec posse facere, neminem esse quin fateretur. Placuit Reginae consilium, dar literas ad Marchionem, vtque ad se veniat, illum rogat, idque quod è re vtriusque negotium futurum dicit. Marchio etsi non ignorabat, qua de causa vocaretur, tantumque præsidi suo fidebat, quod nisi suo iussu arcem traderet nemini, veritus tamen ne Reginae indignationem in se concitaret, venit, & quod Regina voluit exequitur, præsidique præcipit, vt Reginae iussis obtemperet. Regina arcis potita cum potuisset illam cuiuscumque alterius fidei committere, nihilominus tamen Gonfaluio illi ab Abila, cui ex pacto cum Marchione vt diximus, sequestro deponenda erat, credit, atque ex conuento cum Marchione vt satisfiat, certis quibusdam bonis viris facultatem concedit. Inde ad castra Cæcilia itinere vnus diei proficiscitur, vbi paucos dies immorata est, dum in oppidanorum iniurias animaduertit, læsisque satisfieri iubet, dumque ædilitates & decurionatus, villicatumque oppidi constituit, qui magistratus quotannis suffragatorum punctis creabantur, & in comitiis oriebantur contentiones, & ex contentionibus cædes, & vulnera: immortale odium, & non sanabile vulnus. Statuit deinceps vt non annui, sed perpetui magistratus essent. Primi autem in hunc modum creati sunt. Ex vtraque factione certique viri ex ipsis nominati sunt, ex his sortiri iussi quis cuique magistratui cederet, & cui fors contingeret, eius officium cum vita finiretur, atque deinde in eius locum is sufficeretur, quem Rex & Regina, atque deinceps qui pro tempore regni culmen obtineret, sufficiens esse decreuerint. His peractis Regina Hispalim versus molitur viam, quo eundi necessitas vrgebat.

Regina Hispalim adit, & quid illuc egerit, multis verbis enumerat.

CAPVT VI.

CAUSA tam longam viam adeundi Reginae fuit, quod lumen illud non modo Bætica, verum etiam totius Hispaniae propemodum erat extinctum bello cum finitimis vrbibus, quæ alioqui sibi fuerant contributa, & quasi vrbis metropolitanæ, hoc est matricis, filia & partita membra, Asindum, Astygi, Carmonia, dissensionibus duorum eiusdem ciuitatis qui totum populum in duas partes distrahebant, à Methymna Asindica Enriqus Guzmani Ducis, Roderici Põtii à Germanica Legione Marchionis Gaditani. Nõ erat plebis à patribus dissensio illa, non ordinis equestris à senatu & plebe, non sacrorum ordinum à profanis, sed omnia totius corporis membra in factiones binas quæque partita, inter patrem & filium, inter virum & vxorem, inter fratres propinquos & affines discordia & simultates, hinc odia & inimicitia, quæ non sinebant illos esse quietos. Lætius adhuc serpebat malum, quod se ad aliarum ciuitatum ditionem extēdebat. Nã Corduba quoque erant factiones, altera quæ Alphonsum Aquilarium Montilla dominum, altera quæ Iacobum à Corduba Egabrensem Comitē sequebatur, atq; hic ducem à Methymna Asindica, ille Marchioni Gaditano foederatus. Igitur Regina partem illam Bætica quæ non solum vectigalia Regibus pendere consuevit ad belli suppleudas necessitates, verum etiam ad ornamenta pacis extraordinariofq; sumptus sufficit, Hispalim venit. Quæ ciuitas ex gentis illius consuetudine ludos magnificentissime parat, vrbem sertis & coronis, aulæis & tapetis, velis & caustis, fontib. aqua & vino securiētib. ornat, magna que omnium ordinum lætitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium precibus

à Deo immortalī postulatā. Deducitur deinde ad templum illud insigne virgini Deiparæ dedicatum, ex consortio cum diuo Clemente martyre atque Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat à Ferdinando dicata, propterea quod in die illius festi urbem illam ex Maurorum potestate ceperat, atque ad Christianam religionem restituit. Diua igitur Deigenitrice eademque virgine salutata, habitisque gratiis pro tot tantisque erga se coniugemque suum Regem beneficiis, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant à maioribus suis pauimento vermiculato, parietibus museacis, laquearibus cedrinis, in Pœnorum morem arte Punica constructa. Cumque ex itinere laboris per aliquot dies quieuisset à negotiis, audissetque ciuium querelas de ciuilibus criminalibusque causis à multis temporibus nõ decisis, iubet institui septimum quemque diem Veneris, in quo ipsa pro tribunali sedens ius diceret. Sedebant ex altera parte præsules qui curiam comitabantur, & ex altera regii senatores & ciuilis pontificique iuris peritissimi, ante se subsidebant tabelliones, scribæ, secretarii, & qui præerant à commentariis, astabant & qui insignia regia præferunt lictores. nullæ dilationes, nullæ nundinæ, nisi in diem perendinum tergiuersantibus reis conceduntur, si qua lis adeo implicita quæ non posset breui tempore finiri, delegabat diffinendam alicui ex iurisconsultissimis. Mirum dictu, intra bimestre tempus omnes quæ impendebant compositæ lites, aut per se ipsam, aut per illos quibus causæ delegabantur. In sceleratos facinorososque, in depeculatores decoctoresque, in adulteros & stupratores, in graffatores & latrones animaduersum est, præterquam in eos qui vertere solum, aut in exilium timore aufugerunt. At ciues cum viderent urbem malefactoribus plenam, & esse neminem fere quem non labe aliqua tangeret, si iustitiæ rigor in vniuersos sæuisset, fore vt ciuitas desolaretur, adiungunt sibi Alphonsum Solisium Episcopum Gaditanum, qui eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinale atque Archiepiscopo Hispanensi vicarium prouisoremque agebat in illa ecclesia. Is cum magna populi multitudine ex omnibus ordinibus collecta Reginam adit, proque venia impetranda longam orationem habet, locisque cõmunibus vtitur in cõmendanda iustitia & misericordia, veritate & pace, ita tamen vt sit propensior in pacem & misericordiam, afferebatque illud ex Psalmographo: Misericordia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax oscularæ sunt: & de Samaritano, hoc est de Iesu Salvatore nostro, qui vulnerato à latronibus in quos inciderrat, infudit vinum & oleum, sed plus olei quod leniret dolorem, quam vini quod excitaret: itemque illud, Vt sitis filii patris qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos. Quodque etsi nulla hominum societas sine iustitia diu stare non posset, tamen cum iam flagitia & facinora crebrescant, iustitiæ munus restringendum est, nisi quatenus exemplo aliorum temeritas est coercenda. Sed quid facias cum omnes pariter in eadem labem trahuntur? quid cum in eodem sunt? Quid igitur faciemus, inquires, ô Regina omnium mortalium clarissima atque proinde indulgentissima? Nimirum vt confugas ad sententiam illam Poetæ quæ iam abiit in adagium, Quidquid multis peccatur, inultum est. Nam si iustitia (inquit) gladium non expresserit, omnia in antiquam solitudinem redigentur. Audacius aliquid dicam optima Princeps, quæ hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bello in quo cum Lusitanorum Rege nõ de gloria, sed de summa imperii decertastis, inclinante iam ad vos victoria, omnia pro iure vestro persequi velletis, nonne incideretis in illud prouerbum etiam vulgo comprobatum, Summum ius, summa iniuria est: an non potius illam sequeremini sententiam Senecæ Poetæ tragici in Hercule farenti?

*Si æterna semper odia mortales agent,
Nec cæptus vnquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella. Tum vastis ager
Squalebit aruis, subdita tectis face
Altus sepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit,
Victo necesse est.*

Adiecit tandem in peroratione miserationis fomenta, quæ Reginam faciendæ iustitiæ cupidam compescuit, eoque deduxit, vt omnes donaret venia, omnique à crimine absolueret, præterquam eos qui aut hærescos impietate, aut æris alieni debito erant obnoxii.

Ducis à Methymna oratio apud reginam contra Marchionem, & Marchionis excusatio.

CAPVT VII.

POSTEA QUAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi principes duces, omnium malorum causa, inuicem se apud reginam criminantur, altero in alterum omnem culpam reiiciente. Dux à Methymna Afindica occasione arrepta priorem locum occupat, atque in hunc prope modum est allocutus. Quanta Guzmanorum domus obseruantia & fides erga Hispanorum reges decessores tuos charissima Princeps fuerit, quam illustria in vniuersam Hispaniam remp. beneficia extent, neminem esse opinor, quem lateat. Nam vt o-
 10 mittam illa vetera, non est silendum quod prodigio simile videtur, vnde familia nostra nobilitata est. Alphonfus Petrides Guzmanus, qui præsidio Mellariam (eam existimo esse quæ nunc dicitur Tarifa) pro Sancio Hispanorum huius nominis rege quarto tuebatur, cum obsideretur à Ioanne regis fratre exule auxiliariibus copiis, Bellamarinorum regis Abeniuza copiis adiutus, admonereturque vt munitionem traderet in Maurorum hostium potestatem, nisi mallet filium suum qui à Mauro rege in vinculis tenebatur, ante-
 20 ipsius patris oculos trucidari, non modo arcem non tradidit, sed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miraculo stupefactus hostis & filium iugulari iussit, & deditiois spe sublata obsidionem soluit. Illud quoque omnibus notum, quo pacto
 30 Enriqus Guzmanus Nebulæ Comes, secundus Ioannes Alphonfi primi Comitis eiusdem oppidi filius, idemque Alphonfi Petridæ Guzmani nepos, cum terra marique oppugnaret Gebeltaricum, à terra Ioannes filius pater meus, à maris Oceani parte ipse pater idemque auus meus classariis oppugnatoribus, æstu superueniente vndis obrutus est, cumq; se in scaphâ recepisset, potuissetq; incolumis euadere, dum misericordia pereuntium plures admittit quam nauigium potuisset sustinere, ipse cum omnibus periit. Quid de patre meo primo à Methymna Afindica Duce Ioanne Guzmano dicam? qua fide, qua constantia, qua vigilantia bello plus quam ciuili quod pater tuus gessit cum fratribus suis patruelibus Ferdinandique Tarraconensium regis patru sui filiis, hanc ipsam urbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates finitimæ ad illos defecissent? Qua scelicitate, immo
 40 qua celeritate Gebeltaricum illam familiæ nostræ fatalem post centum & triginta annos à Mauris possessam recepit, Christianæque fidei reddidit. Sed nolo maiorum meorū obsequia in reges suos debita commemorare (nam genus, & proauos, & quæ non facimus ipsi, vix ea nostra voco) sed tantum mea, quæ quia omnibus nota sunt, paucis perstringam. Quanta labes vniuersam Hispaniam inuasit, posteaquam Enriqus frater tuus gubernationis habenas remisit, seq; totum paucorum amicorum arbitrio tractandum dedit, nosti clarissima Princeps, omnes ciuitates siue volentes, siue nolentes, aliquem sibi ducem ex primoribus finitimis ascuerunt, malueruntque tyrannorum impotentiam pati, quam suo regi seruire. Huic ciuitati duo imminebant qui de principatu parati erant decertare, ego, vt ingenue fatear, & Rodoricus Pontius Marchio Gaditanus, sed dispari ex
 50 causa: ego, vt patriam mihi charissimam conseruarem, atque in obsequio regi suo debito continerem, atque in eo statu quo illam à maioribus meis accepi, perstare suaderem: ille vero, vt quacunque ratione posset, eam labefactaret. Vterque quidem nostrum ciuis & indigena, sed qua pietate fuerimus in remp. Hispalensem, non dico me & illum qui in hæc tempora incidimus, sed mei atque illius maiores, qui fuerant contemporanei ciues ipsi sunt testes, cum mei semper coluerint hanc urbem quasi matrem, illius vero tractauerint quasi nouercam. Et nunc vterque nostrum in suo studio permanet, atque maiorum suorum instituta persequitur. Omitto Enriquo rege quid vterque nostrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed posteaquam Celsitudo tua Hispanarum rerum potitates, facta regni diuisione per Marchionem Villenatem, ego prior pro vobis in hac vrbe
 60 signa acclamationemq; sustuli: ille vero siue scelerum suorum pœnas timēs, siue quod est ingenio rerum nouarum cupido, statim adhæsit iis ducibus qui primi sumpserunt arma contra vos Reges clarissimi, atque gubernationis vestræ initia interturbare sunt conati, & ipse quoque per se cum Lusitanorum Rege cœpit agere, quemadmodum illi hæc urbem traderet. Habet Afindum equis & armis nobilem ciuitatem grandi præsidio oppressam, pulsus ciuibus qui illius audaciæ non obtemperabāt. Habet arcem cum oppido Alcalá ad fluuium Iram in agro propemodum suburbano huius ciuitatis. Habet complures facinorum suorum adiutores & conscios, qui nihil magis spectant quam huius vrbs direptionem, atque imprimis Ferdinandum Ariam metatorem, qui Tarifam in freto Gaditano castellum munitissimum & Vtrariam pergrande municipium cum arce munitum tenet.

Quid autem hoc tempore cogitet, argumento est, quod neque per literas quicquam benignum ad Celsitudinem vestram scripserit quo se excusaret, neque nunc quidem, cum sit tam prope, obseruantiam suam erga vos declaraturus venit. Erit igitur iustitiæ tuæ regina clarissima, bene de te deque patria sua meritos præmiis afficere, male vero meritos male perdere, atque imprimis hæc ciuitatem vobis atque maioribus vestris obsequentem malis perniciosissq; ciuibus purgare, bonis autem pacisq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationem regina comiter & benigne respondet, obsequia sua erga regiam Celsitudinem & maiorum suorum benefacta in remp. Hispanam sibi esse gratissima, atque eo nomine se habituram rationem, vt non frustra fecerint ea quæ ex officio boni viri facere tenebantur. Quod vero ad Marchionem pertinebat, se ea causa potissimum Hispalim venisse dixit, vt illius vrbs statum componeret pacificaretque. At Marchio videns se eo fortunæ delapsum, vt si quid antea simulauerat, iam simulare non posset, cum præsertim nihil vnquam palam fecerit, quod posset dici factum in quo regia maiestas imminueretur, Hispalim venit vno tantum familiari comitatus, atque à ianitoribus in conclaue admissus, quo se iam regina receperat, suspicatus longa Ducis oratione & causa quæ videbatur esse melior persuasam, alia via se inueniuit, breuiterque illam sic allocutus est. En tibi regina, præpotens Marchio ille Gaditanus quem aduersarii mei apud te criminati sunt, in manibus tuis est. Veni non vt crimina illorum in ipsos autores retorquerem, delicatissimas aures tuas obtundens, sed vt in me ab illis obiecta purgarem, atque innocentiam meam ostenderem, quæ me securum facit, vt sine vlla fide publica huc venirem: veni inquam, non vt alios accusem, sed vt me ipsum à suspitione de me concepta excusem. Dicunt aduersarii mei me tenere armis oppressam Asindum & Alcalá ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi cui Celsitudo tua iusserit. Quod si etiam iis quæ mei patrimonii sunt, opus est, ex hoc loco & tempore tibi trado, quâdo me ipsum quoque tibi tradidi. Quod vero ad suspicionem de me habitam attinet, si vllum fuerit repertum factum aut dictum in quo Celsitudinem vestram læserim, ecce me paratum vt læsæ maiestatis crimen tuæ Celsitudinis arbitrio luam. Quod si fui negligentior in declarando hunc animi mei sensum, hic ipse aduersarius meus fuit in causa qui mihi domi negocium faceſſebat. Hac Marchionis oratione regina placata ad tradendas munitiones illum omni crimine absolutum dimisit.

Quod Regina receptis munitionibus quæ ad Hispalim pertinebant, totam regionem illam pacauit.

CAPVT VIII.

NUMQUAM putarat Dux à Methymna Asindica Marchionem Gaditanum eo venturum, sed neque familiares amici opinati fuerant, quod obsequium exhiberet regine, arcemque Asindicam traderet cui regina tradendam esse iuberet. Nunc vero cum viderent omnia cecidisse aliter quam existimabant, omnes spes suas inanisque cogitationes abiecerunt, atque se paulatim ad alia studia tranſtulere. Nam antea toti à spe belli gerendi contra Marchionem pendebant, seque locupletes facturos expectabant ex diuitiis agris quas rustici, agricolæ, & pastores illius iussibus subditi possidebant. Nunc vero alios curare mercaturam, alios prædia colere, alios rem pecuariam exercere, & ex opificibus turbaque vrhana suam quisq; artem repetere. Itaq; arce Asindica à Marchione tradita Ioanni à Robreto & munitione Alcalá ad Iram fluuium, imperat Duci à Methymna, vt Marchionis exemplo & ipse tradat munitiones quæ ad ciuitatem Hispalensem pertinebant, idque non est cunctatus facere, ne videretur in exequendis reginæ iussis segnior quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fraxinetum, Arechium, Aracena, Alanisum, Constátina: citra montes Nebrissa, Capita sancti Iohannis, Ponticulus, quibus præsidere iussit bonos viros ciues Hispalenses, qui modo fuissent alterutrius factionis exortes. Iussit quoque nomine suo Ferdinando Ariæ metatori qui præsidio Vtrariam tenebat, vt oppidum cum arce Hispalensibus redderet: Mellariam quoque quam iuniores in Tarifam commutarunt, restitueret Alphonſo Enriquo Hispaniarum Archithalasso, cuius præsidium hæreditario iure ad illum pertinebat. Ad hæc reginæ iussa præmeditatus respondet, iniuste secum agi, si quod semel iure possedit, sibi inuito subripiatur, arces illas ab Enriquo rege sub fide publica Gonſalo Saauedre patri suo perpetuo iure traditas, seque illius hæredem esse indubitatum: simul etiam præſidi qui pro illo Vtrariæ arcem tenebat, iubet vt se muniaturque, polliceturque si regina obsidionem tentauerit, se tempestiue suppetias laturum. Arcis præſes non minori animo iussa metatoris accipit quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat ad

se comitesque suos propugnandos, qui & ipsi parati erant aut munitionem creditam tutari, aut indubitam mortem oppetere. Regina hominum pertinaciam audiens iubet illos magna cum diligentia obsidione cingi. Cohortes prætorianas, & qui ex curialibus armari potuerunt, & eos qui sponte sua huic se necessitati obtulerunt, eodē mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit. Atque ita per dies circiter quadraginta nihil præmittitur eorum quæ inter obsessores & obsessos in obsidionibus fieri consueverunt. Igitur regina cum videret negocium in dies protelari, Guterrium Cardenium quæstorem suum maximum mittit, ut quo in statu sit res, inquirat, & quibus esset opus, cognoscat. Is cum primum Vtrariam accessit, præsidem hortatur ut deditionē faciat, antea quam reginæ indignationem in se conuertat: quod nisi faciat, atque potius fortunam quam rationē experiri mallet, se pro comperto habere illi breuiter esse pereundum. Ad hæc præses cum diceret nullas se deditionis cōditiones velle audire, quin potius malle omnia perpeti quæ victi à victoribus perpeti consueuerunt, quæstor maximus videns se nihil proficere, neq; à peruicacia sua hominem posse reuocari, oppugnationem à quatuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, stlopetras, & scorpiones, arietes, testudinesque intendi præcipit, atq; sub primi lumina solis & ortus negocium incipi, quod sine vlla intermissione ad vesperam vsque perdurauit. Cum ex vtraque parte plures cecidissent, neque iam obsessi oppugnantium vires sustinere possent, cum recentes ex oppugnatoribus fessis vulneratisq; succederent, neque obsessis requies vlla daretur, tandem victi succubuerunt. Omnes cæsi, aut ad mortem vulnerati, præter duos & viginti, qui postridie Hispalim ad reginam in vinculis transfrecti suspensio vitam finierunt. Nam præses imprimis pugnans miserabiliter & digne iam perierat.

Quod regina dum esset Hispali, Ioannem peperit, qui fuit deinceps primogenitus Princeps atque hæres designatus.

CAPVT IX.

DVM hæc administrantur à regina Hispali, rex non cessat castrum Inui obsidionem interuifere, atque mittere in consultationem frequenter, si quo modo arx illa, siue dolo, siue pactione, siue quocunque alio modo sine viribus capi posset. Nam cum ratione situs oppugnatio foret periculosa, velletq; rex non multo sanguinis dispendio negocium confici: reficit cohortes, præfectos instruit, stipendia militibus soluit, & cætera quibus se absente opus esset, imperat fieri, ipse ad reginam properat, in Bæticis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuissent immorati, regina quæ ex longo temporis interuallo non pepererat, atque ea ex causa iam se inter effætas numerabat, ex inopinato prægnans est inuenta, peperitque filium suum primogenitum Principem regnorum hæredem, expuncta Elisabe iam septenni, quam, desperata virili prole, futuram Hispaniarum Principem iurauerant, atque ab aliis iurari fecerant. Natus est igitur Ioannes Princeps anno à salute Christiana millesimo quadringentesimo duo de octogesimo tertio, Kal. Iulias. Ingens ex eo nuncio secuta est læticia per omnes terras Hispanorum Principum imperio subiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatensium rex per legatos petiit inducias à rege & regina, responsumque legatis, induciarum conditiones placere, sibi modo soluerent censum à Granatensium regibus Hispaniarum Principibus pendit solitum. Legati rursus missi eadem de re, quod ad exactionem census pertinebat, respondent, reges illos qui soliti erant censum illum tributarium pendere, mortuos esse, neque iam in monetariis officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari nisi ferreas cuspides & spicula, quæ præfigerent hostibus quibus se ab exactione illa tributaria liberarent. At nostri, tametsi responsum illud superbia arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illæ vtriusque conducebant, & Lusitanorum temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Restabat rebellionem vlcisci Metatoris Ferdinandi Saauerdæ. Principio illius bona publicantur, spoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur cohortes cum præfectis qui illum quærant, quæsitumque vnde cūq; ad vltimum supplicium trahant. Sed cum esset vir nobilis, haberetq; complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos quorum obsequia in Lusitanorum bello fuerant illustra, utcumq; merito venia donata bona honoresq; restituti, præsidium Tarifæ cum arce Alphonso Enriquo Hispaniarum Archithalasso restitutum. Petro Godoi qui tres Carmoenses arces præsidio tenebat, imperatum, ut illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi sibi nescio quos sumptus exigit, tandem regis & reginæ iram veritus nulla condi-

tionem tradit, traditaque Guterio Cardenio quaestori maximo sub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionensis prouinciæ, qui Lusitano bello, quem admodum sæpe dictum est, insignem operam nauarat, obsequiorum suorum fiducia petit à rege & regina, supplicatq; velint ius suum in magistratus petitione sibi seruari, se fuisse tredecim commendatariorum suffragiis creatum, Magistratu atq; totius ordinis consensu pro Magistro expeti, seque ita meritum de republica Hispana ut repulsam pati non mereretur. Regina vero etsi cupiebat dignitatem illam in regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarii maximi tam præclare de se meriti, à rege petit, ut illi cedat, neque ullam esse rationem, ut in tam obsequentem amicum ingrati esse viderentur. Iubet itaq; illū à tredecim illis suffragatoribus & totius ordinis consensu & vna omnium voce Magistrum creari, mittuntque libellos supplices ad Pontificem Max. ut electio illa Apostolicæ sedis autoritate confirmetur, id quod est à summo Pontifice concessum. Quaestor vero maximus in locum Magistri in commendatarium maximum est susceptus.

Rex Victoriam proficiscitur, ut cum Ioanne patre quasdam res commentaretur, & inde Hispalim ad reginam redit.

CAPVT X.

PACATIS Baticæ contentionibus, munitionibusque receptis, rex animo reuifendi patrem Tarraconensem regem à regina digressus, ad castra Iulia venit, quorum arcem quam Gonsalus ab Abila sequestro tenebat, in Xanthum ab Aquila, ciuem equitemque Abilensem transferri iubet, præsidioque & necessariis aliis rebus instruit. Inde Victoriam recta proficiscitur, quo iam pridem constitutum erat Tarraconensem regem esse venturum, & quidem iam aduentabat. Cum filius in occursum patri progrediens, iam congrederentur, filius patris dextram manu prensans conatur illam exosculari, atque ille diu reluctatus manum subducit, seque ad filii sinistram locat. Cumque ad Tarraconensis diuersorium sic venissent, Hispanus equo descendens patrem volebat in domum deducere. At ille, Absit, inquit, à me atque à dignitate tua, fili charissime, ut cum sis rex Hispaniæ, vnde mihi est origo, & cui omnes ex eadem stirpe propagati obsequium & obseruantiam debent, ego sim tibi dexter, & tu mecum sinister, hoc est exterior incedas, atque ita pater filium comitatus est vsque ad illius diuersorium, & inde ad suum rediit. Ortus est deinde sermo inter Palatinos, ut fieri solet, an recte pater primas partes filio cesserit, & filius acceperit. Nam vterque rex erat, & Tarraconensis hospes Hispani filii, atque idcirco maiori honore afficiendus, & iis accedebat, quod erat pater. At alii dicebant recte factum esse, quod tamen reges erant, sed tamen ita dispares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præsens † vir iuris consultissimus, & orator satis vehemens & probatus, atque antiquitatum & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re consultus ab hominibus iis de rebus ignaris respondit recte fecisse vtrumque regem, & patrem qui filio primas concesserit, & filium qui acceperit: atque imprimis assererat illud quod Q. Fabius Maximus consul, cum pater proconsul equo vehens illi obuiam processisset, imperauit licitori, ut iuberet patrem ex equo descendere, qui iussus paruit, filiumque collaudauit. Atque hunc tenorem vterque in deferendis alteri honoribus, per totos illos viginti dies quibus Victoriam sunt commorati, in sedendo & assurgendo, in deducendo & reducendo, & cæteris in rebus omnibus in quibus vita humana prioris & posterioris ordinem posuit, seruauit. Igitur cum primum de re communi cœpissent inter se commentari, primum de regno Nauariæ constitutum est, ut decerneretur Phœbo ex filia nepoti regis Tarraconensis, conseruareturque in eo tanquam vnus familiæ regum Tarraconensis prouinciæ, tamen non per agnationem, sed per cognationem esset ex eadem familia ortus. Decreta quoque sunt multa alia ad regni Tarraconensis, & Siciliæ, & insularum nostri maris administrationem pertinentia. Inde digressi, Tarraconensis Tarraconensem suam, & Hispanus castri Inui obsidionem reuifit, quam offendit ex voto perpulchre instructam, & obsessos iam ad deditiōem clamantes, & libenter iam de se dedendi conditionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhausti, atque omnium rerum quæ ad victum pertinebant, copia defecti. Cum enim res in eo esset statu, ut facile transigi posset, cœprum est agi de arcis deditiōe, & rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus sic conuenerūt, ut præses cum suis satellitibus bonisque liberi abirent quocumq; vel-

lent, arcemque regis arbitrio relinquerent, traditamque demoliri atq; solo æquari iussit: illi vero in Lusitaniam transmigrarunt. His peractis rex Hispalim ad reginam proficiscitur, atque inde Cordubam ire cōstituunt, vt quemadmodum res Hispalenses, ita & Cordubenses, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præsentiaque sua pacarent. Sed antea quam inde discederent, vt futuræ ciuitatis tranquillitati prospicerent, Marchioni postulanti vt liceret sibi per regiam potestatem æquo iure cum Duce à Methymna in patria communi viuere, responderunt non esse è republica Hispalensi, vt reditus in vrbem illi pateret. Quod cum Marchio ægre tulisset, vt ipso exulante æmulus in vrbe maneret, Duci quoque a Methymna idem imperarunt. Illis namque absentibus facile poterat ciuitas esse quieta, cum causæ disceptandi tollerentur.

DECADIS PRIMÆ ET LIBRI SEPTIMI FINIS.

Reliqui tres temporum iniuria desiderantur.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, AVTORITATE REGIA HISPANARVM ATQVE HISPANIENSIVM RERVM HISTORICI, in secundam Decadem, quæ est de bello Granatensi, PRÆFATIO, in qua ostenditur, neque Principibus Hispanis fuisse vquam ad bellum inferendum vires maiores, neque hostibus ad propulsandum auctiores,

EQVITVR bellum Granatense, quod & temporis spacio, & expeditionum apparatu, & hostium robore, & locorū difficultate fuit maximum omnium quæ post deletas Gotthorū opes in Hispania vnquam gesta sunt. Superiorū namque regum in Mauros expeditiones partim tumultuaria, partim intercisa multorū annorum intercapedine fuerunt. At posteaquam semel Principes nostri bellum hostibus inferre decreuerunt, nunquam cessatū est, quoad per cōtinentes annos prope decem omnia sunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus suis, non in æstiuis, non deniq; in hybernis, quin potius prioris cuiusq; victoria finis, principium erat sequētis. Quod si te ad belli apparatū conuertas, nihil defuit quod ad maximæ potentie vires ostendendas pertineret, non peditum, equitumq; cataphractorū, non leuis armaturæ numerus incredibilis, non carrucariorum, mulionū suffarraneorum, non calonum, lixarum, pabulatorū copiosa multitudo, non tormentorum machinarumq; genus vllum, non com meatus vsq; ad satietatem terra mariq; aduecti. Nam quod ad hostes attinet, nunquam ad ea tempora res Maurorum fuerūt auctiores, & militum numero, robore, exercitatione armorū, atq; ad exercitus stipendiag; persoluenda ditiores. Ad septies mille stipendiarios equites è publico in belli procinctu semper habebant, præter euocatorum gregariorumq; innumeram multitudinē. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipsa in medio totius regni situ posita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, solita sit per singulas vrbis portas, qua numero erant septem, ferent ariorum sagittatorumq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet, ad stipendia militum persoluenda, arces muniendas, machinas aptandas, aliag; ad tantum bellū necessaria, si quis tractus illius angustias, & soli malignitatem, præruptag; montium consideret, incredibile quod sum dicitur videretur: dicam tamen nihilominus, septies centum mille aureos patrios regi suo Granatæ regnum quotannis pendebat, qui numerus ratione ponderis in ducales nostros aureos in decies centum mille excreuit. Vnde igitur dicit quispiam sub Principibus nostris tanta fisci diminutio regni illius facta est? Quia nimirum alia tributorū ratio sub illorum regibus quondā fuit, quam nunc est sub nostris. Illorum imprimis agricola & pastores frugum pecudumq; regi suo pendebant septimas, quemadmodū nostri sacerdotibus & ecclesia, atq; ipsi etiam tantum decimas. Illis quibus non erant filii, necesse erat regem ex asse relinquere heredem, & quibus erāt pro virili portione cum illis coheredē instituere. Quo præterea die nouella pecudes aut armenta cuiusq; signo inurebantur, tertiam partē valoris quanti æstimabatur, fisco annotabant. Iam vero exportorū, vecturū, delationū, calumniū, innumeris exactiōibus, incredibile dictū est, quantum regius census augetur. At vero apud nostros nihil tale, aut si quid est, perquam modicū est. Quare nihil mirandū, si tantis copiis tantisq; rerum omnium facultatibus hostes freti, tandiu potuerunt Principum nostrorum potentiam sustinere. Sed bene quod tandem penes illos victoria fuit, qui erant, quemadmodum iure, ita & armis potiores.

ÆLII ANTONII NEBRIS.
SENSIS, RERVM HISPANARVM
AC HISPANIENSIVM HI-
storici, Decadis secundæ Liber
primus.

*Enumerat causas, cur iuste Hispani Principes bellum Granatensibus Mauris intulerunt:
& quemadmodum Zahara castellum in collimitio situm à Mauris
captum est.*

CAPVT I.

COMPOSITIS Hispaniæ rebus, quemadmodum in superioribus decem libris præscriptum est, iam Principum nostrorum fortuna laborabat in inueniendis causis quæ illos ocio ac longa pace indormientes excitarent. Etsi enim iam inde ab ineunte regni sui exordio illa maxima cura eorum animis infederat, quo pacto delere possent dedecus illud Hispaniæ, atque proinde totius Christianæ religionis insigne opprobrium, ingruentia tamen negocia non sinebant illos de tanti belli magnitudine cogitare, cum præsertim ex superioribus bellis atque rerum omnium perturbatione Hispana resp. esset penitus labefactata. Et quamquam nulla belli iustior poterat videri causa, quam pro religione contra nominis Christiani hostes arma corripere, cum aliqui philosophi tradant, eos qui intellectu viget atque ratione, suapte natura Barbarorum esse dominos, atq; eodem iure bellum illis iuste inferri posse: accedebant tamen aliæ propiores causæ, quæ non tam patiebantur nostros tam longo tempore desiderare, atque illa imprimis, quod ab externis nationibus iam pridem probro nobis obiciebatur, quod non modo hostes in conspectu nostro, atq; ante oculos positos non submoueremus, verum etiam crebris nos iniuriis vltro laceffentes vix possemus sustinere. Quis enim ab orbe nostro tam remotus, atq; rerum nostrarum tam ignarus erat, qui nesciret agrorum populationes, armentorum gregumq; cum suis pastoribus direptiones, vicorum, castellorum expugnationes ab immanissimis hostibus illatas? Erat & altera causa quæ nos propensiori quodam modo stimulabat, ea quæ maiorum nostrorum fœcordia fuerant ab alienata, quæq; ad nos hæreditario quodam iure pertinebant, iusta clarigatione ac longi postliminii iure non repetere. Quid quod hostes cotidie magis magisque inualescebant, & in dies plura minabantur, atq; præclare nobiscum agi putabamus, si æquo cum illis iure Hispanarum rerum imperio potiremur? Superioribus his causis accessit alia propinquior adhuc, quæ belli hostibus inferendi occasionem adhuc faceret iustior. Nam Principes nostri dum student bella intestina dissensionesq; ciuiles componere, atq; piratarum grassatorumque latrocinia coercere, ac præterea leges ferre quibus futuræ tranquillitatis pacisq; fundamenta iacerentur, permiserant temporarias cum hostibus inducias fieri. Erat ea tempestate Maurorum rex Hali Abenhazan, vit in bellicis artibus apprime doctus, nec minus rerum nouarum cupidus. Is cum intelligeret nostros aliis in rebus occupatos, factus certior Zaharam (castellum id erat media regione inter Asindum Arundamque situm) negligentius custodiri, ac præsidio esse vacuum, arripit occasionem, & contra fas, iuraq; fecialia, ac induciarum pacta conuenta castellum noctu oppugnat, ac non multo negotio capit, arcis præsidem præsidariosq; obruncat, matres, virgines, viros, puerosq; vinctos cum armentis & gregibus pecudum in speciem triumphi ducens, arce castelloq; validiori præsidio munitis, victor se ad suos recipit. Eo tempore rex & regina Methymna ad campum agebant, qui eorum quæ ad Zaharam gesta sunt accepto nuncio, nihil cunctandum esse rati, omnia consilia in hostes vertunt, arma parant, exercitus conscribunt, pecunias vndecunq; honeste possunt, magna cum diligentia conquirunt, cum primum fieri possit, bellum hostibus illaturi, illa maxime fiducia læti, quod violati fœderis iurisq; gentium nefas ab hostibus primum steterit. Et ne quid interea detrimenti limitanei paterentur, scribunt ad ciuitatum præfectos, ad arcium castellorumque præsidios, & ad eos duces quibus prævincia Bætica, atque Murgitani regni ex antiqua Hispanorum consuetudine finium tuendorum cura demandata est, ut excubent in armis, arces atque oppida muniunt, limitesque summa vigilantia tueantur. Alphonso præterea Cardenio, equestri ordinis qui sub diui Iacobi nomine dicatus est Magistro, per literas imperant, ut quam maximo possit equitatu Astygitanam coloniam infideat:

insideat: alterius quoque militia à Calatraua Cisterciensis Magistro Roderico Tellio Gironi, vt Mentefiam præsidio teneat: omnibusque in commune edicunt, vt non modo hostium excursions per agros compescant, verum etiam ipsorum fines populentur, ac ferro & igni vastatos reddant. Quæ omnia nihilo secius quam illis sunt imperata, exequuntur.

Quemadmodum Alama duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hispalensis præfecto, expugnata & capta est.

CAPVT II.

DVM hæc per vtriusque partis limitaneos aguntur, Iacobus Merulus quem Rex & Regina ciuitatis Hispalensis prætoribus senatoribusque assessorem dederant, atque impendentis belli necessitatibus præfecerant, agit per exploratores, ac semitarum diuerticulorumque viros peritos, vt pertentent oppidum aliquod, siue castellum hostile, si quo modo possit à nostris intercipi. Paucis post diebus referunt Malacam urbem maritimam segniter, atque mediterraneam Alamam negligentius ab hostibus obseruari. Merulus rem omnem ad Rodericum Pontium Marchionem Gaditanum refert, atque vterque Petrum Enriquez prouinciæ Bæticiæ præfectum in consilium adsciscunt. Cumque de alterutra vrbe petenda diutius consultassent, placuit tandem Alamam debere peti, propterea quod videbatur expugnata captuque facilior. Omnibus visum facinus præclarum, atque omni laude dignissimum, & in quod esset totis viribus incumbendum. Sed quia grandiori exercitu opus erat, hortantur alios proceres arciumque præfides, vt veniant ipsi, aut auxiliares mittant copias. Enriquum Guzmanum à Methymna Afindica Ducem huius consilii non fecere participem, ob antiquas similitates quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant. Coiere ad negocium peragendum leuis armaturæ equitum ad tria millia, peditum aliquanto numerus amplior, qui per montium anfractus perque iuga vallesque depressas, noctu magis quam die iter facientes, non sine magna difficultate perueniunt tandem nocte intempesta in conuallem quæ aberat ab Alama passuum circiter duo millia. Trecenti ex omni numero strenui milites iubentur sequi duces itineris. Cumque urbem propius accessissent, præmittunt excubias, vt capterent quid apud hostes agatur. Referunt ab arcis parte omnia esse quietia, non circitorum exhortationes, non vigilum acclamationes, non denique vllum audiri strepitum. Igitur per amicæ noctis silentium scalas muro exteriori admouent, scandit primus omnium Ioannes Ortega, qui se profitebatur scalarium, vir paratus in vtrumque facinus, siue rem cõficere, seu certæ occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir, ab Astygi vrbe nobilissimus eques, sed à quodam familiari suo instantis periculi admonitus locum cedit. Ille gradum occupat, qui ab scalario interrogatus, quis tu es, qui me sequeris? Ioannes, ait, ille Toletanus. Subiicit Ortega, A Toletano in tanta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nam paulo post experieris. Tum sequitur Martinus ipse Galindus, & post illos conscendunt alii triginta, qui occupato exteriori arcis pomærio transfiliunt murum interiorem, vigiles somno semisepultos trucidant, aliosque ex eadem arce auxilio subeuntes pari ratione conficiunt. In quo Toletanus ille, quemadmodum erat pollicitus, egregie rem gessit. Capiuntur mulierculæ cum pueris, præfidiarii ex muro deturbantur. Nostris arce potiti seras postici in agrum spectantis frangunt, socios in arcem ad se recipiunt. Oppidani qui in media vrbe parte siti, summa in pace securi agebant nihil tale formidantes, terrore subito percussi corripunt arma, vt arci quamprimum suppetias ferant. Quam ab hostibus occupatam videntes, murorum turres & propugnacula, ciuitatis portas & templa præsidio muniunt, vias ad arcem spectantes vallo, & fossa, beronibusque ocludunt, eoque ferreos arcus, scorpiones, ballistas, sclopetras, & alia tormentorum genera comportant, sagittas, catapultas, phalaricas, glandes plumbeas, & faxeos orbes in arcis portam pariter intendunt, metuentes id quod erat futurum, vt inde hostes ad urbem diripiendam erumperent. Augebat illis animum ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabant futurorum auxilia, tum à castellis oppidisque finitimis, tum etiam à Granata ipsa equitum peditumque egregia altricæ, quæ non amplius quam triginta millia passuum aberat, & quæ vnus diei itinere posset longe maiorem exercitum auxilio submittere quam noster esset. Quod ipsum nostros vehementer angebat. intelligebant namque, si eo die tota vrbs in potestatem suam non venisset, omnes suos labores frustra susceptos, atque

postridie tantam hostium multitudinem superuenturam, vt neque arcem tueri, neque cum illis configere, neque illorum impetus sustinere, neque se demum nisi maximo accepto detrimento posse ad suos recipere. Interim dum quid consilii capiant, duces exquirunt, Xanthus ab Abila Carmonensis arcis præfectus, vir nobilis, atque animi præceps, qui & ipse insignem equitum cohortem ductabat, Est ne quisquam ex vobis, inquit, viri fortissimi, qui me in hostes erumpere volentem sequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipse Arcuensis arcis præfes, qui ait, Ego te, mi Xanthe, etsi nemo alius, sequar. Vnum & commune periculum, vna salus ambobus erit. Qui alios vt sequerentur exhortati, vix prima portarum limina attigerant, & in medio statim eruptionis conatu hostium telis obruuntur. Eorum cæde nostri animo consternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo se consilio ex tantis angustiis explicent. Visum est quibusdam arcem demoliri, seque ante quam hostes auxilio veniant, debere ad suos recipere. Sed Marchio, & prouinciæ Baticæ præfectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus præfens, ac bello viuida virtus, arcem nullo modo deferendam esse censent. **C**ausabantur illi imprimis difficiles in urbem aditus, hostium auxilio subeuntium in breui tempore aduentum, ac præterea rerum comæatus penuriam. Hi vero contendunt ab incepto nullo modo esse desistendum, & quando in arce capienda semel sibi bene cessit, virgandos esse successus, atque viam inueniendam qua tota vrbs capiatur, & quo alacrius rem adorianur, ciuitas diripienda militibus proponitur, vt quod cuique ex præda cesserit, extra sortem possideat, neque in manubias redigatur. Itaque placuit demoliri partem muri qui arcem ab vrbe dirimebat. Per vrbs ruinas nostri duce Marchione agmine facto erumpunt, alii per arcis partem, alii per muros, qua parte erant arci continentes. Alii domorum culmina conscendunt, alii parietes communes suffodiunt, pars viarum angustias obsident, pugnatur vndique vehementer, eminus telis, cominus gladiis. Hos prædæ atque victoriæ spes alit, illos vrbs amissæ desperatio agit præcipites, vtrosque auxiliorum aduentus acuit, nostros, vt ante hostium aduentum rem peragant, illos, vt partem vrbs captæ integram seruent, qua suos opem laturos receperent. Pugnatum est tota die ad vesperam. Mauri deinde paulatim pugna cedere, seque in templum quod non longe à muris erat recipere. At nostri, ne quid intramuros esset hostile, oppugnationem templi non differunt, testudines pluresque parietibus admouent, arietibus limina quatunt, apponunt incendia, obfessi tandem partim capiuntur, partim trucidantur. Atque ita nostri præda ingenti, & grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierant, florentissima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnum Zaharæ ab hostibus illatum compensauimus, præterquam quod ad futuri belli momentum plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amissione accepimus, quod postea totius belli exitu intellectum est. Parua Zaharæ amissæ in limitibus præsertim accepta iactura, atque ingens Alamæ in hostilis regni visceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo nostrorum detrimento dira calamitas atque pernicies erat hostibus accipienda. Quod & fanaticus quidam senex non dissimulauit, qui cum primum de Zahara expugnata nuncius Granatam est allatus, Aut me, inquit, mea fallunt oracula, aut de regno Maurorum in Hispania quod per tot annos possederant, actum est.

Quod Granatensium Rex ex Alama nuncio cum ingenti exercitu venit, atque oppidum à nostris captum oppugnat.

C A P V T III.

EX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ consecuta est. Principio nemo erat qui crederet nostros tantum facinus aggressuros, vt urbem in medijs regni pætralibus sitam attentarent. Sed postea quam vnus & item alter rem certiore facit, atque alius tantum arcem, alius partem quoque vrbs, alius totam urbem captam nunciat, omnes in commune fortunam suam lamentari, lugere regnum quod tanto tempore possederant, breui perituum. Rex ipse tanti mali nuncio perculsus rem ad populi primores refert, quod possit esse tantæ calamitatis remedium exquirat. Placuit totis viribus incumbendum, vt quam primum suis laborantibus, atque in vltimo periculo constitutis, ex præsentibus copiis suppetias ferat. Deinde cum omni equitatu, peditatuque, atque tota regni mole laborandum, vt hostem in medijs regni visceribus exultantem abigant. Missi itaque subsidio mille armaturæ leuis equites, qui postridie eius diei quam vrbs
capta

capta est, sub primam lucem visi, muros bis terque obequitarunt, videntesque omnia iam in hostium potestatem redacta, neque quicquam auxilii suis præstare posse, redierunt. Rex interea scribit ad omnes omnium præfectos atque arcium præfides, ut pro negotii magnitudine cogant exercitus quam maximos possint, atque ad Alamam obsidendam quatruido conueniant. Intelligebat nanque omnem spem vrbs recuperandæ in celeritate positam esse, antea quam hostes se validiori præsidio muniant, & maiores Christianorum copiarum confluant, atque tormenta & machinæ cum grandiori comæatu eo comportentur. Qui nihilo secius quam sunt iussi, ad locum tempusque constitutum omnes conueniunt. Erat equitum ingens numerus, sed peditum incredibilis multitudo, inter quos sagittatores stloperarii que complures. Castris positis constituunt ab omnibus simul partibus urbem incessere, non diu, non noctu ab oppugnatione desistere, ut nostri ancipiti periculo distracti, atque vigiliis & laboribus defessi cederent. At duces nostri multitudine hostium commoti nihilo segnius agunt, milites per murorum pinnas propugnaculaque partiuntur, cohortes quæ laborantibus opem ferant, certis in locis disponunt. Ipsi per vrbs pomæria propugnatores hortantur, ne in tanto discrimine rem somniculose negligenterque agant, At hostes tamen non venerant instructi machinis sulphurariisque tormentis, magno tamen animo, vel potius temeraria quadam desperatione, muros vndique adoriuntur, pluteos ac testudines murorum radicibus admouent, fundamenta suffodiunt, arietant portas, scalas admouent, nullumque tempus intermittunt in quo non hostibus obsessis negotium facebant. At nostri etsi numero pauciores erant, non modo superfuit animus ad deturbandum hostes, verum etiam ausu portas erumpere, oppugnantes vltro incessebant. Cadebant ex illis complures, propterea quod ausu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatum propugnatumque est oppidum eo die summis vtrinque viribus. Sed Mauri cernentes nihil se ea oppugnatione proficere, statuunt flumen quod urbem præterlabitur, per inciles fossas diuertere. Nostri vero ne aquationis vsus interciperetur, cum alioqui non essent in vrbe fontes, non putei, non cisternæ, coacti sunt pro aqua cum hostibus pugnam conferere. Cumque ex vtraque parte complures caderent, non potuit effici quo minus hostes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumen, aquationis vsui iam pridem ab oppidanis comparatus. Sed cum ex diuersa fluminis ripa sagittis & missilibus aquatores summouerentur, non potuit euitari, quin pro vsu rei tam necessariæ ab vtrisque diu noctuque pugnaretur, atque plures vtrinque caderent. Laborabant præterea nostri aliarum rerum multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diriperetur, multitudo ignara consiliorum, putans urbem non eo expugnatam ut muniretur præsidio, sed ut direpta dirutaque desereretur, frumenta equis proculcanda spargunt, dolia & serias mellis & olei frangunt, atque corrumpunt alia quæ possent aliquando vsui esse futura. Duces nostri in tanta rerum omnium difficultate positi ab vrbibus finitimis per literas auxilia petunt, proceres primoresque populorum ad ferendas suppetias hortantur, quanto in periculo sint exponunt. Ducem a Methymna Afindica ob memoratas simultates veriti sunt commonere, ne rogatum facerent deteriorem sibi implacatioremque, cum præsertim de tanta re illum à principio non consuluerint. Ad Regem præterea Reginamque scribunt, quo in statu res sit, enarrant, atque ut copias auxiliares quamprimum curent mittendas, hortantur.

De auxiliariis copiis cum comæatu obsessis misso, & quod Rex ex Methymna profectus magnis itineribus properat, ut negotio interesset.

CAPVT IV.

NVNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas nostrorum ciuitates allato, omnes se incredibili studio ad arma capeffenda concitare, atque suis in tanto periculo positis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriquus à Methymna Afindica Dux, simultatum quæ illi cum Marchione Gaditano intercesserant, aut oblivione sempiterna memoriam delens, aut ad tempus dissimulans, equites peditesque aut suæ diuisionis, aut sua æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud mensarios ingentem pecuniarum aceruum, vnde stipendia gregariis militibus persoluerentur.

Atque in hunc modum quam maximo exercitu comparato, accedunt alteræ copiæ à Corduba, Aftygi, Hispali, Afindo, cæterisque oppidis & municipiis in hostium collimitio positis. Conueniunt præterea eodem Comes Ægabrensis & Alphonfus Aquilarius atq; limitaneorum præfecti, qui omnes grandi rerum omnium comœatu, & qui posset sibi obsessisque sufficere, iumentis imposito, Alamam contendunt. Mirum tam breui tempore tantam equitum peditumque multitudinem potuisse vnum in locum conuenire, atque tanto omnium consensu tantaque animi alacritate ad præclarum facinus peragendum coniurasse. Erat ea tempestate Rex & Regina Methymnæ ad campum, qui nuncio accepto de Alama à nostris expugnata, & deinde ab hostibus obsessa, nihil cunctandum esse rati, cunctis viribus opitulandum esse interclusis decernunt, ad Beticæ prouinciæ ciuitates, oppida, castella, arciumque præsidia, & ad limitaneorum præfectos scribunt, ut sint in armorum procinctu. Ipse vero Rex quo die nuncium accepit, à Regina digressus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus Dux Alburquerquerus, Petrus Manriqus Comes à Triuinio, Enicus Mendoza Comes quoque à Tendilla, quibus se deinde adiunxit Ioannes Siluius Cifontanus Comes, ex Toletò vrbe regia progrediens in occursum. Cumque peruenissent ad Amuzum (oppidum est id à Corduba distans septentrionem versus passuum circiter millia viginti) mittit literas ad Ducem Methymnæum, ad Comitem Ægabrensem, ad Alphonsum Aquilarium, & ad alios cohortium præfectos, imperans illis ne properent, seque expectent, velle se dicit ferendo subsidio interesse. Atqui duces qui iam intra hostium fines exercitum ductabant, cum grandi armorum comœatuque impedimento, putantes iam non esse integrum, sed neque tutum retrocedere, tum quod obsessi laborabant in summa rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, rescribunt ad Celsitudinem suam se voluisse illius iussis obtemperare, sed rem eo loci deductam, ut iam non sit in ipsorum potestate, ut saluis rebus possent repedare. Orabant obtestabanturque illum, quando aliud fieri non poterat, id quod fecissent, boni consuleret. At Rex nihilo segnus institutum iter peragit, quoad ventum est ad locum quem accolæ Pontonem magistri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neque posse illum ob memoratas causas expectare, properabat tamen ut copias consequeretur, nisi periculi à finitimis hostibus imminenti admonitus fuisset. Itaque statuit Ramblæ rei euentum expectans immorari. Vbi vero postridie nuncium accepit de hostium fuga, deque Alamæ obsidione soluta Cordubam rediit, quo venturam esse Regnam conuenerat, cum qua de futuri belli ratione consultaretur. Constat namque Granatenses Mauros, dum haberent hostem in agro propemodum suburbano, nunquam quieturos, sed neque cessaturos ab obsidione repetenda, quoad urbem amissam recuperarent. Ex quo alterum è duobus erat necessarium, aut urbem relinquendam, aut bellum esse continenter gerendum. Nam quod erat tertium, alternis mensibus tam grandem exercitum cogere, qui sufficeret ad comœatus importandos, infiniti cuiusdam erat sumptus, & vnde multo maius detrimentum nostri quam hostes acciperent.

Soluitur Alama obsidio, comœatus in urbem importatur, Dux à Methymna cum Marchione ex antiqua simultate in gratiam redit.

CAPVT V.

MA VRVS deserta obsidione cum se Granatam recepisset, nostri summa rerum omnium inopia laborantes spem metumque inter dubii pendebant, cum speculatores nunciant auxiliares nostrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atque in occursum venientium hilares procedunt. Ruunt vtrique in amplexus & oscula, dicunt accipiuntque salutem. Hi percontari, illi narrare pericula gestiunt. Hos iuat beneficia in tam bene meritos collocasse, hi conseruatores atque vitæ salutisque suæ autores venerantur. Iam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi alacritate Dux à Methymna se gessit principem in contrahendis auxiliis, quantaque liberalitate in stipendio militibus persoluendo fuerit vsus, quantos præterea labores in ductando exercitu subierit, cum alioqui potuisset iure suo in aduersarii calamitate, aut lætari, aut saltem dissimulare. Ipse prior Ducem adit, atque post arctissimos amplexus dicta acceptaque salute huiusmodi verbis est vsus. Hic dies, clarissime Dux, mihi que imprimis obseruande, controuerhis simultatibusque nostris finem imposuit, idem que spero initium dabis necessitudinis

tudinis, amorisque inter nos sempiterni. Nam & ego semper meminero beneficii à te hodie accepti, atque salutis quam tibi vni acceptam refero, & tu è diuerso cum de me cogitabis, de tua erga me benignitate memineris, & te meæ salutis autorem fuisse lætabere. Sed quando neque fortuna tua desiderat, vt tuis in me beneficiis gratiam referam, neque pro tui animi magnitudine id à me exigis, reliquum est, vt Deus immortalis & mens sibi conscia recti præmia digna ferant. Ad quæ breuiter Methymnæus Dux, Missa, inquit, isthæc fac perquam illustris Marchio. Neque enim decet in causa maxime religionis Christianæ bonos viros priuatarum simultatum meminisse, quin potius omnes offensas, si quæ hinc inde, aut illatæ, aut acceptæ sunt, condonemus patriæ atque nomini Christiano, æternaque obliuione sepeliamus. Nunc quando bene vtrisque cessit, genialis agatur iste dies, sitque inter nos gratiæ reconciliatæ testis sempiternus. Iungunt itaque hospitia, & quemadmodum est in adagio illo veteri, pères cum paribus facillime congregantur. Sed quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? Cernens auxiliariis miles hospitem suum seruis, ancillis, armis, omni que preciosa suppellectili adauctum, cœpit inuidere, atq; alius alium mussans extimulare, Cur non, inquit, & nos quoque ex præda pro virili portionem petimus, qui non minus in ferendo auxilio quam isti in capienda vrbe laborauimus? Neque enim minor est labor, quam quærere, parta tueri. Itaque cum postridie de relinquendo in vrbe præsidio, deque reducendo exercitu à ductoribus ageretur, cœptum est non iam obscure, sed palam atque pro concione publica disceptari de præda inter præsidarios subsidiariosque diuidenda. Hi namq; dicebant deberi sibi non modo partem spoliolum, sed & omnem prædam, quando vt ait p. eta,

Non minor est labor, quam quærere, parta tueri.

An qui in summa rerum omnium difficultate atque angustia positi, iam iam in hostium potestatem venturi erant, aut eadem miserandam subituri, non dederent se cum suis omnibus bonis, vitæ salutisque suæ autoribus? pellem, inquit scriptura sacra, pro pelle dabit homo pro anima sua. Illud insuper addebant ex limitaneorum iure legibusque iam inde ab ipsa hominum origine obseruatis, qui in hostium potestatem deuenerunt, sui iuris omniumque bonorum suorum facultatem amiserunt, atque sui ipsorum dominium in victores transtulere. At vos, inquit, omniaque bona vestra, tam ea quæ antea iure possidebatis, quam ea quæ nunc ex belli huius manubiis obuenerunt, vestri iuris esse desiderare, cum iam iam in hostium potestatem ventura essent, nisi nos auxilium tulissemus. Quæ igitur inuidia est, non concedere partem illis qui vobis omnia reddiderunt, vitam, libertatem, fortunaque omnes, tam iure antea possessas, quam nunc ex bello aduentitias? Illi vero contra, Immo, inquit, quæ æquitas, quod iure nostrum semel esse cœpit, quodque vigiliis, & laboribus, atque insuper vitæ periculo nobis accessit, atque in censum nostrum iuste numerari debet, nobis inuitis velle præripere? At libera stis obsidione detentos, aperuistis viam qua ciuibus vestris in patriam reditus pateret, fecistis quod ex iure diuino & humano facere debuistis. Nunc vero pro eo mercedem exigere, quod vltro bene fecistis, quæ humanitas est? immo quis pudor atque inciuilitas, beneficium semel bene collocatum exprobrare? His se stimulis atque iurgiis in rixam, & ex rixa se in pugnam prouocantes Dux à Methymna sic alloquitur. Quo pergitis ô commilitones mei, quis furor iraque mentem præcipitat? hoc tantum obsecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorum fortunæ accessione tantam rei bene gestæ gloriam commaculare. Et quid aliud hostes nostri contra nos facerent, quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex causa huc venimus, vt cum ciuibus nostris pugnam confereremus, an potius vt ex periculo & obsidionis angustia explicaremus? Sinite igitur, rogo vos, habeant illi parua atque minuta fortunæ bona, quæ sibi sorte sua obtigerunt, dum modo vos beneficentiæ vestræ conscientia fruamini, quæ sola bonis atque sapientibus viris præmium recte factorum semper fuit iudicata. Hoc clarissimi deque omnibus bene meriti Ducis sermone mitiores facti milites auxiliarii cesserunt, puduitque illos incepisse quod non fuerunt consecuti. Tum exercitus parte cum omni comœtu quem importauerant, in vrbe præsidio relicto, cæteri cum Duce & Marchione in domos quisque suas læti redierunt.

Maurus Alama obsidionem repetit. Regina Cordubam venit: bellum Mauris apparatu maiori decernitur.

CAPVT VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama discessu, obsidionem maiore belli apparatu repetit, atque die noctuque omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hispalensis ciuitatis præfectus, & Martinus à Corduba ex familia Comitum Ægabrensis, & Ferdinandus Carillus vir nobilis, qui relictæ fuerant urbis tuendæ causa præfecti, stationes distribuunt, vigiles circitoresque partiuntur, & qua parte murus erat infirmior, strenuissimus quisque miles collocatur. Cumque per aliquot dies continuos omne tempus mutatis oppugnatoribus nostros ad lassitudinem vsque oppugnando defatigassent, statuunt in matutino quodam diei crepusculo, qua parte munitionis nulla erat suspicio, scalas admouere. Iamque vigilibus trucidatis ad septuaginta intra urbem recepti erant, atque ascendentium numerus magis magisque augebatur. Ad clamorem tesserae nostri excitati arma corripunt, admissosque intra moenia hostes cædunt, fugant, atque impulsos ex muris deturbant. Actum erat de retinenda urbe, deque omnibus qui illam præsidio tenebant, actum quoque de omni spe regni illius recuperandi quod per septingentos annos hostes possederant, si non Hispaniæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi causa atque aptandi spicula sagittis peruigilem seruasset, qui hostium sciens strepitum, socios dormientes ad arma capienda excitauit. Fuit nobis tam fatalis sagittarum ille politor, quam Romanis anser ille Capitolinus, qui Senones moenia subeuntes iamque pinnas murorum prensantes primus omnium sensit, atque clangore suo vigiles propugnatoresque excitauit. Maurus cernens se ea oppugnatione nihil proficere, obsidionem intermittit in aliud tempus, quo machinis, & oppugnatoribus, atque tota illius regni mole auctus, urbem amissam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnae reliquerat, cum ad bellum quod cum Mauris gerebatur in Baticam proficisceretur, ad primores regni, ad ciuitates, & municipia, vnde poterat exercitus comparari, & ad euocatos qui regia stipendia merebant, literas dat, quibus omnes hortatur, vt ad certum diem sint in armorum procinctu, & se cum Rege agglomerent, vt quam maximo fieri possit exercitu hostium fines adorianur. Comestabilem quoque Hispaniarum accersiri iubet, vt superioris Hispaniæ citra Taurum montem pro se & pro Rege gubernationem commendet. Qui veniens & qua ex causa iussus sit venire factus certior, hac vna in re dicit se cogi non posse, neque debere, vt Rege suo militante, atque cum hostibus rem gerente, Comestabilis in pace quietus & extra fortunam belli positus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obsequium pronam voluntatem non laudare, laudatumque vt suum in bello munus exequeretur, seque, vt ad Regem quamprimum fieri possit conferret, hortatur. Provinciæ deinde administrationem in Architalassum Regis transfert, quem regii consilii iureconsultis præficit atque prætoribus maximis, quibus in locis opus erat, constitutis, quam magnis potest itineribus Cordubam ad Regem proficiscitur, nisi quatenus paucos dies dominicæ resurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium senatum versabatur, quam de Alama capta quid esset decernendum. Erant complures ex ordine equestri atque senatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis & loci situs erat notus, qui Regi & Reginæ suadebant, vt demolirentur urbem, quæ his magno totius Hispaniæ dispendio retineri non posset. Nam cum esset in mediis hostium penetralibus sita, esse opus quotannis quater aut quinquies commeatus importari, quod tuto fieri non poterat, nisi toties equitatus ingens cogere-
 tur. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt eversa funditus Alama, consilia verterentur omnia, quemadmodum Loxa posset capi, quæ minori sumptu capta retineri posset. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obsideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo esset in promptu, in aliud tempus obsidionem esse differendam, cum præsertim illa tempestate Batica rei frumentariæ penuria laboraret, fatisque esset quod Rex cum præsentis exercitus commeatum importaret Alamam, siue placeret urbem dirui, siue muniri, prædidiarios milites omnium rerum egestate laborantes esse recreandos. At Regina quæ propagandi fines Hispaniæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum sententiam qui dicebant Alamam esse diruendam, nec vlla ex causa cessandum à gerendo bello quod semel inchoauerant, & cuius causa quo tempore aliis rebus essent impliciti, ipsa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum quod ex hostium potestate in suam ditionem venerat, & vnde totius belli futuri auspi-

auspicia erant capienda, nullo modo esse deferendum, sed potius in eo laborandū, quemadmodum castella, & oppida, munitionesque finitimæ caperentur, vnde hostibus damna inferrentur, & Alamæ nostræ quies tranquillitasque perueniret. Huic reginæ tam piæ honestæque voluntati rex accessit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui absentes postea aduenerunt, assensu sunt, seque ad bellum quod impendebat, parant, atque alacri animo se ad arma accingunt. Rex cum proceribus qui aderant, & cum præsentis exercitu, Astygitanam coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis ecclesiastici Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus, qui postea ex Archiepiscopo Hispalensi fuit Toletanus antistes, ex eadem familia Iacobus Furtatus, ex episcopo Palantino Archiepiscopus Hispalensis, & Alexandrinus Patriarcha & S. R. E. Cardinalis: ordinis equestris Magistri, Alphonfus Cardenius militiæ diui Iacobi, Rodericus Tellius Cisterciensis militiæ à Calatraua, à ponte Traiani, hoc est ab Alcantara, Magister Ioannes Stunica non adfuit, quia ætate pupillari sub patre Placentini Ducis erat positus: ex sæculari militia Dux à villa formosa regis frater nothus, Ludouicus Cincinnatus à Methymna cœli Dux, Ænicus Lupides Cardinalis Hispani frater Infantatus Dux, Beltranus à Cauea Alburquerqueus Dux, Petrus Verafcus Hispaniarum Comestabilis, Rodericus Pontius à Legionem Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio, Alphonfus Tellius Vrenatum Comes, Iacobus à Corduba Ægabrensis Comes, Petrus Manriqus à Triuinio Comes, Ænicus Lupides Mendoza Tendillanus Comes, Ioannes Siluius Centifontanus Comes, Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, Alphonfus à Corduba domus Aquilariæ dominus: alii quoque ex equestri ordine viri principes, qui partim acciti à regina, partim rogati, partim sponte, partim vltro venerunt. Nec defuerunt duo quæstores maximi, Ioannes Chaconius, & Rodericus Vlloa: regii præterea census & fisci procuratores, domusque regiæ villicus maximus Enriqus Enriquides. Tum lustrato exercitu censi sunt equites ad octo millia, peditum vero numerus amplior, ordinatisque cohortibus ex Astygi colonia cum ingenti comœatu Alamam petit. Iacobum Merulum aliosque duces & milites qui cum illo erant, laudat, laudatosque à præsentis militia soluit. In Meruli locum Ludouicum Ferdinandum Comitem à Palma sufficit, & quadringentorum equitum cum suis ducibus præsidium illi relinquit, urbem, quibus in locis erat opus, munit, atque omnium rerum copia quæ sunt ad victum necessaria, in trimestre tempus instruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, Mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatis Cardinalis Hispanus regis & reginæ iussu Christianæ religioni dedicauit: primam Dominicæ incarnationis nomine: alteram diui Iacobi Hispanorum patroni: tertiam Michaelis archangeli. Has regina vasis aureis argenteisque, vestibus & aulæis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum necessaria sunt, adornauit. Ipsa quoque religionis ardore commota, suis digitis textilia quædam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum suarum monumenta extant.

Rex Granatensium agros populatur, Loxam obsidet, atque obsidionem intermittit.

CAPVT VII.

His ad Alamam peractis, rex anteaquam Cordubam rediret, campos Granatæ adiacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores succidit, & omnia vasta reddit. Interea regina non cessat alios principes qui regem non fuerant secuti, literis conuocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt se futuro bello quod in Loxam parabatur, accingant hortatur. Ex omnibus quoque locis vndecunq; fieri poterat commodius, frumenta, vina, succidia, reliquumque omnem comœatum in certum tempus locumque comportari, machinas quoque & tormenta, cæteraque omnia quibus ad obsidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent nostros omni bellico apparatusu in illorum perniciem coniurasse, & ipsi vires & consilia quibus se tueantur arceantque nostros, excogitant, aggeribus, fossis, vallis, & propugnaculis, muris & pinnis, vrbes, oppida, & castella muniunt, in quanto sint periculo transmarinos Mauros faciunt certiores, atque auxiliares ab illis copias & ad victum necessaria implorant. At Principes nostri illorum consilia præuertunt. nam ingenti omnis generis nauigiorum classe in freto Gaditano comparata, vtriusque Mauritaniæ littora, portusq; & stationes lustrari iubent, ne quisquam ex illis ad suos iuuandos transmeare, aut aliqua in re opitulari posset. Igitur rex cum exercitu quem regina parauerat, dum ipse Alamam instruit, Granatensiumq; agros

Eccc

populatur, cumque omni comœatu quem vnum in locum comportari iusserat, ad alterum exercitum proficiscitur, atque vtriusque exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atque inter oliueta suburbana, quæ in vallibus & collibus confita Singilis amnis præterlabitur, castrametari iubet. Erat prope urbem clius ex Loxensium religione sancto Alboaceni suo dicatus, in quo propterea quod urbi impendebat, & stationes in eo dispositæ videbantur posse hostium eruptiones cõpescere, & castra reddere tutiora, iubet rex confidere Rodericum Tellium militiæ à Calatraua Magistrum, & Vrenatium Comitem illius fratrem, Gaditanum quoque Villenatemque Marchiones, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, strenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum peditatumque ductabant. Cæteros, pro commodo quemque suo, atque obsidionis quæ parabatur, tabernacula figere & tentoria collocare iubet. Erant in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta sub duce rei militaris experientissimo, Alatarum, hoc est Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris lacescebant nostros, multaque illis damna inferebant. Et quia castra erant anfractibus præruptisque montium intercisâ, non poterant sibi inuicem auxilia mittere. Quarto die posteaquam Mauri sunt obsessi, bonam armatorum partem in insidiis collocant, partem in eos mittunt qui sancti Alboaceni cliuum infederant. Committitur pugna cum stationariis, atque his militibus qui erant in præsidio positi contra subitas Maurorum eruptiones, accurrunt subsidiarii, hostesque subeuntes in fugam compellunt, fugientesque persequuntur immemores castrorum quæ sine defensoribus & deferra reliquerant. Interea ex insidiis Mauri prodeuntes ex altera parte cliuum conscendunt, castra oppugnant, capiuntque. Quod cum nostris esset nuntiatum, in castra iam capta redeunt, eos hostes ex vrbe insequuntur, nostri ancipiti pugna distracti, cum illis qui castra diripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex aliis castris auxiliaribus copiis subeuntibus hostes fundunt, fugant, atque intra sua mœnia includunt. In ea pugna complures primarii viri ceciderunt, sed imprimis Rodericus Tellius à Calatraua Magister duabus sagittis confixus interiit. Cuius mors non modo regi & regi-næ, sed quia curialium iuuenum erat princeps, vniuersæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo essent, non modo ii qui Alboaceni cliuum, sed etiam illi qui alia loca infederant, cum neutri possent in hostium superuentu aliis auxilium ferre, statuit castra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere, quoad geminatis copiis binæ aut terna castra possit urbi admouere. Neque enim aliter poterat obsidio coarctari, quominus obsessi focios auxiliares possent admittere, & ea quæ ad victum necessaria erant, in urbem importari. Itaque statuit postridie eius dici castra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari castra iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarii milites, & qui sub nullo certo duce militabant, cum viderent procerum tentoria reuelli, sarcinas & impedimenta in vehes aptari, cliuumque Alboaceni ab infessoribus deserui, atque ab hostibus occupari, suspicati auxiliares copias nocte hesternâ intra urbem admissas hostium numerum auxisse, omnem spem suæ salutis in fuga posuerunt. Non illos pudor retinuit, non desertorum castrorum ignominia, non timor, qui plerumque degeneros animos arguit, quemadmodum generosos fiducia ex periculo explicat. Supererat hosti animus ad persequendos fugientes, nisi rex equum conscendens procerum cohortes lustrasset, acies trepidantium stitisset, labentisque animos in pugnam reuocasset. In eo conflictu Comestabilis tria vulnera in facie accepit. Dux à Methymna cœli equo deiectus, ab iis qui illum obseruabant, pugna restitutus est. Comes Tendillanus qui stationem habuit urbis munitionibus proximam, præter modum telis hostium impetitus cessisset in interitum, nisi Franciscus Stunica qui patris sui Placentini Ducis cohortes ductabat, accurrisset, atque in summo periculo positum vitam pugnaque reddidisset. Gaditanus Marchio illa die insignem operam nauauit, qui cum suis pugnant non solum hostes repressit, verum etiam cædem in eos ingentem edidit, atque in urbis muros impexit. In hunc itaque modum mulionibus, & laxis, calonibusque spatium atque tempus datum colligendi sarcinas & impedimenta, iumentisque & carris imponendi, nisi quatenus vehiculorum defectu magna rei frumentariæ copia est relicta. Regina earum rerum quæ ad Loxam non satis feliciter gestæ sunt, facta certior, indoluit plus quam pro materia decuit, sed premens altum corde dolorem, spem vultu simulat, seque maiori animo erigit ad ea quæ restabant peragenda.

Maurus Alamam iterum obsidet, noster obsidionem soluit, urbemque comœatu instruit.

QVI Alamæ præsidio cum Palmensi Comite aliisque ducibus à rege sunt relictæ, cum
 audissent Loxæ obsidionem solutam, regemque copias inde mouisse, ex cuius capti-
 uitate sperabant sibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem pericu-
 losamque, quod pro comperto habebant, hostes non quieturos, quoad Alamam in suam
 redigerent potestatem: mussantes inter se dicebant, non esse expectandum donec hostes
 venirent, eosque obsidione cingerent, quin potius urbem esse diruendam, ipsos cum spo-
 liis atque omni præda debere se ad suos tutioraque loca recipere. At Comes & qui cum eo
 duces in urbis præsidio erant, intelligentes quam ignominiosum ac turpe facinus esset,
 urbem suæ fidei creditam deserere dissuadent hortanturque ne tale aliquid cogitarent,
 nunc precibus orant, nunc minis deterrent, nunc admonent, ut in regis aduentum rem
 integram reseruēt, neque quicquam interea ea de re statuunt. His rationibus milites con-
 firmati obfirmant animos ad se urbemque sibi commissam tuendam, aut mortem pulchram
 sibi opperendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obsidione liberatam, regemque nostrum
 cum exercitu se Cordubam recepisse, cum duobus equitum millibus, & ingenti peditum
 numero Alamam inuadit, diu noctuque oppugnat, nostri propugnant, in eoque dies aliquot
 inficitur. Sed obsessos alimenta viresque deficere, atque in dies propugnantium nume-
 rus minui, vigiliarum laborumque vicissitudo crescere. Illos tamen recreabat reficiebat-
 que una, & ea quidem certissima spes, quod breui rex suppetias esset allaturus cum ingenti
 rerum omnium comœatu. neque illos sua opinio fefellit. nam & ad constitutum diem
 venit, obsessores impugnantemque fugauit, urbem alimentis & aliarum rerum copia in-
 struxit, duces militesque fessos recentioribus permutauit. Nam Palmensis Comitis in
 locum, Ludouicum Oforium ecclesiæ Asturiensis Archidiaconum, qui postea Mente-
 sanus Præsul fuit, virum probum suffecit. Hisque rebus peractis alteram per Granatensium
 agros excursionem facit, prædiorum villas, speculatorumque turres diruit, frumenta fru-
 gesque in herba corrumpit, pecora armentaque abigit, pastores agrorumque cultores
 in speciem triumphæ ante se captiuos agit, atque sic cum integro exercitu Cordubam vi-
 ctor redit. Quanta esset Principum nostrorum potentia, quantaque animi magnitudi-
 ne bellum hoc inchoarunt, vel ex eo animaduerti potest, quod hoc eodem anno quater
 coegerunt exercitum, quam maximus poterat ex vniuersa Hispania comparari, quater
 hostium fines hostiliter ingressi omnia illius regni penetralia proculcarunt. Vnde secuta
 est tanta rerum penuria quæ ad victum pertinent, ut nisi gens illa cibi parcissima, vini ab-
 stemia, frigoris calorisque patiens, propositique tenax fuisset, vel sola huius anni indigen-
 tia potuisset illos in sui rerumque omnium suarum deditionem cogere. Sed neque in
 aduersis deerat illis animus, non solum ad impetus nostrorum sustinendos, verum et-
 iam cum magis afflictæ esse viderentur, ad hostes laceffendos supererat audacia. Osten-
 derunt hoc in obsidione Canneti, quod erat castellum nostrum in collimitio vtriusque
 regni positum. namque dum hostes intra ipsorum fines omnia vastant populanturque,
 illi intra nostros Cannetum oppugnant, capiunt, diripiuntque, & cum præda vtriusque
 sexus, atque omnis ætatis conditionisque mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid
 quod eodem ipso tempore, cum inter patrem & filium de summa regni certamen esset,
 omnesque ciuium populorumque vires in duas factiones essent diuisæ, quarum altera
 patrem, altera filium sequebatur, neutra tamen à nobis in perniciem alterius auxilium
 petiit, sed ipsi inter se priuatas inimicitias, nobiscum vero vno omnium consensu con-
 silioque bellum publice gerebant? Nam cum pater in regni sui primores quosdam no-
 biles sæuitiam exerceret, proximi & affines non ausi alium sibi regem creare, filium lo-
 eo patris delegerunt, statueruntque in regni culmine, Granata vrbe metropoli cum suis
 munitionibus illi tradita: pater regno pulsus Bastam urbem amicam se contulit. Inde
 simultates inter patrem & filium ortæ, atque inde cædes, mortesque, & odia consecu-
 ta. Interea pater per temporis occasionem Alambram urbis arcem quæ pro filio stabat,
 admotis scalis intercipit, præsidioque munit, inde per vias publicas erumpit, ciues suas
 quisque partes secuti vrbe in media vbique pugnant. Sed factio quæ filium sequeba-
 tur, superior euadit, aduersariosque tota ex vrbe fugat, Alambram captam recipit, suo-
 que regi restituit. Et quamquam concordia illa discors hostium inter se victoriam no-
 stram ex illis per aliquot annos remorata est, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo si-
 ne multo sanguinis dispendio, minorique negotio se omniaque sua, tam sacra, quam
 profana, nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, ut rex & regina aliis quoque re-
 bus prospicerent, quam illis quæ ad insequentis anni bellum pertinebant, antea quam
 à Corduba discederent, limitaneos ducesque limitaneorum certis in locis disponunt,
 Petrum Comitem à Triuinio, quem paulo ante Anagarensium Ducem creauerant,

Mentesanis finibus præesse voluerunt, Alphonsum Cardenium diui Jacobi militiæ magistrum in Astygitanis confidere. His duobus maximis imperatoribus iubent cæteros Duces, Comitès, Marchiones, & præfectos ciuitatum oppidorumque prætores, & arcium castellorumque præsides obtemperare, commendantque non solum vt fines ab hostium incursu tueantur, sed etiam vt pro temporis opportunitate hostem adorianur, atque omnia ferro & igni populentur. His rebus ita compositis cum regina conualuisset è partu quo Ioannam regnorum postea hæredem successricem fuerat enixa, cum rege Madritum proficiscitur.

Rex & regina Madriti Hispanas societates reformant, pecunias undecunque honeste possunt, æruscant, Nauariæ res nouas inchoant.

CAPVT IX.

PRIMA nostrorum Principum posteaquam venere Madritum, cura fuit reformandi atque in pristinum statum redigendi societates, siue (vt Hispanorum vulgus nunc loquitur) fraternitates, quæ pro viatorum securitate fuerant in Matricalensi Panhispanio constitutæ. Legum autem illarum quibus societates illæ fuerunt sancitæ, transgressores violatoresque multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eiiciendos imprimis esse iusserunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouinciis iussi in vnum locum conuenire. is fuit Pintum, quod est oppidulû diocæseos Toletanæ. 20
 Ii detulerunt querelas earum rerum quæ vsquam in Hispania perpetratæ sunt. Quod facinus mansit impunitum: in eos vero præter modum est animaduersum, qui magistratus fraternitatis ærarium depeculati sunt, qui partem administrationis sibi commissæ negligentius exercuerunt. Dati quoque iudices qui repetundarum accusatos aut damnarent, aut absoluerent. Eisdem quoque data facultas rogandi nouas leges, atque abrogandi veteres, prout reipublicæ utilitas exigere videretur. Et quia reconditum ærarium, neque fiscus regiisque census erat satis ad tantæ maiestatis molem sustinendam, statuunt, undecunque honeste possent, pecunias æruscare. Ab Hispaniæ societatis procuratoribus petunt sedecim millia iumentorum, atque mulionum octo millia, qui iumenta omni genere commeatus onusta agerent, quo Alama instrueretur. A sede quoque Apostolica 30
 auxilium implorauere ad stipendia militibus persoluenda, tam iis qui contra nominis Christiani hostes in limitibus gerebant bellum, quam iis qui in certis Hispaniarum partibus, quæ nondum satis erant pacatæ, in præsidiis agebant, quam iis etiam quibus erat opus ad custodiam Principum, & quicquid decreuissent executioni mandandum. Ad supplendos hos sumptus missa est à Pontifice summo cum senatus Apostolici assensu facultas distribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium ecclesiasticorum classes, vt in redditibus onerandis ex iustitia distributiua nemini fieret iniuria. Ex ecclesiæ quoque thesauro bullas mittit, quæ cruciferis in Christianorum hostes euntibus concedi solent, ea lege vt stipēs ex fidelibus emendicatæ, non alia in re quam in ipso bello cum hostibus gerendo insumerentur. Ad extraordinarios vero sumptus à mercatoribus, opitecensibusque, & assiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus esset reddendum. Et quia regiæ domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini visa est iniqua, cum præsertim illud mutuuum quod impræsentiarum dabatur, suo tempore ad dominos esset rediturum. Per ea tempora nuncius regi & reginæ allatus est Phœbum Phœbi Nauariensis regis filium, atque Foxani Comitæ pronepotem, ad quem regni successio pertinebat, in ætatis flore diem suum obiisse, ex cuius morte in Catharinam sororem regni hæreditas est translata. Ea in matris erat tutela. Cumque ad eas simultates quæ inter Gallos & Hispanos oriebantur, magnum esset momentum, in quas partes Nauariæ regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei quem Catharina maritum fortiretur, cœptum est in secretiori curiæ senatu agi, quemadmodum 50
 inter Ioannem Hispaniarum Principem & Catharinam Nauariæ reginam sponsalia fierent, decretumque vt ad hoc peragendum mitterentur legati ad reginæ matrem, qui illam de recenti obitu filii consolarentur, & de filia matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoque censuerunt copias quæ Nauariæ vrbes, oppida, castella, mitionesque occuparent, firmarentque præsidiis, vt pro nobis starent, si quod de matrimonio cœptum esset, transigeretur. Missus itaque ex senatu regio Rodericus Maledonatus à Talabrica iuris consultissimus, qui legationis summam Nauariæ Principi exponit, quot & quanta inde comoda sequerentur, enumerat, enarrat præterea quanta honoris accessio Nauariæ reginæ fieret, si Hispaniarum Principi nuptui daretur. Ad quæ Nauariæ Princeps, tamen si affectu

affectu Gallis quam Hispanis erat propensior, comiter tamen oratori respōdet, se eo nomine posse fœlicem appellari, si contingeret sibi Hispaniarum Principem sortiri generum, atque parentes illius regem & reginam, tot tantarumque rerum dominos, inter affines numerare. Sed ea de re inconsulto rege fratre suo, quicquam certi respondere, non esse honestum: illo tamen consulto se missuram regi & reginæ responsum ad ea quæ proposita legatio continebat. Atque ita legatus re infecta rediit. Interea Ioannes Riparius qui Hispanarum cohortium præfectus erat, missus in Nauariam, vt se iungeret Lerinatum Comiti cui regis spuria soror nupta erat, Pompeiopolimque & magnam illius regni partem affectu præsidioque obtinebat, vtque communi vtriusque consilio rem gererent, seque ad excipiendos Gallorum impetus pararent, si forte aliquid interea molirentur. Et ne inchoatum in Mauros bellum refrigesceret, & res in Nauaria inchoatæ cessarent, rex & regina prouincias inter se diuiserunt. Hæc superiorem Hispaniæ partem quæ Nauariæ finitima est, ille Bæticam est sortitus.

Rex in Galliciam proficiscitur, contentiones inter Comites Lemnium & Beneuentanum componit.

CAPVT X.

ANTEA quam rex in Bæticam proficisceretur, res nouæ in Gallicia ortæ illius ite-
 20 remoratae sunt. Nam cum Ferdinandus à Cunia cui rex & regina illius regni gubernationem commiserant, inter cætera oppida & castella quæ superioribus annis à corona regia fuerant abalienata, in censum regalem redegisset, arcem quoque Augusti Luco impositam, quæ cum oppido ad Lucensem ecclesiam pertinebat, siue iure, siue iniuria, ditioni regis subegit. Erat Episcopi frater Petrus Aluarius Oforius Lemni Comes, Pontis-
 que Ferrati dominus, atque illius regni totius omnium facile Princeps, qui spoliati fratris dolore commotus arcem obsidet, tametsi regis & reginæ præsidio teneretur. Quorum iussibus vt ab incepto desisteret, cum excusationes quasdam ineptas afferens non obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, rex magnis itineribus in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundem accepisset nuncium de arcis obsidione soluta, nihilominus ire pergit, sed antequam Asturicam urbem accessisset, de Comitibus morte certior factus est, ibiq; per aliquot dies substitit, quoad tumultus quosdam sedaret qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virilis sexus non fuerant liberi, præterquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem spurium, quem auus hæredem instituit, isque viuens in bonorum possessionem misit, oppida, castella, arces, munitionesque tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum assumit, bonorum possessionem continuat, quem propinqui & affines, domestici & familiares, focii & amici quos auus habebat quamplurimos, atq; vniuersa propemodum Gallecorum iuuentus sequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitibus Lemnii filiabus vna erat desponsata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos spurius, & ex spurio filio natus, eodem iure asseuerabat omnia defuncti Comitibus bona ad nulum suam pertinere, idque se non solum iure, sed etiam si opus foret, armis persecuturum. Comes Lemnius se iure potiori esse, & quod bona ex aui testamento possideret, & quod natalium defectus per apostolicæ sedis literas iam esset suppletus. Itaq; cum alter iam possideret, alter de perturbanda possessione certaret, non experiri legibus, sed armis potius decernere maluērunt. Vterque suos conuocat, ad arma omnia spectant. Atqui rex quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illustres viros pugnandi occasionem relinqueret, paucos dies alios Asturicæ immoratus est. Iubet imprimis, vt Comites, vterque suos quos habebant in armis, domum quemq; suam remitterent, deinde vt ad se veniant, iusq; coram ipso persequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota componi posset, se redditurum cuiq; quod suum esset, pollicetur. Comites non secus, ac iussi sunt, faciunt. nam & quisque copias dimittit, ad regem venit, causamque suam apud illum defendit, aduersarii rationes impugnat. Rex litem arbitrio iudicum diiudicandam remittit, aliisque rebus ordinatis Madritum se ad reginam confert. vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperant exequendum, proficisceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum est, quod tametsi honeste poterant dissimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio esse possent, operam suam non interponere. Erat in armis vniuersa Italia, propter ignominiosam mortem Archiepiscopo Pisano à Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis & Venetorum, Florentis

norum & Ferdinandi regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiae principes, & ciuitates quæ sub reip. forma gubernantur. Ferdinandi Florentinorumq; copiæ in agro Romano castra metantur, ciuitatem eo angustia deducunt, quam obsessi perpeti consueuerunt. Superuenit deinde Pontificis Venetorumq; exercitus, hostesq; ex improviso adortus, fundit, fugatq; castra diripit. Ferdinandus copias suas recipit, bellumq; instaurat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt, neque erat unde tantis malis remedium afferri posset, nisi Principes nostri partim obseruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi regis cognatione, partim etiam populorum omnium misericordia permoti, componendæ discordiæ curam suscepissent. Mittunt itaq; oratores ad Pontificem maximum, ad Venetos, ad Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates quæ illos sequebantur, rogantque vt relictis armis concordia potius & paci acquiescant, se velle inter utrosq; de pacis conditionibus agere. Missi igitur legati Ioannes Gerundensis Episcopus, & Bartholomeus Berrius iuris legumq; peritus. Qui ab omnibus ad quos missi fuerant, comiter excepti, hos & illos ambiendo Principum nostrorum nomine, nunc exhortationibus & monitis, nunc precibus & promissis, ita omnium animos flexerunt, vt non solû concordia paciq; faciendæ sint assensi, verum etiã regi & reginae eo nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis molestiis curisq; liberauerint. Missæ hac de re literæ breues à Pontifice, missæ & ab Apostolico Senatu, missæ quoq; à populi Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma postridie Calendarum Ianuarii datæ, anno à salute Christiana tertio & octogesimo super millesimum quadringentesimû. Paucis diebus postea quam negocium peractum est, in hunc modum, procuratoribus Principum vocatis in senaculum, Pontifex pacem pacisq; conditiones pronunciare facit, regis & reginae legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibusq; flexis, sedentes pileatosque laudat, Principibusq; à quibus missi sunt, pro tam benigna opera gratias agit. Inter pacis conditiones vna fuit, vt bello spoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neq; venit vocatus, neque conditionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timentes in ipsorum excidium omnes Italiae principes coniurasse, Turcarum societatem inire incipiunt, vt eorum auxilio & se tueantur, & reliquis omnibus non modo Italis, sed etiam Christi nomine signatis bellum inferant. Eisdem Turcas Neapolitanorum rex in Venetorum perniciem allicere tentat. Ad regem & reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro suscepto labore gratias agat, certioresque faciat, quemadmodum Veneti concordiam totius Italiae auersati, cum Turcis societatem inire parant, vt Italiae bellum inferant, atq; imprimis Siciliae, insulisq; adiacentibus, quæ periculo maiori essent expositæ. Quare huiusmodi homines pro publicis hostibus habendos, quippe qui ex aliorum iactura uiuant, atque cum aliorum detrimento vires suas augere conentur. Ad hanc Treuentini Comitis legationem rex & regina respondent, se Venetos Venetorumq; Ducem inter amicos numerare, neque illos adhuc fecisse quicquam cur essent ex amicitia semel inita submouendi, se tamen missuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui suaderent, vt modestius agerent, seque intra fines suos continerent. Quod si nollent assentiri, atque in meliorem viam redire, tunc se non modo illorum amicitiam abdicaturos, verum etiam illos pro hostibus habituros. Atque ita orator dimissus ad regem suum reuersus est.

ÆLII ANTONII NEBRIS.

SENSIS, RERVM HISPANARVM

A CHISPANIENSIVM HISTORICI, Decadis secundæ Liber

secundus.

De Canaria insula regis & reginae auspiciis à Petro Vera duce expugnata.

CAPVT I.

VASI deessent Principibus nostris domestica negocia quibus intenderent, ita nulli parcentes labori animum suum huc atq; illuc diuidunt, in partesque rapiunt varias, perq; omnia versant. Nam cum esset in manibus, atq; inter oculos haberent Granatense bellum, in quo tam de gloria, quam de summa impe-

imperii certandum erat, haberentque res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamen suas in alterum orbem mittunt, non modo sæculi nostri hominibus, verum etiam quantum suspicamur antiquis omnibus incognitum. Et quemadmodum in historiæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico qui Europæ atque Aphricæ latera occidentalia abluit, complures sunt insulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ: atque rursus, adiacentes duplices sunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes. De remotis Hispaniæ adiacentibus alias diximus, & fortasse dicturi sumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco scripturi sumus, pauca dicenda sunt.

10 Canarias à canum magnitudine dictas fuisse Plinius in historia naturali autor est, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiusmodi canes. A Græcis Fortunatæ sunt cognominatæ, de quibus tam poetæ quam historici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolemæus, Martianus, Plinius, atque alii autores, tam Græci, quam Latini explicant, sed quibus non possumus nomina reddere, quibus nostro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumque ambitus & incolarum mores descriptos reliquerunt. Sed qua ex causa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata est, ignoratur, nauigationis defectu id esse factum credibile est. Illud certe constat, illarum notitiam ad nos peruenisse ab hinc annos circiter viginti supra centum, sub initium regni Ioannis huius nominis secundi, qui sub Catharina matre & Ferdinando patruo

20 tutoribus regnare orsus est, anno à salute Christiana millesimo quadringentesimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, ut aiunt, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur siue quod ab iis qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, siue quod fortunam suam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cœpit, atque in primam incidit, quam nostro tempore Lázaro tam corrupte, pro eo quod est lanceam ruptam, siue fractam, aut ipse ex facto vocauit, aut ab aliis sic antea vocaram acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomenta fortunæ vnum est fortis. de qua Columella in horto:

30 *Et celebres fortis fortuna dicite laudes.*

Varro quoque de lingua Latina, Dies, inquit, fortis fortunæ dicti à Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauerat. Has duas insulas Bethancorus in cultum vitæ melioris Christianamque religionem conuertit. Huius Bethancori hæredes Hispalensib. quibusdã ciuibus precio mâciparunt, ex his deinde in alios, & ex aliis in alios, dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinandum Arium deuolutum est. Horum maiores Gomeram & Ferream non magno negotio expugnarunt, in eundemque cultum religionemque reducerunt, nunc Guillelmus Paraza illas sub Comitibus titulo possidet. Restabãt adhuc ex septem insulæ tres, Canaria magna, Teneriphion, & Palma, barbarorum quidem situ & inertia turpes, sed ingenio loci,

40 & bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quasi prædiã suburbana Hispaniis iungere, classem parari, armis commeatuque instrui iubent, Petrum à Vera, & Alphonsum Moxicam, viros strenuos, atque terrestris naualisque pugnæ expertissimos præficiunt. Insulam derepente inuadunt. Barbari se more suo præparant, non hastilibus ferro prætentis, sed sudibus præuistis, non faxis & lapidibus ex fundis & fustibus, sed lacertorum viribus, quasi ex ballista, aut tormento aliquo sulfurario contortis. Nullum oculis signum designabant, quod non telo contingerent. Iam vero ad excipiendos euitandosque ictus tanta erat dexteritas, ut teli venientis plagam sola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hispali, id quod mihi fuit miraculo, non ita cæteris qui illud fieri sæpe viderant. Erat quidam ex ea insula Canarius, qui in

50 eodem vestigio sinistri pedis insistens, ab octo passibus volentibus illum saxo petere, se exponebat, fugiens plagam, nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione, nunc totius corporis subtractione, nunc alterna crurum permutatione venientem ictum fugiebat, tantoque periculo se toties percussori exponebat, quoties illi æreum quadrantem porrexisset. Quod ad victum vestitumque pertinet, tanta cibi potusque parsimonia, tanta omnium membrorum nuditas, ut facile & in promptu habere possent omnia quibus ad propulsandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiusmodi hominum genere ducibus nostris habendum erat negocium. Quibus accedebat altera difficultas, ex inopia commeatus, qui longa nauigatione ex Hispaniã vsque aduehendus erat, & quod bellum non collatis signis gerendum erat, ut ex vno prælio breui

tempore victoria in alteram partem declinaret, sed quod expectandum erat, quoad hostis pugnare vellet, ita se in cryptas & cuniculos, in cauernas & ferarum latibula abderant, ut nulla arte, nullis viribus elici inde possent. Sed Principum nostrorum fortuna, quorum auspiciis res gerebatur, occasionem attulit, qua negotium compendio finiretur. Erant in ea insula Reguli duo, ex multis cædibus & iniuriis vltro citroque illatis ita discordes, ut nulla satisfactio posset illos in concordiam reducere. Ex his alterum nostri duces sibi conciliant, eiusque opera vtuntur ad alterum Regem profligandum, atque ita paucis diebus tota insula in Regis & Reginae potestatem venit. Ciuitas qualiscunq; tunc erat, in metropolim omnium septem insularum erigitur, in eamque ex Rubicone, quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Episcopi sedes transfertur. Rex cuius ope nostri duces vsi sunt, cum vxore Regina ad Principes nostros Madritum missi. Adhuc duæ aliæ restabant insulæ debellandæ, Teneriphion & Palma, de quibus suo in loco dicemus, & quo pacto Alphonso ab Augusti luco rem gerente aliarum quinque numero, & cultu & religione accesserunt.

Strages nostrorum in præruptis ad Malacham iugis accepta, Magistro diui Iacobi & Marchione Gaditano ducibus.

C A P V T II.

REGEM & Reginam ex tot tantisque victoriis exultantes, ne ex continuis successibus arrogantiore fierent, fortuna, vel potius diuina quædam prouidentia, dignata est admonere illos, ut meminissent se mortales esse, atque iuxta illud Psalmographi, non in curribus, non in equis, sed in nomine Domini esse fidendum. Hoc Regem admonuit, cum ad Loxam castra metatus obsidionem vrbs parabat, & perturbato exercitu rem inchoatam reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas quam ad Malacham suis in ducibus experti sunt. Erat, quemadmodum in libro superiori dictum est, in Astygitana colonia Alphonso Cardenius, diui Iacobi militiæ Magister, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerat. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius à Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti sunt certiores, esse montes non procul à Malacha mari nostro impendentes, Axarquam Mauri sua lingua vocant, qui incolerentur ab agricolis & pastoribus, unde magna præda ex hostibus auahi posset. Esse præterea Malacham equitibus exhaustam, & loca per quæ noster exercitus permeare & remeare sine vlllo impedimento posset. Et quia ad loca penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces & præfectos rei militaris deferunt, hortanturque ut ad tam insigne negotium peragendum omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Silvius Centifontanus Comes, qui prætoribus decurionibusque populi Hispalensis assistebat, Alphonso à Corduba domus Aquilaria dominus, Petrus Enriqui prouinciæ Baticæ præfectus, Gasias Manriqui Cordubæ, & Ioannes Koboreus Asindi prætores maximi, arcium quoque præsides, & regii exercitus duces. Qui omnes cum suis, & cum ciuitatum & oppidorum populis quibus præsidebant, ex composito ad diem certum Antiquaria, quæ ciuitas est in hostium collimitio, conueniunt, partim armati, partim inermes. Neque enim omnes bellum hostibus inferendi causa coierant, sed alios res nouas videnti studium, alios emendi vendendique, aut merces permutandi causa deduxerat, paucos Christianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaque non tam exercitus ad pugnam paratus, in qua plærunque pauci superant multos, quam hominum quædam multitudo inordinata, numerositas, & frequentia, quæ impedimento sibi esse solet. Et quamquam iam decreuerant, Axarquam esse petendam, denuo ceptum est consultari, in quas potissimum partes copiarum ducerentur. Nam erant qui dicerent Axarquam esse confragosam, atque præruptis montium anfractibus intercisam. Tandem placuit ire, quo illos fortuna sua trahebat, hoc est, quo illos exploratorum error impegerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonso domus Aquilaria domino, & prouinciæ Baticæ præfecto, qui exploratores sequebatur, postremos tuebatur militiæ diui Iacobi Magister, mediæ Comiti Centifontano, quem Hispalenses multi ciues nobilissimi comitabantur, Marchionique Gaditano cui Asindenses accedebant. Cæteri omnes in ternas has copias distributi, ab Antiquaria inauspicatis aibus profecti, die insequenti ad vesperam locum destinatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo temporis interuallo non potuit hostes latere, iam receperant se cum pecoribus & armentis in loca tutiora. Pylas faucesque montium,

& se-

& semitarum diuerticula occupant, armatisq; muniunt. Copiarum nostrarum primi in finitimos locos sparguntur, villas vicosque cultoribus vacuos incendunt, saltus ab armentariis pastoribusq; desertos reperiunt. Extremorum equites quos Magister diui Iacobi ductabat, cum in confractuosa quædam loca incidissent, neque se satis explicare possent, ex castello proximo quod Moclinetum appellant, erumpentes hostes inuadunt, turbatos atque quo se vertant incertos cędunt cominus, & saxis sagittisq; & telis eminus petunt. Magister ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu quem habebat paratissimum, illosq; ex angustiis in quibus hærebant, in patientiores expedit campos. Superueniunt etiam qui omnem exercitum ductabant principes, quid consilii capiant in commune consultant. Inter omnes conuenit, se ab exploratoribus & itinerum mensuribus fuisse deceptos, qui in loca illa deduxissent, vnde plus detrimenti quam emolumenti essent reportaturi, relinquendam esse prædam quam pertenuem & exiguam collegerant, deniq; consulendum esse saluti, quocumque modo possent. nam honeste iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria conclusis hostium arbitrio esset pereundum. Nā quid facerent bidui inedia confecti, diei noctisq; laboribus & vigiliis defessi, ab hostibus vndique circumuenientibus interclusi? Superuenit aliud malum, quod fuit omnium perniciosissimum, quod in tenebris res esset gerenda, & in locis quos ipsi ignorabant, hostibus erant noti. Itinerum duces iussi vt exercitum, qua melius ratione fieri posset, ex illis angustiis in apertos campos perducerent, vbi aut collatis signis cum hostibus sit pugnandum, aut vnde reducibus in domum cuiq; suam esset redeundum. At illi contra, siue quod iter ignorabant, siue quod illis Dei voluntas omnem mentem abstulit, incipiunt ducere per arduum & saxis dumisque cliuum inæqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter iamq; oboriebantur tenebræ, cū sentiunt iuga montium, qua illis eundem erat, ab hostibus occupata. Regrediuntur itaque, & in vallem quam mediam torrens quidam præruptus secabat, inopes consilii descendunt. Erant à tergo præterea montes in præcipiti stantes, atque vallibus impendentes, quos iam hostes occupauerant. Nostri ancipites, & quo se potissimum verterent dubii, stabant attoniti, expectantes quid hostes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus more suo montes & valles implent, crebros excitant ignes, saxa rotatilia rupesq; in hostes deturbant, atq; interim ausi cominus accedere, in illos, tamquam in signum positos, scorpionum sagittas, stlopetarum glandes, fundarum & fustibulorum saxa dirigunt, neq; veniebat telum quod in cassum mitteretur, atque ita ad mediā vsq; noctem nulla quies data. Cum Magister, Quousq; degeneres patiemur pro hostium libidine, quasi pecudes ad lanienam vincæ, necari? At si desunt vires, o viri, non desit animus ad aperiendam viam, qua nobis aut saltem salutem consequamur, aut honestā mortem oppetamus. Et simul hoc dicens cliuum ascendere cœpit, quem signis prætentis reliqui omnes qui sub illo merebant, secuti sunt, quoad ventum est ad montis iuga, quæ iam hostes infederant. ibi pugnatum est acriter, compluresque vtrinque ceciderunt. In ea pugna cæsus signifer, signumque cum eo amissum, cæsus quoque Ioanne. Osornius ipsi Magistro arcta sanguinis propinquitate coniunctus, cæsus & Ioannes Bazanus, & alii equestris ordinis complures viri nobilissimi. Marchio Gaditanus Magistri exemplum secutus duce itinerum altero, atque alia ex parte eundem cliuum conscendit, atque incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoque locum eligit, in quo subsidiariam disponit aciem, qua & se tueretur, & eos qui sequebantur palantes sparsosq; ad se reciperet. Magister vero ex montium iugis repulsus, ad eos duces qui se à tergo sequebantur, adglomerat, & quod reliquum erat noctis, in excipiendis hostium telis consumunt. Neque illis profuit in alteram se vallem recipere: nam & in eisdem iugis hostes se medios interposuerunt, ne se Marchioni coniungerent. Qui tametsi iuga montium euaserat, ociosus non erat. Dum enim expectat illos qui à tergo sequebantur, non potuit effici, quo minus cum hostibus esset pugnandum. Sed quæ potuit esse pugna, in qua ex altera parte vegeti & recentes, ex altera defatigati & lassī erant? alteri alacres ex præsentī victoria, alteri ex accepta calamitate animo deiecti? In ea pugna Marchio tres fratres amisit, Iacobum, Lupum, atque Beltrandum, duos quoque ex fratribus nepotes Laurentium & Emanuelum. Quibus vero superfuerant vires, non illas ad pugnam, sed ad fugam collegerunt: reliqui omnes aut cæsi, aut capti sunt. Magister militiæ sancti Iacobi, & Alphonfus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus, nacti priuos quisque suos itinerum duces per loca tesqua & inuia, & qua neque hostes quidem sequi poterant, incolumes euasere. Centifontanus Comes in angusto quodam loco deprehensus cum aliquandiu paucis comitatus pugnasset, victoribus tandem se dedit, captusque cum Petro Siluio fratre suo in urbem Granatam in vinculis est ductus.

Capti quoque sunt præfides arcium Antiquariæ, Moronis, & Afindi, Bernardinus Manri-
quus, Ioannes à Pineto, & Ioannes Montifalvus, & alii complures viri nobiles, quos erat
infinitem numerare. Illud quoque non omittendum, quod superat omnem fidem, binos
aut ternos ex hostibus ante se duxisse in vinculis captos, senos, aut octonos. Quid memo-
ro viros? Mulieres quoque ex vrbe Malacha egressæ ante se captiuos agebant, vt liqueat
illud non hominum fuisse opus, sed Dei, cuius officium est deponere potentes de sede, &
exaltare humiles. Id quod Lacedæmonius Chilon sciscitanti Æsopo quid Iupiter face-
ret, respondit, extollit mites, atque superbos deprimat. Hic est Iupiter noster, id est, iuuans
pater, hic & sol iustitiæ, qui vt ait Macrobius, fulgentia obscurat, & quæ sunt in obscuro
illuminat. Idem est Nemesis, hoc est indignatio, qui virginis effigie contra superbiam
colitur.

*Maurorum Rex iunior ab Ægabrense Comite, & regii ministerii præfecto
in pugna capitur.*

C A P V T III.

EX tanto mœrore & luctu recreauit refecitque gentem Hispanam Dei benignitas, ne
acceptæ calamitatis desperatione languescens ad inchoatum bellum fieret remissior,
castigauit namque Hispanorum superbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, sed
ne per insolentiam hostes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum stare fauorem, vel
his duobus argumentis demonstratum est, quod, vt paulo ante diximus, ex vno atque
simplici regno duos Reges excitauit, quodque nunc dicturi sumus, alter illorum in no-
strorum Principum venit potestatem. Quis enim non videt, ex discordia illa patris cum
filio factum esse dissidium, vnde victoria nostra de hostibus originem duxit? Salvatore
nostro prædicente, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. Quæ res in hunc mo-
dum est gesta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior qui patre potentior erat, cernens
se apud suos, vel ex ea causa maiorem in modum amari, quod Christianorum nomini ef-
fet infensor, atque belligerandi cupidior, quam maximum potest equitatum peditatumque,
tam ex sua, quam ex patris factione comparat. Neque ita enim dissidebant animis, vt non
maius odium in Christianos, quam ipsorum inter se esset. Itaque parato exercitu, quos
potissimum fines hostium inuaderent consultantibus, placuit in Cordubenses & Atygi-
tanos irruere, propterea quod ex superiori strage ad Malacham accepta, totus ille tractus
erat equitum peditumque numero exhaustus. Lucenam itaque, & Aquilare, castellaque
finitima perunt, agros populantur, arbores frugesque succidunt. Nuncius ad Ægabren-
sem Comitem venit, qui ex Vaena oppido suo pergrandi equitum peditumque semper
habebat cohortes ad huiusmodi repentinos casus paratas. Is iungit se ministerii regii præ-
fecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, sed e-
xercitus specie in hostes eunt. Non credet posteritas quod ego nunc scripturus sum, sed
neque præsentis credent, si qui sunt ad quos scripta mea peruenient, sed neque ego cre-
derem, si quis alius mihi narraret, sed habeo mille testes qui mihi attestabuntur, quorum
aliqui interfuerunt, alii ab iis qui interfuerunt, audierunt, aut si adeo sunt curiosi, ab ipsis
audire possunt. Si acie iusta signisque collatis fuisset dimicandum, cuique nostrum cum
denis, decem cum centenis, & centum cum millenis res fuisset peragenda. Mauri cum
audissent nostros aduentare, castra tollunt, equos conscendunt, pedites Rex iubet ex ar-
mentis, pecoribus, & captiuis collectam prædam agere Loxam versus, ipse cum suis co-
piis expectat, an se hostes persequantur, interdum pedites quos præmiserat, subsequitur.
Iamque transierat locum quem indigenæ Martini Condiali torrentem appellant, qui sex
passuum millibus à Lucena distat, cum se hostes inuicem conspiciunt, subsistunt vtrique.
Mauri, quid nostri auderent (nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant) no-
stri, quoad se pedites qui sequebantur, sibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex
vtrisque agmine facto signis infestis inuadunt hostes, qui ex tribus equitum turmis vnã
faciunt, quæ à tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipse, alter exequendi iudicii
prætor maximus, tertius quem Mauri lingua sua vocabant Alatar, hoc est Aromatarium.
Qui barbaricum illud more suo inclamantes, quo etiam nos clamore, cum hostium vires
extenuare volumus, vt solemus, excipiunt nostros ex aduerso venientes, tanto conatu,
tantisque viribus irruentes, vt neque primos quidem incursum sustinere potuerint. Hoc
est illud grande miraculum, & quod aliis incredibile visum iri præfatus sum. Versi deinde
omnes in fugam dimissa præda vni tantum saluti prospicientes. Ast alia ex parte Al-
phon-

phonfus à Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipso tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præfenti equitatu superuenit, hostesque fugientes auertit, seque venientibus opponit in angusto quodam loco. Quos ipse à fronte, Comes Egabrensis atque regii ministerii præfectus à tergo ferientes, magnam in illos stragem edunt. In eodem loco inuenta sunt postea mille hostium cadauera, præter illos qui passim fugientes ceciderant. Rex ipse captus, Alatar & duces alii hostium cæsi, atque ita victores nostri ex eo conflictu redierunt in morem triumphi, cum captiuis & præda quam ex hostibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus distributa est. Rex ipse captiuus extra sortem Comiti donatus, apud quem honorifice atque pro dignitate regia tractatus est. Et ne tantæ rei gestæ monumentum aboleretur, à Rege & Regina Comitibus insignibus additum est coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clypei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hostibus capta. Et quia eiusdem victoriæ ministerii Regis præfectus fuerat particeps, eadem insignia atque insigniorum ornamenta ab eisdem Principibus & ob eandem causam illi communicata sunt.

Belli apparatus: census illorum qui cum Rege ad Granatensis regni populationem profecturi erant.

CAPVT IIII.

IN TER cætera negocia quæ ad senatum regium cotidie referebantur, nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis esset ineunda. Cumque ea de re sæpe consultaretur, nulla potior inuenta est, quam vt ora maritima numerosa classe obsideretur, ne quid auxilii aut comæatus à Mauritania inueheretur, atque in finibus adhiberentur custodes, ne à terra aliquid alimenti ad hostes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionem aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium restabat, vt per omnia regni hostilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum vicorumque incendia, arborum frugumque succisiones, vt qui sine multa Christiani sanguinis effusione expugnari armis non possent, fame cogerentur in deditionem venire. Dispositis itaque à terra marique custodibus, conuocantur omnes Hispaniæ principes, trium ordinum Magistri, Duces, Comites, Marchiones, Comestabilis, Metati, prouinciarum vrbiumque præfecti, atque præfides, vtque veniant cum suis cohortibus regia autoritate monentur, atque in diem locumque certum, vbi Rex esset, omnes conuenire iussi. Coierunt itaque in loco qui ab incolis appellatur Carectum, vbi factò censu, inuenta sunt equitum cataphractorum atque leuis armaturæ decem millia, peditum armatorum ad pugnam, ad succidendas arbores frugesque instrumentis rusticis armatorum triginta millia, fabrorum & machinariorum ingens numerus, mulionum, agasonumque, & cartuciariorum, qui iumenta, asinos, bouesque agerent, quadraginta millia, præter lixarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, pistorum, coquorum, dulciariorum numerosam multitudinem, meretricum prostibularumque, & eorum qui exercitu nulli sunt vsui, sed magno potius impedimento, magnam turbam. Exercitus vero à Rege in hunc modum est distributus. Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonso domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui postea fuit Comes à Palma, priores sunt commissæ partes: posteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni à Septo maiori Conchelli domino, & cohortium à Duce Infantatus missarum, & quas Dux à Methymna cæli misit, præfectis, & Martino Alphonso Montis maioris domino. Mediarum partium cohortes hunc in modum dispositæ. Primam ducebat Garsias Lupides Patellarus Cisterciensis militiæ à Calatraua Magister: secundam à monte regio Comes: tertiam Franciscus à Strunica præfectus copiarum quas Dux Placentinus pater, & quas eiusdem Ducis filius Cisterciensis militiæ à Ponte Traiani Magister misit: quartam Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorum filius: quintam Dux Triciensis, cum suis qui sub illo merebant, & qui à Mentefa, & Vbeta, & Biacia venerant: sextam Dux Alburquerquerus, & Ioannes à Methymna Asindica Ducis filius, qui ducebat copias ab Enriquo patre missas. In subsidiaria cohorte quæ aliis omnibus maior atque firmior erat, Rex ipse medius ibat stipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidemque leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoris Regis & Reginæ fuerant delecti. Hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatum Marchio. Signum vero regium præferbat Alphonfus Siluius. nam Ioannes Siluius cuius hæreditario iure illud erat munus, Granatæ

in vinculis adseruabatur, ex clade quam ad Malacham accepimus, quemadmodum in superiori parte dictum est, captus. Ex alia quoque parte pedites cum suis centurionibus in cohortes distributi locos opportunos tenere iussi, ballistas, & tormenta, aliasque machinas obseruabant equites peditesque, ab Hispali, & Corduba, atque Astygitana colonia, & reliqua omni Bætica missi. Copiis hunc in modum ordinatis ventum est in locum quem Indigenæ Equitum collem appellant, vbi ea nocte substiterunt. Postridie eius diei hostium fines ingressi, prope Illoram oppidum arte & ingenio loci munitissimum castrametati sunt, oppidani ex munitionibus erumpunt, & cum primis ex cohortibus nostris tumultuariam pugnam prætentant. Sed nostrorum viribus impulsus cedunt, insequuntur nostri, atque vtrique simul oppidi suburbia intrant. Inde quoque hostes repulsi, in castellum arcemque se recipiunt, vnde sagittis telisque petebant eos qui frumenti areas mœnibus propinquas incendebant. Inde quoque tormentorum saxeis orbibus, & stlopetarum glandibus, missilibusque fugantur, atque ita incendium peractum est. Et quia oppidum expugnari non potuit, incensa quoque suburbia, missi quoque à Rege Comes Agabrensis, & domus Aquilariæ dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi castellorumque agros vastarent. Atque ita non modo Illora & Illoræ finitima prædia igni ferroque corrupta sunt, sed & omnia quæ intra quatuor millia passuum erant, in cineres favillasque abierunt.

Tagara oppidum capitur, Alama commeatu instruitur, Tendillanus Comes præsidio sufficitur.

C A P V T V.

His rebus ad Illoram Montemque frigidum peractis, castra mutantur in locos, vnde possent maiora detrimenta hostibus inferri. Nam quacumque tantus exercitus procedebat, non solum pedites ad hoc munus designati, vt runcinis, falcibusque messorii & scœnariis, atque rusticis securibus, omnia arborum genera frugesque vastarent, sed & ipse castrorum tractus omnia sternebat, & milites è castris egressi, villas, vicosque finitimos, & molas aquarias, molendinaque dolabris demoliebantur. Erat Tagara oppidum non minus quam superiora munitum, quod inter Alamam & Loxam positum, nostris perniciosum, hostibus vero accommodum. Hoc iubet Rex oppugnari. Fabri lignarii & ferrarii operi se accingunt, testudines, arietesque, pluteos, vineas, turesque ligneas aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris admouent, atque murorum fundamenta rotabulis & bidentibus subruere tentant. Extra muros, & intra mœnia vehementer laboratur, neque vllum interea telorum cessat genus, oppugnatores ballistis & tormētis, propugnatores cæmenticiis lapidibus, & ollis sulfure ac pice plenis, & admoto igne ardentibus rem suam agunt. Obsessi tandem nostris instantibus cedunt, atque deserta murorum defensione, in castellum arcemque se recipiunt, oppidum hostibus diripiendum relinquunt. Capto oppido cœptum est deliberari de arce oppugnanda. Erant qui dicerent abstinendum esse ab oppugnatione, propterea quod muri erant crassiores, atque signino opere ex calce & arena compacti, neque aderant sulfurariæ machinæ ita grandes, quibus tam solida materia dirui posset. Alii dicebant admouendas esse machinas, atque tentandum putres ne essent muri, an ita firmi, vt præsentis machinæ non possent illos demoliri. Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat vtriusque sexus & ætatis multitudo, quæ eo se receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur se dedere. Iubet itaque arcem à quatuor partibus oppugnari, Magistro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilariæ domino primam commendat: Triciensi Duci, & Ludouico Ferranti Palmæ Comiti alteram: Garfiæ Ferranti Manrico cum copiis Cordubensibus tertiam: Ferdinando Veraasco qui Ducis Infantatus copias ducebat, alteram ex turribus quæ pro arcis porta stabat oppugnandam committit. Quisque illorum quibus ea cura demandata est, eodem temporis momento negocium capit, pugnatur, propugnaturque pro viribus ab vtrisque. Durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtraque parte complures viri nobiles, inter quos Enriquus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermissa est ea oppugnatio, quod vtrique erant defatigati, vt amplius durare non possent. Postero die repetita est oppugnatio tam acri & vehementi conatu, ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum sustinere cœperint cum oppugnatoribus de deditioe agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negocium cum Rege transigeretur, & sub fide publica missus illorum sacerdos (Alfaqui

vocant illi) qui ipsorum nomine regi arcem traderet, si vellet miseris vitam atque libertatem cum bonorū retentione concedere. Vitam rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod ausi sunt bis oppugnationem expectare. Et erant Mauri qui dicerent mortem potius oppetendam, quam ut se sine vlla conditione dederent: alii nihil excipientes, & regis misericordiam spectantes, volebant se dedere. Interea nostri cum intellexissent hoc dissidio vires hostium atque animos defecisse, instant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil resistentes capiunt, bona diripiunt. Præda regis arbitrio pro cuiusque dignitate & rei bene gestæ merito distributa, arcem cum castello & oppido placuit dirui, atque solo adæquari. Inde rex cum exercitu Alamam proficiscitur, quam triginta mille iumentorum vehibus instruit quibus commeatus importabatur, atque vrbis præsidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatque ut non modo arcem tueantur, sed & pro temporum occasione hostibus etiam bellum inferant.

Granatensium agrorum vastatio, atque regis in Cordubensem coloniam reditus.

CAPVT VI.

INSTRVCTO Alamæ penario, & vrbis munitionibus relictis, omnis cura regis in vastandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit causa, cur tanto exercitu, tantoque rerum omnium apparatu, hostium fines ingressus est, ut urbem quæ erat totius hostilis regni caput, & ciuitatem metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum peditumque armatorum multitudine referta, ut nisi pergrandi nostrorum exercitu illa vastatio agrorum sine magno periculo fieri non posset. Ex Alama igitur profecti, non modo sternunt obiter omnia quæ in via aut viæ proxima erant, sed etiam longinquiora, quæ à dextris sinistrisque intra quatuor millia passuum ab utroque latere continebantur, ut erant vici, villæ, armentorū stabula, magalia pecorum, speculæ, & turres, quo se pastores & agricolæ temporibus dubiis atque suspectis recipiebant. Die tertia postea quam ab Alama discesserunt, in oppidulo Alendino quod à Granata quatuor millia passuum distat, castra figunt. Est illud oppidum ad radices Orospedæ montis positum, contra collem Niuosum, ab eo sic dictum, quod niuibus semper obrutus est. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atque omnium generum arboretis consitus, vbi non sunt arbores, fata omni frumentorum genere, atque leguminum, & panici, culta sunt. Hæc omnia rex iubet succidi, & sterni, atque lumariis & messoris falcibus meti. Dum hæc à peditibus fiunt, equites, ut illos à quocumque superuentu securos reddant, certis in locis dispositi tumultuarias pugnas cum hostibus exercent, qui deinde armatorū peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt diripiuntque, & frumenti areas oppido propinquas igni corrumpunt. Die insequenti rex cum omni exercitu cohortibus ordine suo dispositis suburbanos Granatæ agros populabundus inuadit, atque proxime urbem cum subsidiaria cohorte tota die ad vespèram vsque cõsistit, dum arborum messiumque strages conficeretur. Et quia totus ager ille fossis incilibus, atque voraginosi aquæ ductibus intercisus est, quorum diuerticula nostris incognita, hostibus explorata erant, certis in locis præfidiarias cohortes exponit, quæ vni succidendarum arborum messiumque studio intentis pericula prohibeant, securitatemque præstent. Populatione itaque agrorum peracta hostes cum viderent se nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuisse, ad alias se vertunt artes, aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia quæ nostris vsui esse poterant, intercipiunt. Peracta igitur agrorum vastatione ex voto atque regis sententia, iubet mutari castra. Et cum adhuc tempus superesset, in quo aliquid fieri posset, quod ad bellum inchoatum nostris conduceret, hostibus nocumento foret, deficiente tamen commeatu earum maxime rerum quæ ad victum pertinent, coacti sumus domum quisque suam repedare. Rex igitur Cordubam petit, vbi stipendia militibus, atque arborum messiumque succisoribus pactam mercedem persolui iubet. Mauri cum viderent se omni ex parte circumuentos à mari classe ingenti, à terra crebris præfidiis, regni penetralia ferro ignique desolata, mittunt ad regem legatos, qui pollicerentur suo atque regis ipsorū nomine se reddituros quotannis vim maximam Granatensium aureorum, atque in eius tributi pignus impræsentiarum se daturus obsides nobilium filios, atque ex regio sanguine procreatos. Rex negotium in quo de re tanta agebatur, ad reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur, intenta

rebus quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouinciæ illius administrationem pertinebāt. At regina tamen nihil magis optabat, atque ab immortalī Deo precabatur, quam ut videret diem, in quo vrbe Granata & Granatæ regno potiretur, ad regis consultationem responderet, non placere sibi vllas hostibus inducias concedi. Sed quia multa simul restabant peragenda, non modo in Hispania, sed cum finitimis Nauariensibus, & Gallis, cum quibus de Ceretaniæ deque Ruscinonis Comitatu iam pridem lis pendebat, atque de Nauaria quoque spectabatur, non displicere tamen temporarias hostibus inducias concedi, dum modo sequestro deponerēt arces & castella, quo pignore tributum illud quod se reddituros quotannis pollicebantur, esset certum, neque dubia fide soluendum. Nam quod de obsidibus dicebant, apud illos qui non multi obsides faciunt, nihil certi afferebat. De castellis & oppidis sequestro deponendis non placuit hostibus, sed neque regi & reginæ de dandis obsidibus conditio. Res itaque infecta mansit, & reginæ iussu quæ in huiusmodi rebus erat scrupulosior, imperatum, ut fines diligentius utique obseruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, vnde aliquid alimenti hostibus accederet: quin potius ipsa patiebatur ex re sua pecuniarum partem contribui, quam huiusmodi in rebus collusionem aliquam cum hostibus fieri.

De reddenda libertate Maurorum regi iuniori deliberatur, & primo quod non sit reddenda.

CAPVT VII.

CVM adhuc rex Cordubæ & regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum regis iunioris mater, & qui factionem illius sectabantur, miserunt legatos qui agerent cum rege nostro, quemadmodum rex qui apud Ægabrensem Comitem in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, sed ingenti precio dicebant se velle redimere: imprimis perpetuo obsequio sui ipsius, & illorum qui se in Granatæ regno sequebantur: deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributū nomine quotannis Hispanorum regibus penderetur: tum Christianorum qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoque numero eorum quos rex ipse nominaret. Rex audita legationis summa, dat literas ad Ægabrensem Comitem, utque ducat, aut mittat ad se Maurorum regem, petit. At ille non grauate iussis regis obsecutus, regem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hispanorum rege accipitur, gratiasque illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit. Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præfidi adseruandum tradit, ipsum regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo statuendum esset, sed bene ut de se deque regina coniuge speraret, illi nunciari iussit, utque interim hac vna spe captiuitatem suam consolaretur. Ad hæc tam benigna reginæ voluntatis oracula Maurus respondet, se non posse sub tantis ac tam beneficis Principibus in luctu atque in cœrore esse, & quod vna tantum res in calamitate sua dolebat illi, quod videretur nunc necessitate compulsus facere id quod, cum esset liber, summopere concupierat, hoc est, subiicere se illorum potestati, ut ab illis acciperet regnum Granatense, quemadmodum auus paternus suus illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hispanorum rege secundo, socero suo, atque reginæ suæ consortis patre fortunatissimo. Et quia regis præsentia aliis compluribus in locis desiderabatur, non modo in rebus quas regina in Nauariæ finibus inchoauerat, sed etiam in iis quæ in prouincia Tarraconensi per vrbium præfectos atque ciuitatum gubernatores administrabantur, antea quam rex ex Batica proficisceretur, prospiciens bello quod cum Mauris acceptum atque deinceps gerendum erat, disposuit, quibus in locis oportebat, limitaneorum militum cohortes, quibus præfecit & duces qui fines ab hostium incurfibus tuerentur, & quoties illis videretur, bellum inuicem inferrent. Quod vero ad regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad senatum, qui tunc frequens erat, non solum ex togatis ciuibus, atque ciuilibus & pontificii iuris consultissimis, sed ecclesiarum etiam prælatis, & totius Hispaniæ principibus viris. Mauri regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant, quemadmodum paulo ante diximus, perpetem Hispanorum regibus successionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Christianis qui in Granatensi regno inuenirentur, tercentum eorum quos rex noster nominasset. Daturus quoque se impræsentiarum pollicebantur obsides, filium vnicum regis legitimum cum aliis Maurorum illustrium filiis, eorum scilicet qui essent factionis eiusdem studiosi. Postulabant etiam captiui regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida & castella, quæ post captiuitatem

EORVM qui in senatu regio partem alteram tuebantur, sentiebantq; captiuum regem libertate donadum esse, princeps erat Rodericus Pontius à Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iussus à rege sententiam dicere, huiusmodi habuit orationem. Ex tribus rebus quas Magister militiæ diui Iacobi vir perquam illustris proposuit, de prima nullum est mihi cum illo certamen. nam de bello hoc prosequendo quid ego in secretiori senatu vestro, atque hoc in loco publice, & aliis in locis cum familiaribus meis & amicis priuatim dixerim, tu es mihi testis clarissime rex, & illi quibuscum hac de re sæpe sum locutus. De quo nunc disceptamus, videndum, atque imprimis discernendum, an ex miserandi huius regis captiuitate Celsitudini regiæ, si detineatur in vinculis, aliquid honoris accesserit magis, quam gloriæ & veræ laudis accederet, si libertate donaretur. Fuit quidem regiæ maiestatis vestræ, ab vno atque altero ex subditis regem hostium prælio superari, captiuum in pompam triumphi duci, sed in vinculis detineri, per Deum immortalem obsecro, quid habet honoris? Quid quod apud genus hoc hominum non est ita sanctum ac venerabile nomen regium, quemadmodum apud nos? itaque pro libidine atque leui ex causa reges abdicant, proscribunt, occidunt, atque in eorum locum alios sufficiunt. Quod si in viuos & incolumes, atque in sua potestate constitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod sæculo nostro fecerunt hoc ipso rege capto, quem nunc in vinculis habemus, plæriq; omnes suæ factionis ad regem patrem descuerunt, oblitæ & nominis, & fidei quam suo regi obstrinxerant, vt Celsitudo vestra existimet, se non habere captiuum regem, sed ex media plebe obscurum hominem. Sed videamus nunc, & æqua lance perpendamus, quid vtilitatis ex hac regis captiuitate nobis accrescat, aut è diuerso quid detrimèti ex eius libertate. Dum inter se pater & filius diffidebant, atque de principatu belligerabant, vterq; negocium nostrum agebat, vterque nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorū vires, vt & nobis resistere, & inter se decertare possent. Nunc vero posteaquam iunior hic rex captus est, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res est redacta, maius negociū nobis accessit quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquires optime rex, tu faciendum censes? nimirum vt redintegretur discordia inter patrem & filium reges, & se mutuis vulneribus conficiant, vt non sit nobis cum vno duplici bellum gerendum, sed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans faciat aduersarii nostri partem debiliorem. Restat nunc suspicio illa & timor, ne pater & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter se redeant in gratiam. Hoc inter priuatos passim fieri solet, inter reges vero nunquam, si semel regnandi dulcedine inescati sunt. Quoties legimus, non solum apud poetas, sed etiam apud historicos, partim externos, partim domesticos, patres à filiis regno eiectiones in exilio vixisse? Nam fratres à fratribus vulgare est, vsq; adeo, vt, quod ait poeta, nulla vnquam potestas consortem patiatur. Quare pater & filius nunquam cessabunt inter se certare, ille de regni possessione tuenda, hic de patre ex regni culmine disturbando. Alenda est igitur inter eos discordia, atque non solum hic dimittendus, sed etiam si potest fieri, tertius aliquis submittendus, vt si vnum è tribus fors interceperit, nunquam desint regni competitores. Neque multi faciendum est quod de rebellionem isti formidant, si non permanserit in officio. nam & ingrati crimen apud illum manebit, si fidem violauerit, apud te vero beneficentiæ, atque magni animi opus immortale, cuius nunquam poenitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentia magnitudinē ostendes, cum audiuerint, regi cum quo bellum gesseris, dedisse libertatē, & in regni partē restituisse. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris præstare monstrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo nostro viuo & vero tribuimus, optimum & maximum appellantes, optimum propter beneficentiā qua erga cunctos mortales vtitur, & maximum propter omnipotentiam quæ non per partes, vt cætera, sed per omnia se extendit. Per beneficentiā igitur captiuum donabis libertate, per potentia non timebis rebellionē. Dicant igitur nunc isti qui huic meæ sententiæ aduersantur, vtra sit fauorabilior, & magis ad pulchritudinē honestatemq; accedens, mea, in qua dico regem captiuum libertate donandū, an sua, in qua dicunt in vinculis ac seruitute detinendū. Cumque tria sint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honestum, quæ vtilitas prouenit ex vnus non regis iam, sed hominis in seruitute & vinculis positi captiuitate, cuius neq; tu possis vti opera, neq; sui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an stridor ille catenarum, & manicarū, compedumq; strepitus delectat?

Quæ pulchritudo & honestas, vt te iuuet benefecisse, & benefactorum frui conscientia, atque vnde spectare possis gloriam immortalē? Hæc Marchionis sententia plærosque mouit, non solum ex partis suæ studiosis, sed ex iis etiam qui antea refragabantur, atque imprimis rex ipse visus est propensior in eandem sententiam. Sed quia Magistro aliud videbatur, & plures quoque illi assentiebant, placuit rem integram ad reginam referri. Quæ respondit, non displicere sibi quæ Marchio sentiebat, præsertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorum suorum exemplo multi Maurorum reges olim illifuerint subditi atque tributarii. Iussus itaque rex iunior venire Cordubam, regis nostri ad genua supplex cum dextram manum auctore osculari vellet, eamque vt porrigeret, ab astantibus admoneretur, propterea quod subditus & tributarius, Facerem, inquit, rex noster, si in illius regno mihi faciendum esset, nunc vero in nostro, quia hospes est, & libertate donatus, comiter atque honorifice tractari oportet. Factus igitur ex seruo liber-
 10 tus, conceptis verbis iurauit se staturum pactis conuentis rerum omnium quæ transacta fuerant, atque intra certum tempus omnia executurum, atque ita liber, & multa supellectili & vestium ornamentis donatus in regnum suum rediit, ex cohorte prætoris adhibitis custodibus, qui illum in patriam prosequerentur, incolumemque reducerent.

Maurorum regis senioris copia à Palmensi Comite ad Lupariam turrim deleta.

CAPVT IX.

20

MAURORVM rege iuniore dimisso, ordinatisque rebus quæ ad limites Beticæ tuendos, & ad bellum hostibus inferendum pertinebant, rex è Corduba profectus iter suum ad reginam tendit, quæ per id tempus Victoriæ in Cantabris morabatur, atque obiter illustrauit fanum illud per omnes Hispanias celebre, quod ad annum Lupi diuæ matri Deiparæ dedicatum est, in quo nouendialibus vigiliis ex nostro religionis more operatus est. Interea Mauri qui regem seniosem sequebantur, cum audissent iuniorem impetrasse à rege nostro non modo inducias & pacem, sed etiam copias in auxilium contra partes illas quæ patrem sequebantur, ad odium quod antea illius habebant ex publica simultate, accessit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam atq; nefariam, & contra
 10 Mahumetilegem fecisse, quod cum Christianis fœdus percusserit in perniciem suæ gentis. Sed & plærique illorum qui eum antea sequebantur, suæ religionis amore ducti ab illo ad seniosem regem defecerunt. Cumque audissent regem nostrum ad superiores Hispaniæ partes profectum, coegerunt totas Granatensis regni vires, & vno omnium consensu ex equitibus & peditibus facto pergrandi exercitu, statuunt Beticæ nostræ fines inuadere, populari agros, & ferro atque igni omnia vastare. Erat genus hominum tam ex Christianis, quam ex Mauris, qui prædandi atque homines capiendi studio semitas obsidebant, atq; inde in viatores, & pecudum armentorumq; pastores, & rusticos agrorum cultores grassabantur, Almogauares lingua Punica vtriq; vocant. Ex iis Christiani septem fines hostium transgressi, dum ex vertice quodam montis interdum speculantur, quo in loco
 40 noctu grassarentur, ex specula prospiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites qui ad Hispalim & Asindum pertinent. Hi omnia speculatione cui erant intenti, partiti inter se locos, quo quisq; illorum esset iturus, vt nostros certiores faceret de hostium superuentu, alius ad Ludouicum Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominum eo tempore ac postea Comitem, alius ad Astygitanam coloniam, alius ad Asindum, alii ad arcium præsidēs & cohortium præfectos eunt, illosque monent, quo proficiscantur, & quid essent facturi. Palmensis Comes eiusdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum præsentibus copiis in certum locum coeant, ipse cum amicis, & familiaribus, atq; domesticis suis, & aliis qui se illi agglomerarant, pergunt in occursum, eo quod suspicio erat hostes esse venturos. Qui tripartito exercitu pylas faucesque montium peditum præsidio muerunt, ne postea occupatis à nostris, confecto negotio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuisi duas, altera ad agrorum excursiones populationesq; missa, altera quæ firmior erat, in insidiis collocata est. Excursiones in Vtrariæ agros faciunt, per camposque sparsi prædas agunt. In eos Portucarrerius cum sociis & commilitonibus exercitum mouet, in eosque palantes irruit, ipsi se ad insidias recipiunt. Nostri cedentibus instant, quoad ventum est ad insidias. Et quia in partes duas erant diuisi, in anteriore Moroni & Vrsinæ oppidorum præsidēs, & cohortium Magistri à ponte Traiani, & Hispanæ societatis præfecti, in hos insidiarum subfessores erumpunt. Pugnatur æquo Marte ab vtrisque, fractisque hastis iam cominus gladiis & pugionibus res agebatur. Superuenit Portucarrerius cum recentibus copiis, & non magno negotio hostes in fugam vertit, atq; in

duas partes diuisos, alteram persequitur, altera in Marchionem Gaditanum casu incidit, cum ad hunc nuncium auxilio veniret Afidensibus, & suis comitatus. Cæsi sunt complures ex hostium principibus, & capta signa quindecim, quæ Portucarrerius cum huius victoriæ nuncio misit ad reginam, quæ eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lætitia ex eo nuncio, vt publice sint decretæ supplicationes, candelæ, & funalia per vrbs vicos accensa. Regina vero tanti facinoris autorem, eiusq; victoriæ socios collaudat. Vxorẽ Palmensis Comit̃s veste auro intertexa donat, qua in festo Magorum quos vulgus appellat reges, quotannis vteretur, vt illius diei in quo tanta res gesta est, sempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos post dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepisset, Zaharam castellum, quod in belli huius initio diximus à Mauris captum, exhaustum esse incolis, & negligentius obseruari, atque non difficulter capi posse, Portucarrerium eundem adsciscit, & ex Asindo atque finitimis vndecunque potuit, equitatum sibi adiungit, perque mediæ noctis silentium Zaharam proficiscitur. Iuxta muros secreto quodam loco armatos decem ponit, & post illos proxime alios septuaginta, ipse autem cum reliqua manu non longe in insidiis later. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus qui per campos grassarentur. Ex castello erumpunt equites ad septuaginta (neque enim plures erant) quos sequuntur vigiles, & circitores, & qui nocte hesternã in stationibus fuerant, murorumque custodiam deserunt. non enim putabant interdum castellum oppugnari posse. Interea ex militibus nostris vnus scalas munitionibus admouet, murum scandit, quem decem illi sequuntur, quos diximus, partemque muri occupant, pugnamque cum castellanis conferunt. Accurrunt reliqui septuaginta, atque vnã ex portis capiunt. Qui ex castello eruperant, cum audissent hostes intra munitiones admissos, ad mœnia se recipiunt, quos insequuntur qui latebant in insidiis, & cum fugientibus simul castelli portas intrant. Castellani in arcem coeuntes obsidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obsidione durare non poterant, ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipsis autem abeundi quo vellent permissa libertas. Atque ita castellum nuper amissum Marchionis industria receptum est.

Tendillani Comit̃s in vrbe Alama stratagemã insigne, atque alia res ibidem gesta.

CAPVT X.

HOC in loco restat nobis narrandum stratagemã illud insigne, quod non solum per omnem Hispaniam celebratur, sed per vniuersum nominis Christiani orbẽ circumfertur. Autor illius atque inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem rex & regina præfecerant cohortium præsidio quas ad Alamam tutandam reliquerant. Is cum primum huius negotii administrationem suscepit, milites nimia solutus licentia coercuit, atque imprimis Scipionis Æmiliani, & Q. Metelli exempla secutus, aleatores & sortita, popinas & cauponas, & cætera exercitus impedimenta è castris sustulit, ipsos milites in studiis equestribus pedestribusque exercuit, in Granatenses agros, quoties dabatur occasio, excursores atque exploratores mittebat, neq; vnquam ipse quiescebat, neque hostes quietos esse patiebatur. Tantumq; terrorem Mauris finitimis incusserat, vt neq; suburbana prædia excolendi tempus locumq; daret, neque saltem intra cubiculum somnos perpetes ducere liceret. Hyems illa quæ præcesserat, fuit pluuiosa, muriq; putres ebibebat imbres ex stillicidiis cadentes, cum subito cõpagibus saxorũ solutis corruerunt, magnamque vrbs partẽ nudam reliquere. Quod si casus tantæ calamitatis ad hostium aures peruenisset, actum erat iterum de Alama, multosq; per annos regni illius excidium immortatum fuisset. Ex illa murorum ruina tantus terror milites prædiarios omnes inuasit, vt ex desperatione nihil iam nisi de fuga & de vrbe deferenda cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atq; vt ait Poeta, Duris vrgens in rebus egestas, & illud: Ingenium mala sæpe mouent, & illud quoque: Et labor ingenium miseris dedit. Iubet itaq; Comes Tendillanus qua parte murus ingentem fenestram patefecerat, confutis linteis prætendi muri speciem, tam similem vero, vt procul aspicientibus nulla videretur esse differentia inter verum & assimulatum. Et ne quis transfuga proderet hostibus quid intra vrbs accidisset, iubet diligentius portas & posticos custodiri, ne quispiam temere intraret, & egrederetur, aut mœnia transiliret. Iubet interea partem muri lapsam substrui non opere tumultuario, sed ex calce & cæmenticiis lapidibus multo firmitus, quam antea fuerat. Sæpe hostium exploratores venerant captantes ex occulto quid apud nostros ageretur, sæpe etiam excursores equites vrbs obequitabant, nunquam tamen

senfe-

senferunt quicquam in ea parte murorum fuisse immutatum, non colorem, non speciem non quicquam aliud vnde ruina illa posset percipi. Cumque rei pecuniariæ inter milites maxima esset difficultas, propterea quod stipendia suo tempore non soluerentur, neque de futura solutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit se habere pro certo, quod pecuniæ ad stipendia soluenda iam essent à Celsitudine regia decretæ, seq; non modo indies, sed in horas singulas spectare illas, quare vt bono animo forent, hortatur, polliceturque se daturum interea non veras, sed imaginarias pecunias, quibus inter se rerum venalium commercia exercerent, fidemque suam interponit vmbrales illas pecunias veris se redempturum. Ex charta igitur panucea facit schedulas sua manu atque subscriptione signatas, quibus imponit nomina, precium quantum queque sit valitura, quasdam vocans numos aureos, quasdam argenteos, quasdam æreos, & in vnoquoque genere plures differentias, puta asses, semisses, trientes, quadrantes. Iubet vt nemo supposititias illas pecunias recuset. Ex illis fictitiis pecuniis stipendia militibus persoluta sunt, & per illas emptiones venditionesque factæ: tanta fuit Comitatus autoritas atque reuerentia. Idem quoque sumptu suo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, constituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe Granata elapsi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Ambasiæ diem suum obiit, cui successit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Lusitanorū Rex animaduerti iussit in Vergancensem Ducem, de quo suspicio erat cum aliis ex eiusdem regni nobilibus in Regis necem coniurasse. Tres illius fratres in exilium missi, Lusitanorum Comes stabilis, & Comes Pharius, & Aluarus à Lusitania, qui postea fuit Hispaniarum Regis & Reginæ senatus princeps.

Æ LII ANTONII NEBRIS

SENSIS, HISPANARVM ACHI-

SPANIENSIVM RERVM HI-

storici, Decadis secundæ Liber

tertius.

De Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu reddendo, & legationibus hinc inde ea de re missis.

CAPVT I.

LUDOVICVS, de quo in fine libri superioris diximus, eum moreretur testamento suo iussit, Ruscinonis, & Ceretaniæ Comitatus Ioannis Tarraconensium Regis hæredibus restitui, & qui viuens nec Ioanni viuenti, neq; illo vita functo Ferdinando filio hæredi reddendum curauit, idem morti proximus, conscientia teste coactus, legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam soluens, mittit literas ad eos qui arces præsidio tenebant, vt transferrēt possessionem in illos quos Rex

& Regina Hispanorum Principes nominassent. Interim Ludouicus moritur, quibus negocium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionē differunt, quoad Carolus Rex Ludouici successor consulere, an quicquam noui ea de re vellet decernere. Qui per literas iubet executionem testamenti & restitutionem illam debere protegari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet: mittitq; oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & suam in regnum Galliaë successionem nunciarent, dicerentque sibi gratam fore societatem atque amicitiam maiorum suorum cum Hispanorum Regibus ab antiquis temporibus obseruatam, & vt ipsi quoque, si ipsis videretur, inuiolabiliter obseruarēt. Cui legationi à Rege & Regina responsum est, se dolere, atque ægre ferre obitum clarissimi Regis patris sui, tum quod erat amicus atque fœdere sibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atque sociorum & amicorum socius & amicus, & quod magis in Rege laudandum est, iustus ac timens Deum. Quod tamen eum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicosque & socios conseruaret, atque in officio retineret, eo nomine se gaudere dixerunt, seque breui missuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem consolarentur, partim congratularentur illi de noua regni successione, simul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarent, & vt

quod pater moriens de Ruscinonis & Ceretaniæ Comitibus legauerat, executioni mā-
daret. In hæc verba oratores dimissi redierunt. Nec multo post missi legati duo, Ioannes
Riparius vir domi & militiæ insignis, & cum eo Ioannes Arius vnus ex regiis senatori-
bus, & qui postea fuit Episcopus Segobienfis, qui cum literis & mandatis, simul etiam &
publicis instrumentis, atque facultate faciendi omnia quæ Regis & Reginæ nomine fa-
cienda essent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas nostro tempore vocant tur-
res in Turonia, quo cum venissent, publice legatio exposita est, atque omnia peracta quæ
in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex scripto responderi iubet, sibi omnia
esse grata quæ Regis & Reginæ Hispaniarū nomine fuerunt exposita. Quod vero ad Ru-
scinonis & Ceretaniæ Comitatus attinebat, quia inde videbatur instaurandæ societatis
& amicitiaæ fundamentum pendere, respondet sine vlla conditione sibi placere fœdus
cum Hispanorum Regibus, quemadmodum à maioribus suis semper fuerat percussum.
De Comitibus vero Ruscinonis & Ceretaniæ reddendis, sibi non constare quo iure
possideret, atque si è possessione cedendum sibi foret, aliam rationem futuram cum Hi-
spanorum Regibus, eorum scilicet qui Castellæ appellantur, atque aliam cum Tarraco-
nensium Rege qui per Reginam coniugem Hispaniæ dotalis regno successit. Quare ea
de causa dicit se missurū legatos viros bonos, & legū iurifq; peritos, qui causam omnem
cum Hispanorum iureconsultis disputent atque decidant, quid vtrique parti sit facien-
dum: quo minus antiquum fœdus inter Hispanos Gallosque violetur. Hoc responso no-
stris oratoribus dato, quia videbant negotium cuius causa venerant, in longum tempus
differri, neque vnquam habiturum esse finem, statuunt contestari Regem ipsum, regi-
umque senatum, atque illius regni triplicem virorum ordinem, vt quoniam per ipsos sta-
ret, quo minus antiquum fœdus, & Hispanorum Gallorumque societas instauraretur,
neque iustam esse causam, cur rei effectus impediretur, immo prætextum non reddendi
Comitatus illos quos iure diuino & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni po-
pulo, atque imprimis ipsius Regis procuratoribus obtestati sunt ipsum cœli numen, & si
vsquam iustitia est & mens sibi conscia recti, deinde ipsum Regem, atque alios omnes
qui partem aliquam publicæ gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimenti
ex ea causa alterutri regno accidisset, in caput illorum recideret qui tantorum malorum
occasionem dederint. Simul etiam obtestati sunt reum fore mulctarum quæ sunt fœderis
violatoribus impositæ, præter iurisiurandi contemptam religionem, quæ solum Deum
habet vltorem. Ad hanc oratorum contestationem Gallorum Rex iubet responderi illud
idem quod antea responderat, cum primum ea de re fuerat postulatus, se velle & quidem
libentissime stare pactis conuentis, & antiquo fœderi quod maiores sui pepigerant cum
Hispanorum Regibus, illis tamen quos appellant Castellanos, Ruscinonem vero & Ce-
retaniam quæ Gothalanæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Castellam, cum
qua fœdus ab antiquo percussum erat: nihilo minus tamen se missurum legatos pollice-
tur, qui in ipsius Regis & Reginæ curia quæstionem illam disceptent decidantque, atque
deinde fœdus sanciant atque confirmant. Atque ita oratores infecto negotio cuius causa
venerant, dimissi sunt, atq; à Rege digressi redierunt.

Oratores à Gallorum Rege dimissi cum responso dubio de confirmando fœdere.

C A P V T II.

GALLORVM Rex reputans secum ex responso quod Hispanorum Principum orato-
ribus dederat, nihil aliud sequi, quam inter duos potentissimos Reges dissidium in
vtriusque regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus atque imprimis Ioannē
Riparium, qui legationis erat princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauora-
bilior esset Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate nondum regnandi funda-
menta iecerat, multaq; restabant illi peragenda, vt tuto regnare posset, rogabat illum, vt
apud Regem & Reginam suum illud responsum quod dederat, leniret interpretareturq;
vt qui nihil aliud magis cuperet quam illorum beneuolentiam societatemq;: & quod de
Ruscinone & Ceretania responderat, in bonam partem acciperent: & quoniam cum Re-
ge & Regina gratia & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodum fœdus illud
instauraretur, atque pro virili sua parte inter vtrosque Principes autor esset pacis. Et quo
magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vasa, quibus abaci plures instrui pos-
sent. Et per structorem suum qui argentum illud detulerat, rogabat, vt munuscula sua nō
sperneret, sed tanquam pignus & monumentum amoris sui erga illum seruaret, daturus
multo

multo plura si rem inchoatam perficeret. Ioannes Riparius reputans secum id quod futurum erat, nunquam fœdus illud bona fide percutiendum esse, remque eo venturam, vt non bono & æquo, sed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non superbia, aut quod Regem contemneret, sed ne vllum beneficium apud se maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo post exerciturus esset. Hoc Gallorum Rex ægerrime tulit, neque potuit vincere oratoris contumaciam, quamquam iterum atque identidem misisset rogatum, ne munera sua sperneret. Rex & Regina cum ex responso Gallorum Regis intellexissent, rem omnem ad arma spectare, mittunt cohortes ad Gothalaniam, & Ruscinonis, & Ceretaniae fines, incipereq; iubent, ex ea parte bellum inferre
 10 Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum causæ, quod Gallorum Regis ex sorore Nauariae Regina neptis, quam Hispaniarum Regina cupiebat matrimonio iungere Ioanni primogenito suo Principi, causata ætatum disparilitatem, nupsit Ioanni Labritensium domini filio. Nazione & animi affectu Gallus erat, neque dubium, quin bello Gallico inchoato Gallum sequeretur, atque per Nauariae fines daret Gallis aditum in Hispaniam hostiliter penetrandam. Visum est Regi & Reginae, atque belli gerendi cõsilio præfectis, occupare, præsidioq; munire in ipso Nauariae regno castella, & munitiones aliquas quæ pro illis starent. Munierunt itaq; Tutelam, castellum arte & natura firmissimum, atq; finibus custodiendis præsidia disposuerunt, ne dum Ruscinonense Ceretanumque bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hispania acciperet.

*Rege & Regina absentibus bellum cum Mauris per Hispanos proceres
 continuatur.*

CAPVT III.

QVAMQVAM Rex & Regina cum eodem hoste duobus maximis bellis essent impliciti, altero Ruscinonensi pro vendicando Comitatu quem amiserant, & altero Nauariensi, quod putabant ereptam sibi partem illam Hispaniæ, quam ex corpore auulsam dotis nomine, pro certo habebant, in suum corpus redituram, magis tamen stimulabat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur atque refrigescibat. Et
 30 ne duces per quos bellum postea erat gerendum, longa desidia torpescerent, scribunt, atque per literas hortantur illos, vt aliquid agant interea quod ad bellum postea gerendum conducatur, vtque agrorum populationibus & incendiis intendant, neque hostes in pace quietos esse sinant. Proceres itaque Hispani se ipsos inuicem hortati cum quam maximis possunt copiis Cordubam conueniunt, atque inde profecti Antiquariæ campos petunt. Vbi exercitu lustrato censa sunt equitum sex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium consensu belli gerendi maximos duces deligunt Magistrum militiæ diui Iacobi, & Marchionem Gaditanum, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum. Qui tres exercitus in cohortes distribuunt, & quid cuique sit agendum ordinant, castra nebulonibus & scortis, aliisque impedimentis purgant. Partes exercitus priores
 40 fortiuntur domus Aquilariæ dominus, & regii ministerii præfectus, & Portucarrerius Palmensis Comes, & prætorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus: posteriores vero Commendatarius maximus à Calatraua militiæ cum Asindensium & Astygitanorum, & Carmonensium Ducibus. Medias vero partes obtinebant Magister militiæ diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus à Corduba, & Ferdinandus Carillus. Hi tres cohortium prætorianarum duces, exercitibus hunc in modum ordinatis, campos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præsidia disponunt, ne pedites, dum sata, segetesque, & messes sternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atque aliorum generum arboreta succidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum est in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazara-
 50 bonellæ, & Sabineti, & Cartimæ vallibus, quibus in locis non defuerunt equitum peditumque pugnae tumultuariæ, ad Cartimam præcipue, vnde pro hortorum suburbano- rum defensione equites cum peditibus ex castello erumpentes, cum priori exercitu nostro ausi sunt pugnam conserere, sed tandem repressi, castelli que muris impacti, hortorum defensionem suburbanaque ædificia hostibus diripienda reliquerunt. Inde in Pupianæ agros arboretaq; pergentes parua fecerunt ad Alauendinum vsque, cuius incolæ cum du- cibus pacifcebatur se duros captiuos omnes Christianos quos in vinculis habebat, dum modo arboribus parceretur: fecissentq; duces, nisi quod arborum succifores per agros sparsim prope omnia corruerant, in humumq; deiecerant. Pars quoq; exercitus trans Cartimitanos montes traiecta in Pupianæ, & Churianæ, & Tympanitidis turtis agris quicquid

frugiferum inuentum est, ferro ignique vastauit. Dum hæc intra regni Granatensis viscera gerebantur, classis ex Hispali & Asindo è regione ad Malacam ad nostri maris oram maritimam accesserat omni genere commeatus onusta, vnde refocillato exercitu tota belli moles in Malacitanos campos incubuit, omnia distubat, nihil relinquit intactum ex iis quæ agri procreant, quæ boues arant, quæ homines ædificant, omnia, inquam, humi strata iacent, totumque negocium intra dies quadraginta peractum est. Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque inde domum quisque suam repetit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus locumque conuenerent, vt cum Regem quem breui venturum esse expectabant, Granatenses agros populaturi redirent, simul etiam vt Alamæ penarium quod iam exhaustum esse putabatur, omni commeatus 10 genere instruerent.

Rex & Regina Turiaßonam ad Tarraconensium conuentum peragendum proficiscuntur.

C A P V T III.

DUM hæc in partibus diuersis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina è Bardulorum finibus profecti Victoriam eodem tempore conuenerunt. Et quia instabat dies, Turiaßonæ celebrandus erat Tarraconensium conuentus iam pridem institutus, Rex & Regi- 20 na simul eodem peruenerunt. Conuenerunt præterea omnes regni primores, ciuitatumque & municipiorum procuratores, partim sponte sua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina fisci procuratores in conuentu proposuerunt, ararium regium, & pecunias regis sumptibus decretas, exhaustas esse, impendere quoque multa quibus opus esset ad bella quæ necessario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruscinonis & Ceretaniæ Comitibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde stipendia solui possent prætorianis cohortibus, sine quibus regni summa constare non potest. Procuratores quoque ciuitatum & populorum detulerunt querelas ex iniuriis à potenti- 30 bus illatis, & legibus in iudicio non seruatis, & fori consuetudine obsoleta. Succrescebantque in dies negocia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermissione redintegrabatur, quæ superioribus annis per Aprilem mensem fieri consueuerant, qui iam maiori ex parte lapsus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia quæ suboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumque illum tantopere expetitum incipiunt soluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata essent, alterum cum Gallis, & cum Mauris alterum: coeptum est in senatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur. nam duo maxima bella simul administrari posse non videbatur. Regina quæ nihil magis præ oculis habebat, quam Mahumeticum nomen ex vniuersa Hispania tollere, Bæticiamque prouinciam ex limitanea mediam facere, huic bello intendendum esse dicebat: Rex vero pro Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu retinendo potius laborandum esse, quanto iustius videbatur, sua repetere, quam inuadere aliena. Simul 40 etiam dicebat, semper fore occasionem Mauros bello laceßendi, at Gallos, nulla vnquam fuit maior, cum Rex puer, & sub tutoribus esset, multisque in regni nouitate negociis implicitus. Pro vtraque parte non deerant rationes, vtrum bellum foret prosequendum, sed cum omnes cernerent Reginam tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammata, plerique illius sententiæ acquiescebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduersari, hanc rationem excogitauit. Quid, inquit, ô coniunx dulcissime, si Deo iuuante vtrūque potest fieri? partiamur copias, tu cum tuis Tarraconensibus, & Valentinis, & Gothalanis, & Hispanorum Castellanosque aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto sumptu, & impensis, & laboribus inchoatum prosequar. In hanc Reginæ sententiam vtraque pars pedibus manibusque abierunt. Rex ad peragendum Turiaßonæ conuentum mansit. Regina vero Bæticiam versus iter tendit, quam 50 Petrus Mendoza Cardinalis Hispanus est prosecutus. Qui cum Toletum aduentasset, Toletanus Clerus Cardinali obuiam processit, atque illum admonuit, vt consuetudinem ab antiquis temporibus obseruatam non perturbaret. Ea erat, vt cum primum illius ecclesiæ antistes urbem ingrederetur, senatores, & equites, & ex ciuibus nobilissimi, & legum iudiciumque administrari, illum equo, aut mula, aut alio vehiculo insedentem pedites stiparent, atque in templum vsque deducerent, vbi stipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium quod agebatur, Cardinalem pompam illam recusantem rogat, vt munus suum exequatur, atque per ipsam non est, quo minus consue- tum

tum morem non perturbet. Absit à me, inquit ille, ô Regina omnium, quæque fuerunt, clarissima, vt aliquis honor sit mihi alius potior, quam vt liceat Celsitudini tuæ præstare obsequium debitum, & à tuis subditis exhiberi consuetum. Et quæ potest esse perniciosior consuetudo, quam quæ faciat me minus obsequentem illi cuius munere mihi constat quicquid habeo, quicquid possideo? Frangatur itaq; potius inepta hæc consuetudo, quæ iubet me ingratitude criminem incurrere, quam vt quispiam possit dicere, quod Cardinalis Hispanus vel vno temporis articulo fuerit Regina sui honoris autore vno gradu superior. Quod si opus est, in huiusmodi rebus consuetum morem obseruari, aliud tempus erit, in quo sine mea ignominia & pudore possit hæc ciuitatis consuetudo retineri, & simul hoc dicens regalis mulæ habenas prensat, atque in vrbis portas agit. Tres igitur dies quibus resurrectionis dominicæ Pascha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam continuatur, in Oretaniamque tandem perueniunt. Lustratisque Mentefa, Biacia, Vbeta, Castulone, & Andugaro vrbibus, deprauatos illarum ciuitatum mores emendauit, talos, & taxillos, tesseras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiusmodi fortunæ ludicra, aleatoresque omnium generum sustulit, atque in alea se exercentes à prætoribus & iustitiæ administris animaduerti grauiter iussit. Mirum dictu quod breui tempore vix reperiebatur, qui se vidisse talis quempiam ludere, diceret, cum antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellariis vinariis nullus esset ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiscitur, quo iusserat conuocari omnes qui superioribus annis ad bellum hoc gerendum vocari consueuerant, & postea nomina sua dederunt.

Rex Turiaffonæ in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiscitur, & Alora capitur.

CAPVT V.

REX qui Turiaffonæ ad conuentum peragendum manserat, cum videret se nihil proficere in eo, quod postulauerat suppetias ad bellum pro Ruscinonis & Ceretaniæ Comitatu vendicando, intelligens in bellum quod Mauris inferendum erat, præsentiam suam desiderari, deserto conuentu Cordubam ad Reginam proficiscitur, quo iam Hispaniæ proceres conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & sulphuraria tormenta parari iusserat, à Gallia vsque & Germania machinariis accersitis. Erat præterea vehiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum commeatus, tum machinarum, & quia Rex non putabatur esse venturus, Regina Cardinali rei militaris summam commendat, ducemq; maximum creat. Sed cum Rex superuenisset, omnia consilia sunt immutata, cœptumq; denuo consultari, quod belli genus inchoandum esset. Alii dicebant insistendum esse in eo quod semel inceperant, in agrorum scilicet populatione, pascuorum direptione, vicorum villarumq; vastatione, quæ iam hostes ad summam propè inopiam redegerant, atque adhibita nostri maris acriori custodia, & à finibus prouiso ne quid alimenti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam vt interiores agri vastarentur. Alii dicebant genus illud hominum non esse, quales cæteri sunt mortales, sed tenui victu, nullo vini vsu, inedia & sitis, frigoris & caloris, & aliarum naturæ iniuriarum patientissimi, & qui huiusmodi essent, longam obsidionem passuros cum longo obsessorum dispendio. Rex & Regina rationibus quæ pro vtraque parte referebantur perspectis, Aloram imprimis debere obsideri censent, propterea quod inde plura nocumenta nostris finibus ingruerant, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora vastari. Posse autem facile capi, non erat dubium, considerata murorum & munitionis fragilitate, & machinarum numero & magnitudine. Et ne consilium hoc Aloræ petendi ad hostes perueniret, secreto paucis comunicatum est, atq; rumor in vulgum spargi iussus, quod tota belli moles in Loxam parabatur. neque enim putabant Aloram posse vili viribus expugnari. Igitur cohortes more solito ordinatæ, simulantes atque prædicantes se Loxam petere, subito in suburbanis Aloræ confederunt. Oppidani trepidantes nihil omittunt, quod ad se tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis disponi iubet, turres & muros faxeis orbibus tundi, neq; cessatum est à tormentorum lusu, quoad turres duæ cum parte muri intercepta repente corruunt. Interea Mauri citra murum qui ceciderat, tentarunt alterum ducere, sed sagittis, & stlopetis, & minorum machinarum ictibus repulsi non potuerunt opus perficere. Sed attoniti & amentes defensione deserta præsidem suum hortantur, contestanturque, vt se atque oppidum quam meliori possit conditione Regis misericordiæ dederet. Iamque parabatur oppugnatio ea parte qua muri turreque ceciderant, iam plutei & scalæ, iam arietes & testudines, iam turres lignæ ciconiæque muris admouebantur, cum tres Mauri perfugæ ad

Regem veniunt, quo in statu sint hostes, narrât, si vita & bonis mobilibus donentur, nullam esse moram quin se atque oppidum dedant pollicentur. Rex per interpretem iubet oppidanis conditionem se dedendi: illi præfidem, velit, nolit, deditionem facere compellunt. Captum est oppidum vñdecimo Kalendas Iulias, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo octogesimo quarto, Christiani captiui qui erant in oppido, à Rege sunt redempti, fanum quod erat hostium Mezquita, in honorem atque nomen diuæ matris Dei incarnationi dominicæ dedicatum, præsidium oppidi cum ducentis equitibus totidemque peditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmensi commendatum est, murorum turriumque ruinæ instauratæ, Mauri sub fide publica iussi abire quovellent.

Cartimitana vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occisio.

CAPVT VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde castra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingresso incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, se atque omnia sua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem atque tutelam suam. Marchio negotium ad Regem refert. Rex respondet, vt illos suscipiat, fidemque publicam nomine suo cum illis interponat, modo stent promissis de fidelitate & obsequio Regi præstando. Rex cum vniuerso exercitu in eiusdem vallis oppidum munitissimum Cazarabonellam tendit, quam obsidione, quam potest arctissime, cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum rusticorum macerias & diuerticula nota cum nostris locorum ignaris tumultuarias pugnas conferunt, cadunt ex nostris complures non magno hostium detrimento. Cohortium præfecti videntes suos extra ordinem palantes fusosque imprudenter ruere, iubent canere receptui, minusque audientes, atque nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipsi quoque in idem periculum incidere. Atque imprimis Guterius à Septo maiori Caietanus Comes, qui dum suos colligit, atque in ordine reuocare nititur, ex sagitta lethale vulnus accipit. Agebat annum ætatis quartum & vigesimum, dederatque sui magnum specimen, qualis futurus esset vir, cum in adolescentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, sed præcipue Regi & Reginæ, non solum propterea quod in ætatis flore generosus adolescens cecidit, sed quia instantis belli successum retardauit. Nam & ex eius morte hostibus accreuit animus, & nostris imminutus est, tantaque fuit vnus hominis iactura, vt qui paulo ante se dederant, statim rebellarint, & qui se dedere parabant, deditionem facere recusauerint. Facta est tamen nihilo minus agrorum vastatio, ita vt per totam vallem Cartimitanam colligendæ frugis nulla spes relinqueretur. Cumque omnibus visum est, per id temporis nihil restare quod agi posset, placuit domum redire, & ipso quidem Rege non aduersante. At Regina, quæ tora pendeat ex spe atque nuncio rerum quæ in exercitu agerentur, noctesque & dies non cessabat mittere arma, comæntum, pecunias, & alia quæ ad bellum profequendum videbantur necessaria, cum audisset Regem cum omni exercitu redire, iamque in Antiquariæ campis castra metatum, mittit literas cum mandatis, scribens se mirari, cum anni tempus adhuc superesset, in quo aliquid agi possit, cur rei bene gerendæ occasionem relinqueret: & quando exercitum haberet paratum, & machinas, & alia omnia quæ ad bellum continuandum erant necessaria, aut Granatenses agros popularetur, aut oppidum aliquod obsideret, aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpescerent. Pudit Regem atque proceres in studio belli contra nominis Christiani hostes gerendi superatos fuisse à Regina, turbatisque iam ordinibus, atque militibus ex parte dimissis, cohortes reuocant, in ordinemque reducant, atque in Granatensium agros redeunt, & quod ex superioribus populationibus relictum fuerat, vicorum & villarum arbores frugesque succidunt, domorum tectorumque ædificia demoliuntur: Dilarumque oppidum ad radices niuosi montis positum, & Vrigarum, & Aciliam, in suburbano Granatæ ipsius posita, diræptioni exponunt, frumenti atque panici areas comburunt, molas aquarias, partim longinquas, partim vrbi proximas disturbant. Et ne ex vrbe erumperent qui in populatores agrorum arborumque succifores grassarentur, Rex cum cohorte prætoria contra vrbis portas duobus ab vrbe passuum millibus stetit, quoad negotium confectum est. Ex alia parte

parte regina hortata fuerat, atque rogarat Ducem à Methymna Afindica, & Ægabrensem Comitem, vt dum rex ad Granatam moraretur, non essent ociosi, sed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hostium fines inuaderent. Qui reginæ iussis obtemperantes pro virili parte quæ illis contigit, nihil omiserunt intactum quod hostibus vsui esse posset. Atque rebus vtrouique in hunc modum gestis, recentem comteatum, quinquies mille iumentorum vehes quas regina miserat, rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano Comite Guterio Patellano præsidio vrbs supposito, Cordubam petit cum integro exercitu, quoad regina consuleretur, nunquid vellet opus aliud incipi antea quam in domum quisque suam dimitteretur.

Septenilum oppidum expugnatur, & Arundenses campi vastantur, atque rex & regina Hispali agunt hyemem.

CAPVT VII.

AT regina cui nullum tempus erat gratum, siue iucundum, quod non in bello cum Mauris consumeretur, & cur, inquit, hæc anni pars vltima sic præteribit iners, quominus aliquid agatur? Sed quid potissimum ageretur, non satis constabat, visumque est tandem plærifq; omnibus, Septenilum oppidum cum castello in finibus vtriusque regni positum debere tentari, quo expugnato, & fines nostri ex ea parte pacabantur, & hostium interius fierent angustiores. Igitur rex cum exercitu, cohortibus, quemadmodum superius dictum est, ordinatis, è Corduba profectus, Marchionem Gaditanum cum duobus equitum millibus & conuenienti peditatu præmittit, qui vt fieret certior, quo in statu oppidani essent, curauit ex pastoribus & rusticis aliquos comprehendere, à quibus accepit, nullos esse hospites, sed castelli tantum incolas & habitatores, qui tamen putarentur ad mœnia munitionesq; tuendas posse sufficere. Fixis deinde tabernaculis, machinisque & tormētis suis in locis dispositis, machinarii & tormētorum præfecti opus suum aggrediuntur, perq; dies tres noctesq; continuas non cessant maioribus tormētis turre murisq; quatere, minoribus vero intra muros saxeos orbem passim intorquere. Principio cum obsideretur, cœperunt cum nostris pugnae simulachra conferere, sed cum viderent se non esse numero pares, & sagittarum ictibus, & stlopetarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri, statuunt continere se intra munitiones, portas oppidi non solum obserant, sed structili opere ex lapidibus & mortario claudunt. Cumque intellexissent parari oppugnationem cui non poterant resistere, cum viribus & armis non sufficerent, cœperunt de se dedendi conditionibus agere. Quod facile impetrarunt, quoniam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti aestimanda, vt vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari oportuerit. Iussi sunt igitur ex conditione, vt bonis suis suffarcinati abirent, datis custodibus qui illos ad Arundam vsque terminos deducerent. Rex oppidum ingressus murorum ruinas instaurare iubet, oppidi præsidium cum ducentis equitibus Francisco Enriquez commendat, quos armis & alimētis instructos relinquit. Ipse cum exercitu, cohortibus ordinatis, Arundam quæ octo millibus passuum inde aberat, ciuitatem equis & armis nobilē, & quæ illo tempore Afindum, aut Astygitanam coloniam, animis & viribus æquabat, contendit. Potuissetq; urbem obsidere, sed quia instabat hyems, satius esse duxit, non tentare quod effici fortasse non posset, agros tamen & omnia prædia rustica & urbana populatus, demolitus est. Rex itaque ex Arunda, & regina ex Corduba ad certum diem Hispali conueniunt, vbi hyemem illam totam permanserunt, non solum regni gubernationi prospicientes, sed etiam ad insequentis anni bellum quod erat cum Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neque limitanei qui Alamæ, & Aloræ, & Septenili in præsidis erant relictis, fuerunt interea feriati, in fines hostium excursiones cotidie populationesque faciebant, & quibus poterant in rebus regi Mauro iuniori suppetias ferebant.

Hispanæ societatis conuentus Orgazii agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios sparguntur.

CAPVT VIII.

SOCIETATIS Hispanæ non solum Alphonsus à Quintanilla, & prouisor à villa Franca inuentores, quibus rex & regina autoritate sua curam demandauerunt, ad omnia quæ ad illam pertinerent, sed & procuratores hoc ipso tempore instituerunt facere conuentum. Cumq; de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit esse Orgazium oppidum à Toledo distans Austrum versus passuum millia circiter viginti. Conuenerunt eodem Dux

à Villa formosa regis frater nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum scilicet qui societatis Hispanæ stipendia merebant, & Alphonsus Burgenfis Conchenfis Episcopus, qui eodem tempore regii senatus erat princeps. Inter cætera quæ in eo conuentu ex primoribus institutis emendata sunt & de nouo sancita, Alphonsus Quintanilla nomine regis & reginæ exposuit, id quod omnibus erat notum, quam exhaustum esset publicum ararium, & res fisci in quanta esset egestate, quot præterea sumptus emergerent cotidie, qui nulla euitari possent ratione, nisi totius regni summâ perditum iri vellêt. Quod si rem saluam Hispanam esse cupiebant, opus esse, vt non ægre ferrent, si per omnes Hispaniarû tributarios populos exactiones pecuniariæ spargerentur. Cumque de summa disceptaretur, quantum esset exigendum ad præsentem necessitatem supplendam, placuit auro-¹⁰rum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad persoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad instruenda armis & alimentis oppida in mediis hostium penetrabilibus relicta, quibus imprimis prospiciendum erat. A cæteris autem rebus quæ videbantur impræsentiarum non ita necessaria, iussit regina supersederi, ne exactiones continuarentur, simulve exigenterentur.

Quod Ioannes Lusitanorum rex Ducem Auiseum patruelem suum occidit.

CAPVT IX.

SUB idem tempus Ioannes Lusitanorum rex Ducem Auiseum patruelem suum propria manu confodit. ²⁰ Causa autem occidendi ex anno superiori pendebat, quo tempore iusserat exerceri quæstionem contra Ducem Guimaranensem læsæ maiestatis reum, quem damnatum iure capitali supplicio puniri fecerat, atque illius fratres & propinquos, amicos & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui & amici cœperunt minus familiares se regi exhibere, obsequia consueta, & debita, minus obedire: rex non ita beneuolum ac familiarem se illis præstare, inde quærelæ & detractiones, atq; in regem maledicta passim disseminare. Non potuit regem latere, quæ illi minus provide in vulgus spargebant, patefacta est illi tandem coniuratio, aut certæ cõiurationis suspicio. Ea erat de rege occidendo, deq; in eius locum sufficiendo Duce Auiseo, qui iam quasi rex salutabatur, ambiebatur, neq; immaturos honores adolescens imprudens abnuebat, iam ³⁰ se coli, obseruari, atq; adorari patiebatur. Neque deerant adulescentes, hoc est blandi inimici, neq; Astrologi, & Mathematici, qui ex geneleos horoscopo illi regnû portenderêt. Harum rerû factus certior rex, qui alioqui adolescentem diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod vxoris frater, quod adolescens annos vndeuginti natus, secreto apprehêdit illum, quasi filium monet, ne assentatoribus credat, ne se decipi sinat, ætatemq; suam consideret, quæ tota pendet ex spe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eisdem artibus permaneret, rex magnanimus in adolescentem succensus, non poterat iam iram à multo tempore dissimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidisset illum familiariter, vt solebat, cubiculum regium ingredientem, stricto pugione bis terque petit, humiq; porrectum extendit, dicens: Siccine, ô proditor, te putabas pro rege tuo regnaturum. Nunc ⁴⁰ morere, atque affer nuncium Guimaranensi Duci, quo in statu coniurationem ab illo inchoatam relinquant. Sæuitum est deinde in illius coniurationis socios, sepultæq; sunt conspirationis illius omnes reliquiæ. Ad tanti facinoris nuncium quem rex & regina Hispali acceperant, non sunt facti penitus certiores, quo pacto res gesta est. Nam erant qui dicerent, Ducem non occisum, sed in vinculis asseruari iussu regis, atque de illo quæstionem exerceri, quemadmodum de Guimaranensi Duce rex fecerat. Miserunt itaque legatos qui Lusitani acerbiter in Ducem patruelem suum temperarent lenirentque, ac suaderent nullam vnquam de morte hominis cunctationem esse longam. Quod si iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem suo nomine consolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manricus Legionensis episcopus, & Gaspar Fabra ex Tarraconensi prouincia ordinis equestris vir nobilis. Qui quanquam apud regem oratorio nomine functi non sunt, alterum tamen quod in mandatis habuerunt, sunt executi, atque ⁵⁰ mortui Ducis matrem pro tempore & pro materia sunt consolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad Hispanos se recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

CAPVT X.

IN superiori libro scriptum est, causam iunioris regis dimittendi fuisse, vt eum seniore de summa regni certaret, vtq; mutuis odiis, cædibus se vterq; cõficeret, & nobis inter se decer-

decernentes militarent. Sed multo aliter postea euenit, quam à principio putabamus. Et si enim inter patrem & filium de principatu magna erat similtas, & quæ nullum esse habitura finem videbatur, maior tamen fuit suæ religionis amor, qui non passus est auxiliares Christianorum copias in alterius factionis partes admitti. Quare iuniore rege libertati suæ restituto, quia videbatur non sibi, sed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolò suis factus est infensor, neque iam fidei quicquam apud suos habere. Sola Almeria, siue volens, siue nolens, in officio mansit, atque inde auxiliaribus copiis nostrorum adiutus, gerebat bellum aduersus alterius factionis partes, quod ipsum fecit illum suis magis inuisum. Interea Mauri cum viderent, regem seniore annis & laboribus fessum, rem bellicam negligentius administrare, alium sibi ducem eligunt, ipsius regis senioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiserunt. Hic cœpit sollicitare Almeriæ sacerdotes quos illi vocant Alfaquies, atque multa pollicitus per religionem suam rogare, vt sibi viam aperirent, qua possent iuniorem regem capere, quippe qui iam non Mahumetæus, sed Christianus erat, Christianorumque sectator. Sacerdotes conditionem accipiunt, atque ex potentioribus oppidanis alios sibi adiungunt, tempus locumque constituunt, quo & quando Baadilus sit venturus. Venit itaque cum equitatu peditatuque, quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita est illi ciuitas. Rex iunior cum quæreretur, furtim elapsus est. Frater illius minor in domo regia est inuentus, qui cum aliis eiusdem factionis sectatoribus cæsus, trucidatusque est. Atque ita ciuitas in potestatem regis senioris venit, sed coactus tandem est, se regni administratione abdicare, & Baadilus frater pro rege salutatus habitusque est.

Æ LII ANTONII NEBRIS-
SENSIS, HISPANARVM ATQVE
HISPANIENSIVM RERVM HI-
storici, Decadis secundæ Liber
quartus.

*Insequentiis anni millesimi quadringentesimi octogesimi quinti ap-
paratus belli.*

CAPVT I.

EST omne tempus illud quo rex & regina Hispali fuerunt, (fuit autem semestre) consumptum est in administratione reip. tum animaduertendo in eos qui partem sibi commissam negligentius administrarunt, tum in eos qui ob ius dicendum repetundarum postulabantur, in legationibus præterea audiendis quæ à diuersis partibus orbis mittebantur: nullus tamen in aula Principum frequentior erat sermo, quam de bello quod anno instanti, qui à natali Christiano erat millesimus quadringentesimus octogesimus quintus, gerendum erat. Hoc in senatu publico, hoc in illo secretiori qui ad rem procurandam institutus est, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in ecclesiis, in monasteriis, in viis, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis, de nulla alia re sermo oriebatur, quam de belli expeditione quæ parabatur. Anno superiori cum exercitus dimittebatur, omnes fuerunt admoniti, vt in annum sequentem primo vere in procinctu armorum essent parati, atque vt Cordubæ adessent iussi, hoc secundo ac tertio in huius anni initio factum est. Omnes ad prædictum tempus locumque conuenerunt, perinde ac iussi sunt, & multo quidem quam antea instructiores. Iam machinæ, & tormenta sulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant: iam carri & plaustra, boues & iumenta conuenerant, neq; aliud deerat quam dux qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit. nam ad præscriptum tempus rex & regina cum omni sexus fœminei prole regia, & ex regni primoribus qui regiam curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitum in vnum locum congregato, in tanta procerum totius Hispaniæ celebritate maius certamen erat de ostentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & sumptu cotidiano, in culina & penu, omnium generum epulis vndecumque petitis, vt cõuiuia sumptuosiora pararent, quam de armorum cura

quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agigaret, quis cursu pedestri reliquis præstaret. Rex & regina per honestos & religiosos viros procerum principes rogaverunt, atque obtestati sunt ut ab eiusmodi inordinatis sumptibus temperarent, potiusque intra modum, & parcius quam sumptuariæ permittunt leges se gererent, quam eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipsi faciunt, imprimis vno aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut si affluentius conuiuia exercere volebant, luxuriæ suæ pudebat plures abhibere testes. Mirum dictu, omnes cœratim frugalitati operam dare, modestius mensas struere, minores abacos apponere, exoletorum numerum minorem mensæ adhibere. eorum qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, ut multum, reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies duravit. Fuit deinde inter belli duces contentio, ut instantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, neque regi consilium displicuit. Sed prius alia oppida expugnari, opus esse, quo tutius itinere terrestri in castra commeatus importari possent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum est castellum Montis frigidi furtim capi, si quo modo per tenebras id fieri potuisset, sed frustra id tentatum est. Erant qui dicerent obsidendum esse castellum, ne quid à tergo relinqueretur hostile. Alii vero dicebant castellum illud non esse tanti, ut tantus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaque regi, totam belli molem inde promoueri in maioris negotii oppidum aliquod obsidendum.

Cartima & Coinum castella munitissima obsidentur, & Benaniaque oppidum diruitur.

CAPVT II.

CVMOQUE duo essent castella inter se proxima quæ ratio exigebat debere oppugnari, anteaquam Malaca obsideretur, & proceres atque rei militaris periti duces, utrum prius oppugnandum esset, inter se decertarent (Coinum & Cartima ea erant) Quid prohibet, inquit rex, quando copiæ supersunt, utrumque castellum obsideri? Hoc placet omnibus, quia regi placuit. Mittit itaque Magistrum militiæ diui Iacobi, & Hispaniæ Comestabilem, & Alphonsum domus Aquilariæ dominum, & Portucarrerium Comitē Palmensem, qui Cartimam obsidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & Comitē Cluniensem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hispani cohortibus, & præfectum Baticæ mittit, qui eodem ipso temporis articulo Coinum obsideant. Rex ipse in vtriusque castelli conspectu medius castra metatur, unde vtriusque obsessores quoties opus esset, posset auxilia submittere. Postridie eius diei obequitauit duo illa castella, captans vbi commodius castra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ qui anno superiori intercedente Marchione Gaditano Hispanorum regum obsequio se dediderant, deinde ad Coinum accepta clade rebellarant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia se iterum dediderunt, causati quod non in potestate sua fuerint in fide permanere. Benamaxichum vocabatur oppidum, quod huiusmodi dedititii incolebant. Quos rex benigne allocutus, muneribusque affectos hortatus est, ut essent constantes in obsequio, neque se, ut antea fecerant, tam cito mutarent. Quod si minus possent facere, saltem se medios atque sequestres inter utrosque seruarent, quoad omnis illa regio in Christianorum ditionem redigeretur. Agros illorum interea & saltus, fata & arborea, rustica & urbana prædia iussit non attingi, neque aliter tractari quam si Christiani essent, atque in hunc modum incolumes dimissi sunt, atque proinde scælices, si conditionem oblatam seruare voluissent. Sed non steterunt promissis, factique sunt multo quam antea deteriores, tum admittendo suos, tum arcendo nostros. Quod vbi regi compertum est, iubet oppidum oppugnari, expugnatumque dirui, in viros qui ex oppugnatione superfuerant, passim scæiri, ex primoribus oppidanis octo supra centum paribulo suffigi. Cætera multitudo ex omni sexu & ætate sub hasta venum data, atque in manubias redacta est. Quæ res quemadmodum Benamaxichi gesta est, per interpretes iussa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in castellis omnibus & oppidis finitimis. Per eosdem quoque interpretes totius vallis incolas omnes admonuit, ut se regis clementiæ dederent, neque vellent ultimam experiri fortunam, atque omnia perpeti quæ victoribus in victos facere collibuisse. Benamaxitanorum exemplum poterat vicinos populos mouere, sed illi nihilo secius perstant, seque pro vita ac libertate tuenda periculis omnibus exponunt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum, ac machinarum ad eos mittit qui Cartimam obsidebant, partem ipse

ipse ad Coini obsidionem retinet. Coinum præter munitiones quas arte ac natura validissimas habet, vndique cinctum est arborum densis atque confragosis nemoribus, aggeribus & maceris præruptas vias, incilibus fossis vorticofos riuulos facientibus, vt difficile sit peruium, nisi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota sunt. Huic rex iubet admoueri stationes, quam potest arctissime, oppidani quam longissime possunt à muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conferta, mox & stataria. Tum stationes fixæ roborantur. Tormenta & machinæ suum opus exercent, murum ac tures extrarias crebris ictibus quatiunt. Neque cessatum à murorum concussionem, quoad magna pars cum suis turribus cecidit, latusque apertum hostibus reliquit.

Coinum frustra oppugnatur à nostris, Gomeritis adiuuantibus Coinates, sed tandem vtrique se dedunt.

CAPVT III.

EST in Mauritania hominum genus bellicosum, qui non sibi, sed mercede conducti à
 Eliis populis bella gerunt, Gomeris appellant, nomen, vt videtur, deductum à Gomer
 filio Iapheth, de quo in libro Geneseos, & in Paralipomenis. Et nisi Iosephus in antiquita-
 tibus, & Hieronymus in Hebraicis quæstionibus, posteritati Iapheth tribuerent incolata-
 tum Asiæ, & nominatos à Gomer Iapheth filio primogenito scriberent fuisse cognomi-
 natos Galatas, qui procul dubio populi sunt Asiatici, videri poterant Gomeritæ, à Gomer
 filio Iapheth fuisse cognominatos. Sed hi de quibus hoc in loco loquimur, non ad Gomer
 filium Iapheth, sed ad Phuth filium Cham filii Noæ referuntur, quibus partes Libyæ ces-
 serunt habitandæ. quare hi Gomeritæ non à Gomer filio Iapheth, sed à Phuth filio Cham,
 sunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis quos diximus Libyam incolere, appellatur
 nostro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinque insulis Fortunatis la Gomera. Eo igitur
 tempore quo obsidebatur Coinum, ingens multitudo Gomeritarum, quos diximus Mau-
 ritaniam incolere, fretum Herculeum traiecere, non tam vt stipendia inter suos mererent,
 quam amore religionis inducti, & Mundæ, quod diximus castellum Coino proximum,
 confedere, captantes occasionem obsessis Coinatibus se addere socios. Id quod regem
 nostrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obsidionis curæ inuigilantem, ne
 quispiam ingrederetur, aut egrederetur? Quare custodiis alios custodes adhibuit, excu-
 bias extra castra per tramites & diuerticula semper habuit. Sed nihil est audaciæ atque te-
 meritati imperium. Ex Gomeritis namque vnus, Si quis, inquit, est viri fortissimi, quæ Coi-
 natum fortuna moueat, me sequatur: & simul hoc dicens sequentibus aliis compluribus
 in medios custodes irruit, viamque vi aperit, & ad horam Coinates ex composito facta eru-
 ptione stationes nostrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, suos intra mœnia reci-
 piunt, atque tam præsentem opportunoque auxilio adiuti animum ad se acrius tutandos erigunt.
 At rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, plu-
 teos & testudines aptari, arietes & ciconias muris atque ruinis murorum admoueri. Pri-
 mas oppugnationis partes Duci Anagarensi & Beneuentano Comiti mandat, atque alios
 qui succederent, ordinat. Dumque alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam
 ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ Duce Petro Alarconio ordinatam
 oppugnationem præuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum
 obuiis quibusque pugnant, omnesque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quan-
 dam viam est deuentum, vbi se Gomeritæ cum plusculis oppidanis agglomerauerant. Ibi
 pugnatum est acriter, atque ex nostris complures ceciderunt redintegrante pugnam sepius
 Petro Alarconio. Qui cum à suis admoneretur, vt se à pugna subtraheret, Non, inquit, ea
 de causa in hoc certamen descendi, vt quispiam posset dicere Alarconium vidisse terga
 hosti vertentem. Atque ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confossus est. Ce-
 cidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui se in armis sæpe ostentauerat. Cæteri in fu-
 gam conuersi adiuuante magna ex parte muliercularum manu, quæ ex solariis & fene-
 stris iactu lapidum, tegularum, & vrceorum, singularem viris operam nauarunt.
 Atque hunc in modum hostes mœnibus exclusi sunt, oppidi oppugnatio
 deserta est, sed non cessatum interea à murorum concussionem, &
 saxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil in-
 tactum relinquentium.

*Hactenus in Nebrissensis archetypis & protocollis inuentum est, cetera incuria quorundam
 & furorum rapacitate, nihil aliud rimantium quam quomodo auroreum lucubrationi-
 bus insidientur, perierunt.*

Æ L I I A N T O N I I N E B R I S
S E N S I S , E X G R A M M A T I C O E T
R H E T O R E H I S T O R I C I R E G I I , D E B E L -
l o N a u a r i e n s i l i b r i d u o .

Præfatio de antiquitate, nomine, & situ regni Nauariensis.

INTER Gallos Hispanosque, gentes belligerandi cupidas, natura ingenii hu-
mani conscia Pyrenæi montis præcipitia posuit, ut utriusque populi se intra fines
suos continerent. Sed quo non penetrat hominis ambitiosa temeritas? Ecce
Gotthi Narbonensem Galliam Hispaniæ annectunt, profugique à gente vetu-
sta Gallorum Celta permiscet nomen Iberis. Sed omitamus nunc illa vetera,
non videmus atate nostra partem Brachata Gallia Tarraconensi cõtributam?
non vidimus nuper factionis Gallicæ principi Nauariam seruientem? Tamet-
si diuersa fuit ratio alteris in alterorum solo permutatis finibus aberrandi. Neque enim Gallia Nar-
bonensis sub Gotthis tantum principibus Hispania portio fuit, verum etiam sub Romanis, atque ante
Romanorum tempora totus ille tractus Hispania annumeratus est. At Nauariam, quis æquus re-
rum estimator iudicet, ab Hispania posse disiungi? An cum natura voluerit nos à Barbarorum incur-
su præruptissimorum montium obiectu esse tutos, pateremur hostes intra patriæ nostræ regiones de-
bacchari? Quam ob causam hæc cura magnanima illi viragini Elisabæ Hispaniarum reginæ semper
insidebat, quemadmodum angulus ille à toto suo corpore diuulsus, vel permutacione, vel dotis nomine,
vel alia quacunque honesta ratione in formam pristinam redigeretur: semperque Horatianum illud
in ore habebat:

O si angulus ille Proximus accedat, nostros qui cædat Iberos.

Nam præter iungendi pulchritudinem, verebatur ab ea parte nunquam Gallos esse quieturos. Hoc bis
per oratores egit, & quidem summa diligentia, atque etiam iniquis conditionibus attentauit, ut Ca-
tharina Phoxensis Comitissæ filia unica, atque proinde illius regni hæres Ioanni filio Hispaniarum prin-
cipi nuberet, atque eadem via dotale regnum in suum corpus rediret. Sed fortuna in omnibus aliis in-
dulgentissima hoc unum illius felicitati denegauit, quippe quæ alia via tanta rei gloriam dulcissimo
coniungere seruabat. Vtrunque tamen Nauaria illa quæ antea fuerat abscissa, iam nostra est, nobis ces-
sit, in censu nostro numeratur. Sed priusquam dicamus quo iure, quibusque viribus in nostram vene-
rit potestatem, pauca nobis de nomine, de situ, de natura regionis præmittenda sunt. Nauaria nomen
est nouum, nuperque excogitatum, dicta quantum assequi possumus coniectura, quod Hispani vocant
Nauas camporum areas planas, arboribusque purgatas, quæ tamen habeant in circuitu sylvas, dume-
taque fruticosa, & inde Nauaria fortasse dicta boca quæ complures habeant huiusmodi Nauas. Hanc
regionem fere incolunt Vascones, in quibus ista numerantur, Pompelo imprimis regionis caput, quam
Strabo Pompeiopolin vocat, sic dictam, quod sit à Pompeio Magno, aut eius nomine condita, quo tem-
pore contra Sertorium in ea regione bellum gessit Metello missus adiutor à senatu. Est & Iturissa, &
Alantona, & Cascantum, & quæ iam pridem nobis cesserant Tricium, Lucronium, & Quintiliani
oratoris patria Calaguris. Terra tum pecori, tum agricolationi apprime fertilis, & quamquam Pyre-
næo apposita, longe tamen Celtiberos, & Bardulos utrinque finitimos, & aeris clementia, & solis be-
nignitate superat. Habet Nauaria in Galliam Aquitaniam duas tantum pylas, hoc est portas, siue ad-
itus, alteram per Runcatas valles, alteram per vallem Runcetanorum. Ronzas, hoc est runcas, Hispani
vocant vepretarunconibus instrumentis succisa. Vnde utraque valles illa, quæ non aliam quam run-
cationis culturam admittunt, runceta possunt recte appellari, & populi huiusmodi locorum incolæ
Runcetani. Vtrunque aditum Benearnensis Gallia regiuncula excipit, dicta à Benearno oppido, quod
Antonino Pio auctore distat à Casaraugusta millia passuum centum duodecim, atque à summo Pyre-
næo eadem via millibus passuum sex & triginta. Sed antea quam de bello Nauariensi scribere inci-
piam, quia video complures dubitare, frequenterque disputare, quo iure Hispani Naua-
riam inuasent, iuuasamque subegerint, pauca de huius belli
iure hoc in loco dicamus.

ÆLII ANTONII NEBRIS-
SENSIS DE BELLO NAVARIENSI
LIBER PRIOR.

*De iure gentium, & diuino, atque humano, quo Hispani orbis moderator Na-
uariam obtinuit.*

CAPVT I.

TSI regni propugnandi libido non omnino caret vitii suspi-
cione, cum Reges magis debeant fines tueri suos, quam in-
uadere alienos: fit tamen aliquando, vt necessitate cogantur
bellum suscipere, quod esset alioqui iniustum, atque proinde
nefarium. Hinc est illud Augustini in quarto de ciuitate Dei
volumine, Belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilata-
re regnum, malis videtur fœlicitas, bonis necessitas, sed quia
peius esset, vt iniuriosi iustioribus dominarentur, non incõ-
grue ista necessitas facit ex causa aliqua iniqua iustissimam.
Vnde factum est, vt iniquitas illorum quibuscum bella iusta
sunt, regnum adiuuerit, vt cresceret. Itaque Romani iusta

bella gerendo imperium ita magnum acquirere potuerunt, quia sortiti sunt hostes iniu-
stos, quibuscum bella iusta gererentur. Atque ita causas ex causis trahendo, eo vsque per-
uenerunt, vt totius nostri orbis imperio potirentur. Nunquam enim hostibus bellum in-
dixere, nisi per legatum facta imprimis clarigatione, deinde per sacerdotem fœcialem de-
uotione, dirarumque imprecatione. Quare nihil mirandum est, si rector, idemque mun-
di arbiter, qui dat adimitque regna, in cuius manu cor Regis est, & per quem Reges re-
gnant, abstulit mentem Nauariorum Regi, indurauitque cor illius, vt noster belli geren-
di causam haberet iustiolem, atque proinde membrum illud abscissum in suum corpus
restitueretur. Neque iniuria id, quod aduersarii putant, sed per leges diuinas & huma-
nas, pontificias & ciuiles, perque ius ipsum quod natura omnia animalia docuit, quodq;
per omnes gentes ita disseminatum est, vt nulla sit natio tam barbara, atque à communi
sensu tam abhorrens, quæ non illi naturæ legi acquiescat, vt arma tenenti omnia det, qui
iusta negat. Nam quid iniustius excogitari poterat, quam ad iustum bellum proficiscenti
negare aditum, viamque ex iure gentium cunctis mortalibus communem? Cum præser-
tim de regni indemnitate illi satis caueretur. Quid? non ex lege diuina quæ naturali con-
sentanea est, Moyfi præcipitur, vt inuadat, ac deinceps possideat regnum Seon Regis A-
40 morrhæorum, propterea quod denegauit filiis Israel tendentibus in terram promissionis
transitum per fines suos? Misit, inquit scriptura in libro Num. Israel nuncios ad Seon Re-
gem Amorrhæorum, dicens: Obsecro vt transire mihi liceat per terram tuam, non decli-
nabimus in agros, nec vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec
transierimus fines tuos. Qui concedere noluit, quin potius exercitu congregato egressus
est obuiam in desertum, & venit in Iasa, pugnavitque contra eum, à quo percussus est in
ore gladii, & possessa est terra eius. Tulit ergo Israel omnes ciuitates eius, & habitauit in
urbibus Amorrhæi. Eadem prope atque eisdem verbis scribuntur in Deuteron. In primo
quoq; Machabæorū volumine, Iudas, inquit, ex Galaaditis superatis rediens victor in ter-
ram Iuda venit vsq; Ephrō, & hæc ciuitas magna, & munita valde in media via sita, & nõ
50 erat declinare ab ea dextra, vel sinistra, sed per mediū iter erat. Et incluserūt se qui erāt in
ciuitate, & obstruxerūt portas lapidib. & misit ad eos Iudas verbis pacificis dicēs, transe-
amus per terrā vestram, vt eamus in terrā nostrā, & nemo vobis nocebit, tantum pedibus
trāsibimus. Et nolebāt eis aperire. Et oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte: &
tradita est ciuitas in manu eius, & peremerunt omnem masculum in ore gladii, & eradi-
cauit eam, & accepit spolia eius, & transiuit per totam ciuitatem super interfectos. Hisi-
taque huiusmodi exemplis manifeste ostenditur, quæ sit Dei voluntas transformantis
imperia, & mutantis regna, qui indurat cor Seon Regis Amorrhæorum & Ephronita-
rum, vt horum spoliis Iudas potiretur, & illorum ciuitates Israeliticus populus iuste pos-
sideret, sub illo prætextu, quod negauerunt id quod iure gentium erat commune,

sicut fluminis aqua, aeris spiritus, solis lumen. Quid si ex causa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariam materno rem gerente auo, à Ioanne in Carolum, hoc est, à Gallis ad Hispanos reducere? & quæ alia potuit iustior esse causa, quam quod regnum iniuste acquisitum iuste amitteretur? Nam quis ignorat Blancam iuniorem Ioannis Nauariæ ac deinceps Tarraconensium Regis ex Blanca vxore filia Caroli procreatam, quæ fuit Enriquo huius nominis Hispanorum Regum quarto nupta, ac deinde repudiata, veneno interceptam à Leonora sorore, eiusque marito Foxensi Comite, vt ad ipsos regni successio perueniret: id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim posteaquam sibi regium nomen adoptauit, miserabiliter & digne periit. Sed ex ea & Comite Phoxensi natus Gastonus, & ex Gastono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed & Phœbus Phœbi filius in ipso ætatis flore raptus est, superstite Catharina sorore, qua sinistris aibus Ioanni vltimo Nauariensium Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hispanos suos redactum est. Non vides quam veridice in hac familia expensum est, quod in Exodo Hebræorum legislator est interminatus? Ego, inquit, sum dominus Deus tuus fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me. Illud quoque ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, stolones non agent radices altas, neque stabile firmamentum collocabunt. Per leges quoque Pontificias & ciuiles Ioannes Nauariæ Rex vere potuit regno spoliari, ex eo quod schismaticus, & schismaticorum fautor, atque proinde hæreticus læsæque maiestatis reus, atque eodem iure intestabilis ipse, & omnis eius posteritas gentilitio regno mulctanda, quod vtriusque iuris consultissimi doctores multis argumentis, & rationibus, exemplisque probant, ex eo quod in sequentis historiæ contextu narrabimus.

Quod Nauariæ Rex fuit schismaticus, quia Gallorum Regis schismaticifautor.

CAPVT II.

LVDOVICVS Gallorum Rex more gentis suæ homo leuissimus, non contentus se intra pelliculam suam, hoc est intra regni sui fines, continere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis negotium sibi gerendum, quærit ex Italiæ principibus amicos & socios, non optimates ex ciuitatibus, non iustos oppidorum dominos, sed quos audiebat violentam in subiectos exercere dominationem, quos rerum nouarum cupidos norat, quos denique ex professione hostes ecclesiæ Romanæ sciebat. Torquebat tamen illum talia molientem Iulius secundus Pontifex Max. patrimonii ecclesiastici vindex acerrimus, idemque fortissimus propugnator, quem solum videbat conatibus suis obstaturum, ac præterea neminem. Agit cum Georgio S. R. E. Cardinale Rotomageni tempestate illa vt cumque de Pontifice merito, in Gallia tamen legato à latere, homine ambitioso, nec minus res nouas moliendi cupido, vt cum reliquis apostolici senatus conscriptis patribus quos ambire posset ipse per se, quosque antea Rex ipse pecunia muneribusque corruerat, indicant Pontifici œcumenicum concilium, crimina intendant, testes subornent, qui dicant se vidisse quod non viderint, per quæ cogatur pontificatu se abdicare rigidus ille patrimonii ecclesiastici defensor, vt in eius locum adoptetur quispiam, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat. Ex omni patrum numero quinque tantum ad se pellexit. Nam alii omnes in officio apud Pontificem permanerunt, quos prouentibus ecclesiasticis, si quos habebant in Gallia, mulctauit, Gallis omnibus qui subditionis suæ imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoque iussit, ne apostolicis literis quispiam obtemperaret, ex ecclesiæ subditis amicis & sociis quos potuit sibi conciliauit, quos non potuit, pro hostibus habendos esse censuit, atque hunc in modum schismate, id est, diuisione facta, inconsutilem illam nostri Saluatoris tunicam, hoc est ecclesiæ vnitatem, lacerauit, quam neque satellites quidem & Christi carnifices soluere sunt ausi, seque publicum hostem professus Ecclesiæ Romanæ apostolicoque senatui bellum indixit. Interim Bononia capitur à Pontifice, pulsa Bentiuolorum familia, quibus miseranda ciuitas miseram seruiert seruitutem. Flaminia quoque ciuitates ad ecclesiam pertinentes Venetis iniuste possidentibus detraxit. Ferrariam præterea, quam & Mutinam sequebatur, ex manibus Alphonso ducis per censuras apostolicas iam extorsurus erat, si non hæc dira pestis negocium interpellasset. Ferrarienses namque atque proinde Mutinenses nihil aliud sperabant, quam siue iure, siue iniuria dedere se Pontifici, atque ab Alphonso decidere, qui non modo in ciues sæuissimam tyrannidem exercebat, sed & tributum

butum, & tributariam obedientiam Pontificibus debitam denegabat. Sed cum iam securis ad arboris radicem admoueretur, ad quem Alphonſus confugeret, niſi ad fugitiuorum receptatorem, ad tyrannorum propugnatores, ad facinoroſorum hominum ſingulare ſubſidium? Igitur Pontifex, quod iure non poterat, viribus aſſecuturus Bononiam venit, vt ex proximo rem gerat. Eo ſenatum apoſtolicum conuocat. Adſunt omnes præter paucos illos nigri genii notatos cauterio. Et ecce Gallorum Regis præfectus qui Mediolanum præſidio tenebat, Bononiam venit cum exercitu, urbem obſidet cum ſuo Pontifice, tormentis machiniſque oppugnat, atque fortassis rem peregiſſet, niſi exercitus Hiſpanus à Neapoli, duce Fabricio Columna Pontifici ſuppeditas tuliſſet, coegiſſetque Gallos ſe in Mediolanum ſuam recipere. Sed alia ex parte Gallus eccleſiæ hoſtes fouere non ceſſat, Bentiuolis Bononiam extorribus exercitum tradit, qui, dum Pontifex Rauenæ ageret, recepti in urbem à proditoribus quibuſdam Bononiensibus, omnia ſacra & profana, diuina & humana miſcuerunt, arcem munitam à Pontifice ſumptu immodico demoluntur, ſtatuam æream Pontificis nomine dicatam deturbant, ſubiectiſque ignibus confundunt, eccleſiæ inſignia radunt, in quorum loco Gallica reponunt ediſta, præconia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales amicaſque Pontificis partes ſæuiunt. Interea Cardinales illi qui ad eccleſiæ hoſtes transfugerant, non concilium, ſed concilii umbram ſimulant. Nam quis appellarit concilium, quod capite, quod pedibus, quod corpore, quod anima, quod ſpiritu denique viuificante caret? Pontificem citant, alios noſtri orbis Principes conuocant, terminos intra quos ſint conuocaturi præſcribunt, de ſumma vniuerſalis eccleſiæ decernere ſtatuunt. Locum placuit eſſe Piſas, tempus Kalendas Septembris, vtrunque tamen fruſtra. Nam & Florentini prohibiti ſunt Piſas acceſſere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non ceſſat illos ad eccleſiæ vnitatem hortari, ne ſint tantorum cauſa malorum commonefacere, præſcribit terminos, primo quinquaginta dierum, deinde quindecim, deinde octo intra quos reſiſcerent, & ad meliorem ſenſum redire poſſent, & ne quid fraudis ſubeſſe ſuſpicentur, interponit fidem publicam, cuius ſponſorem offert ipſum ſenatus apoſtolicus conſenſum. At illi admonitionibus hiſ facti multo deteriores, Pontificis indulgentiam interpretantur timorem, & à crimine maiores ſumunt animos, multo que pertinacius inſiſtunt cceptis. Igitur Pontifex ira percitus, quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles contumacesque ſtringit, honorum inſignibus expoliat, dignitatibus eccleſiaſticis, beneficiis omnibus mulctat obtentis, & ad obtinenda poſthac inhabiles & indignos facit: ipſos atque ipſorum fautores ſchiſmaticos, atque proinde hæreticos declarat, bona publicat, ad huius ſententiæ executionem Chriſtianos Principes inuocat, atque imprimis noſtrum, vt eccleſiæ cauſam tueatur. Qui tamenſi eo tempore in Africi belli expeditione implicitus erat, atque in ipſo Herculeum fretum traiciendi articulo intentus, nihilominus tamen reſpexit ad Petri nauiculam fluctuantem, & omiſſa in aliud tempus Africa, & exercitu quem in Mauros parauerat, claſſe comparata, equitum peditumque bonam partem in Italiam mittit, ſequæ vt Neapolitano præſidio iungant, ducibus atque cohortium præfectis imperat, vt ſi qua in re fuiſſet opus, voluntati Pontificis obſequerentur. Antea tamen Gallum, quocum non modo affinitas, ſed etiam fœdus arctiſſimum erat, vt ab eccleſiæ iniuria ſe abſtineat, ne hoſtes illius foueat, ne ſe ſcleratis immiſceat hominibus monet, inſitam cum illo amicitiam commemorat, quæ neceſſario ſoluenda erat, ſi ille contra eccleſiam, ipſe pro eccleſia ſtaret. Itaque franguntur fœdera, rumpitur amicitia, affinitas, quia vinculo arctiori conglutinata erat, diſſolui non potuit. Bononia interim Pontificis iuſſu à noſtris obſidetur, Galli Bentiuolis auxilia mittunt, & quia indies augebantur, ceſſere noſtri, illi Rauenam obſident, noſtri dum obſeſſis auxilia ferunt, non potuit euitari fatale illud, ſimul & lachrymabile prælium, in quo propius fuere periculo qui vicere. Nam & victoria tandem apud Gallos permanſit, non illa quidem incruenta, ſed vt aiunt Cadmea, quippe in qua multo plures ex hoſtibus quam ex noſtris ceciderunt. Ex victoria Galli vitio gentis ſuæ facti inſolentiores Rauennam oppugnant, expugnatamque diripiunt, in omnem ſexum & ætatem bacchantur, non templis, non ædibus ſacris, non Chriſto dicatis virginibus parcunt, tantumque Italiæ vniuerſæ terrorem iniecere, vt de vrbe deſerenda iam Romani agerent, idque feciſſent, niſi magnitudo animi atque præſtantia Pontificis, trepidantes & attonitos, & iam nihil aliud quam de fuga cogitantes in vrbe retinuiſſet, deque rep. Chriſtiana beneſperare iuſſiſſet. P. Cornelius Scipio nondum Africano ſimilis, qui poſt Cannenſem cladem, cum ex reliquiis Canuſium plures perſugiſſent, deque deſerenda Italia nobiliſſimi quidam adoleſcentes deliberarent, ſtricto ſuper capita conſultantium gladio iurauit

se pro hoste habiturum, qui non in sua verba iurasset, effecitq; vt omnes iureiurando astringerentur, nunquam se Italiam deserturos. In hæc diuertimus, vt ostēderemus, quod præter ius illud naturale ac diuinum, etiam per leges pontificias & ciuiles debuit regno mulctari Nauariæ Rex, quod per literas apostolicas identidem admonitus Gallum schismaticis concinnatorem noluit deserere.

Quod Hispanus Rex Christianos Principes hortatur ad bellum contra schismaticos gerendum, regemq; Nauariæ dubium sollicitat.

CAPVT III.

IGITUR Hispani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magisque sæuire, illorum furori nihil iam posse obsistere, concurrit illud consiliorum pectus fecundum, & qua via pestilenti occurrat morbo, dies noctesque cogitat, statuit hostis vires quas videbat in dies augeri, in partes distrahere. Enriquem Britannorum Regem, eundemque charissimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia pertinebat, vt Ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iustior esset repetendi causa, apostolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoque occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæsarem confocerum suum, atque Caroli maximi Burgundionum Ducis ex filia nepotis tutorem sollicitat, vt ab vtriusque Germaniæ finibus Gallum adoriat. Italiae respublicas quæ belli euentum ancipites expectabant, ad societatem inuitat. Mittit itaque Britannus copias suas, quæ in collimitio Bastulorum Aquitanorumq; considerent, quibus vt se Hispanorum exercitus iungeret commodius, per Nauariam inter aperiendum erat, cuius Rex in Gallorum partes videbatur esse propensior, siue quod natione Gallus erat, siue quod patrimonii sui bona pars in Gallia erat, quam, si sequeretur Hispanorum studia, videbatur amissurus, cum alioqui esset Principis nostri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenses dominos, primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritensis domini filium, de Nauariæ regno, iure viribusque certaretur, haberetque vtraque pars suos fautores, Phoxenses Gallum, Labritensis Hispanum, nostro studio Ioannem obtinuisse regnum? & eo nomine quæcumque fortuna sequeretur, adiuratis Hispanorum cliens esse deberet. Igitur ne quid detrimenti exercitus noster per alienos fines incedens pateretur, petit à Ioanne certa quædam pignora, quæ siue volentem, siue nolentem cogant in fide permanere, & quæ ea essent quærenti, tres arces responsum est, Stellam, Amaiam, & ad Pyrenæi Galliam spectantis radices sanctum Ioannem post negocium peractum reddendas: interea tamen apud sequestros deponerentur Hispanos, viros nobiles & ingenuos, qui fide publica interposita pacta conuenta seruarent. pollicetur præterea noster, se redditurum Arcos & Guardiam oppidula duo, quæ quondam Nauariæ regno fuerant contributa, indemnitate insuper, quacunque regius exercitus progredere, protectionem quoque si Gallus bellum in Nauariam intentasset vnquam. De arcibus illis tribus sibi placere Ioannes respondet, de sequentibus non placere, nisi facerent indigenæ, dumque tempus de die in diem protrahit, secreto Gallum omnibus iis de rebus facit certiore, sibi que vt auxilia mittat, quam primum etiam atque etiam implorat, Hispanos esse in armorum procinctu, sibi que viam ferro aperiendam, si non sit qui obstet, non esse dubium. Nuntius earum rerum quæ in Hispania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit conscriptorum patrum frequentem senatum, bono animo vt sint hortatur, ex Hispania, vt quondam sæpe, ita & in præsentiarum perditæ rei spectandam esse salutem dicit. Quare iuuandus est (inquit) optimus ille Princeps, in communes bonorum omnium hostes noster vterque stringendus est gladius, atque dum secularem alterum acuimus, interim spiritualem alterum in schismaticorum ceruices intentemus. Consultant itaque patres conscripti, quid nam sit de Nauariorum Rege decernendum, sit senatus decretum, in quod omnes pedibus manibusque eunt, declaratus est schismaticus, atque proinde hæreticus, quia identidem admonitus pertinacius agebat, & se iam non obscure Gallum profitebatur, mulctatur regno, & omnibus fortunis, non modo ipse, sed & vxor, & filii cum omni posteritate sua, in Hispanum omne ius regnandi transfertur. Gallus interim omnes copias suas contrahit, & quas in Italia in præfidiis habebat & quas in statiuis, aliasque in Germania conscribit, Ioanni suo quamprimum possit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noster negocium peragit. Intelligens namque belli momenta in celeritate magis quam in militum robore posita esse, Fœderico à Toledo Albanorum ad Tormim duci consobrino suo instantis belli summam commendat,

dar,

dat, præfectumque exercitus maximum, siue (vt more nostro loquar) ducem generalem facit, quid illi faciendum sit edocet, vt quam celerrime Nauariæ fines inuadat hortatur, vt rem gerat strenue monet, & quia nullum esse bellum iustum nouerat, nisi quod rebus petitis antea denunciatum sit & indictum, ne quid inexpertum relinquat, sæpe monitum adhuc monendum esse dicit. Per Metatum qui in curia nostra pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, nisi è vestigio petitas arces, in quos vsus dictum est, traderet, se omnia rapturum quæ citra & vltra Pyrenæum ad illum pertinerent. Atque in hæc verba orator dimissus est. At Nauarius his admonitionibus nihilo melior factus, interea Gallum sollicitat, atque si vult saluis rebus adesse, properet auxilium ferre: neque iam simulationi locum esse denunciat, se ab Hispano pro hoste haberi, hostem cum ingenti exercitu in limitibus esse, neque inuadendi regni occasionem intermissurum, quod omni præsidio vacuum esse optime nouerat.

Nostrorum militum numerus censetur, & qua via Pompelo cum magna regionis parte capta est.

CAPVT IV.

ERANT in exercitu nostro, partim ex stipendiatis militibus, partim ab Hispanis proce-
 20 ribus ad hoc bellum missis, cataphractorum equitum mille, & mediocris armaturæ mille quingenti, peditum vero ad sex millia, qui omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam. sic appellant Bastulorum urbem in Nauariæ collimitio sitam. Igitur Albanus iussu Regis qui tempestate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites grauis armaturæ in centurias distribuit, singulis centuriones præficit, leuioris armaturæ equites per suos duces partitur, pedites præterea in suos ordines dirigit. Hos comitabatur tormentorum machinarumque vis maxima, iumentorum quoque ac commeatus pro militum numero copia satis magna, atque hoc belli apparatus Nauariæ fines ingreditur. Nauaria iam inde à multis sæculis in duas factiones diuisa est, Agramontanorum alteram, ex qua Ioannes ipse Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus Comes Lerinas
 50 idemque Nauariæ Comestabilis, atque Regi nostro non modo affinitate, verum etiam quadam singulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exercitus nostri cohortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege suo similtates apud nos agebat regno extorris. At nunc in patriam reduci minutula quædam oppida & castella, quæ antea fuerant in illius clientela, nulla vi coacta se dedunt, alia præ timore in deditionem veniunt. Albanus non dedititiis modo, sed etiam dubiis parcendum esse iubet, neque in alios quam in perduelles contumacesque sæuiendum esse præcipit: quæ Albani Ducis modestia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumque nihil offendisset hostile, & quod progredienti posset obsistere, quinis castris peruenit ad locum qui ab ipsa totius regni capite Pompelone distat passuum millibus octo, vnde vrbs ipsa facile perspici poterat, illic metari castra iubet, præterea quod locus erat tum pabulationi, tum aquationi, tum
 40 lignationi commodus. Ioannes interea cum videret fortunas suas eo angustiarum deductas, vt neque iam fallere hostem posset, neque Gallum deserere integrum sibi videretur, statuit dotale regnum dulcesque relinquere sedes, non ausus hostem domi spectare, omnemque recuperandi regni spem in Gallorum leuitate posuit. Quærentibus vero ciuib. suis quid illos vellent facere, si hostes ingruerent, vt se tuerentur quandiu possent, respondit: sin minus, tempori cederent, salutique consulere, dummodo scirent se breui rediturum cum multo grandioribus Gallorum copiis, quam essent Hispanæ. Atque triduo ante discessit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cernerent se præsidio destitutos, & à Rege suo desertos, atque ex alia parte hostem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant & fidem. Mittunt itaque oratores ex populi primoribus, qui cum victore de conditionibus deditionis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti mandata exponunt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Post longam concertationem, Albanus in pauca verba sententiam colligit. Non solere, inquit, victoribus victos dare leges, sed ab illis datas accipere. Ite igitur & vestris ciuib. hæc dicta reportate, aut mihi extemplo sine vllis conditionibus se tradant, omnia sacra & publica in manus meas permittant, ipsi cum libertate fortunis priuatis fruantur: aut si non placet illis hæc conditio. sciant se passuros omnia quæ in vrbiū expugnationibus accidere solent, omnis ætatis & sexus cædes, sacrarum priuatarumque rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimissi, promissa minasque Ducis ad suos perferunt. Et ne

tempus in cassum abiret, atque interea hostis rem suam perageret, Albanus instandum esse ratus, postridie eius diei signa tolli iubet, copias omnes suas explicat, atque in suos ordines redigit, urbem versus agmine infesto tendit. Cumque propius accessisset, tantum terrorem oppidanis incussit, ut mulierculæ & pueri è muris manus tenderent supplices victoris misericordiam implorantes. At proceres nihil iam de Gallico subsidio spectantes eosdem oratores remittunt, se velle Ducis imperata facere dicunt, modo illis diecula concedatur, non quo tam breui tempore auxiliares è Gallia copias spectarent, sed quo se possent apud reliquos mortales, atque imprimis Regi suo excusare, quod neque momento quidem temporis hostem sustinuerint. Castris itaque in suburbio positis, tota illa nox in vigiliis perpes agitur, ne quid hostis ex loci occasione moliretur. Die insequenti qui fuit 10
Dominicus, idemque diui Iacobi Zebedæi festo celebris, atque alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hispani iubilæi à natali Christiano millesimus quingentesimus duodecimus, magistratus ex vrbe progrediuntur, atque omnium ciuium nomine se fortunæque suas omnes Ducis fidei dedunt, stetque ut promissis pactisque conuentis, orant obtestanturque. At ille nihil moratus urbem ingreditur, inque ipso portarum limine in verba vnus ex primoribus procuratorio nostri Principis nomine iurat, se atque proinde Regem suum, cuius auspiciis atque imperio rem gerebat, obseruatum priuilegia, immunitates, libertates tum publice, tum priuatim à Regibus suis antea concessas, neque passurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius si in fide permanserint, aliis multo maioribus præmiis cumulaturum. Tum portarum clauis in argumentum possessionis illi concessæ, atque hunc in modum ciuitas primaria cum omni regione contributa, præter admodum pauca, Hispaniæ suæ annumerata est, cum fuisset per annos circiter sexcentos (ut ab Enico Arista incipiamus) per indigenas, aut aliunde ascitos Reges gubernata. 20

De toto Nauariæ regno cum Pompelone pacato.

CAPVT V.

ALBANVS ciuitatis statu composito, præsidiiisque quibus in locis opus erat dispositis, nuncios ad reliqua oppida, vicosque, & castella, & munitiones, ac pagos mittit, quid Pompelonenses fecerint, illis exponi iubet, ut matricis ciuitatis exempla sequantur admonet, idque per lictores, præcones, tibicines agit. At illi siue nunciorum contemptu, siue quod indies Regem suum cum auxiliaribus copiis expectabant, siue quod nondum quid essent acturi constituerant, inducias consultationi tempusque petunt, nuncios inanes dubiosque remittunt. Dux vero instandum esse ratus, dumque per hostes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, nisi se intra paucas horas dedant, obsidesque deditiois pignora mittant, proscripturum se illorum capita, publicaturum bona, omniaque direptioni daturum minatur: alioqui se non minori facilitate illos suscepturum quam Pompelonenses. Ad has Ducis minas pollicitationesque permoti omnes statuunt se dedere, sub eisdem conditionibus quibus se 40
metropolitanæ ciuitatis incolæ dederant. Fuere autem oppida & municipia hæc fere, Elumberri, Sanguessa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos Escuanosque, qui præruptissimorum montium atque locorum ingenio freti, turpe duxerunt non spectare belli euentum, neque se venturo cum auxiliis Regi suo referuare. Hispanus interea non cessat copias submittere, Nauariensemque exercitum augere, non modo ad præsidia municipatim distribuenda, tuendosque regni fines, verum etiam ad prosequendum Regem profugum, qui dicebatur ex Bearnensibus, Vasconibus, Transpyrenæis copias parare, aut quibus se tueretur, aut quibus amissi regni fines inuaderet, quando Gallorum suppetiæ immorabantur. Cum Runcitanis vallisque Salazariæ incolis agit, ut se muniant tueanturque, se velle apud eos Gallorum auxilia spectare 50
dicit. Albanus à Rege suo admonitus Antonium à Cunia Zamoranum Episcopum ad Ioannem mittit, qui illi suadeat, ut resipiscat tandem, atque Hispanis partibus adhaereat, neque omnem suam spem in Gallorum auxilio ponat. Quod si fecerit, se habere in mandatis, futurum ut regnum restitueretur: sin aliter sit animatus, videat ne omnia quæ sua causa sint prouentura, in autoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat, in media comprehensus via atque non satis modeste habitus est. Dubiumque fuit, iussu ne Regis, an Bearnensium perfidia sit factum, qui natura immanes non legibus humanis & diuinis, sed neque legi naturæ, atque proinde iurigentium astricti sunt. Sed quod à Rege tam scædum facinus sit impe-

impe-

imperatum non caruit suspicione, quod iuris humani violatores clarigatione iusta postulatam non reddiderint, neque Episcopus in libertatem restitutus, sed precio ingenti redemptus est. Eratq; in animo Duci exercitum in autores violati iuris inducere, nisi quod Tutela, Olitū, Taphalia, Stellatesque iam cum præside suo consentientes, cum audissent Ioannē cum Valestribus quibusdam populis montium prærupta occupasse, cœperūt hæ-
 10 rere, atque se ancipites in belli euentum referuare. Sed noster ne quid hostile à tergo relinqueret, substitit, vindictamque in aliud tempus distulit, conuersusque ad rebelles, siue dubios, omnia parauit, atque in statu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, siue in Regem profugum, siue in Rūcetanos Escuanosque, siue vt se Britannis coniungeret ad cōmune bellum gerendum, libuit experiri Pompelonenses animos, & quali fide in absentem futuri essent, prætentare. Coactis itaque in diui Francisci æde, huiusmodi apud illōs orationem habuisse dicitur.

Albani Ducis ad Pompelonenses oratio, atque iurisiurandi de futura illorum fidelitate extorsio.

CAPVT VI.

SI apud ignotos sermo mihi faciendus esset, ciues Pompelonenses, possem ego vobis nunc commemorare, non Principis nostri res præclare gestas, quæ adeo notæ sunt, vt cum
 10 admiratione per totum orbem terrarū circum ferantur: non potenti æmulo ac competitorē superato, dotalis regni membra diuersa in suum corpus redacta: non bonam Hispaniæ partē à Pœnis per multa sæcula possessam, quasi longo postliminio Christianæ religioni redditam: non classes armatas in Pericæcos, in Antichthones, in Ascios missas, superatosq; alterius orbis incolas, quos nemo vnquam attigerat, sed neque audierat quidem, aut suspicatus fuerat: nō purgatam religionem, pulsas aut regeneratis Hebræis, Mauris reconciliatis, pseudochristianis atq; omnium ordinum simulatis falsisq; fratribus in meliorem statum reductis. Quæ adeo sunt illustria, vt non modo vobis qui propemodum adfuitis, verum etiam cunctorum mortaliū oculis sese quotidie ingerant, adeo stupenda, vt nulla vnquam
 20 ex hominum memoria delere possit obliuio. Sed hæc omnia fuere partim inauditæ cuiusdam fœlicitatis, partim singularis ac pene diuinæ prouidentiæ. His tamen omissis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege nostro iustior? quis clementior? quis æquitatis bonitatisq; obseruantior? Sed hæc virtutes regiæ sunt: quid illæ priuatæ? liberalitas, comitas, affabilitas, cum maiestatis grauitate semper in vultu hilaritas. Quis igitur se non putet beatum à tali principe gubernari? atque etiam beatiorem, cui liceat conspectu propiore frui? De titulo forsā dubitatis, doctōribus ciuilibus ac pontificiis iuris consultissimis credite, bonis viris atque religiosis credite, ipsi deniq; vniuersali ecclesiæ atq; Apostolico senatui credite, qui Regem vestrum schismaticum, hæreticum, Apostolicæ sedis hostem publicum, atque reum læsæ maiestatis declararunt, bona publicarunt, primo occupanti, atque nominatim
 30 Principi nostro concesserunt. Aut igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen est inanē, aut Rex vester diis & hominibus inuisus, infamis, instabilis, ex Christianorum communione segregandus est, cui si quis est qui adhæreat, qui faueat, qui Regē putet, qui Regē nominet, similis illi est, atq; vt Apostolus ait, cōmunicat operibus eius. Atqui dicet quispiam ex vobis viri Pompelonenses, quis vnquam audiuit Regem, & cum quidem Regem qui superiorem non habet, vocari in ius, inauditum causaq; indicta condemnari, regnoq; spoliari? quasi nouum sit, & nūc primum ad aures vestras peruenerit à summo sacerdote Reges multari regno, atq; imperio Imperatores? Non Zacharias Pontifex Childericū Gallorum Regem abdicare se coactū, atq; religionem ingredi compulsū, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit, inque illius locum Pipinum substituit? Non idem Pōtifex Desiderium Longobardorū Regem nouissimum, eundemq; ecclesiæ hostem
 40 regno priuauit? Non Stephanus secundus huius nominis Pontifex Constantinum, & Leonem oriētis imperio deiecit, propterea quod in ecclesiæ causa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Fœdericū Siciliae Regē impotentius persequebatur? Non Innocentius quartus eundē Fœdericum vtraq; Sicilia & imperio multauit, propterea quod Apostolicis præceptis non obedierit? Longum esset aliōs complures ex summorum Pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex causis etiam leuioribus Imperatores, Reges, Principes, ex summo rerum fastigio deiecerunt. Quid? non & in veteri testamento sacerdotes & prophetæ Reges impios, principesq; iniquos, regnorū administratione aut multarunt, aut multandi causa fuerunt? Sic per Samuelem prophetam Saul Rex regno excidit, sic per Ioiadam

Pontificem Athalia Regina, Sic per Hieremiam Sedechias, sic per Heliam Achaz, sic per Danielem Nabuchodonosor, & Balthasar Chaldæorum Reges, sic alii complures ex causa simili non solū regno, sed & vita priuati sunt. Et dubitat quispiam omnem animam Deo esse subiectam, cui ipsometestante data est omnis potestas in cælo & in terra? an de successoribus ambigitur, deq; potestate illis communicata? non est opinor quispiam ita demens, vt hoc dicat. Consulite igitur in medium ciues optimi, & quo in statu res vestrae sint, considerate. Rex meus tam armis, quam iure & causa potior est, ad vos non pertinet cum illo de iure certare, curam hanc in diuos rei cite, arma deponere victori expedit, victo necesse est, cui semel victas manus dedistis, eidē & animos dedite. Noluit Ioannes vobis esse Rex, nolite & vos illi esse subditi. Nam quod de auxilio dicebat sibi à Gallorum Rege mittendo, cur non & hic vobiscum expectauit, & qui pro tali tantaque vrbe non perstitit, pro qua tandem se periculis exponeret? Et quoniam Principi meo est in animo se Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello arma in Aquitaniam transferre, atq; vt vos in medio Hispaniæ regno tranquilla pace fruamini, Benearnenses, atque Transpyrenæos, Vascones armis debellare, nequid interea per ocium moliamini, exigit à vobis fidem publicam iurisq; iurandi sanctissimam religionem, vt quod vobis fœlix, faustum, fortunatumq; sit, iam non Galli, sed Hispani, non solum amore, sed etiam pietate deuincti teneamini: quod erit vobis non minus vtile, quam iucundū, Regi certe nostro quam gratissimum. Ad hanc Albani orationem postulatum est, vt in diem perendinum responsum differretur, idq; supplicibus est concessum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus suis, redeunt ad diem constituum, referuntque in mandatis, placere omnibus in cōmuni se victoris legibus subiicere, atq; in illius verba iurare, se præstaturos omne obsequium quod subditi regibus debent, modo liceat illis infame vasallorum nomen effugere. Hispanorum namq; vulgus inter subditum & vasallum hoc distare putat, quod subditus antiquis & consuetis tantū legibus moribq; obsequitur, atq; iuris dicundi magistratibus pareat: at vasallus quicquid domino suo libitum fuerit, sine vlla exceptione paratus est excipere. Ad has supplicum voces Albanus, Non æquum, inquit, postulatis viri Pompelonenenses, qui victori modum imperandi præscribere vultis. Quod nisi extemplo abiurata pristini Regis vestri fide, in verba Hispani iuratis, vos illius fide permanuros, quandiurem vestrarum potietur, experiemini profecto, & quidē breui, quid victor armatus idemque iratus possit. At illi videntes tergiuersationi suæ nullum locum esse relictum, abiurato priori Rege, conceptis verbis iurant, se deinceps Hispanos atq; Hispanis Principibus dedititios fore, obtestantes ipsum Ducem, vt dictis promissisq; staret, id quod est à Rege postea confirmatum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyrenæum transiit, vt se Britannis agglomeret.

CAPVT VII.

DVX Albanorum cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeritate & occasione, quam in robore numeroq; militum consistere, cum præsertim ex vultu verbisque omnium alacritatem videret, statuit trans Pyrenæum bella transmittere vt totius negotii reliquias conficeret, seque deinceps Britannorum castris adiungeret, qui iam in Aquitaniæ finibus metabantur, vt omnium deinde consilio vterq; exercitus Aquitanicū bellum administraret. Præmittit itaq; equitum tres turmas, peditum vero ad tria millia, quorum præfectis imperat, vt Pyrenæi angustias, qua per Runcatas valles iter in Gallias patet, occupent, sanctiq; Ioannis castellum cum arce ad montis radicem positum, quod iam inde ab initio belli nostris cesserat, validiori præsidio firment. Castellani namq; præfidiariis non penitus obtemperabant, quin potius cum Transpyrenæis obsidere moliebantur. Erant præterea Escuanorum, Runcetanorumq;, & Salazarensum valles, quæ aliquatenus culturam patiuntur, non satis pacatæ, ad quarum incolas, ne quid à tergo lateribusq; detrimenti inferrent, partem exercitus mitti iubet, qui non magno negotio rem confecit, & cum oblidibus in castra se receperunt. At in Garritanæ vallis incolas acrius sæuitum est, tum quod Hispaniæ iugum non facile patiebantur, tum etiam vt aliis exemplo essent, quanta illos pericula manerent. Quo terrore finitimi omnes perculsi pars in tutiores montium recessus fugerunt, pars victorum a bitrio paruere. Accessit quoque nostris castellum nomine mons Gelarus, opera & industria † Villalbani centurionum præfecti. Qui cum audisset Gallorum copias aduentare, paulatimq; Saluaterræ quod est oppidum † in dies increbescere, vt hostem longius submoueret, castellum expugnat, validissimoque tercentorum

torum militum præsidio, triumq; centurionum præfectura munit. Quo cum auxiliares Galli accessissent, facile à præfidiariis repulsi sunt. Erat in animo Hispanorum moderatori confecto bello Aquitanico Ioanni Regi omnia restituere, si ad meliorē sensum quandoq; rediisset, qui cum Locronium venisset, vt futuri belli necessitatibus prospiceret, accepto nuncio de Zamorani præfulis præhensione, atque vi contra ius gentium illata, dignas tanto Principe concipit iras, totusq; in vltionem iuris religionisque violatæ insurgit. Atque imprimis concionibus crebris imperat publicari, declararique schismaticos, Ludouicum Gallorum Regem, illiusque impietatis adiutores fautoresque, ac nominatim Nauariorum Regem, qui iam non dissimulante se hostem ecclesiæ profitebatur. Intelligensq; omnia iā ad arma spectare, bello prius hostibus indicto paulatim copias Albanorum Ducis submittit, tum ex euocatorum numero, tum ex curialium euocatorumq; iuuentute, qui mira animi alacritate Gallorum vires experiri cupiebant. Igitur Albanus cum perspiceret copias suas in dies augeri, relicto in vrbe castellisque præsidio, quantum esse opus intelligebat, exercitum Pyrenen versus mouet, primaq; castra die altero metatus est ad Burgetum, quo in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua sub Alphonso Hispanorum Rege cognominē Casto, cum Mauritanorum auxiliariis copiis, duodecim illi Pares in toto orbe decantati cum Impetatore suo Carolo Magno profligati sunt. Vbi per aliquot dies immoratus, dum tormētā & machinæ per montium cliuos rupiumque anfractus præcipitiaq; trahuntur, dum commeatus & impedimenta vndique comportantur, dum ex militibus tardiores emanforesq; expectabat, tandem Pyrenæos saltus, atq; aquarum diuortia transgreditur, quo die ad sancti Ioannis castellum peruenit. Postridie eius diei de suo aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, bellique apparatus exponit, omne Nauariæ regnum Hispanis celsisse, nihil restare peragendum, nisi quod ad Britannos ipsos pertineret. Hortatur illos, vt copias simul iungant, Aquitaniamq; inuadāt, Vaionamque imprimis, ne quid à tergo relinqueretur hostile. Erant in Britannorū exercitu sagittatorum ad octo millia: manus robore atq; animo præstans. His accedebant ex auxiliariis Germanis hastatorum sclopetariorumque sexcenti, qui si se Hispanis agglomerassent, atq; vno consilio rem gessissent, nemo dubitabat, non modo Vaionam breui tempore expugnari potuisse, sed victrices copias nihil prohibitorum, quin intra paucos dies in agro Burdegalensi metarentur. At Britanni mandatorum sui Regis immemores, cœperunt inter se tumultuari, atque in varias sententias abire. Alii nanque instantis hyemis inclementiam causabantur, in qua nihil memorabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret, alios redeundi in patriam amor rapiebat, alios futuri euentus belli sollicitabat. Erant qui opinarentur, cohortium præfectus atq; exercitus duces à Gallo pecuniā corruptos celsisse militum voluntati, alii suspicabantur ex incerta quadam causa à suo Rege clanculum reuocatos. Quare vno omniū summatum atq; infirmatum consensu respondent, temporis importunitati obsequendum esse; atq; in patria commodius hibernaturos, quam sub pellibus, & in tabernaculis, in solo alieno: pollicentur tamen se cum primo vere ad inchoatum bellum redituros. Datoq; responso naues conscendunt, seque in Britanniam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum responso, statuit sancti Ioannis arcem castellumq; munire: montem vero Gelatum quia non facile præsidio teneri poterat, ne eo hostes aliquando potirentur, dirui soloq; æquari iubet. Post Britannorum nanq; discessum erat illi in animo, non tam alienos fines inuadere, quam Nauariæ regnum pacare, pacatumque tueri.

Quod Gallorum copiis Ioannes Rex auctus ad vrbis se obsidionem parat.

CAPVT VIII.

10 **I**NTERIM Gallus accepto nuncio rerum quæ inter Hispanos Gallosque vltro citroq; gerebantur, quodque Britanni se in patriam recepissent, quod præterea Hispani illius copias longe à Nauariæ finibus submouerent, decernit maiori belli apparatu negotium facessere, turpe existimās Regem qui sua causa regnum amiserat, in pristinum statum non reducere. Igitur præsidia quæ variis in Cisalpinæ Galliæ locis disposuerat, ad se vocat, ex Alpinis quoq; Taurinis, Sueuis, atq; Germanis ad octo militum millia conducit, leuis armaturæ equites Epiroticos complures adiūgit, machinas vndecunq; potest comportari iubet, & quia Hispanus per præfectos rem gerebat, ipse quoq; summam belli Delphino commendat. Delphinum Galli Regem designatum appellant, quemadmodum Hispani Principem, hoc est, qui in demortui Regis locum successurus est. Addit & alios duces qui

Delphino obsequantur, Dom. Palizam, Dom. Borbonium, Dom. Dilautre, viros nobilissimos, & qui copias ingentes ductare consueverant. Quibus belli gerendi rationem in hunc modum præscribit, vt ad certum diem omnes ad limites conueniant, seq; Ioanni Regi, copiisque illius quas ex Benearnensibus Vasconibusque contraxerat, ac præterea limitaneis qui regni fines tuebantur, aliisque earumdem partium studiosis adiungerent. Quibus in eundem locum ad constitutum diem coactis, visum est summo duci debere imprimis exercitum lustrari, censaq; sunt grauis, & leuis, mediocriq; armaturæ peditū ad viginti millia, sclopetariorum, hastatorumq; & sagittariorum par numerus: ex equorū præterea trāsuectione probatorum equitū ad quatuor millia Gallorum cōsuetudine multiplicata. Tum copiarū ad hunc modum partitæ, Ioāni Regi, cui adhibitus est Dom. Paliza Comes, Germanorum duo millia, Vasconum Benearnensiumq; peditum quatuor millia, atq; equites mille decreti. Dom. Borbonio, atq; alteri Dom. Delautre decernuntur ex Benearnensib. Vasconibusq; decem millia, quibus adduntur equites quadringēti. Reliquas vero copias Delphinus sibi retinuit. Rex igitur Ioannes per Runcetanorum valles copias sibi creditas ducens, obiter castellum obsidet, cui præsidebat Valdesius cohortis prætoriarū præfectus, cum peditibus qui nuper in castris seditionem fecerant. Oppugnatur castellum vehementer ea parte qua facilius captu videbatur, sed nō minori animo à præfidiariis propugnatur. Postridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdesius quid alios facere oporteret demonstrans, duabus tragulis perfoffus occumbit. Ex cuius cæde negotio non magno castellum capitur. Seditiosi milites illi passim trucidantur, præter paucos qui se in arcem receperant, quin & ipsi facta deditioe armis spoliati euasere. Ex alia vero parte Borbonius cum suo consorte Bardulorum fines depopulantur, vicos ferro igniq; vastant, atque sancti Sebastiani oppidanis & finitimis tantum terroris incutiunt, vt satis habuerint se defendere, nedum Hispano exercitui superpetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando semel illi bene cessit, Pompelonem recta copias ducat, se Albanorum Ducem, quocunq; se receperit, obseruaturum, curaturumq; ne suis laborantibus auxilio esse possit, ipse vrbē obsidione premat, experiaturque an in suis quondam ciuibus pristinus amor obseruantiaq; resideat. At ille metatus est castra duodecim prope millibus passuum ab vrbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenses causa sua molirentur. Quod si è vestigio vrbem propius copias admouisset, quia non satis firmo erat præsidio munita, potuisset, & suis ad res nouas moliendas animum addere, & non magno labore hostem ex toto regno fugare, cum præsertim statim ad suum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia, signa pro eo sustulissent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrenæis montibus Pompelonem se recepit.

C A P V T I X.

SED interim Antonius Fonseca alter ex duob. maximis quæstoribus, vir domi militiarūq; speritus, & qui in re bellica fortunam semper habuit obsequentem, cohortibus aliquot Hispani Regis iussu comparatis, per noctis silentium mira celeritate superuenit, oppidaque iam ab alienata nobis restituit, atq; obsidib. acceptis præsidio firmavit: ipse vero cū reliqua cohortium parte se in vrbē recepit. Sed neq; Stellates diu in fide permansere. nam & præsidio excluso ad Ioannem descuerunt, & acclamationibus crebris perfidiā suam testati sunt. Neq; violati iuris pœna fuerunt immunes. Franciscus namq; Beamōtanus Nauariensis Comestabilis frater collecta indigenarū manu de repente superuenit, portā occupat, oppidumq; ferro, igni, & direptione vastandū exponit, defectionis autores partim gladio cæduntur, partim se in arcē recipiunt, quam ille obsidione, quā potest artissime, cingit, mœniaq; firmiori quam potest præsidio munit. Albanus præterea cum videret Gallorū copias in dies augeri, suas vero quotidie imminui, statuit non decernere cū hostibus æquo Marte, signisq; collatis, sed aut ex occasione, aut ex loco superiori. Itaq; relicto præsidio in sancti Ioānis castello, quod solū Transpyrenæum à nobis stabat (nam mons Gelatus, ne hostes eo potirentur, iam in flāmas cineresq; abierat) statuit iugo montis superato Pompelonē totius regni columnam se recipere, vrbemque tutari, in qua vna re totius belli summa victoriæque vertebarat. Quod sentiens Delphinus Ioannē Regem monet, vt Hispanorū summo Duci, quem erat credibile per Runcetas valles profecturū, se à fronte opponeret, seq; à tergo persecuturum hostem pollicetur, vt ancipiti discrimine circumuallatus, & dubius quo se potissimum verteret, cum spoliis victoriæ hostibus cedat. At ille tametsi instans periculum intelligebat, dissimulat tamen, ac spem vultu simulans, nullumque timorem præseferens, cum magno tubarum, musicorumque instrumentorum, & bellicarum machinarum strepitu, sub meridie

diem castra mouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetum confidet, postridie vero duodecim millibus passuum confectis, altera metatur castra ad locum quem incolæ Risonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus est certior ab eo loco duobus tantum millibus passuum Regem cum Dom. Paliza distare, esseque illis in animo à tertia noctis vigilia copias mouere, atque montium portas occupare, qua patet descensus ad agrum Pompelonensem. At vero Albanus intelligens periculum instans, eoque se necessitatis deuenisse, vt alieno tempore atque ex inferiori loco esset illi cum hoste maioribus copiis aucto decernendum, cum præsertim Delphinum à tergo instaturū putaret, à secunda noctis vigilia magno cum silentio castra mouet. Et ne abeuntes hostis persentisceret, recta via prætorias per montium diuerticula, perque anfractus condensaque sylvarum, copias ducit, donec superais Pyrenæi iugis in loca plana descenderunt. Fonseca interim factus certior earum rerū quæ in vtrisque castris gerebantur, simulat se per noctem velle eruptionem facere, atque Ioannis Regis castra de improviso inuadere. Hortatur secreto fortissimum quemque, vt se ad tam præclarum facinus paret, sic tamen, vt simulatio ad hostes per exploratores perueniat, qui rem quasi veram Regi nunciant. At ille superuentus hostium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, excubitoresque maiori cum diligentia disponit, atque in statione omnes manere iubet. existimabat nanque vrbanas atque castrenses hostium copias ex composito castra sua inuasuras. Atque ita delusus de intercludendis hostibus portisque occupandis oblitus est, tandem sensit dolos, cum intellexit Albanum Ducem copiasque Hispanorum reduces se in urbem recepisse. Sub idem tempus Hispaniarum moderator, regii ministerii præfectum, quem postea Marchionem Comariensem creauit, cum cohortibus mittit, qui stellatis arcis obsidionem premeret, atque diu noctuque oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanque magnum in eo belli momentum versari, si antea quam Ioannes posset obsidionem soluere, in potestatem Hispanorum arx venisset. At præfectus rem non somniculose gerens, tormentis, machinis, crebrisque armatorum oppugnationibus, eo angustiarum arcis præsidem deduxit, vt coactus sit pacisci, nisi intra paucos dies à Rege suo obsidione liberaretur, se arcem cum suis omnibus munimentis traditurum. Ex pacto igitur arx tradita magnam nostris spem, maiorem hostibus desperationem attulit.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTERIOR.

Quod Rex Ioannes spe sua fraudatus maiores copias contrahit.

CAPVT I.

IOANNES Rex cum videret omnes suos conatus multo aliter cessisse quam putarat, non tam fortunam suam quam negligentiam propriam inculans, missis à Delphino duobus alteris Germanorum millibus, ad vrbis se oppugnationem parat, copiasque suas vrbi primum ostentans, vt ciuibus animum adderet res novas moliendi, non longe ab vrbe castra disponit, interque metandum nostri voluerant castra turbare, pugnaque tumultuaria quid hostes auderent experiri, nisi dux tuëdis potius incenibus, quam extra muros pugnandi tempus illud esse admonuisset. Partitur itaque milites per stationes, certisque in locis præsidia disponit, quibus fortissimum quemque ex proceribus præficit. Lumina per compita domorumque omnes fenestras accendi iubet. Ex factione Agramontanorum quos putabat suspectos, vrbe pellit, vtque hostium fidē exploraret, sub medium noctis silentium, subornat tumultus simulati conscios, qui ad arma vocent, qui hostes iam murorum culmina prensare dicant, atque tota castra in vrbis oppugnationem tuere: iubet itaque signa moueri, tubas & cornua bellicum canere. Accurrit quisque ad stationem sibi destinatam, ibi oppidani quem animum apud res Hispanas haberent, facile ostenderunt, fideique suæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hispaniam identidem inclamitantes, quid sibi faciendum esset à Duce flagitabant, nec ab armorum concussione cessatum est. quoad tumultus simulatio est detecta. Postero die Ioannes Rex è castris copiarum partem educit, ex vrbe præterea strenuissimus quisque eruptionem facit, ex quo non potuit effici, quin animosi iuuenes cum parvis animi iuuenibus congrede-

rentur. Ibi Salmator quidam ex nostris, Gallum equitem cataphractum, qui aliis duobus altero equite, & altero pedite comitatus, sese in armis ostendebat, solus inuadit, hastaque in sinistrum humerum impacta, illum equo deturbat. Ibi Pinnalosa ex cohorte prætorie eques nobilissimus, vnum ex equitibus Epirotarum aggressus, cum se ille ad alios gentis suæ decem recepisset, illo omisso alium ex eodem numero, qui procerior videbatur, hasta medium transfixit, cumque instarent cæteri, vt pudorem suum & commilitonis cædem vlciscerentur, noster ex illorum medio elapsus paulatim se ad suos incolumem recepit. Die insequenti Ioannes iterum cohortes per vrbs suburbana explicat, spectans an per seditionem factionis suæ ciues aliquid noui molirentur. neq; enim adduci poterat, vt existimaret ciues suos in tam præsentis auxilio quieturos. Erat inter amicos regio ex Vasconibus vir nobilis, idemq; auratus eques, qui genere, diuitiis, animiq; ac corporis robore præstantior aliis videbatur, sed vt in eiusmodi fortuna plerumque contingit, superbus, arrogans, iracundus, atq; animi præceps facilius cedit, Baronem Alimacum cognomine appellabant. Cumq; Regis præsentia suos in pugnam accenderet, nostriq; impetum multitudinis non sustinentes, sub vrbs mœnia, vallum, munitionesque se reciperent, puduit Vasconem digna modo atque indigna locutum, non aliquid egregium de se præstare. Isque alio qui à tergo sequerentur hortatus, equo calcaribus incitato, in medios hostes haud dubium periturus incurrit. Vbi à duobus peditibus excipitur, equoque derurbatus facta deditione tentauit se tribus aureorum milibus redimere. At pedites vindictæ magis quàm aureorum cupidi, superbum illum atque arrogantem, & adhuc plura miserabiliter pollicentem trucidarunt. Sunt qui dicant Nauarientis Comestabilis iussu propter antiquas cum illo similitudines occisum. Huius cæde alii deterriti paulatim pugna excessere, seque iam non patriæ assertores & vindices, sed hostes professi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana sacraque miscent.

De suburbani agri à Gallis facta vastatione, & de prima vrbs oppugnatione.

CAPVT II.

ERANT in suburbano agro sacrarum virginum templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potissimum Barbarorum impetus apparuit. Alii namque sponсарum Christi stupro incumbunt, alii cellarum penetralia rimantur, alii stricto ense necem ædituis virginibus minantur, nisi auri argentique defossa vasa indicent, alii frangunt, diruunt, resupinant quicquid illis sit obuium. Sed illud sacrilegium non est silentio prætereundum, quod à trecetorum Germanorum præfecto commissum est. Neque enim contentus sanctuaria profanasse, adyti fores effringit, argentum sacratissimi corporis Christi conditorium rapit, atq; irreuerenter hostiam illam viuam Deoque placentem in medio altari sistit. Cumque ab æditua templi increpatur, quod tam inhoneste corpus Domini Deique nostri atrectaret. Hic, inquit, non Germanorum, sed Hispanorum Deus est. Sed piaculi huius vindictam iustum Dei iudicium in aliud tempus distulit, illud tamē non dissimulauit, quod ab altero Germano commissum est, qui cum sacrarii alterius fores effregisset, hostiamque quasi profanum cibum deuorasset, conditorium ipsum auro argentoq; ad fabre cælatum, in priuatos vsus conuertisset, non multo post distento paulatim ventre medius crepuit, communicata scilicet cum illo proditoris ludæ pœna, quandoquidē in mundi Saluatorem par fuit vtriusque sacrilegium. Sed quid in hominibus obscuris, & sine nomine immoramur? audi facinus indignum clarissimi viri, qui erat filius nothus domini Labritensis, idemq; Ioannis Regis frater. Is quasi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoq; sacrificio accedit ad sacerdotem, sacerdotalibusq; vestibus illum spoliat, vasa sacra quibus sanguis corpusq; dominicum ministratur, diripit profanatq;. Meminerat, opinor, verbi domini quod in Exodo præceperat: Non apparebis, inquit, in conspectu meo vacuus. At hic qui ad rem sacram inanis venerat, dum vacua pudet redire manu, vasa sacra, vesteq; sacerdotales, quasi spolia ex hostibus refert. Hæc omnia in conspectu atque ante oculos ipsius Regis fiebant, qui tamen siue volens, siue inuitus, dissimulabat. Cumque videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterum urbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium suorum fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro se auderent. At illi siue præsidii metu quod suis capitibus imminebat, siue quod fortunam victoris secuti iam non dissimulantes, sed ex animo à Gallis ad Hispanos descuerant, à fide his data non discessere. Repulsus igitur inde non sine magna suorum strage, non ad priora castra, sed ad alia quæ longius ab vrbe aberant, se recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam suam lamentabatur. videbat namque milites auxiliares, tum etiam suos, non tam vrbs capiendæ, quam prædæ cupidos

pidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniaræ atq; proinde commeatus difficultas, sed imprimis quod hyems impendebat, in qua si semel exercitus dissolueretur, non facile postea cogeretur. Statuit itaque semel de summa regni decernere, urbemq; totis Gallorum Germanorumq; viribus oppugnare. Quam ob causam alteras à Delphino copias machinasq; oppugnatorias implorat, ipse interim scalas, ligneas turres, pluteos, arietes, testudines, vineasque parat, totusq; in futuræ oppugnationis imagine versatur. At dominus Paliza qui constantiam Hispanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bello bis erat expertus Hispanorum robur animiq; vigorem, suadet Regi, ne adoriatur negocium, quod efficere non possit, etiamsi omnis Gallorum sudor in eo vno opere diffundatur: quod si aliter ille esset animatus, se tamen habiturum esse rationem militum qui suæ curæ demandati essent, neque permissurum, etiamsi cupiant, vires suas in cassum effundere. His ducum altercationibus vltro citroque agitatis, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis suæ militibus, hoc est, Benearnensibus, Labritensibus, Phoxensibus, Transpyrenæisq; Vasconibus primas partes occupet, se autem cum Gallis Germanisq; subsidio futurum, siue obsessis animus supersit facta eruptione in hostes ingruere, siue, quod erat credibile, Hispanus moderator suppetias obsidione laborantibus suis mitteret.

De apparatu partis vtriusque ad diei insequentis oppugnationem propugnationemque.

CAPVT III.

FAMES interea non minus obsessores quam obsessos vrgebat, atque vtrosque præcipitabat negocium omne in compendium mittere, obsessos, vt se ex obsidionis expedirent angustia, obsessores, vt capta vrbe spoliis onusti se in patriam aut in hyberna reciperent. Rex itaque alteris Germanorum copiis à Delphino auctus, atque tormentis machinisque munitus, vrbs oppugnationem parat, totusque in hanc vnam cogitationem fertur, non tam vt recuperata ciuitate potiretur, quam vt animus ex ciuium suorum sanguine satiaretur. Agricolas, pastoresque, & omnem rusticam iuuentutem in ciuium perniciem natura propensam conuocat, illisque vrbs direptionem proponit. Quod oppidani formidantes ducem obtestabantur, ne exponeret illos irato Regi trucidandos, neve vxores liberosque rapi, bonaque distrahi sineret. Quare illius genibus obuoluti supplicabant Hispanum Regem faceret certiore, quo in statu res Pompelonensium esset, mitteretque quamprimum suppetias quæ sufficerent hostem ex Hispaniarum finibus propulsare, hoc ad illius fidem pertinere, quando semel se in illius potestatem patrociniūque dedere. Ad hoc Albanus, Ego, inquit, ô amici, si fidem vestram exploratam haberem, superest mihi animus præsentibus copiis urbem hanc, vtcunque munitam, non solum defendere, sed etiam in medio campo cum hostibus signis collatis decernere. Nunc vero satis habeo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contendunt. Sed vos interim bono animo este, quiescite, atque defensores vestros pro vobis mœnibusque vestris decertantes spectate. Hoc Ducis sermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hispanum Regem literas dant, hostium vires & quid ab eis timeant, exponunt, vt fortunarum suarum misereantur, orant obsecrantque. Igitur Hispanus ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis, Asturibus, locisque finitimis cogit, alios qui longius aberant euocari iubet, aut vt in armorum procinctu sint, hortatur. Præsentibus copiis Triciensium Ducem præficit, atque superuenientibus, vt se illi agglomerent ad certum diem locumq;, imperat, Ducem, vt quamprimum laborantibus opem ferat, hortatur. Qui quam celerrime potest, ad Reginæ pontem, quem locum ministerii regii præfectus præsidio tenebat, recta proficiscitur. Dumque auxiliares copias expectat, nuncios Albano Duci mittit, qui dicant se missum à Rege cum exercitu, laturum suppetias illi pro vtriusque arbitrio, proinde faceret se certiore de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Adhæc Albanus rescribit, vt coacto exercitu in eodem loco resideret, se illi significaturum tempus, quando illius subsidio foret opus. Esse vero è rep. Hispana expectare, quid interea hostes molirètur. Neq; enim dubitabat prope diè oppugnaturos urbem, sed nihil inde periculi impedere. ea sibi erat fiducia ex militum suorum alacritate. Cumq; iam oppugnationis dies cõstituta instaret, cõperit extrãsfugis & exploratoribus, qua ex parte hostes urbem inuasuri essent. Ea erat statio Antonio Fonscæ quæstori maximo decreta, propterea q; murus è vetustate putris, atq; proinde ruinofus erat, neq; in tam præcipiti necessitate à quouis alio facile muniri posset, cum propter nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiam propter singularem quandam viri solertiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab ineunte adolefcentia non solum

interfuit, verum etiam præfuit quam sæpissime. Is itaque partem muri quæ ab æde diui Iacobi protenditur ad portam qua itur ad diui Francisci templum, aggere, fossa, valloq; muniri iubet, atque paris longitudinis latitudinisq; decem pedum alterum murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauita trabibusq; contexta, beronibusque harena opletis, & culcitris præmunit. Hunc imitatus Petrus Lupides Patellanus, in statione sua munitionem alteram erigit inter flumen vrbisq; muros, complexus molam quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alii præterea partem muri sibi designatam fulciunt, erigunt, instaurant, propugnaculisque prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, infestisque signis ad vrbem recta proficiscitur, & quam proxime potest castra metari iubet. Postero deinde die qui fuit festus, diuæ Catharinæ nomine relatus in fastos, cū prima luce machinæ sulphurariæ, non contra quæstoris maximi stationē, vt putabatur, sed è regione ad murum qui Oformini Comitibus filio Garfiæ Manrico fuerat demandatus, visæ sunt. Neque toto eo die cessatum est à torquendis faxeis orbibus, quoad bona muri pars cum suis munitionibus solo æquaretur. Sed pro muro putri, beronibusque caducis, firmissima armorum acies successit. Nam cum commendatarius maximus pro muris se hostibus ostendisset, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negotio reseruandus erat. Sed illos superueniens dux, è loco tam periculoso iussit secedere, atq; hostem potius inter muri ruinas expectare monuit, quam se tormentorum ictibus imprudenter obiectare. Sed nox superueniens certamen in aliud tempus distulit, requiesq; data est, non tam somno, quam reficiendis muris, munitionibusque reponendis.

De secunda oppugnatione vrbis à Gallis facta, & è diuerso de Hispanorum propugnatione.

C A P V T I V.

DIE insequenti omne tempus in quatiendis mœnibus contritum est, non tanto impetu quanto superiori. Nox deinde quæ præcessit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuuis, computationibusq; ludis, iocisque, & iubilis, cantilenis, & clamoribus acta est, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & vicissim Dom. Paliza tabernacula frequentat. Alii primos sibi scalarum ascensus deposcunt, alii se signa posituros inter murorum ruinas pollicentur, alii ex Hispanorum manibus arma detracturos, alii denique nisi confecto negotio in castra non relatuos pedem. At Rex è diuerso iis qui primum signa in vrbem retulissent, millenos aureos sponder, qui primi, qui secundi, qui deinceps manibus ruinarum summa prensassent, gradatim præmia proponit. Dom. Paliza barbam permulcēs manu, At ego, inquit, prædico vobis ô milites, neminem vestrum ad nos rediturum, si promissa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citantur, seq; vt oppugnationi parent, edicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita est, omnis ætas, omnis sexus ad pomœria munitionesque concurrunt. Neque enim armati solū stationes sibi decretas & designata subsidia occupant, sed & senes emeriti ac pueri imbelles contos & sudes conuehunt, atque pro viribus suis quisque faxa trabesque comportat. Mulierculæ ollas, ahenaque caldaria, feruenti oleo, resina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros subeuntiu capita fundant. Atqui Dux Albanus murum qui partim dirutus, partim conquassatus erat, ne qua pars ductoris præsentia testimonioq; orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Foscæ quæstori maximo, alteram Ferdinando à Vega diui Iacobi commendatario maximo commendat, tertiã ipse sibi retinuit. Cumque strenuissimus quisque primas instantis periculi partes sibi deposceret, ne præscriptus ordo turbaretur, iubet suum quemque locum, sibi iam inde à principio consignatum tenere, deinde tria disponit subsidia quæ vicissim laborantibus à prima fronte succedat. Prætoriam vero cohortem in medio collocat, quæ in vtramque partem prospiciat, à fronte si quo in loco esset opus subsidio, & oppidani aliquid à tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dum hostis incursum omnes expectant, vt forti, magnoque, & præfenti animo essent, hortatur. Aliis Hispanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia, quas annis superioribus in Bardulorum finibus ad Fõtem Rabidum, & ad Salsulas in Gallia Narbonensi obtinuerat. Repetebat aliis Alfonso Rege cognomine Casto, Carolū Magnū cum suis duodecim Paribus in eo ipso loco fusos, fugatos, profligatosque. Admonebat præterea, ne terrent eos Germanorum vasta corporis moles vultusque truculenti, meminissentque potius, quod historici de illis produnt, habere cognationem quandam & similitudinem cum suis niuibus, quæ frigore rigentes calore resoluuntur, & quemadmodum primi eorum impetus maiores essent quam virorum, ita & sequentes, posteaquam caluerint,

runt, esse minores quam foeminarum. Dum hæc intra muros geruntur, Ioannes Rex copias suas explicat, atq; ex amicis, familiaribusq; , & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi sequebantur purpureum signum quibusdam aureis baltheis variegatum. Hos obseruabant ex Transpyrenæis Vasconibusq; sagittatores, sclopetariiq; , & velites ad octo peditum millia, post quos Germanorum sex millia præcedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Dominus Paliza tuebatur, ne quid à tergo auxilia nostra molirentur, oppugnatorumq; ordinem interturbarent. Ad vtrumq; armatorum latus, Benearnensium Labritensium, Phoxensiumq; , & gregariorum hominum multitudo erat, quæ scalas, arietes, testudines, aliaq; oppugnatoria instrumenta comportabat. Cumq; bona diei pars iam esset peracta, armatiq; omnes in prociñctu essent, machinarii simul tormenta in partem muri librant, quæ in hoc fuerat reseruata, vt cū ictibus cōcussa rueret, nudata vrbe hostes irrumperent. Ea cum ingenti fragore subito cecidisset, tercentum illi qui se Regis obsequio deuouerant antesignanum suum secuti fossam euadunt, munitionesq; subeunt, & ruinarum fastigia manu presant, pila, hastaq; ferro acuto præfixas, contos, bipennesque secures in hostium ora prætendunt. Hos Germanorum quoq; altera cohors sequitur, non tam propositi à Rege præmii spe ducta, quam gloria inferendi signa sua in vrbe. At contra Hispani arma armis, signa signis obuia conferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachiis, pectora pectoribus impellunt. Nec vllum interea cessat telorum genus, non scorpionum sagittæ, non fustibulorum, fundarumq; lapides, non sclopetarum glânes plumbeæ, non machinarum saxei orbes contorti. Erat stans in præcipiti turris propugnaculum, quod tormentorum ictibus concussum repente corruit. Huius fragmenta multos ex nostris obruunt, sed Commendatarium maximum imprimis, Villalbanumq; Chiliarchum, quorum insignis opera huius diei fuit. Similis ruina oppressit Petrum Manricum, cui semianimi ex pugna subtracto Ioannes Ramirus Cisterciensis ordinis à Galatraua eques religiosus successit. Neque quæstoris maximi sudor latere potuit, qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus, suam atq; aliorum stationes lustrans, voce manu, & autoritate multa simul faciebat, frequentius tamen requirens partem muri sibi creditam, in qua ingens erat fenestra, quæ vrbs penetralia hostibus denudabat. Eam igitur quia faciliores aditus ostendere videbatur, summis viribus oppugnant, sed non minoribus à nostris propugnatur. Cumq; neutri alteris cedere statuisser, edebatur interim magna vtrinque cædes. Neque iam nostri pro mœnibus, atq; superiori ex loco rem gerebant, sed intercepto muro quasi in medio posuit Deus omnia campo, daturus tandem victoriam causæ meliori. Tum Galli cernentes se nihil proficere, atque plura vulnera accipere quam inferre, paulatim pugna excedunt, atque in tabernacula pedem referunt humeris portantes duo de viginti insignium virorum cadauera relictis in media fossa duobus signis, quique illa obstinate pertinaciterque tuebantur numero prope cētum immortui hærentes, atque illa cōplexi. Interea Rex accitis notariis dictabat epistolas quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellariis daret, quibus faceret illos certiores rerū omnium quæ ad Pompelonem gerebantur, neq; restabat quicquā apponendum, nisi qua die, quotaque hora fuisset vrbs capta. Sed cum vidisset omnes negotio infecto se in castra recipere, alios fessos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura pallidos, audissetque sua causa tot amicos, familiaresque cæsos, flens, eiulansque, pectusque plangens, Agnosco, inquit, fortunam meam, eoque miseriarum me adductum, vt nulla possit me fortuna facere foelicem.

De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis qui minabundi ad Ducem venerunt.

CAPVT V.

REGEM sic afflictum affectumq; Germanorum primores conueniunt, bono animo esse, deque suo regno bene sperare iubent, pollicentur se die postero negociū suscepturos, effecturosque quod aliorum ignauia non esset factum, ac tradituros se per manus vrbe cum suis ciuibus, vt se de illorum sanguine ad satietatem vsque vlcisceretur. His pollicitationibus recreatus refectusque Rex, illis gratias agit, illorum fidei fortitudinique se atque fortunas suas commendat. Re omni perdita, & complorata, quicquid acquiserit in illorum potestate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret hostes intermissa pugna secedere, quasi victor, vtq; suos animaret, alienisq; terrorem incuteret, iubet tympana cum cymbalis tintinnabulisque pulsari, tubas, cornuaque, ingensque classicum edere, & quasi

quasi victos ac fugientes clamoribus prosequi. Sed anteaquam in prætorium se ille reciperet, murorum interrupta minasque inuitit, ac refici instaurarique iubet, fossas & pomceria eruderari, mœnia quoque eo diligentius adseruari, quo propius hostes essent, atque male gestæ rei pudore magis iratos. Vulneratos deinde consolatur, fortes laudat, atque omnes comiter benigneque affatur. Die insequenti, qui fuit Christo à mortuis resurgenti dicitus, Hispani pro mœnibus in procinctu armati steterunt, expectantes Germanos acrius quam in hesternâ oppugnatione incessuros. Sed cum ad multam diem omnia in castris quæta vidissent, in alias curas animum conuertere. Alii munitiones reficere, alii arma insubulare, præpilare hastas, spicula producere. Pars iuuenum quæ pugnandi erat audior, portis erumpit, pugnasque tumultuarias conserit. Erant inter eos ex Hispani Regis amicis & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconensi prouincia eques auratus, qui sclopetariæ glandis ictu perfossus subito corruit, magnumque moriens amicis quos habebat quamplurimos, desiderium sui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus, tibi cine militari præuio, ad Nauariensis Comestabilis stationem recta tendunt, velle se cum duce commentari non nihil dicunt, quod in rem communem exercitus vtriusque foret. Albanus quamquam statuerat nullam conditionem audire quæ ab hostibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atque dicendi quid sibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum qui procacior videbatur, huiusmodi sermonem habuit. Credo ego, clarissime Dux, Germanorum mores, ex quorum numero nos sumus, dignationi tuæ notos esse, qui tamen si non sibi, sed illis militent, à quibus sint mercede conducti, non tamen fidè minori ac diligentia bellâ gerant, quam si aut de imperio, aut de suo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum millia virorum conducti à Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis. Quem maioribus Regis vestri viribus regno pulsus, viribus quoque restitui vult Gallorum Rex, cuius causâ regnum amiserat. Quod vero antehac multa sunt facta quæ Regis vestri maiestatem offendunt, id nobis displicet, sed non aliter fieri potuit, quam factum est. Nunc vero cum res in eo sit articulo, vt Hispanorum audacia cum suo duce pœnas suæ peruicaciæ mox sic luitura, venimus rogatum atque admonitum, ne velitis experiri extrema illa quæ victi a victoribus armatis iratisque perpeti consueuerunt. Nam quid spei reliquum est Hispanis numero paucis, fame confectis, muro, fossa, valloque nudatis, omnique auxilio destitutis, contra Germanorum tot phalanges armis instructas, corpore vegetas, atque in hoc deuotas, vt aut rem inchoatam efficiant, aut obstinate mortem opperant? Suscepimus vero legationis hoc munus non cuiusquam iussu, sed sponte nostra, vt animum nostrum vobis declarem, & quod nos in simili fortuna positi faceremus. Quid illud esset quispiam diceret: nimirum cederemus temporis, atque victori herbam porrigentes veniam peteremus. Quo in statu res vestræ sint, videtis, quæ vos pericula maneat, circumspicitis. Vna salutis spes reliqua est vobis, si vos sine vlla conditione victoris arbitrio dedideritis. Mites atque benigni sunt duces nostri, ex fortuna sua metientur vestram, omne ius belli vobis remittent, atque incolumes abire sinent, armis tantum aliisque ornamentis spoliatos, quæ vobis etiam (ea est illorum mansuetudo) forte condonassent, nisi in prædam manubiasque Germanorum iam pridem fuissent ab ipso Rege designata.

De Ducis responso Germanis dato, & de obsidione relinquenda Gallorum consilium.

C A P V T V I.

ATQVI Dux noster, tamen si erat natura placidus, atque inæptiarum huiusmodi contemptor ac derisor potius, subiratus tamen his Germani verbis, Vana, inquit, spes vos, ô Germani, tenet, qui ex animo vestro putatis Hispanos, nisi cibo potuque ad satietatem vsque refectos, languidius arma tractare. Nesciebatis Hispanos in fame similes esse lupis, quos improba ventris exegit cæcos rabies, per ignes, per tela, per hostes, cibum, si desit, querere? Quod si numero pauciores, fameque debilitatos, atque hostium cæde fessos, interceptisque muris nudatos nos putabatis, cur cessastis hodie occasionem arripere, sociisque vestris cæsis, fulis, fugatisque opem ferre, atque in oppugnationem inchoatam succedere? cum præsertim bona diei pars superesset, in qua possetis auaritiæ vestræ cupiditatem explere. Quod si feriata vobis hæc dies fuit, crastina experiri potestis, an Hispanos vires defecerint, idque vt faciatis rogo vos, sitisque primi, in quos, quicquid virium nobis restat, effundamus. Hi nanque commilitones mei dedignantur iam ignauos hostes sibi dari, neque præberi materiam, vnde possint egregium aliquod facinus edere. In hæc verba illos dimisit, interminatus ne posthac, aut illi, aut alius quisquam huiusmodi nugas ad se perfe-

se perferant, sed aut veniant armati perfidiæ suæ pœnas luituri, aut victi supplice que à victoribus veniam petentes. Nam quod egregius Poeta de populo Rom. scriptum reliquit, Hispani possunt sibi iustius vsurpare:

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Hoc responso ducis tristes, ac demisso animo Germani in castra redeunt, Hispanorumque alacritatem vigoremque animi sociis exponunt. Fames interea magna, magisque indies extra intraque muros crescere, utrosque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere, sed Regem acrius urgebat, quem non modo comæatus & pecuniæ deficiebant, quod hyemis impotentia instabat, verum etiam quod ingentes copiæ ab Hispano Rege mittebantur, quæ suppetias Albano duci ferrent: quæ si semel intra urbem reciperentur, omnis spes sua in ventos esset abitura. Supplex itaque Germanos rogat, ut stent promissis, fidem seruent, nihil spei sibi iam esse relictum nisi in illorum fortitudine, hostium spolia civiumque bona illorum potestati tradit, protestatur nihil sibi ex ea victoria nisi sanguinem civium expetere. Pœnituit Germanos tam temere operam suam fuisse pollicitos, tamque arduum ac difficile negocium suscepisse, puduit tamen illos promissa non reddere. Respondent itaque perendinum in diem urbem captam se per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam perniciosæ pollicitationis Dominus Paliza factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque præfectos ac centuriones in vincula coniicit, atque insuper ignominiosis verbis increpat, quod se inconsulto rem tam inconsideratam improvisamque attentarent, unde non solum ipsi miserabiliter & digne perituri essent, sed & suo duci imprudentiæ, atque rei male gestæ notam inurerent. Quod si tale aliquid posthac unquam admiserint, per Galli Principis genium iurat, se in ipsos capitaliter animaduersurum. Deinde in Regis prætorium tendit, quem cum se pugna aptantem offendisset, acerbius quam regia dignitas sustineret, increpat illum, temeritatisque illi crimen obiicit, quippe qui tætet in cassum vires effundere, atque florētissimas copias internecioni hostibus dedere. Quod si tam præceps animi & consilii erat, ut suum tempus fortunamque non agnosceret, idque penitus volebat, ut rei perditæ se suosque omnes adderet, se tamen non passurum, ut exercitum sibi à Rege commissum hostibus sine causa trucidandum obiceret. Sed neque censebat diutius in obsidione permanendum, cum iam hyems impenderet, famesque indies cresceret, nec esset unde comæatus in castra satis commode comportari posset. Multi sermones cum Rege Regisque familiaribus in hac disputatione consumpti sunt. Sed Rex tandem inuitus cessit consilio Dom. Palizæ, placuitque postridie obsidionem soluere, & sub primam lucem vasa conclamare, signaque tollere.

Quod Galli soluta obsidione discedunt, quo die Dux Triciensis cum auxiliaribus copiis venit.

CAPVT VII.

IGITUR nocte insequenti à quarta vigilia, dum tormenta machinæque carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu peditatuque, quasi ad pugnam paratæ in procinctu steterunt. Principio nostri putarunt Gallos se ad oppugnationem parare, quam erecto & alacri animo expectabant, sed cum illos vidissent in diuersum paulatim secedere, omnes subito portis ruinisque murorum erumpunt, hostesque insequentes ad pugnam lacessunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribusque aut morbo confectum erat, negligentes, compositis ordinibus beneficio noctis se in tuta receperunt, finemque insequendi nostri imposuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quantum quisque poterat, hostes insequabantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in urbem sunt regressi: id quod gestum pridie calendæ Decembris, qui est diui Andree nomine relatus in fastos. Postridie vero huius diei prima luce Galli copias suas in ordinem redegerunt, steteruntque in procinctu quasi pugnaturi, siue ut suos aberrantes ex fuga reciperent, aut si nostri persequerentur, ut pugnarent, si ex loci opportunitate facultas daretur, vel ut tutiores in fines suos abirent. Eodem die paulo ante solis occasum Dux Triciensis eum auxiliaribus copiis ad urbem accessit. erant in comitatu illius regalis ministerii Præses, quem diximus Reginae pontem insedisse, Dux Seacobriensis Hispani Regis fratris patruelis, Dux à Villa formosa, Dux Lunensis, Marchio Aquilarius, Comes ab Acuto monte, Comes à Ripa Gorza, & reliqua fere omnis regalis curiæ iuuentus. Quos sequebantur equites mille quingenti, armis, auro, purpuraque fulgentes. Peditum vero generis omnis armaturæ numerus fuit sex millium, quos

ductabant Gometius Buitronus. Martinusque Auindanius, & Rengiphus. Crescebat in dies auxilium quod ad Reginæ pontem cogebatur. Sed Dux veritus, ne nostri fame, vulneribus, morbis, vigiliis, laboribusque confecti, Gallorum vegetam atque recentem multitudinem sustinere diutius non possent, cum præsentibus copiis, atque quam maximo potest comœatu, in auxilium properat. Cuius aduentus etsi omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Regis irati sæuitiam in se domosque suas pertimescebant: Albano tamen Duci non satis cõstabat, fuerit ne gratus, an potius molestus. Dolebat namque solidam sibi gloriam eripi, quam nemo cum altero quocunque libenter patitur esse communem: quique animi magnitudine præcellunt, libentius se fortunæ periculis exponunt, quam rei bene gerendæ gloriam cum altero participant. Itaque sæpe Duce¹⁰ m Triciensem per literas & nuncios hortatus est, ne ferret suppetias, ni accersitus, sibi satis præsidii esse, non solum ad propulsandas ex vrbe hostium oppugnationes, sed etiam ad erumpendum, atque medio campo collatis signis confligendum. Hos animos illi dabant Hispaniæ lumina, quæ in suo erant comitatu, & qui maioribus sæpe rebus non solum interfuere, sed etiam præfuerunt: atque in primis duo fulmina belli, Antonius Fonseca quæstor maximus, & Caucesium & Alaheiorum dominus Ferdinandus à Vega Cõmendatarius maximus à Castilla. nam alter à Legione Germanica tantum huic negotio interfuit. Coronarii quoque Centurionum præfecti Villalbanus & Rengiphus, quorum opera compluribus aliis in rebus fuit insignis, sibi ipsis hoc tempore non defuerunt. Sed neque²⁰ Petrus Lupides Patellanus cum gentili suo Ioanne Patellano, Ludouicus quoque à Corduba Comarenis Marchionis filius, atque alter Ludouicus à Caura, Petrus & Ioannes ambo à Cunta cognominati, Iacobus Rogius, atque eodem cognomẽto Rodericus Diaz, Petrus Manricus, & Manricus quoque Garfias Comitum Ossormini filius, Iacobus Merulus Ioannis filius animos atque nomen cognomenque aui referens, Ioannes & Garfias uterque à Vuloa cognominati, Comestabilis, Nauariensis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonsus Carillus, Petrus à Tapia, Ioannes à Castilla, Aluarus à Luna, Iacobus à Vera, Sanctius à Leiuia, Manuel Benauidius. Nam quid ego Petrum Marchionem à Villafranca magni ducis filium inter cæteros memorem? qui per vestigia patris idem hoc tempore silebitur, atque aliàs meritis laudibus non fraudabitur. Quid alios complures eiusdem ordinis viros? quos infinitum erat memorare, quorum fiducia nihil erat quod ma³⁰ gnanimus Dux sibi non polliceretur, victoriam ex hostibus maxime, quam præ manibus habebat. Vt cunque tamen erat animatus, agit hospitem lætum, Ducemque aduentatam longe ab oppidi portis excipit, atque data acceptaque salute in templum Misericordiæ, quod erat extra muros, quam honorificentissime potest, illum collocat. Copias vero auxiliares eadem castrametari iubet, qua paulo ante Germani infederant. Hic dies, quo & Galli soluerunt obsidionem, & auxilium nostris superuenit, fuit calendarum Decembris.

Quo pacto Galli in fugam conuersi, iterum urbem obsidione cingere simulant, deque nuncio per feciales ab illis misso, ducum nostrorum responso.

40

CAPVT VIII.

POSTRIDIE vero eiusdem diei, Galli qui nostris insequentibus trans fluminis pōtem se in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumque iam ab vrbe quatuor millibus passuum abessent, nostri que putarent, illos nihil nisi de canendo receptui cogitare, derepente urbem versus redierunt, incertum qua ex causa. Sed quia trahas, claustraque, & carros præmiserat, non erat dubium, illos substitisse primum, ac deinde regressos, ut sui exercitus reliquias colligerent, atque præcedentium impedimentorum terga redderent tutiora. Interim Dux noster non cessat Bardulos, & Vascones, Cantabrosque exhortari per nuncios, ut vias cor⁵⁰ rumpant, atque arborum ramis fossisque & aggeribus faciant imperuias, atque hostes fame ac frigore confectos ex superiori loco incesserent. Sed Galli cum intelligerent nostros non esse numero pares ad decertandum Marte dubio, puderetque illos huius belli principio magna pollicitos, nunc inglorios abiectosque discedere, decreuerunt subsistere. Atque ut velamen aliquod pudori prætenderent, disponunt acies, cohortesque in ordinem redigunt, mittuntque feciales ad Duces nostros, qui decernendi locum tempusque indicant, quod ipsum fuit argumento, illos non militum numero, non animi robore, non vlla alia re, quam comœatus victusque penuria ab vrbis obsidione destitisse. Ad hanc fecialium contestationem uterque Dux alterum rogat, ut respondeat, comiterque in collegam partes

partes suas reiecit. Sed vicit tandem Albani Ducis urbanitas. Erat autem Dux Triciensis, cum de rebus bellicis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactantior. is cum alias multa facere & ex more suo solitus esset arroganter dicere, in expeditionis huius initio, duo potissimum illius dicta circumferuntur. Nam cum Gallorum Rex Hispanorum paupertatem exprobrans diceret, Non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum emendatæ stipes stipendio militum solvendo sufficerent (hoc male falsus Rex dicebat, alludens ad pecunias, quæ ex sedis apostolicæ indulgentiis ad belli Mauritanii sumptus exigebantur) Quid, inquit Triciensis Dux, nostra refert, armis an calathis hostium ora contundamus? Calathis namq; solent mendici stipes, frustra; & quadras panis rogatas excipere. Cumq; illi rursus Albani Ducis auxilio proficiscendi Rex noster multa benigne polliceretur, seque summissurum non solum copias commeatumque rerum omnium quæ sunt ad bellum necessariæ, sed etiam pecunias stipendio militibus persolvendo necessarias, cepit subcinere carmen illud quod est in ore omnium: *Vamos nos dixo el mi Tio a Paris essa ciudad*. Ac si diceret, nisi me copiæ militum, commeatus, stipendiaque deficient, nulla per me mora erit, quin victor Parisios usque perueniam. Igitur nunc libertate vsus fecialibus responderet, se non ea causa venisse, neque id sibi à Principe a quo mittebatur, mandatum ut collatis signis decerneret, sed ad hoc tantum, ut obsessam urbem firmiori præsidio muniret. Neque enim, inquit, de eo nunc certamen est, vter exercitus medio in campo sit armis superior, sed ex duobus Principibus vter Navariæ regno potiatur, in eoque nunc victoriæ momentum consistere, ut ille victor sit, qui semel parta defenderit possederitque: ille victus, qui præterdit hostem possessione deturbare, nec tamen, quod aggreditur efficit. Quod si Gallis, inquit, tantum animi superest, ut velint nobiscum armis experiri, expectent aliquos dies, dum Hispanorum copiæ quæ me sequuntur à tergo, in vnum locum conueniant: tunc se cum collega suo non modo in agro Pompelonenfi, sed in mediis campis pugnandi copiam duros. Hoc per feciales responso accepto, Galli è vestigio, ut erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaque se in patriam atque ad suos recipiunt.

Quemadmodum Dominus Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem consolatur. Ducumque nostrorum de persequendis hostibus consultatio.

CAPVT IX.

30
Rex interim Ioannes qui vsq; in tempus illud spem metumq; inter dubius atque animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret suos, atq; illos maxime quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat, non solum vrbis obsidionem deserere, sed etiã sic abire, ac si eo nunquam essent redituri: non ut antea spem vultu simulans, premens altû corde dolorem, non fortunam suam lamentis questionibusq; incufans, sed præ nimio dolore omnem tristitiæ imaginem facie ac vultu præferbat, urbemq; nunquam amplius videndam, dotalesq; agros identidem respiciens, attonito firmis hærebat. Quem sic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex historia, multisq; rationibus ex cõmuni vita depromptis, consolari nitebatur. Sed ille tantquam ægrotus iam deploratus, ac de salute desperans, nulla medicorum fomenta admittebat, neque se aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atque re male gesta patrimonio orbatus? idq; non tam aduersa fortuna, quam sua culpa: quippe qui nescierit inter duos Reges potentissimos se mediû sequestremq; præstare aut si non posset vtrumq;, alterum ex illis saltem demereri. Atqui Duces nostri cum viderent hostes nihil iam nisi de reditu in patriam, domosq; suos, atq; diuersoria nota cogitare, quid in tali tempore facto opus esset, inter se consultant. Albanus palantes, fusos, & fame ac frigore confectos ad internecionem usque persequendos esse dicebat, neque rei bene gerendæ occasionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, gloriosamque mittendam esse. Triciensi vero dissimulandam esse hostiû fugam, neque illis instandum, ne ex desperatione cogerebantur pugnam redintegrare, vnde est notum illud carmen:

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Afferebatq; multorum exempla, qui necessitate compulsi ex victis euasere victores. Referebat præterea Pyrrhi Epirotarum Regis præceptum illud memorabile: Hostibus fugientibus non esse pertinaciter instandum. Petebat Albanus à Triciensi ex exercitu quem vegetum recentemq; ductabat, aliquot equitum turmas, peditumque cohortes, quæ hostem abeuntem insequerentur. nam suas causabatur partim vigiliis, partim morbis laboribusque confectas. At ille cui non placebat consilium illud de insequendis hostibus, di-

cebat, se non ea causa venisse, ut medio in campo configeret, sed ut obsessis, atque vltima necessitate & angustia positus opem ferret, idque à Rege sibi in primis fuisse mandatum. Atque hunc in modum alter ab altero digressi sunt, Tricenisque Lucronium cum suo exercitu ad Regem redit, Albanus vero in ciuitate iam quæta pacataque permansit, quoad illam ordinaret, atque per manus traderet, cui Rex tradendam esse decreuisset. Sed ne hostis in trepidus securusque sic impune abiret, mittit literas ad viros principes qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germanique iter faciebant, hortaturque illos, ut fugientibus negocium facebant, neque sinant illos sic quietos abire. Qui non segnius quam imperatum est, iussa exsequuntur. Nam & Gongoræ dominus trecentos ducens equites, agmina sequebatur, neque præ frigore ac fame consequi cessat. nam prima luce adortus, partim caesis, partim captis, cum ducentis equitibus spoliisque militaribus per medias vrbes portas viasque publicas victor regreditur. Ex altera quoque parte Lizari dominus cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorum agmina insecutus inuadit Germanos, quos machinis asseruandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnum coisse, impetumque illorum non posse sustinere, glandiaria tormenta in eos dirigunt, igneque iniecto instantes glandibus perturbant, ipsique per fumum sulphurariasque tenebras elapsi, per anfractus sylvarumque diuerticula fugiunt. Quos vbi Barduli aufugisse intellexerunt (nam in principio subesse insidias aliquas suspicabantur) machinas inuadunt, iumentisque tenuiores reportandas imponunt, maiores vero plaustris carrisque trahendas applicant. At non mediocri negotio in urbem aduehunt, non sine quadam triumphi specie. nam & armatorum peditum ingens multitudo præcedebat, & non minor sequebatur acclamantium vno ore: Io Triumpe. Quod gestum est idibus Decembris, hoc est, postridie eius dici in quo Diuz Luciz festum celebratur, anno à salute Christiana millesimo quingentesimo duodecimo.

ANTONII NEBRISSENSIS HISTORIA-
RVM FINIS.

DE REBUS GESTIS A
FRANCISCO XIMENIO CIS-
NERIO, ARCHIEPISCOPO TOLETANO,
LIBRI OCTO, AVTHORE ALVARO GOMEZIO:

NUNC PRIMUM IN GERMANIA REC-
*si: quibus inscriptiones aliquot Tarraconenses ex historia
Hispanica Ludovici Pontis adiunctæ sunt.*

Omnia studio IOAN. SAMBVCI PANNONII, Cæs. Maiest.
consiliarij & historici.

IN EFFIGIEM CLARISSIMI VIRI
FRANCISCI XIMENII Toletani Præfulis,
Simonis Cugnæ Riberæ, Lusitani,
epigramma.

*Qui stupet ex humili me peruenisse cucullo,
Præfulis ad culmen, Cardineumq; decus,
Adiunctumq; sagis sceptrum, Libyamq; subactam,
Totq; Deo, & Musis templa dicata sacris:
Virtutes potius stupeat, quibus orbis, & omnis
Cessit honos, tituli, purpura, regna, duces.*

PHILIPPO II. HISPANIA.
RVM REGI CATHOLICO ET POTEN-
tissimo, doctor Agorreta Rector, & Academia Com-
plutensis, perpetuam felicitatem optat.

PEST temporis natura, Philippe magne, vt res hominum quamlibet præclaras, paulatim cæca obliuionis caligine inuoluat: contra cuius iniurias nullum aptius excogitari potuit remedium ad rerum diuturnitatem, quàm vt à disertis viris scriberentur. Hac enim litterarum arte diuinitus inuenta, factum esse videmus, vt quæ multis seculis à nostra ætate sunt remota, in oculis hominum recentia versentur. Scimus, multa eruditorum hominum monumenta quotidie in lucem prodire, quæ uo nomini augustissimo dicata, approbationem & laudem consequuntur: sed nullum inter ea esse existimamus, quod maiori merito sub tanti regis patrocínio in manus hominum venire debeat, quam hi libri, qui tuæ maiestati à nobis offeruntur, & dicantur. Nam cum nostræ gentis magnorum virorum tum facta, tum dicta dignissima sint, quæ apud exterarum nationes celebrentur, nulla quidem certe digniora videbuntur, quæ sempiternæ memoriæ commendentur, quam quæ Franciscus Ximenius Cisnerius, Archiepiscopus Toletanus, & Hispaniæ Cardinalis gessit: siue quis illius viri fortunam, siue incrementa per gradus, siue animum ad maxima quæque natum, siue egregia eius facinora mente complectatur. Curauimus ergo diligenter, ne Ximenii gesta amplissima, & dignitatis plena, ab hominum memoria euellerentur: quod necessario euenturum videbamus, ni, antequam monumenta, quæ apud priuatos homines erant, aut animam qui rebus ipsis interfuerunt agerent, ab interitu litterarum ope vindicarentur. Præcipua uero nobis cura fuit, vt quantum pro virili cauere possemus, nulla, aut perpauca essent, quæ cordatis viris in hisce libris, non quidem uerbosis, aut ineptis, quibus omnis ratio otii, & negotii, illius magni viri, & post hominum memoriam clarissimi, constat, displicere possent. Suscipe igitur rex Philippe qua soles fronte, munus hoc quod tibi offerimus: quo præter uulgares illas historiarum utilitates, innumera de rebus gerendis documenta his tuis temporibus per necessaria continentur. Multa hinc Philippi aui tui, & Caroli patris inuenies, nonnulla etiam tua præclarissima facta attinguntur, vt quæ sunt pro dignitate à tuis historicis conscribenda: sed in primis multa pro aui tui Ferdinandi Catholici recensentur, cuius consilia Ximenius plurimum iuuit: nihil enim unquam eo inconsulto rex ille sapientissimus tentandum esse duxit. Iam uero quæ per Ximenium Hispaniæ præfectum gesta sunt, & quanta eius conrentione & periculo, duris illis temporibus regia maiestas seruata fuerit, quoniam longa narratione in his libris explicantur, non est cur nunc repetamus. Illinc tua maiestas aperte colliget, quantum Ximenio debeatur: qui post tot insignia beneficia, quibus uniuersam Hispaniam affecit, & quotidie afficit, omnium fere magnatum odia subierit, dum regnum stabilire regi Carolo adhuc puero, & absenti laborat. Hæc si pro merito considerentur, mirabitur nemo, quod has litterarum sedes omni indulgentia rex potentissimus foues, iure & uirtute tutaris, & omni studio vt indices sint illustriores curas. Experta est nuper hæc Academia quanti illam facias, cum illorum audaciam, qui eius libertati insidiantur, tua auctoritate compressisti: & litterarum studiosos suo iure & legibus frui, qua polles maiestate, iussisti. Ingentes tibi gratias agit hæc tua Academia: cur enim tuam non dicamus, cuius tu patronus Optim. Maxim. à Ximenio appellatus es? & quæ in medio regnorum tuorum sita, Hispaniæ tuæ ornamento est maximo? Gratias, inquam, tibi agit, quod tua tutela & præsidio contra criminatores maleuolos, in litterarum otio gratissimo, honestissimis disciplinis omnem operam dat. Quis enim nescit, omnibus scholis publicis, quotquot homines memoria uel scripto repetere possunt, immunitates complures à principibus uiris, & pontificibus maxim. fuisse semper concessas? & inter eas primum locum tenere, ne qui sua nomina militiæ literariæ dederunt, alibi quã sub Academia iudice litigare cogantur? Quæ immunitates & priuilegia si infringerentur, nec iuuentus ita frequens ad litterarum studia conueniret, nec animus inquiet ea securitate disciplinis vacare

vacare posset, quam harum rerum natura postulat. Neque enim minus silent sapientiarum artes inter molestissimas imperiosorum hominum lites, quam inter bellicos tumultus. Pro tali igitur, & tam magno beneficio, hoc quod possumus diligenter præstabimus: ut hæc nostra literaria respub. sacris semper studiis sit occupata, & tales in eis progressus faciat, ut quoties reipubl. usus postulauerit, multi viri præsto sint, qui votis tuæ maiestatis satisfacere possint: quod hæcenus in rebus arduis abunde præstiterunt, quando eorum doctrina est requisita. Vale Rex potentissime, quem Deus ad defensionem Christianæ reipubl. diu nobis saluum & incolumem seruet.

ALVARVS GOMEZIVS
 CASTRVS TOLETANVS, AD HORVM
 LIBRORVM LECTOREM QVOS DE GESTIS
 Francisci Ximenij Cisnerij, Archiepiscopi To-
 letani, & Hispaniæ Cardinalis,
 scribebat.

*S*ÆPE mecum demiratus sum lector optime, quæ esset hæc tam sapientissimorum hominum Complutensium negligentia, ut amplissimi viri qui hanc illis Academiam condidit, præclara facta paulatim intermori sinerent: & cum tot felicissima ingenia in eloquentiæ studio Compluti florerent, scriptorem rerum, splendoris & gloriæ plenarum, ab Academia non curari, aut multos passim non inueniri, qui vltro laborem scribendi subirent. Ergo cum hoc mecum assidue voluerem, subiit animum meum mira quadam cupiditas Francisci Ximenii res gestas scribendi: non quidem compendii alicuius gratia, sed vi quadam, & impulsu fatali. Nam hic animi affectus, statim ut Complutum veni ad honestas disciplinas cognoscendas, me mirifice tenuit, creuitque mecum ad hanc usque ætatem. Illud tamen me semper male habuit, quod nec vnde res scribendæ sufficerentur, nec otium ad eas pro dignitate tractandas erat. Sed postea Deo viam parante, Bernardino Alcaracio, scholastico Toletano, viro humanissimo, & opibus in urbe sua pollentis, Toletum sum vocatus. Vbi cum ad Ioannem Vergaram qui Ximenio à secretis fuerat, doctrinæ & dignitatis causa, quæ utraque in eo homine suprema fuerunt, assidue venirem, & de prudentia, magnanimitate, cæterisque Ximenii virtutibus sæpenumero tractarem, tandem homini, quamuis senio & morbis atrocissimis vexato, eam scribendi cupiditatem inieci, ut de Ximenii rebus illustrandis cogitare cæperit. Ergo primo illo animi calore, exordia tanti principis, & incunabula adeo luculenter scripsit, ut etiam si id breui chartarum numero explicuerit, multum tamen Vergariæ debeamus qui res à paucis cognitæ, & in ea fortuna conditione quam Ximenius priuatus tenuit positæ, tam diligenter è tenebris eruerit. Magnum me fecisse operæpretium arbitrabor, quod ad rem tam difficilem capessendam eius animum permouissem: nam profecto dignum rerum suarum scriptorem vir clarissimus nactus erat: sed ardore illo ob morbos ingrauescentes extincto, toto quod postea vixit triennio nihil omnino scripsit: non quod voluntas illi deesset, sed quod mentis alacritas, quæ rebus huiusmodi conscribendis pernecessaria est, mortis vicinitate euauerat. Postquam vir ille, longiore vita dignissimus, viuere desuit, Academia Complutensis, quæ ad rem procurandam, sibi posterisque suis gloriosam, sese demum excitauerat: mihi, quem ex Vergariæ communicatione, quo pacto res vniuersa tractanda esset, nosse arbitrabatur, operosam illam scribendi curam demandauit, quamquam nulla ex parte cum illo sim comparandus. Susceptis igitur Vergariæ commentariis, reliquisque monumentis, quæ ad eam rem parauerat, ad Didacum Lupum Aialam, templi Toletani vicarium me contuli. Fuerat is in Ximenii familia à puero educatus, & crescente ætate maximis negotiis præpositus, quare gestorum ferme omnium certissimam notitiam ab eo me habiturum existimabam. Neque me fefellit opinio: nam literarum fasciculos complures mihi obtulit, quibus non solum ea continebantur, quæ cum Rege Ferdinando de Oranica expeditione conuenta fuerunt, & quæ à Ximenio gesta sunt, sed etiam quæ cum Carolo apud Belgas agente Ximenius regnorum gubernator per arcanas notas tractauerat: unde sapientis viri consilia, cogitationes, & sensus licet cognoscere. Nactus sum, & Vallegii canonici Seguntini, qui Cardi-

nali Ximeno à cubiculo fuerat, commentarium Hispano sermone de rebus Ximenii, diligenter quidem scriptum, sed ultra Philippi in Hispaniam aduentum non est progressus. Hunc commentarium Andreas Cuesta doctor theologus, qui postea Episcopus Legionensis fuit, è Navarra defendendum ad me curauit. Incertum erat à quo Cuesta suscepisset: donec cum ad historiam edendam, Academia Complutensis regii senatus, de more, approbationem curat, vir amplissimus & clarissimus Didacus Spinoso, qui ad Senatus regii & Inquisitionis praefecturas, quas nostri praesidentias vocant, assumptus fuit, & nuper magno eius merito Cardinalis Hispaniae, & Episcopus Seguntinus creatus est, suum esse dixit, sibi que restitui petiit: sed posteaquam in Academia scriniis asseruari cognouit, liberali animo dono dedit. Venit etiam in meas manus commentarius autographus Floriani Ocampi, regii historici, de Ximeno, quem ille ad Vergaram vulgari sermone miserat, cum hanc historiam scribere meditaretur. Dedit etiam Academia Complutensis, si qua ad hanc rem facientia monumenta habuerat: nonnullique viri ex Ximenii aula, qui adhuc supererant, permulta retulerunt, quae quamuis literis mandari non poterant, tamen si à nobis ignorata fuissent, multum gratia nostra hac historia fuerat amissura. Porro annales Laurentii Galindi Carauaiali, quibus vir grauissimus, rerumque illarum cum primis particeps, quinquaginta ferme annorum memoriam complexus est, haud vulgariter meam operam inuerunt. Hac te studiose lector nescire nolui: ut tibi ratio constaret nostri laboris, & scires nihil temere à nobis creditum, nihil ad gratiam, aut odium alicuius confectum hisce libris contineri, sed omnia inuestigata & eruta ex publicis actis, epistolisque regum, & Ximenii, & ex magnorum virorum scriptis, quae recensuimus. Post opus vero conscriptum, usus sum candidissimo iudice Francisco Varga, viro doctissimo & integerrimo, multorumque negotiorum usu prudentissimo, qui post impetratam à Rege Philippo II. vitam quietem in Cislensi secessu, attentissime hos libros audiuit, & amice monuit, si quid erat quod animum offenderet. Et ut ingenue fatear, multa eius consilio sunt addita, multa immutata, multa etiam expuncta. Huic tanta nostra diligentia & cura, accessit approbatio Ioan. Paccii Castri regiae historiae scriptoris, cui supremus senatus hanc nostram historiam explorandam & corrigendam dedit: quam adeo attente perlustrauit, ut non modo ea quae muneris sui erant, sed si quid oscitanter, aut improprie dictum, si quid parum apto loco collocatum, si quid delicatas aures erat offensusurum, insigni candore & eruditione animaduertit. Vale.

ALVARI

ALVARI GOMEZII TOLETANI DE FRANCISCI XIMENII CISNERII, HISPANIÆ CARDINALIS ET

ARCHIEPISCOPI TOLETANI, VITA ET REBUS gestis, Libri octo.

LIBER PRIMVS.

ISNERIUS, haud ignobili municipio in regno Legionensi, antiqua gens Ximeniorum est: in qua honestissimi, & immunis conditionis homines permulti fuerunt, nonnulli etiam equestri dignitate, de more nostro, aucti. Nam Gonzalus Ximenius Cisnerius cognomento Bonus, ad Villaizar Cisnerorum suburbanum, in æde virginis Mariæ sepultus est. Huius sepulcrum candido è marmore constructum, & clypeus appensus, satis demonstrant hominis nobilitatem. Est enim clypeus quindecim tetragonis (quos nostri iaqueles vocant) depictus, & Bandæ baltheo in transversum diuisus. Sunt autem tetragoni gentis Ximenæ insignia: Banda vero, ordinis equestris à rege Alfonso X I instituti: ad quem non nisi nobiles admittebantur.

Sunt circum illud Sacellum gentilitia quædam prædia ad Ximenios pertinentia: quibus & eius delubri, & sepulchri cura est. Quos autem liberos, quamve sobolem Gonzalus ille bonus reliquerit, posterorum incuria incertum est. Hoc saltem ex vetustis membranarum anno MCCXCVI. scriptis constat, Ioannem Ximenium Cisnerium, Ximenii Archiepiscopi proauum, sodalitatibus titulo sancti Iacobi quæ adhuc Cisneris durat primum abbatem (sic enim præfectos sodalitatibus vocant) fuisse: ad quam viri duntaxat nobiles admittuntur. Hi vero socii statis quibusdam diebus Gonzali Boni manibus parentant: unde eam sodalitatibus à Ioanne Ximeno fuisse institutam populariter creditur. Nam à Gonzalo Bono genus Ioannem ducere, cuncti municipes pro certo habent, cui Toribius filius fuit. In æde Diuo Petro sacra Cisneris, est sepulchrum Ioannis familiæ commune, intra ædiculam probe constructam, in qua Franciscus Ximenius Archiepiscopus sacra hebdomadaria constituit, redditibus ad eam rem necessariis sua pecuniâ comparatis. Toribius Ioannis Ximenii filius tres liberos procreauit: Garciam, Aluarum, & Alphonsum: à quibus duplex Ximeniorum familia processit. Siquidem Garcias, & deinceps eius posteri antiquos adhuc Ximeniorum penates possident: nã cum maior natu esset & ingenio (vt aiunt) difficili & præfracto, generoso tamen præditus, fratrib. amandatis, gentilitia prædia sibi asseruit. Is primum locum quoad vixit Cisneris obtinuit, summis quibusq; municipii honoribus functus, filias viris nobilibus elocauit: Nã Garcias eius filius, quæ virilis sobolis vnicum suscepit, Benedictino ordini initiatus, primum Pinciano cœnobio Prior, Monti deinde Serrato abbas præfuit: cuius in sancti Laurentii, ad Garciæ patris Sacellum, monumenta nonnulla cernuntur. Ex Maria quæ maior natu fuit, Ioanna procreata est, Garciæ Villaroello matrimonio iuncta: qui in Africam cum Ximeno Archiepiscopo traiecit, non ille quidem Castorlanus præfectus, sed manipulorum quorundam in ea expeditione ductor. Hæc Ioanna vt pote Gonzali Boni hæres, quosdam eius sepulchri violatores, qui aurata calcaria, aliaq; item militaria ornamenta subripuerant, diris, de more Christiano, deuouit, & sacris arcuit. Villaroellus ex Ioana vxore Mariam suscepit, quæ Sanctio Brauo, viro nobili nupta, Brauū peperit, virum sane præstantē, & manu strenuum, cuius rei signa per multa dedit aduersus Mauros pro Rep. dimicans: qui Garciæ Ximenii Archiepiscopi patris domū in præsentia tenet. Aluarus & Alphonsum, duro Garciæ fratris ingenio cedentes, Campesi regione relicta, in transmontanā sese contulerunt. Verum Aluarus post Garciæ fratris mortē Cisneros repetens, in partē sortis paternæ ablata, Garciæ domum sibi vindicauit, qua tamen postea sponte Ioanæ cōsobrinæ cessit: nam nullos hic liberos procreasse traditur. Alphonsum vero, à quo Ximenii Archiepiscopi causa, multo illustrior familia deriuatur, Turrilacunæ forte subsistens, cum coactiones numarias curaret, quæ ex Romani Pontificis condonationibus regis fisco debebantur, virginē honestam, bonis prognatā, cuius forma captus est, vxorem duxit, quæ Maria vocabatur. Ex hac Franciscum Ximenium maiorem natu, Ioannem & Bernardinū sustulit. Franciscus de quo agimus, die iustitico dum sacro fonte tingitur, Gonzalus dictus est, Alfonso (vt opinor) patre, illius Gonzali Boni

maioris sui memoriam sic conseruare cupiente: sed hoc nomen postea, religionis Franciscanæ cui se addidit causa mutauit. His rationibus adducti nonnulli, ex vetusta & illustri Cisneriorum gente, quæ (vt ex nostris monumentis constat) plurimis & splendidissimis familiis, aut principum, aut claritatem dedit, eum originem ducere affirmant. Nam Didacus Fernandus Mendozius, in libello quem de stemmatibus, & nobilium in Hispania familiarum insignibus edidit, scriptum reliquit, Cardinalem Gonzaluum Mendozium iure quodam propinquitatis incitatum, Ximenium tam studiose prouehendum, & ornandum curasse. Nam vt genealogi nostri testantur, Didacus Furtatus Mendozius, Almirantus, Leonoram Garfiaz Lassii Iunioris, & Metiæ Cisneriæ filiam vxorem duxit, ex quibus Inachus Santillanæ Marchio nascitur, Petri Gonzalui Cardinalis pater. Nos tamen apud grauissimum præfulem Ximenii clarissimam virtutem, plusquam vllum cognationis vinculum valuisse pro certo habemus. Hunc igitur parentes, iam inde ab ipsis incunabulis ecclesiastico ordini dedicatum, honeste, & sancte educauerunt: puerilibusque literarum rudimentis domi institutum, ad grammaticæ præceptores Complutum miserunt, qui ibi etiam id temporis habebantur non ignobiles. Quod propter loci vicinitatem, mihi verisimilius videtur, quam quod in Vallegii commentario legimus, Romam scilicet, Siueletani comitis oppidum, ad patrum sacerdotem missum, qui illum paulo post in Cuelaris oppidi gymnasium, quod in eo tractu multis retro annis percelebre fuit, ire iussit. Aluarum illum Vallegius forte innuit, quem nullos liberos habuisse diximus. Sed is sane (vt existimo) errat: nam nec Aluarum sacerdotem fuisse scimus, & Ximenius puer à patribus in domum Garfiaz Ximenii missus est, qui Aluari & Alfonsi minorum natu frater fuit. Hinc, vbi satis in eius disciplinæ cognitione promouisset, Salmanticam florentissimam omnium doctrinarum Academiam rediens, ciuili, Pontificique iuris studiis operam non inutilem, neque infelicem dedit. Nam & priuatim haud multo post tempore domi suæ ius docuit, & paternum sumptum collecta ex auditoribus stipe leuasse dicitur, sibi que laudem et ingenii & industriæ peperisse. Ad optimarum vero artium, ac diuinarum in primis literarum cognitionem propensissimus, quicquid temporis ex iuris studio subducere poterat, theologiæ impertiebat, non grauatus etiam in publicis philosophiæ, theologiæque scholis operam dare magistro Roensi celeberrimo tunc harum doctrinarum professori. Ergo iuris curriculo peracto, in patriam reuersus, ex parentis Alphonsi authoritate, qui forenses causas procurabat, Romam contendere statuit, peruulgato nimirum omnium mortalium affectu sese à dira egestatis tyrannide vindicandi. In ea peregrinatione, cum in latrones semel atque iterum incidisset, viatico, veste, ipso etiam quo vehebatur equo despoliatus, apud Aquas Sextias iter susceptum sistere coactus est, donec commodum præteriens Brunerus quidam, qui eius Salmanticæ contubernalis fuerat, pecuniam mutuauit, & in communis itineris societatem (vterque enim Romam contendebat) admisit. Dum Ximenius Romæ causis sese actitandis exerceret, mortè patris nunciata domum continuo rediit. Certè matris viduitati, & fratrum orbitati commodè se posse subuenire arbitrabatur, si saltem Pontificium diploma impetraret, cuius vi & potestate sacerdotium aliquod inter suos indipisci posset: literas vulgo expectatiuas vocant. Harum igitur literarum quas obtinuit authoritate, Archipresbyteratum Vzedæ oppidi, tunc forte vacuum factum occupauit, sacerdotium quidem minime opimum, sibi tamen cum natalis soli vicinitate, tum iurisdictionis, quæ ipsos etiam Turrilacunenenses amplecteretur, dignitate peropportunum. Is sacerdotia vindicandi modus, apud omnes Episcopos inuidiosus est, quod iure suo fraudari videantur: vnde quibus ad resistendum minor vis est, vel inuiti cedere coguntur. Cum Alphonso Carrillo Archiepiscopo Toletano, homine potentissimo & cerebroso, negotium fuit tractandum, qui domesticum quendam sacerdotio statim præfecerat. Quare grauissima Antistitis offensione contracta, & captus, & custodiæ traditus, in penitentiore Vzedanæ arcis turri, quæ ipsi deinde Archiepiscopo facto pro gazophylacio fuit, non sine vinculis tenebatur. Hunc inter cæteras custodias mœstum & conticentem, non ignobilis conditionis sacerdos, eius oppidi ciuis, qui in vinculis etiam erat, perhumaniter solatus, sic finem dicendi fecisse dicitur: Depone mœrorem, quo angeris, vir optime nam in hoc ipso quo teneris vinculis cubiculo, Ioannes Zerezuella Aluari illius magni Comestabilis frater, grauioribus vinculis constrictus, acerbiorē custodiam passus est: cui ad Pontificatum Toletanum assumpto rerum præteritarum & iniquæ fortis memoria iucunda fuit. Quin postquam tuæ frontis probitatem, totiusque corporis dignitatem sum contemplantus, talem tibi rerum commutationem futuram animus mihi iam dudum diuinat. Egit illi gratias pro tam blando sermone Ximenius: sed duriora principia esse dixit, quarum vt exitum tam felicem essent habitura. Non defuerunt aliquot huiusmodi prædictiones

ditiones, & ostenta, quibus eius futura magnitudo quantum curæ immortalibus esset, prædiuinari, animaduertiq; potuit: quæ profecto non commemorassem, nisi id exemplo summorum historicorum a me fieret: & à viris grauiissimis relata mihi essent qui id non semel à maioribus suis audiuisse affirmauerunt. Quare non verebor suis locis aliqua interferere, quæ illum non humano aliquo fauore, aut cæca fortunæ temeritate, sed potius diuino consilio & nutu ad tot res amplissimas gerendas destinatum fuisse ostendunt. Ab hac Vzedanæ arcis custodia, haud ita multo post ad arcem oppidi sancti Torquati, publicum Pontium sacerdotum carcerem translatus, complures ibi dies detentus, vna sacrarum literarum lectione duram fortunæ, in qua versabatur, conditionem tolerabat: donec Archiepiscopus per Bondiani comitis nepotis sui vxorem tandem exoratus, abiecta cessionis spe quam de iure sacerdotii extorquere à capto conabatur, liberum hominem abire permisit. Ille conceptam semel Antistitis indignationem veritus, ne quæ sita, vt fit, non tantum expectata occasione, rursus erumperet, solum vertere statuit, atque ab vniuersa illius ditione ipse se exilio spontaneo multauit. Quocirca composita cum capellano maximo ecclesiæ Seguntinæ mutua sacerdotiorum permutatione, Capellaniam quam maximam appellant, ecclesiasticæ dignitatis titulo insignem, adeptus est, sed nonnullo, quod vberioris prouentus esset quam Archipresbyteratus, annuæ pensionis onere prægrauatam. Ioannes Vallegius aliter facta hæc fuisse dicit: nam ei sta. im vt à Salmantica in patriam peruenit, Alphonsum Carillum, eius virtute cognita vltro sacram Turrilacunæ Talamanæ, & Vzedæ præfecturam detulisse: postea tamen Archipresbyteratus Vzedani causa, quem sibi sine Carrilli autoritate ex summi Pontificis diplomate vindicauerat, simultate orta, in vincula (vt supra dictum est) coniectum, clam deinde exolutum, Romam ad ius obtinendum petiisse: indeq; lite composita reuersum, permutationem illam fecisse. Sed quoniam hominem officiosissimum id inconsulto hero facturum fuisse, verisimile non est: & leuioris momenti res illa erat, quam vt fido ministro Carrillus indignaretur: placuit Florianum Ocampum, & Ioannem Vergaram sequi, qui de eo dissidio ita vt diximus prodiderunt. Sed vtruncq; ea gesta sint, Seguntiam Ximenium petiisse constat: vbi ita integre vitam instituit, vt ab omnibus bonis eius amicitia certatim ambiretur: inter quos familiarissime usus est Ioanne Lupo Medinensi, Almazani Archidiacono, viro singulari morum probitate, atq; rerum gerendarum prudentia prædito, tum etiam opibus & autoritate pollenti: cui iam tunc author Ximenius fuit eius Collegii literarii condendi, quod in suburbio Seguntino ius Academiæ publicæ tenet. Qua in re, non obscurum sane documentum dedit, animi ad literas prouehendas propensi, tecumq; tale aliquid meditantis, modo fortuna par votis offerretur. Fuit per ea tempora diuinus quidam in multis ad extruendas Academiæ per Hispaniam ardor: nam partim pacis beneficio inuitati, quæ perinde atq; vernum tempus in arboribus flores, ita hæc omnes bonas artes aura quadam indulgenti euocat: partim Dei Opt. Max. consilio, barbariem & ignorantiam ab Hispania relegare iam paratis, Franciscus Aluarus Toletanam erexit: Magister Rodericus à sancta Ælia, qui dictionarium ecclesiasticum composuit, Hispalensem: Fernandus Talabricensis Hieronymianus, primus eius vrbs Antistes Granatensem: quam Daualus successor & collegio, & rexitibus adauxit. Quin & aliquot postea annis, adhuc eodem studio in quorundam animis durante, Mercatus Abulensis Episcopus, in mediis Cantabrorum montibus Onatinam: in Bætica Gironius Vreniæ regulus Vrsaonensem: Alexander v. Pont. Max. Valentinam: sed ferme inter primos Complutensem Ximenius. Ergo cum is Seguntinæ ageret, iam vitæ & diuitiarum modo constituto, totum sese ad diuinarum literarum studium conuertit, adhibito etiam Hebræo præceptore perdiscendæ Hebraicæ, Chaldaicæque linguæ desiderio: nam à ciuilibus & forensibus studiis adeo natura sua abhorrebat, vt multis serio affirmantem audiuerint, quicquid illius disciplinæ pectore concepisset, se si fieri posset, libenter euomiturum. Interea Petrus Gonzaluus Mendozius Cardinalis, qui & Seguntinus Episcopus erat, magna hominis fama permotus nihil tale cogitanti, aut ambienti vicariam detulit vniuersæ diocesis administrationem. Quod ille munus quanta potuit contentione recusauit, & deprecatus est. Sed cum Antistes potentissimus acrius instaret, & vrgeret, subiit tandem onus ne illius auctoritatem cõtemnere videretur. Susceptum igitur munus tanta animi moderatione prudentiaq; gerebat, vt vniuersi facile intelligerent, neminẽ inuenire posse, qui ab omni vel avaritiæ vel insolentiæ labe magis abhorreret. Quo factum est, vt ab Antistite suo plurimi fieret, & sacerdotiis nõ contēnendis aueretur: & simul maiorẽ bonorũ omniũ beneuolentiã comparauerit. Nam Alphonf. Sylua Cifontanus comes, ad Granatensem expeditionẽ profectus, dum egregie pugnat à mauris est captus. Hic

ergo Granatæ cum intra custodias haberetur, Ximenium quem præstare vitæ integritate sciebat, ditioni suæ vniuersæ præfecit, remq; publicam, & familiarem, eius fidei & tutelæ commendauit. Cum itaque Seguntæ, in litibus ecclesiasticis iudicandis cæteris omnibus abunde satisfaceret, sibi vni tantum displicebat: nimirum mens diuinis assueta rebus quæ ab illo vitæ strepitu in tutissimum otium se iam receperat, haud ferre poterat tempus ferè omne rebus fordidis impendi. Quare suas meditationes, & assidua cum Deo colloquia suspirabat: non tamen reperire modum poterat, quo se à suscepto munere extricaret, & in pristinam libertatem assereret. Cœpit ergo monachatum cogitare: nam hæc sola via Ximenio reliqua videbatur, qua & Cardinali Mendozio satisfaceret, & sui voti compos esset. Cum rem ad amicorum quamplurimos detulisset, illorum nonnulli haudquaquam pari spiritu afflati, magnopere hominem ab eo consilio dehortari, ac deterrere conabantur. At ille cum obfirmato in ea sententia animo, hanc viam liberatorem nostrum Christum Opt. Max. commonstrasse diceret, quæ illum expeditius mortales sequerentur: amici diuinitus hanc homini mentem datam intelligentes, minime quidem repugnandum rati, de sacerdotiis quibus præerat cum eo agere cœperunt, vt ad Bernardinum eius fratrem natu minimum deferri, operam daret. Vagabatur tunc temporis adolescens, nec satis constabat vbi nam locorum ageret. Prouidendum ergo dicebant, qua fieri posset, ne egestate oppressus, vt qui & parentum iam pridem auxilio, & nunc fraterna ope destitutus esset, malis artibus victum quæreret. Ille dictis amicorum cedens, successores sacerdotiorum ipsos constituit, fratrem interim illis commendans, modo idoneus esse videretur. Domesticis rebus vt cunq; compositis, Diui Francisci instituto, quod ex toto potissimum monachismo delegit, sese mancipauit. Cum vero eius ordinis monasterium nuper Toletum à catholicis regibus Ferdinando & Isabella conditum, synceræ & antiquæ religionis cultu florere audiret, illius se sodalibus adiunxit. Elapso vero tyrocinio quod probationis annum vocant, huic se vitæ instituto professione solèni addixit, assumpta (vt diximus) Francisci appellatione, quo in nomen quoque ipsum, haud minus quam in familiam adoptatus videretur. In Vallegii commentario legi, Mendozium Cardinalem ægre quidem tulisse priuari se, suamq; Episcopen integerrimo vicario: & nonnullis quibus cum familiariter agere erat solitus dixisse, magnum virum Ximenium esse: & augurari se, ab illo cœnobio ad præclarissimam aliquam dignitatem abducendum: quod si eueniret, in magnum cessurum totius Reipub. Christianæ emolumentum. Hoc prudentissimi viri dictum in hominum memoriis hæsit, & rei euentus veram esse vulgari Græci versus sententiam docuit: Bene qui coniciet, vatem hunc perhibeto optimum. Toleti igitur monachus factus, tanta continuo, tamq; præclara veræ pietatis documenta dare cœpit, vt breui maximam de se sanctissimi viri opinionem excitarit. Sed offendebar hominem quietis & tranquillitatis percupidum, celebritas loci: quo frequens & virorum & fœminarum turba variis de rebus interpellantium quotidie confluebat. Ergo vt ad solitudinem quandam mitteretur magnis precibus obtinuit. Quare in angustam quandam perpaucorum sodalium domunculam, non longe à circumfula frequentium castaneorum sylua Castanetum vocant, amandatus est. Hic ille iam voti compos factus cælestem quandam vitam cœpit meditari: satagebat corpus inedia, & labore, & vigilia attenuatum, animi imperio subigere: mentem precatione, lectione, & contemplatione exercitam in sublime tollere. Inuitabat ad hoc, præter loci silentium, ac solitudinem lucus quidam vicinus tam proceris & densis arboribus, vt vix inter nitentis solis dubium lumen per meridiem admitteret. Hic sese ille penitissime recondebat, vno duntaxat diuinarum scripturarum codice comitatus: vbi post mentem sacra lectione refectam, precationibus intentus, nunc positus genibus, nunc herbido solo recumbens, totus à sensibus propemodum abstractus, in supernam regionem ferebatur. Multo post tempore humanis negotiis redditus, hanc solitudinem solebat requirere: & sub aureis laquearibus positus, tuguriolum quod ad vitandas cœli iniurias hoc loco construxerat, sæpenumero suspirabat. Illinc nonnunquam à sui ordinis magistris Toletum euocabatur, quo ille inuitus, sed tamen veniebat. Mirum quiddam accidisse fertur dum aliquando hoc iter faceret. Erat illi vir comes Sanctiacus, sui ordinis monachus, vir integritate vitæ ac simplicitate Christiana insignis: cum multa nocte Aiofrinum non longe à Toletum oppidum peruenissent, in frugibus ad triturationem paratis recumbentes indormierunt. Euigilauit Petrus, & Ximenium inclamans, Te nunc (inquit) ô pater Archiepiscopum Toletanum venerabar, galero etiam rubro insignitum: Deum optimum Max. precor, vt insomnium à se, vt credo, missum verum efficiat. Ximenius autem nihil ob id cômotior, dormi (ait) obsecro: nam hæc sunt mera somni ludibria. Hoc memoria

moria mandare libuit, tum propter Sanctiati sanctimoniam, tum propter ostenta, quæ
 Ximenii potentiam præcesserunt. Sed ille nullis diuitiis Castaneti secessum cõmutasset,
 quo tamen haud ita diu frui potuit: nam Franciscani ordinis mos est, vt subinde monachi
 sedes mutant. Verum eius votis Deo fauente, æqualis facta est permutatio: commigra-
 re enim iussus est in perpusillum aliud monasterium, quod à proximo salicto Salzedam no-
 strivocant, nec amœnitate, nec solitudine Castaneto inferius. Ibi multo incultiorem &
 horridiorem vitam agebat: nam & vino abstinuit, & herbis aqua elixis, vt mitiores essent,
 ad cibum utebatur. Sed neque hoc quidem viuendi genus diutius sequi, vt proposuerat,
 permixtum fuit: breui siquidem illius monasterioli Guardianus (vt vocant) factus minus
 illi licuit vt instuerat viuere. Hoc munus inuito & recusanti datum, summa cum laude,
 in primis verò tam nullo supercilio gerebat, vt monachos exemplo potius quàm imperio
 in officio contineret. Nam & infirma quæq; ministeria sibi vltro assumebat, & nonnun-
 quam aliorum operam præstabat tam lubenti animo, vt omnes pro virili anniterentur, se-
 cita gerere in muniis demandatis, vt Ximenius necesse non haberet ipsorum etiam res a-
 gere: vsque adeò verum est vim acrem imperandi esse, si ductor ipse præcedat. Quocirca
 contra prioris instituti sententiam, rebus iam gerendis intendere actionis industriam ani-
 mi contemplationi coniungere, operam omnem suam foras quoque ad res extremas cu-
 randas perducere coactus fuit. Enim vero pugilem Deus hæcenus in vmbra exercitum,
 in mediam ecclesiæ arenam parabat immittere: quem è latebris illis syluestribus hac potif-
 simum ratione produxit in lucem. Erat hoc tempore Petrus Gonzalus Mendozius Car-
 dinalis, qui ex Seguntino Episcopo Hispalensis Archiepiscopus, ac deinde Toletanus fa-
 ctus fuerat, in summa apud reges catholicos autoritate & gratia: Isabellæ vero reginæ
 supra fœmineum captum prudentissimæ in primis carus. Erant autem priores reginæ par-
 tes in administratione regnorum, quæ iure hæreditario ad illam peruenerant, quam mari-
 ti: quanuis vtriusque primæ esse viderentur. Igitur cum regina Granata' vrbe non ita pri-
 dem è Maurorum potestate recepta, in Castellæ regnum discedere pararet: huius Mendo-
 zii Cardinalis fidei ac diligentia commisit, & summopere commendauit, vt quempiam
 spectatæ religionis & probitatis quæreret, qui ipsi ab arcanis confessionibus esset: nam qui
 eam operam hæcenus reginæ præstiterat Fernandus Talabricensis Hieronymianus eximia
 sanctitate vir, ex Abulensi Episcopo, nuper Granatensis Archiepiscopus factus, aula re-
 lecta in vrbe sua remanserat, anno M. CCCC. XCI. quo hæc sunt gesta. Cardinalis qui
 nimis sollicitam hac de re sentiebat esse reginam, non esse dixit opus longa indagine: habe-
 re enim se hominem illi ministerio ad vnguem factum atque formatum. Ergo illi Francis-
 cum Ximenium, suum olim Seguntinum vicarium, tunc vero Salzedæ Guardianum,
 suis coloribus accuratissime depingit: se tamen vereri affirmat, ne homo prisca seueritatis
 & sanctimonie, suam illam contemplationem quietam, & vitæ modum quantumuis in-
 cultum, velit conditione alia mutare. Regina Cardinalis sermone permota, quem scie-
 bat non temere, qua erat prudentia, quenquam laudare solitum, flagrare cœpit studio ho-
 minem videndi, atque alloquendi familiariter; quare Cardinali mandat, vt illum aliquam
 ob causam accersat. Ximenius per literas Cardinalis accitus, quanquam ægerrime à seces-
 su illo Salcedano diuellebatur, tamen ne optimo patrono deesse videretur, ad illum in re-
 gium comitatum venit. Vbi communicatis quæ Cardinalis voluit negotiis, à regina dein-
 de, tanquam per occasionem vocatus, iniectis variis sermonibus prudentissima fœmina
 Ximenii animum interrogando & percontando elicere satagebat. ille regio conspectu,
 alloquiove, nihilo commotior factus, vultu atque habitu corporis sedatæ mentis compo-
 sitionem præ se ferente, tum oratione ipsa sapientissimis sententiis plena, quæ vera est la-
 tentis animi imago, facile reginam in sui admirationem adduxit, & conceptam de se opi-
 nionem impleuit. Post aliquot dies rogatus est, vt reginæ esset à cõfessionibus: quod onus ea se
 respõdit conditione subiturum, si regium comitatum sectari non cogeretur: se quoties sua opera
 regina indigeret venturum eius iussu, mox tamen rediturum in suum cœuobiū: nec aliud multis
 precibus à Ximenio impetrari potuit. Magna tunc erat Ximenii fama apud omnes Hispa-
 nos, ob eius integritatem, & sanctimoniam. Nam regina apud maritum, cæterosq; viros
 prudentes, non cessabat Ximenii dotes laudare: reperisse se hominem dicens omnibus
 pietatis, religionis, & sapientie numeris absolutum. Certè Petrus Martyr regum catho-
 licorum historicus, qui styli ruditer rerum à se traditarum fide egregie compensat, in
 epistolis scribit, eum ex abditis syluis extractum, vultus pallore, & ob vitæ asperitatem to-
 tius corporis obducta macie, Paulum, aut Hilarionem, eremi incolas post tot seculum lu-
 cem retulisse magnamq; sui apud regios comites admirationem concitasse. Relictis enim

Seguntinis sacerdotiis, fortunaque nequaquam aspernanda, in semotam solitudinem secessisse, & cum viuendi rigorem deliciis, quas aulici tantopere confectantur, prætulisse, haut vulgariter mentes hominum commouit. Nec dubitat Petrus Martyr ipsum Augustini acumine, Hieronymi abstinentia, Ambrosii feueritate exornare: Addit præterea ab eius sodalibus iactatum fuisse mentis plerunque veluti excessu, aut cum cælitibus ipsis collocutum, aut certe rebus ipsorum contemplandis occupatum, sensuum quendam stuporem & alienationem subire solitum. Illud etiam à viris doctis memoratur: cum de itinere lassus esset, confedisse propter aquæ riuulum: cuius comes inedia minus ferens (nam vterque erat impransus) modo non animam videbatur agere. Qui dum Ximenius ut vires colligat hortatur, & ut in memoriam Dei prouidentiam, & curam quam habet de vili-
 bus etiam passeribus, reuocet, vidisse fertur purissimum panem petrae quæ riuulo immin-
 nebat, impositum: quem inter se partiti, & aqua sumpta, quod itineris superabat conficere
 potuerunt. Cum ergo Ximenius in magna esset apud reginam authoritate, atque omnia fe-
 re Reipublicæ negotia de eius consilio & sententia gererentur: accidit ut Ioannes To-
 losatis magistratu Prouinciali, qui & per ampla dignitas est, & per triennium durat, se abdicaret:
 erat enim vir à negotiis alienus, & contemplationi supra quam credi potest deditus. Vnde
 Ximenius à concilio sui ordinis in cœnobio Franciscanorū quarto à Burgis lapide, in To-
 losatis locum absens suffectus est: quanquam monachi veriti fuisse perhibentur, ne homo
 rerum istarum nequaquam appetens, magistratum qui illi mandabatur, recusaret. At ille
 quod paulo ante cum reginæ nullas operas debebat, omni ratione depulisset, perlibenter
 accepit: ut occasione huius muneris, quod assiduas habet occupationes, haud ita frequen-
 ter ad reginam & aulam venire cogi posset. Sed nihilo rarius ob hoc ab illa accerseretur:
 in cuius sinum non solum occultas animi noxas quas in Deum commiserat, sed quicquid
 publica aut priuata negotia molestiæ aut sollicitudinis incusserant, familiariter & amice ef-
 fundebat: quæ cum semper maximis de causis in illa fortuna oriantur, necesse est, ut mo-
 le sua eos etiam quibus cum communicantur, obruant: aut saltem ingenti sollicitudine &
 tumultu eorum animos impleant. Quocirca quantum fieri poterat ad reginam itiones vi-
 tabat. Cum itaque vtriusque Castellæ prouincia, tam quæ cis montes, quam quæ ultra est,
 Ximenio visenda, & peragranda esset (erat enim amplior quam nunc est ministri Prouin-
 cialis administratio) multæque res examinandæ & describendæ essent, monachum ali-
 quem quærere cœpit, & ætatis vigore, & ingenii dexteritate præditum, quem in labo-
 rum partem assumeret. Quæ de re dum Compluti forte moraretur, & cum Ioanne Mar-
 quina Complutensis monasterii Guardiano sedulo ageret: peropportune (inquit) hoc mi-
 hi ut curem mandas: nam non ita pridem adolescens quidam huc à Toletis aduenit, qui in
 nostrum sodalium per me cooptatus præclaram indolem præ se ferre videtur: nam & vi-
 uido ingenio, totiusque corporis vegeta natura, omnia industriæ & virtutis munera, ni ma-
 le coniecto, mihi pollicetur: prorsusque iis rebus quibus ipse in præsentia tractandis indi-
 ges, apparet aptus: pulchris enim literis, celerique tractu manu minime torpenti scribit:
 vnum est tamen cur à nobis diuelli doleamus, quod cum voce & artis musicæ peritia ex-
 cellat, magnam noster chorus iacturam est factururus. Nam totam pueritiam inter pue-
 ros templi Toletani ministerio dicatos egit: post verò in quoddam Collegium migravit,
 quod Franciscus Aluarus Toletanus scholasticus in horum puerorum gratiam domi suæ
 instituit, antequam Academiam Toletanam conderet, vbi latinas literas discerent.
 Per motus Marquinæ sermonibus Ximenius, ad se Franciscum Ruizium (hoc enim e-
 rat adolescenti nomen) quamprimum duci iubet: cuius liberali aspectu delectatus sibi
 sodalem delegit, & ad vitæ finem retinuit: eiusque fidem & vilem operam in rebus maxi-
 mis & grauissimis expertus, primum quidem Mirobrigæ Episcopum, Ciuitatensem nostri
 dicunt, postremo Abulensem faciendū curauit. Igitur Ximenius in suscepto munere stre-
 nue gerendo totus occupatus, eo quo priuatus solebat apparatus singula prouinciæ contu-
 bernia lustrabat: hoc est, vnico duntaxat sodale viæ comite, & asello quo & sarcinæ nōnul-
 læ portarentur, & defessus nonnunquam sodalis veheretur: ipse enim religionis suæ tenax,
 nisi ægritudo aliqua cogeret, semper iter pedibus conficiebat. Ostiatim ab vtroque pete-
 batur cibus, nisi illum nonnunquam ex itinere male habentem Franciscus Ruizius ut qui-
 esceret moneret, sibi que eas partes concederet, orabat. Nam Ximenius ad hanc rem pla-
 ne ineptus, plerumque domum vacuus redibat, & oleribus tantum vesceretur. Quocirca
 Ruizius si quando acrius de mendicatione faciendâ contēderet, hisce verbis obiurgare so-
 lebat: Quin tandem non sentis ô pater, minime te ad has operas esse aptum, aut genitum? non
 omnib. omnia diuini cōcesserunt. Tu precib. & meditationi vacato: & mihi hanc mendicandâ
 prouinciâ relinque. Aliquando dū Baticam ex officii ratione perlustraret, ad fretū Hercu-
 leum

leum, vbi Calpe mons est, quem nunc Gibraltarum ex corrupta Arabica nomenclatione appellant, appulit. Hic & Africæ terræ conspectu inuitatus, & quod iam diu desiderio teneretur eo traiciendi, quod & diuum Franciscum fecisse didicerat, cœpit de nauigatione cogitare. Ardebat Ximenius miro quodam desiderio transmarinis hominibus Christum annunciandi, paratus supplicia & mortem subire. At quoniam per viros religiosos certior factus fuerat, fœminam ordinis sui cultricem (ex his quas vulgo Beatas vocant) ibidem esse, vitæ & morum sanctitate claram, & quæ diuorum præsentia sæpenumero frui crederetur: captato extemplo fœminæ colloquio, ad eam rem quam animo conceperat eius sententiam prius requisivit. Deterruit hominem vates mulier, & vt à proposito desisteret effecit: seruari enim cum ad res maximas perficiendas dicebat, in quibus grauiora certamina sustinenda forent, quam si inter barbaras & Punicas nationes versaretur. Retardatus Beatæ dictis sententiam mutauit: & è Bætica rursus ad Reginam quæ illum per literas vt mature ad se veniret rogabat, in Castellam rediit. Accidit per id tempus ad reginæ votum de Ximenio apud se diutius retinendo, peropportuna occasio: cœperat enim ille summo studio cum Regina agere, vt quod iam olim à Regibus nostris tentatum erat, atque minima ex parte confectum, per delectos quosdam censores perficiendum curaret, qui corrigendis atque in veterem disciplinam reuocandis omnibus omnium ordinum per totam regiam ditionem, tum virorum, tum fœminarum monasteriis, animum intenderent. Obsoleuisse omnem vbiq;e prisca monachismi sinceritatem ingemiscebat: maxime vero apud suos Minoritanos, quibus vt nascentibus arctior quondam & sanctior disciplina fuerat, ita collapsis, & degenerantibus altior casus atque turpior contigerat. Nam præter vitæ licentiam, quæ sane labes communis per id tempus religiosis collegiis propemodum esse videbatur, pleraque illorum sodalitia aduersus tam commendatam illam à diuo Francisco paupertatem, prædia vbiq;e cum rustica, tum vrbana, vectigaliaque, & census obtinebãt. Huius instituti qui erant, conuentuales fratres, & claustrales passim dicebantur. Hi pleraque omnia magnifica, frequentissimaque incolebant Hispaniæ monasteria: illi verò, quos propter accuratiorem ordinis sui obseruationem fratres obseruantes appellabant, pauca quædam, eaque exigua cœnobia obtinebant. Per speciem autem huius censuræ, quam illi visitationem vocabant, hoc Prouincialis Ximenius agebat, vt conuentualium fratrum domus vel prece, vel pretio, quacunq;e demum arte atque astutia in obseruantium potestatem traducerentur. Ei negotio, quoniam cum opulentis & potentibus aduersariis contendendum erat, cum se imparem esse videret, reginæ fauore decreuit vti, atque longius solito apud illam morari: quæ ea de causa Ximenio longe beneuolentior & æquior erat, & ipse competitoribus terribilior, & formidolosior. Quod sane consilium pietatis quidem plenum, grauissimarum tamen dissensionum atque turbarum fuisse causam constat. Nam & statim in Archiepiscopum Tolctanum assumptus, nondum ea de causa Prouinciali præfectura abdicata, cum adhuc acrius potestate auctus instaret de claustralibus illis reformandis, exortus est quidam Laurentius Vacca, sancti Spiritus monasterii Segobienensis commendatarius, qui prætextu Pontificiæ concessionis, sibi facultatem esse asseuerabat, quoscunq;e vellet conuentuales in sancti Spiritus libertatem asserendi: hoc est arctam Minoritanorum disciplinam in suam quandam laxiorem commutandi. Is sanctissimos Ximenii conatus diplomatibus Pontificiis eludebat. Nemo erat licentiæ paulo amantior, qui non apud illum rationem inueniret, qua semel susceptam religionem abiiceret, seque ab excommunicationis vinculo exolueret. Itaque fiebat, vt quantum vigilantissimus censor ad prisca sanctimoniam sodales suos diligenti studio reuocare niteretur, tantum ille commentitiis priuilegiis ad petulantiam & immodestiam deflecteret. Qua de causa ab optimis & religiosissimis principibus Ximenius impetrauit, vt is salua summi Pontificis autoritate, qua præter fas & ius abutebatur, per regios lictores in vincula coniiceretur: ibique tantisper pœnas læsæ religionis daret, donec susceptum negotium Ximenius conficeret: remque omnem è Reip. Christianæ vtilitate, suiq;e ordinis integritate componeret. Laurentius tamen è vinculis aufugiens Romam ad Ascanium Sfortiam Cardinalem contendit, quem patronum quondam habuerat: vt eius præsidio cum seuerissimi hominis indignationem vitaret, tum in regum nostrorum gratiam rediret: qui Ximenii studia tantopere iuuant, non nisi per magnos intercessores placari posse existimabat. Suscepit illum benigne Ascanius: deque eius innocentia facile sine aduersario persuasus, literas fauoris plenas ad reges dat: & Petrum Martyrem Mediolanensem virum doctum, & in rebus gerendis strenuum, per epistolam rogat, vt suo nomine Ximenum adeat: detque operam, vt si patriatandem Laurentius propter summi Pontificis recte administratam concessionem cedere debeat, saltem ablata per summam iniuriam supellex, & intercepti ex facultatibus suis

fructus illi restituantur. Inuitus id Petrus Martyr fecit, qui probe rem omnem, ut erat, cognouerat: ne quid tamen in officio cessaret, Ximenium adiuit, eique Ascanii mandata exposuit. Ad quem Ximenius (ut idem Martyr in epistolis scribit) contracta & obducta fronte conuersus, hominem (inquit) Petre Martyr, qui tam sancta regum decreta ausus fuerit rescindere tueris? minatusque in reginae odium venturum si verbum amplius pro eo faceret, abire iussit. Hoc idem ut actum fuit, ad Ascanium Martyr rescripsit: simulque ipsum à patrociniò Laurentii Vaccæ, qui tanta inuidia apud nostros laboraret, dehortatus est, multa obiter de Ximenii sanctimonia, grauitate, & prudentia commemorans. Procefferat iam biennium, & eo amplius, ex quo Ximenius à Cardinali Mendozio Toletano præfule accitus ad reginam venerat: qui difficili correptus morbo, relicta aula in urbem Guadalfajaram, natale solum, coactus est secedere. Post dies aliquot morbo ingrauescente, Reges qui in Cifmontanis ætatem consumpserant, cum salutem hominis præstantissimi, sibi que multis maxime de causis carissimi, propemodum deploratam comperissent, ad Transmontanos visendi illius causam venire constituunt. Annus M. cccc. xciiii. ad finem vergebat, quando illi recta Guadalfajaram veniunt, vbi decumbentem familiarissime salutarunt, beneque sperare iusserunt. Quod si quid humanitus accideret, suam operam & auctoritatem sunt polliciti ad res omnes, quæcunque illi curæ cordique essent, conficiendas. Cardinalis augusto illo tantorum Principum conspectu exhilaratus, post actas officiosissime regibus gratias, sub motis arbitris multa cum ipsis de rebus ad rem publicam pertinentibus egisse, multa item quæ sibi videbantur vtilia, pro sua erga illos pietate, atque fide, moribundus consuluisse dicebatur. Ex quibus tria potissimum fama vulgavit. Primum, ut pacem cum Francorum rege omni ratione perpetuo conseruandam curarent: deinde, ut serenissimum iuuentutis principem Ioannem filium, quem imperii sui successorem fore sperabant, Ioannæ illi quam excellentem vocabant, quæ Alphonso Portugallensium regi pacta de Castellæ imperio certauit, matrimonio iungerent: postremo, quod magni referre putaret, ut mediocris conditionis hominem, modo aliis integritatis, prudentiæ, grauitatis, & doctrinæ dotibus præditus esset, in Pontificatum Toletanum sufficerent: quod item posteris ut idem facerent, inuiolabili exemplo demandarent: eam esse, inquit, eius sedis amplitudinem, & potentiam, ut haud tuto committeretur cui & natalium splendor, & numerosæ familiæ patrociniū esset. Afferebat autem in exemplum, quantum molestiarum Alphonso Carrillus eis exhibuisset, regi Portugalliæ adhærens. Habere eos virum omnibus numeris ad eam dignitatem obtinendam absolutum, Franciscum Ximenium Franciscanorum sodalium Prouinciālem, quem sibi demortuo successorem darent. Verum è duobus primis alterum Ferdinandus, ut docuit euentus, aspernatus est: nam dum Gallicam potentiam suæ dignitatis æmulam vidit, nihil minus in animo habuit, quam pacem cum Gallo firmare: quod non sine graui reipublicæ incommodo ad hæc vsque tempora accidisse vidimus: donec per Philippum pronepotem huius nominis II. Hispaniæ regem potentissimum, non solum fœderibus, sed Isabellæ Vallesiæ Henrici II. Gallorum regis filiæ felicissimo coniugio, pax ingenti vtriusque regni lætitia diutissime duratura inita fuit. Alterum vero ita reginam male habuit, quam in sceptra Hispanica, ex Ioannæ illius excellentis repulsa, ius habere certum erat, ut hominem alioqui prudentem, sibi que non vulgariter carum, palam desipere ex morbo iactauerit. Tertium tamen, quod ad imperii conseruationem pertinere videretur, auidis auribus suscepisse dicuntur. Quamquam rogatus postea à regibus Ximenius quid de ea re sentiret, longe aliam sententiam sibi esse dixit: neque enim alium decere magis ad amplissimum Pontificatum vocari, quam hominem tam stemmatibus, quam propinquorum & clientum familia clarissimum. Nam præter Hispanorum erga reges suos obseruantiam, qua semper illos colunt, postquam regia potentia tot amplissimorum regnorum incrementis adaucta est, minime verendum esse, ut vlllos vnquam motus Archiepiscopi Toletani sint concitaturi. Ex altera autem parte perdifficile sibi videri, hominem humili fortunæ assuetum, & innutritum, repente eum animum posse suscipere, qui ad tantam rem pro dignitate gerendam aptus esset. Quare reginæ suadebat, ut Didacum Furtadum Tendillani comitis filium, ex eadem etiam Mendoziorum familia, Petri Gonsalui Cardinalis ex fratre nepotem, qui Alexandrini Patriarchæ titulo condecoratus, pontificatum Hispanensem obtinebat, aliis qui eum ambiebant reiectis, Toletano præficeret: id enim è reipublicæ vtilitate multis de causis esse videbatur. At Cardinalis digressis regibus, anno insequenti paucos post dies naturæ concessit, vir sane omnibus modis magnus. Nam præ-

ter clarissimum tum natalium, tum fortunæ, tum dignitatis splendorem, quæ in illo ornamenta summa erant, incredibilem animi sublimitatem cum pari morum facilitate, elegantiaque coniunxerat: ut merito locum in Republ. summo proximum ad supremum usque diem tenuerit. Post eius ergo mortem, cura continuo reges incessit Archiepiscopum Toletanum sufficiens: nam Petri Gonzalui Cardinalis hominis prudentissimi de ea re sub mortem sententia eorum animis infixæ remanserat. Rursus Archiepiscopi Toletani auctoritas tanta semper apud Hispanos fuit, ut si quando de rebus ad Rempubl. pertinentibus ageretur, is statim post regem sententiam diceret: nihilque unquam illo inconsulto, aut rogatum aut decretum sit: Vnde & maximus regni Cancellarius, & Pontificum Hispanorum primas ingenti potentia & dignitate iam olim creatus, adhuc his titulis suo iure nominatur. Nam quamvis antiquus ille splendor, quem quondam tenuit, non omnino perierit, tamen multum ex prima quam obtinebat potestate amisit: & longe infra illam maiestatem est, qua nostri illum maiores exornarunt. Idcirco Toletanæ Ecclesiæ sacerdotes, quamdiu ius designandi apud eos fuit, anxie & solícite despiciebant, qualem virum ad eam rem deligerent. Itaque aut homines virtute præstantissimi, aut maiorum natalibus clari, ad amplissimam dignitatem assumebantur. De Gotthorum temporibus, post cladem illam quam ab Arabibus Hispania sustinuit, & qua omnia ferme rerum antiquarum monumenta perierunt, nihil est quod certum tradi possit: quanquam ex conciliis Toletanis constat, sæpenumero viros ex Gotthico sanguine illustres Toletanæ sedi præfuisse: quibus & concilia cogendi, deque rebus sacris tractandi frequentem usum fuisse, accepimus. Postea tamen Gotthico nomine & Christiana gente per Africanos Arabes ex Hispania ablata, præter paucos qui in montibus Asturum & Cantabrorum diuino beneficio ad patriam recuperandam, religionemque reducendam sunt seruari: Alfonso VI. Hispaniæ rex anno M. C. LXXVII. xv. calendas Ianuarii, sexto post mense ab expugnata Toletum, conuocatis regni principibus, Archiepiscopis, & Abbatibus, per multisque aliis piis, & religiosis viris, Bernardum hominem Gallum, pietate, morum innocentia, animi magnitudine, & prudentia commendatum, quem non ita pridem Alfonso ex Gallia, ut sanctorum Facundi & Primitiui monasterio præfesset, accesserat, Toletanum Antistitem creauit: & vrbi clarissimæ ac totius Hispaniæ principi Pontificatus in Hispania primatum restituit: Urbano secundo Pontifice maximo ad regis efflagitationem libenter concedente. Postea vero rex idem oppidis multis, arcibus, villis, opulentisque prædiis Pontificiam dignitatem locupletauit. Igitur tanta illico Antistitis Toletani auctoritas fuit, ut Bernardus ex Hierosolymitana quam instituerat expeditione Toletum Roma rediens, viros quos ex diuersis Galliarum partibus literis & moribus exornatos secum adduxerat, ferme vniuersis Hispaniæ ecclesiis præficiendos episcopos curauerit. Ex his Raimundum quem Vranienti ecclesiæ præposuerat, successorem in Toletana habuit: cui Alfonso Rex Oretano tractu expugnato, eorum locorum ecclesias Toletano Pontificatui adiecit, parte quoque vectigalium quæ ad regem pertinebant, religiose & liberaliter concessa. Tres aut quatuor huic successerunt, quorum plerique Bernardi comites fuerunt, ut ex cognominibus colligere licet, neque enim alia monumenta supersunt, quæ sola morum probitate & doctrinæ opinione ad eam dignitatem euectos fuisse, credibile est. Nam paulo post viris ex primaria Hispanorum nobilitate Pontificatum amplissimum ambientibus, non nisi regum filiis, aut cognatis cedebat. Siquidem duos Sanctios, alterum Castellæ, alterum Aragoniæ regum filios, non longe ab ipsis principiis ad id sacerdotium electos esse legitur. Quod cum serie perpetua, præterquam in paucis quibusdam, usque ad Franciscum Ximenium, de quo agimus, obseruatum sit: in eam amplitudinem Pontificatus Toletanus creuit, ut regibus non ita grata iam esset tanta Archiepiscoporum potentia. Quas ob res Ferdinandus, & Isabella, reges catholici, huic dignitati virum qui nobilitate, & clientela valeret, noluerunt præficere. Sic ergo Archiepiscopatus Toletanus ad homines mediocris quidem fortunæ, sed virtutis & probitatis spectatæ quasi postliminio deuenit. Atque ita Petro Gonzaluo Mendozio vita functo, cum diu reges secum delibarent, quem in demortui locum sufficerent, nam & Didacus Mendozius Archiepiscopus Hispalensis totius nobilitatis studiis ei succedere ante alios contendebat: Regina (ut Ximenius postea referebat) Ioannem Belalcazarem ex Astuniga familia, qui non ita pridem Belalcazario principatu relicto, Franciscano ordini se addixerat, designare voluit: Rex certe pro filio Alfonso Aragonio Casaraugustano Antistite vehementer laborabat. Sed posteaquam vxorem virilis animi fœminam, ne-

que precibus, neque blanditiis, neque odio denique in suam sententiam pertrahere potuit, facile totam eam curam ex animo reiecit. Regina vero cuius arbitrio res con-
 ficienda erat, quamuis Ioannis Belalcazaris, de quo diximus, sanctimoniam ante o-
 culos haberet: cum nullius ex optimatibus familiam tanta potentiae accessione auge-
 re vellent, variis consiliis fluctuabat. Sed tandem in iuriconsultum quendam Orope-
 sam nomine, regium senatorem, animus inclinavit, virum sane praestanti morum in-
 tegritate atque grauitate praeditum, qui aetate iam fessa domesticae quieti veniam a re-
 gibus impetrarat. Hunc ergo regina communicato cum Ximeno provinciali consilio
 Archiepiscopum Toletanum designare statuit. Quare suo apud Pontif. Maxim. le-
 gato per literas mandat, vt suae nominationi apostolicam auctoritatem more maio-
 rum interponendam curaret. Verum haud ita multo post religiosa mulieris animo
 est obortus scrupulus, quod Prouincialis viri optimi rationem nullam habuisset, quam-
 libet ab eiusmodi honoribus abhorrentis. Nam qui procul ab omni ambitione sunt,
 & nulla imperandi alii cupidine ducuntur, ad magistratus, praefecturas, munera de-
 nique omnia obeunda, vel inuitos esse pertrahendos optime nouerat. Huic errori op-
 porrune succurri posse videbatur: nam Romae habendus erat ea de re non semel le-
 gitimus Patrum senatus, & ob frequentiam negotiorum credibile erat non defutura
 impedimenta, quae priorem designationem morarentur. Igitur misso magnis itineri-
 bus veredario, legatum suum regina mutatae sententiae admonens, Franciscum Xi-
 menium prouincialem designari iubet Antistitem Toletanum: eiusque designationis
 sancitam auctoritatem & literis Apostolicis (quas breues vocant) praescriptam, ma-
 gna ad se celeritate perferri, iusto diplomati expediendo dilatione, vt fieri solet, im-
 petrata. Romae igitur negotia ex sententia reginae processerunt: cum interim omnia
 in scio Ximeno, secreto gererentur. Sunt qui Orope sam oblatam dignitatem, quod
 ei gerendae imparem sese arbitraretur, constanti animo renuisse dicant. Erat iam dum
 haec confecta sunt, ad solenne quadragesimae ieiunium anni M. CDXCV. deuolutum
 tempus: quare necessario Madritum, vbi Regina aderat, Ximenius venit, qui illi a
 confessionibus erat: & postquam muneri suo satisfecisset, in spei coenobium, quod
 Ocannae est, discedere parabat: quo sacris interesse posset, quae solenni Christiano-
 rum ritu, in memoriam dominici funeris celebrantur. Iam Franciscum Ruizium so-
 dalem admonuerat, vt a sellum, quo vehi solebat, sterneret: simulque aliquid herba-
 rum condiret, ne impransi viam ingrederentur. Sed insperato, dum haec moliantur,
 Castellus vnus ex cubiculariis reginae ad Ximenum venit, & priusquam discedat ad
 Reginam maturet, iubet. Doluit ille eo nuntio accepto, veritus ne quid, tempore
 praesertim tam sacro, impedimenti accideret. Continuo ergo ad Reginam adiuuit, se-
 se quanto ocyus posset explicaturus. Regina Romani Pontificis literas tunc allatas, post
 sermones aliis de rebus, ex consulto primum iniectos, in manus tradidit: & videto,
 inquit, quaeso quidnam hisce literis summus Pont. sibi velit. Prouincialis ad primam
 statim inscriptionem, quae sic a tergo erat (venerabili fratri nostro Francisco Xime-
 nio electo Toletano) vehementer commotus, depositis continuo in reginae gremio
 ob signatis literis, & nihil ad se pertinere inquires, de scabello surrexit: atque nul-
 la, vt solebat, expectata missione, vultu admodum conturbato ad sodalem abiit. At
 regina, qua erat grauitate, dissimulandum interim rata, dum scilicet interiecta tem-
 poris morula animum hominis rei nouitate percussum redderet sedatiorem, abire in
 praesens facile permisit, petita tamen priusquam cubiculo egrederetur ab eo facultate,
 quicquid literarum illud erat resignandi. Paulo post Henricum Auricium Villadae do-
 minum, regisque auunculum, eiusque familiae praefectum, & Aluarum Portugallium
 regii senatus praesidem, summa viros dignitate, ad prouincialem mittit, qui peterent
 ne vel Reginae quae illum tanti faciebat, vel Pontificis Maximi, cuius in ipsum impe-
 rii ius esset, auctoritatem contemneret: quin vtriusque voluntati, imo diuinae potius
 vocationi facilem se dictoque audientem praerberet. Simulque alia in eam sententiam
 adderent mandat, quae ad hominis ingenium emolliendum facere viderentur. Illi su-
 fcepto negotio ad monasterium venientes, cum comperissent prouincialem iam du-
 dum inde profectum, Pintum versus contendere, citatis equis eam viam ingressi, ho-
 minem cum duobus sui ordinis sociis ad tertium ab oppido lapidem consequuntur pe-
 dibus iter facientem: reductumque paulisper e via, post multum sermonem, vltro ci-
 troque habitum, huc tandem perpulere, vt relicto itinere quod instituerat, Madri-
 tum reuerteretur. Igitur cum & reginae, & procerum omnium hortatu precibusque
 rogaretur, vt delatam dignitatem capefferet, fortem omnino animum atque inuictum

præstabat, semper propositi sui tenax: adeo ut Gutterius Cardenas è reginæ intimis, Ximenium aliquando de ea re compellans dixerit: Non est pater cur nos suspensos teneas: nam si annuis, Archiepiscopi Toletani ratione: siue renuis, magnanimitatis tuæ, & religionis causa, manus tuæ sunt à nobis deosculandæ. Reges paulo post Burgos deuenere, quo allatæ sunt literæ Pontif. Maxim. ad Ximenium prouincialem, quibus illum non modo hortabatur, sed pro suo in eum iure imperabat, uti Pontificatum Toletanum, cui rite præfectus esset, omni posthabita mora acciperet. Hic ille nihil amplius repugnandum ratus animo dolenti & inuito se ceruicem submittere asperrimo iugo, post sex ferme menses quibus hac de re controuersum fuerat, professus est: nihil tamen addubitabat, quin Deus Optim. Maxim. qui ineundi tanti muneris author fuisset, obeundi quoque adiutor esset futurus: illud semper excipiens, si nullis conditionibus, nullave pensione prægrauatam eam dignitatem darent. Nam finistris quibusdam rumoribus sparsum fuerat, eius mediocritati quemuis sumptum sufficientem fore, quocirca prouentibus modicis, qui tamen idonei essent, contentum, regibus qui magna & religiosa meditabantur, reliquis qui superfuissent libenter cessurum. Non ideo indignati aut offensi sunt reges: quinimo incredibile dictu fuit, quantæ regum animos, procerumque omnium lætitia peruaserit, quod ab eo tandem impetratum fuerit, ut Archiepiscopus Toletanus, hoc est, inter regni primarios auctoritate & opibus primus esse non recusaret. Tanta est virtutis vis, & tam potens ueris potentia honorumque contemptus. Digressi Burgis paulo post reges cum Turiassonem nobilem quondam Romanorum coloniam, & nunc regni Tarraconensis non obscuram urbem, uenissent: ibi Franciscus Ximenius Archiepiscopus designatus in diui Francisci æde magna celebritate, astantibus etiam regibus, v. Idus Octobris (qui dies Franciscanis sacer, octauus à diui Francisci festo numeratur) solenni ritu inunctus, consecratusque est. Sacris uero peractis confestim ad reges accedens, illorum dextras per speciem deosculandi de more appetens, non tam (inquit) quod beneficio uestro reges inlyti, Archiepiscopus factus sum, uestras exosculari manus uelim, quam quod eas mihi uos confidam porrecturos esse officii mei adiutrices: ut tandem mihi liceat in celo archiepiscopi locum mereri. Reges contra quod ille per speciem regii cultus fecerat, re ipsa religionis ergo facientes, & post uniuersi qui aderant proceres, eius manum uenerabundi sunt deosculati. Deinde omnium aulicorum congratulantium comitatu, ingenti quoque quacunque præteribat populi plausu, in domum suam reductus est. Mittit illico per totam diocesim Toletanam præstantes viros, qui oppidis, arcibus, & præfidiis nouos custodes & præfectos designarent, quorum fidem uerbis conceptis Antistiti per iuramentum de more astringerent: cæterosque omnes, tum sacri tum profani fori ministros, donec sibi per otium lustrare liceat, quam idoneos & strenuos præficiant. Est enim ingens numerus in hoc pontificatu honorum, præfecturatum, & munerum, quæ temere quibuslibet, propter oppidorum celebritatem, nunquam committuntur. Erat illi quoque prouidendum de perampla cum dignitatis, tum opulentia plena, Castorlæ præfectura, quam Petrus Furtadus Petri Gonzalui cardinalis frater eo uiuente semper obtinuerat. Quocirca cum reguli quidam ex Mendozia familia ad Ximenium uenissent, reginæ nomine (ut aiebant) rogantes, ut Petrus rursus per eum præficeretur, ne cogere priuati habitu ab administratione prouinciæ discedere: futurum enim perquam iniquum, neque ingratitude insigni cariturum, si Gonzalui quondam patroni immemor, cuius nempe auctoritate & testimonio in tam sublimi fastigium conscendisset, fratrem modo dignitate deturbaret, qua Gonzaluis illum decorauerat. Solent reges dum rogant cogere, nec tam id precibus uidebatur agi, quam imperio. At Ximenius excelsi animi, quem diu intra syluas obscuras presserat, aperta iam documenta exhibens, renunciare Reginæ iubet, se quod petitur nequaquam facturum. Potero (inquit) rursus ad priuatam uitam & humilem cucullum, unde inuitus abstractus sum, redire, neque enim unquam hanc dignitatem ambiui: cæterum Toletanum Pontificatum mutilum, aut gleba una imminutum nunquam profecto suscipiam. Audita uoce tam constanti, ad reginam reguli cum responso redierunt, non tam Ximenii robur apud illam collaudantes, quam ingratum animum obiectantes: neque ea de re uerbum amplius est factum. Post aliquot uero dies, cum nihil tale iam expectaretur, forte Antistiti aulam ingresso Furtadus obuius factus est: qui alio cum uellet iter diuertere, nam Ximenii conspectum, ueluti ab eo læsus, uitabat: uoce paulo altiore illum honorifice appellat, & Castorlæ præfectum salutat; addens se pro certo habere,

talem se regibus, Reipublicæ, & præfili suo Toletano præstaturum, qualem hæcenus sub fratre illustrissimo. Hunc igitur quandiu vixit, in magno pretio & honore habuit, & Castorlæ imperio præesse voluit. Ergo tanta fortunæ dignitatisque accessione, nouus anti-fes ceu nouus quoque homo factus, parem extemplo personam tanto fastigio induere visus est, nihil iam nisi sublime & excelsum animo agitans: seu quod ita natura comparatum fit, vt magni animi magnis honoribus fiant apti, sed quod diuinitus huic sane homini ad res magnas gerendas, vt cætera instrumenta, sic quod primum omnium est, par animi robur & magnitudo data fuerit. Primum igitur diocesi suæ constituendæ vehementer intentus, consiliarios, seu assessores iuri dicundo, tum morum censores (quos visitatores appellant) homines cum doctrina, tum vitæ integritate præstantes vndique conquisitos, sibi asciiuit. 10
 Quod vero ad rem priuatam attinet, nullam sane aut sumptuosi, aut magnifici apparatus rationem per id tempus habere, vnquam ve habiturus videbatur: non frequentis familiæ, non pretiosæ supellectilis: quin priscam illam sanctorum pontificum frugalitatem, cum Francisci sui humilitate coniungere visus est. Nam asello quo solebat vehebatur monachis sui ordinis affectantibus, aut ibat pedibus. Non argento mensam, non aulaeis parietes ornat. Totum porro annum censum statuerat ita partiri: vt ex parte dimidia præsentibus egenorum necessitatibus subueniretur, reliqua vero deductis cum familiæ, tum Pontificatus necessariis sumptibus, in opera publica quæ religionis cultui prouehendo, iuuandisque sacrarum literarum studiis necessaria essent impenderetur. Totum ergo semissem pauperum vsibus destinatum Ioanni Cardennæ Burgensi, viro Theologo, & anti- 20
 qui moris homini, quem piis præfecerat largitionibus, vnica syngrapha decreuit, nulla expensi ratione deferenda, in egenos distribuendum. Verum deinde succedentibus maximorum sumptuum occasionibus, in primis vero graui ære alieno, ex effusa in Granatenses nouos Christianos liberalitate contracto, semissis illius largitionem, ad arbitrariam distributionem redigere coactus est. Quod sane consilium in dies magis necessarium animaduertebat. cū impositam sibi tum moderatoris, tum pacificatoris publici personam, dn- 30
 biis turbulentisque Reipubl. temporibus, cerneret sine magna pecuniæ vi sustineri non posse. Ad familiæ quoque frequentiam, domesticumque cultum, atque ornatum, paulo post Pont. Maximi hortatu pertractus est. Quam quidem mutationem quoniam eius æmuli, quos egregia virtus semper est habitura, leuitati animi eo tempore ascripserunt, non alienum ab instituto erit, literarum exemplum, quas ad Ximenium Pont. Max. ea de re mi- 30
 sit, adscribere: quod sic habet.

DILECTO filio Francisco, electo Toletano, Alexander Papa sextus. Dilecte fili salutem, & apostolicam benedictionem. Sancta & vniuersalis Ecclesia, sicut te ignorare non putamus, ad instar cælestis Hierusalem, multis ac diuersis decoratur ornatibus: in quibus, sicut in excessu præuaricando peccatur, ita in defectu nimium declinando erratur. Grata est Deo, & laudabilis cuiuslibet status condecens obseruantia. Et propterea quicumque, præsertim prælati Ecclesiæ, sicut in moribus, ita in habitu & incessu, studere debent, ne nimio fastu superbi, neve nimia abiectioe superstitiosi esse videantur, cum vtroque auctoritas ecclesiasticæ disciplinæ vilescat. Eam obrem hortamur te, vt postquam te sancta se- 40
 des Apostolica de inferiori statu ad Archiepiscopalem dignitatem euexit, quemadmodum te in interiori conscientia secundum Deum viuere intelligimus, de quo plurimum gaudemus, ita extrinsecus iuxta condecens status tui, habitu scilicet, familia, & cæteris ad dignitatis decorem conuenientibus te habere & obseruare coneris. Datis Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo Piscatoris, die xv. Decembris, M. CD. XCV. Pontificatus nostri anno IIII. Sic ergo Pontif. auctoritate impulsus, cui minus audientem esse religio erat, vix tunc sibi imperare potuit, vt familiam modice auget, domum vtcunque ornaret, & lautiore denique vitæ cultu vteretur. Procedente tamen deinde tempore, ani- 50
 maduertens quantum splendor hic vitæ apud vulgus momenti habeat, ad vindicandum à contemptu publicæ personæ dignitatem, quam in pretio haberi permagni ad quietem publicam refert: non modo ad iustam familiæ frequentiam, mensarum magnificentiam, & elegantiam, ad omnis quoque apparatus gloriam amplitudinemque peruenit, sed cultum etiam sibi accersuit non incuriosum. Nam & holoserica veste superinduebatur, & pretiosis pellibus, sed præcipue leucophæis (quod vesti scilicet Franciscanæ concolores essent) utebatur. Longo post tempore dum Reipublicæ gubernandæ præesset, Beltranum Metinensem regium apud nouum orbem senatorem, vestem illi obtulisse aiunt, rarissimis pellibus ornatam ex animalibus transmarinis, quæ tribus ducatorum aureorum millibus aestimabatur. Retinuit quidem illam Ximenius domi per aliquot dies, ne videretur offe- 50
 ren.

renem contemnere, sed paulo post ad Beltranum remisit morbi prætextu, quo potremo laborauit, quasi sibi parum commodus eo tempore eiusmodi cultus & necessarius esset. Mirum quiddam in illis pellibus fuisse traditur: nam si quando explicabantur, aut quouis modo agitabantur, suauitas quædam odoris ex illis afflabatur, quæ totum opplebat locum. Lectos item sericis & purpureis stragulis ornatos, cum tamen ille Franciscanæ regulæ ad vltimum vsque spiritum obseruantissimus fuerit, & sindones lineas semper respuerit: & sæpe à ministris deprehensus sit mollibus culcitris, & pretiosis pannis è lecto ablatis in nudis tabulis, aut humi somnum carpere. At in familiaribus, tam primo hoc tempore, quam deinceps recipiendis, maximum morum delectum habuit: nam

10 & inculpatam vitam, omnique turpitudinis non modo labe, sed & suspicione vacantem exigebat. Pueros vero ingenuos ferculorum ad mensam ministros seuerissima disciplina continebat, pædagogo admoto qui illorum ingenia bonarum litterarum rudimentis excoleret: à quibus & ipse nonnunquam diurni studii operam exigebat. Familiæ porro vniuersæ, hoc ipso Pontificatus sui rudimento, non exigua pars ex Franciscanis sodalibus constabat. Decem quippe ex illis spectata probitate viros contubernales sibi delegerat, quorum societate religiosæ vitæ memoriam, & quoad eius fieri posset formam quoque tueri, perque eos sacra officii sui munera exequi destinarat. Quo fiebat, vt penes huius ordinis viros futuram iam inde partem maximam Pontificatum, honorum, magistratumque sacrorum omnes arbitrarentur: tanta erat Archiepiscopi in illos, tanta

20 Reginæ in Archiepiscopum amoris & benevolentia significatio. Vnde non vulgares spes sibi proposuerunt, non ii modo qui familiari illo Archiepiscopi vsu atque conuictu fruebantur, sed alii etiam eiusdem ordinis viri, insigni aliqua religionis atque doctrinæ opinione clari. Qui si apud aulae primates, & autoritate & gratia pollerent, porrigente vtcunque manum Archiepiscopo, facile emerfuri credebantur. Sed vtrosque sane sua spes fefellit: omnino enim Ximenius, seu quod religiosos homines longe ab humani ambitus scopulis retrahendos esse iudicaret, seu certo quodam alio consilio: nihil sane suis illis contubernalibus publicorum negotiorum vel communicabat ipse, vel ab aliis sinebat communicari. Interuentiones vero, quales per multi rerum alienarum curiosi, & fumos vendere soliti, in aula regia esse consueuerunt, ad eos ingredi haud temere patiebatur:

30 sed neque pedem in palatium inferre, aut inter proceres aulicos versari permittebat: adeo vt angustius, in Archiepiscopi ædibus agere, quam in suis cœnobiis viderentur. Cum viris ordinis sui primariis quoties familiares sermones conferre contigerat, nihil aliud quam de tuenda religionis disciplina, de continendis in officio sodalibus, de precationis, lectionisque frequentia, aliisque id genus exercendis pietatis studiis, non sine summa oris grauitate diserebat. Qua de re non vulgari inuidia apud monachos laborare cœpit, quasi ordinis sui ornandi parum studiosus: nec verebantur nonnulli sinistros sermones de nimia hominis seueritate in vulgus spargere. Accidit per id tempus, vt Franciscani ordinis summus magister (quem illi ministrum generalem vocant) ex vrbe Roma in Hispaniam muneris sui exercendi causa veniret. Nam quod quidam in hoc illum à Ximenii æmulis conspiratione facta accitum putant, quo illius opera ad facessendum Ximenio negotium abuterentur, affirmare nolim. Illud certe satis constat, homines sui ordinis ministri generalis aures grauissimis in Ximenium criminationibus onerasse. Nam insignem eius liuorem & malevolentiam criminabantur: qui cum monachos doctrinæ & religionis laude præstantissimos facile posset in amplissimis dignitatibus collocare, maximo deinde vsui atque ornamento vniuerso ordini futuros, non modo ipsorum incrementis non faueret, sed & reginæ animum sua sponte ordini deuotissimum aliorsum deflectere, atque abalienare conaretur, Sed neque in fratrem suum vterinum Franciscano quoque ordini initiatum quem secum haberet, vlla amoris significatione propensum esse. Multa præterea in eius ingenium moresque indigne iacentes, quæcunque nimirum exulceratis animis odium, ob spes frustratas suggerebat. At ille homo quidem externus, rerumque nostrarum ignarus, & suapte Ximenio magnopere infensus (erat enim conuentalis) vita, & studio, facile tot calumniis irritatus, in Ximenii perniciem cœpit incumbere, palam & impotenter iactitans minime conquieturum, donec eum è fastigio quo indigne conscendisset, deturbatum, ad fordes pristinas reuocaret. Reginam ergo adit: & post paruum temporis à prima salutatione moram, eius attentione, tanquam de re magna dicturus, efflagitata, mirari se dixit, quonam consilio Franciscum Ximenium ad tantum honoris & potentia culmen prouexisset: cum nec natalium splendore moueri potuerit, nec doctrinæ opinione, cum omnium iuxta bonarum disciplinarum ignorans habere-

tur. Nam iurisperitiam in qua se exercuisse dicebatur, à limine tantum (quod aiunt) salutauerat. Iam vero eximiam quampiam prudentiam, rerumve gerendarum vsum, qui potuisset ex solis Seguntiensium sacrificulorum iudiciis, quibus breui alioqui tempore præfuisset, tam vberem tamque regis negotiis tractandis accommodatam sibi comparasse? Quod si vulgata illa ac proinde fallax summæ sanctitatis opinio, qua supremos ipsos cælitè proxime credebatur accedere, ad eum augendum ipsam impulisset, caueret hæc fictas sanctitudines, quæ nec horum temporum aut morum essent: satisque nobiscum præclare agi putaret, si vitam vtcunque innocentem præstaremus. Quod si mentis caliginem remoueret, satis magnum habere poterat argumentum animi leuis & inconstantis, quod non ita pridem in totius domus & familiæ ratione designauerat. Nam ab austeriori norma, quæ monachum decebat, ad sybariticum luxum traduxerat, non sine magna omnium reprehensione. Quod si vellet commemorare ingenii acerbitatem, rigidos, agrestesque mores, orationem asperam & insuauem, nulloque lepore conditam, ad hæc pallorem accersitum, tristitiam & supercilium, tum demum intellecturam quantum à proposito aberrasset. Hæc enim omnia animi tumidi & arrogantis propria esse, non autem veræ sanctitatis indicia, vt regina existimabat. Nam sincera sanctitas suavis est, & mitis, placida, hilaris, & tractabilis. Quare non esse cur dubitaret, quin fucum suæ simplicitati plane factum fuerit. Nam quod delatum honorem tam longa ille cunctatione distulisset, vulpini hoc ingenii potius quam sancti indicium fuisse. Siquidem probi, nec dissimulatores viri, vt non ambiunt honores, atque magistratus, ita ritè atque incorruptè delatos modè accipiunt, non tam præesse quam prodesse cupientes. Quare oportere quidem etiam atque etiam circumspiceret, qua nam tandem ratione tanto huic ecclesiæ Toletanæ vulnere mederi posset, nisi suæ existimationis, atque adeo etiam animæ salutis obliuisci potius veller. Nam nihili hominem, ad ea se dignitate abdicandum adigere, cui par esse gerendæ nequeat, nihil profecto negotii esse. His permulta addidit conuictorum & fœditatis plena. Agre se iam regina continebat, quin procacem hominem, & inuerecundum, è conspectu suo rapi, atque exportari iuberet: verum quid suam maiestatem deceret memor, sese continuit. Ergo nihil aliud quam satisne sanus esset, ad verbosam eius orationem subiecit: & an qui cum loqueretur intelligeret? Hic ille acerbius irritatus, Satis (inquit) sanus sum, neque qui cum loquar ignoro, nempe cum Isabella regina, quæ pauculus pulvis est, vt ego. Et simul consurgens foras furenti similis abiit. Multum Archiepiscopi causam iuuit generalis ministri tam effusa petulantia, quæ reginæ quidem iram & indignationem meruit potius, quàm gratiam aut assensum. Facile sapientissima fœmina intellexit, morbo illum animi stimulatam potius, quam certo vlllo iudicio ductum, in tam illotum sermonem prorupisse. Interim Ximenius quanquam mature satis quid in ipsius caput minister ille moliretur amicorum indicio intellexerat, recti conscientia fretus, tantum abfuit, vt vel reginæ aures (id quod illi facillimum factu fuisset) duceret præoccupandas, aut certe post intentam calumniam, de apologia cogitaret, vt nec verbum vllum ea de re cuiquam facere sustinuerit: nec ministro quidem vllam offensi animi speciem præbuerit: quin singulari illum studio, mirificaque pietate colere, venerarique persistebat. Iraque omnia Ximenio moderate dissimulanterque ferente, facile totus ille fœuientis inuidiæ feruor contempuit, & paulo post in fumum euauit. Porro quam nihil aduersus sodales illos suos, quos sibi domesticos elegerat, querelarum habere præ se ferebat, quos neque conscios quidem illius in se coniurationis fuisse existimabat, tamen vel æmulorum aliorum rædio, vel quod arctam viuendi normam istis displicere sentiebat, quæsitis occasionibus alium alio, in cœnobium quenque suum amandauit, tribus modo retentis, Francisco Ruizio, Didaco Camachio, & Didaco Villalano, qui Ximenio ab arcanis confessionibus, & à priuatis sacrificiis essent. Quibus leges pendenti in tabula præscriptas dedisse fertur, varias quidem illas, sed quæ hæc tandem omnes tenderent, vt intra suum angulum abditi, ab omni negotiorum strepitu, & ab omni profanorum hominum commercio abstinerent. Hæc tamen tam rigida illis imposta viuendi conditio in causa fuit, vt ad honores emergerent, fauente non nihil Ximenio. De Francisco Ruizio diximus: Didacus vero Villalanus cum validis lateribus ad populum concionaretur, & aptus esset affectibus permouendis, regius concionator est factus, & in Abderitanū deinde episcopū assumptus. Quartus his annumerandus est Bernardinus Archiepiscopi germanus: nā nec morum equabilitate, nec iudicio satis sano erat præditus. Hic n. vt supra commemorauimus, cum à Nauarra rediit opera Ximenii amicorū, & fratrem

fratrem Monachum factum rescivit, eidem ordini se addixerat. Sed non erat cuiquam illorum trium, quos Ximenius domi habebat conferendus : ac proinde fortunam infelicem sortitus, verum esse satis declaravit, suam moribus fortunam vnumquemque fingere. De quo, quoniam fraternam indignationem commeritus, domo Antistitis per hæc ferme principia perpetuo pulsus miseram atque calamitosam vitam duxit, pauca præfanda sunt. Erat Bernardinus in monachatu haud vulgariter pius & religiosus, quamobrem fratri erat carior. Sub ipsa etiam Pontificatus tempora, non modo consiliorum particeps, sed & totius Pontificiæ familiæ primus, ut par erat, habebatur. Aiunt tamen in eo Ximenium desiderasse animi constantiam, circumspectionem, & in rebus tractandis prudentiam. Nonnunquam enim naturali quadam temeritate, non sanæ mentis dabat indicia : sed quicquid id erat, fraterna benevolentia dissimulabatur. At cum ægre animi vitia contineantur, præsertim vbi paululum licentia accedit, Bernardinus insolentior factus, cum neminem sibi apud fratrem præferri pateretur, non solum Archiepiscopi amicis & ministris, sed ipsi etiam, dum omnia pro libidine tractare cupit, cœpit esse grauis. Nam quicumque eum, aut leui facto, aut dicto offenderet, domo Pontificia, fratre inconsulto, statim pellebatur. Quod si quid illum Ximenius obiurgaret, eadem erga eum libertate uti : grauib; verbis inuehi : eius œconomiam impudenter culpare : protinusque locum aliquo in propinquius cœnobium mutare : aliquotque dies conceptam indignationem absentia; mora testificabatur. Mansueti animo ea omnia Ximenius tolerabat, & simul atque ira fratri deferbuerat, rursus ad se admittebat : nullumque amplius rei ante actæ verbum faciebat. Accidit tamen, ut aliquando iratior multo quam solebat Bernardinus Compluto Guadalaiaram sese receperit : vbi bilis impetu vehementer agitatus, nulla fratris Archiepiscopi ratione habita, libellum quendam scripsit, quadraginta & amplius rerum capita continentem, quibus non modo Archiepiscopi mores, sed familiæ luxum & intemperantiam, & totius Pontificiæ ditionis sub Antistite fratre licentiam, falso & immerito taxabat. Ea cum Ioanne Viana probo homine, & sibi amico, cæterum fideli fratris ministro communicauit, dictitans quam primum occasio daretur, se libellum in manus regina; traditurum. Nihil iniquius Ximenius (animo alioqui excelso) ferebat, quam si aliquid sinistrum apud reginam de se iactaretur. Id Viana cum Ximenio statim notum fecisset, illico per sedulos ministros agit, ut captus Bernardinus deferretur, & simul quæ scripsisse ferebatur. Ergo vniuersis thecis, & armariis eius reclusis, tandem libellus inuentus est : ipseque acerbæ custodiæ traditus, atque paulo post Guadalaiaram deportatus : vbi indignabundus & animi impos biennio integro decumbens, contumaciæ quidem morbum concoquere potuit, ni etiam infania; vitio miser laborasset. Sanius tamen post illa factus, fratris læsi clementia implorata, rursus humanissime receptus fuit. Sed ut vulgo dici solet, qui semel bonam mentem amisit, haud facile curari potest. Egrotabat Compluti Ximenius & aderat Bernardinus frater : accidit vero, ut tunc causa quædam apud Archiepiscopi iudices ageretur, Bernardinus vero in alteram partem adeo inclinauerat, ut litem suam fecisse videretur : Iudices enim ex suo arbitrio sententiam quamuis iniquam ut proferrent impulit. Id Ximenius euestigio rescivit, altera parte nimirum proclamante, & iudicum suorum sententiam rescidit, morbo interim ob indignationem, adaucto. Hic insane Bernardinus fremere : & specie visendi fratris ad illum ingressus, multa primum conqueri cœpit, & quod ipse in nullo pretio apud eum esset : multa deinde iudicum nomine, quos graui infamia eo pacto notasset, prorsusque despiciatissimos fecisset. Inualidus ob morbum Ximenii animus solitum in eo tolerando vigorem retinere non valens, acri illum oratione increpat : & ut taceat pro imperio iubet, alioqui statim in vincula coniiciendum minatur : Bernardinus puluinari quo caput Ximenii fulciebatur arrepto, os obturauit : & tanta vi guttur vtraque manu furibundus compressit, ut omni facultate ministros inclamandi adempta, qui in proximo cubiculo excubabant, modo non animam efflauerit. Bernardinus siue quod eum iam mortuum credidit, seu rei atrocitate deterritus, nec animi præsentia nefario scelere absoluendo necessaria præditus, de cubiculo dissimulanter exiens, ministris ne strepitu dormientem excitarent admonitis, in obscuram latebram se proiecit, vnde rei euentum aucuparetur. Aderat inter ministros adolescens quidam Auellaneda, qui paulo quam cæteri attentior, vultum Bernardini immutatam conspicatus, vocem etiam titubantem, gressus inconcinnos & ferme vacillantes subnotauit. Ergo sinistri quippiam accidisse suspicatus, præsertim quod Ximenium & Bernardinum vicissim iurgantes audierat, suspensis passibus ad Archiepi-

scopi lectum accedens, ex vultus pallore, & ex frequenti suspirio animo illum defecisse credidit: se os aduocat, & ad medicos accersendos aduocat: qui id vi morbi accidisse existimantes, quod medicæ artis erat, sedulo faciebant, sed vt in re subita & ambigua, velot cœpitantes. Donec ille ad se reuersus, nihil celans aut dissimulans, fratrem palam inculcare cœpit, scelestum, sacrilegum, parricidam appellat: remque vt acta fuerat exponit. Sunt qui Bernardini furorẽ non ob sententiam rescissam obortum fuisse dicant: sed sacerdotiorum quorundam causa, quæ cum a fratre petisset, nec potuisset impetrare, eo tandem insanix peruenit, vt fratrem strangulare uoluerit. Ergo Bernardinus per gnauos exploratores conquisitus, Turrigios oppidum iuxta Toletum, olearum fertilitate celebre, compedibus uinctus abducitur: vt in humili tunc temporis cœnobio, vitam sordidam, vt meruerat, traduceret. Quod in commune ab omnibus monachis curatum est, quibus Bernardini facinus indignissimum visum fuerat. Tarasix tamen Auriquezæ matronæ sanctissimæ benignitate, quæ Turrigiorum ditionem eo tempore tenebat, bona molestiæ pars ablata fuit, quam in custodia pertulisset. Ab eo tempore tanto ille odio Ximenio fuit, vt nullus unquam precibus simultatem deposuerit: nec hominem amplius videre sustinuerit, nec dum alloqui, aut in familiam recipere. Amor enim quo uehementior aut coniunctior est, si iustis de causis aliquando lædatur, nunquam ad pristinam charitatem redit, nec offensione oblitterata coalescit. Ferdinandus Rex longo post tempore vix à Ximenio impetrauit, vt mitius contra fratrem germanum præsertim absentem ageret, cumque benigne iuaret. Assignauit ergo Bernardino octogena numum millia in singulos annos, ea conditione tamen, ne unquam in eius conspectum veniret. Hunc ego Bernardinum extremam pene senectam agentem puer olim Compluti uidi, molli otio & genio indulgentem. Erat statura procera, fronte perfrecta, uultu mirum in modum rubro flammeoque, naso prælongo, & incuruo, oculis introrsum reductis, totiusque corporis firma quidem compactio, sed macra. Auellaneda uero sedulitatem semper ante oculos Ximenius habuit: nam & adolescentiæ uitio sæpius peccantem paterna emendabat indulgentia, præter seueritatis suæ consuetudinem: & ne quid illi dum uiueret deesse posset, benignissime prouidit. Sed vt ad initia pontificatus reuertamur: vt primum Ecclesia Toletana rescituit Ximenium in Aragonia ubi tunc agebat inauguratum, legatos ad eum mittit Franciscum Aluarum Toletanum, & Ioannem Quinanapaliam canonicos, illum iuriconsultum, hunc theologum, qui illi totius Ecclesiæ nomine gratularentur. Quibus cum longum sermonem habuit: & multa se dixit cupere denuo instituere, & multa corrigere, & in antiquum statum restituere, quæ in rem communem essent cessura: sed illud in primis, vt canonici & eorum focii, qui portionarii dicebantur, ad uitæ communitatem, quoad eius fieri posset, redirent, qui iam diu ad uitam secularem & vagam descuerant. Vt saltem altaris ministri, qui per hebdomadarum uices sacra faciunt, illis diebus intra claustra templi continerentur, quo religiosius munere fungerentur suo: se uero vt bona domicilia extruerentur curaturum, quibus commode uti possent. Legatis uero diligenter mandat, vt id ad capitulum referant, & primo quoque tempore ea de re decretum faciendum curent. Legati quamuis rei difficultatem probe intelligerent, noluerunt tamen quid sentirent aperire: sed eius mandata ad capitulum bona fide relatueros, quemadmodum iuebantur, promittunt. Canonici uero per legatos de Antistitis sui uoluntate certiores facti, mirum quam fuerint rei nouitate & insolentia commoti. Non tam quidem quod intolerandum uideretur, tres illos sacrorum ministros pauculis diebus intra ædem sacram contineri, quam quod uererentur ne homo seuerus & restituendæ ueteris disciplinæ cupidissimus, qui tunc summa contentione agitabat, ut omnes omnium religiosorum uirorum forminatumque per uniuersam Hispaniam societates ad prisca uiuendi instituta reuocarentur, dem quoque de canonicis suis cogitaret. Auxit illorum suspitionem Ximenii ad præfectum fabricæ mandat, ut super interiori templi porticu, quæ impluuium uiridario consitum, ad mea usque tempora eingebar, domicilia construeret: in quibus multo plures quam illi tres sacerdotes laxè habitare possent. Quare inuito statim secreto consilio, Alphonsum Albornozium canonicum, qui & capellani maioris dignitateungebatur, prudentem uirum, & industrium, Romam ad Pontificem Maxim. alius negotiorum causis prætextis, mittunt, qui præsentem ecclesiæ Toletanæ statum capituli nomine tueretur: & Archiepiscopum si opus esset, in ius uocaret, ut res nouas moliri desineret. Sed Ximenius qui paulo post ista rescituit, non esse cessandum

ratus, viatores, satellitesque, non sine authoritate regia statim in portum misit, qui Albornozium comprehenderent. Sed quanuis magnis itineribus profecti, nauim conscendisse, & plenis velis nauigasse reppererunt. Sed Ximenius vir prudens & experiens, ita posse euenire ratus, vno tempore ad portum satellites, & Romam expeditissimam triremem mittit, qua viri sibi cari & strenui cum mandatis regiis vehebantur, qui Garfiae Lasso, tunc apud Pontif. Oratori edicerent, vt quamprimum Albornozius appulisset, ablata in vrbem veniendi facultate, vinctum in Hispaniam remitteret. Lasso statim vt regias literas accepit, & rem totam intellexit, Ostiam contendit, vbi quinque dies Albornozii celeritatem anteuertit: tot enim cum esset ibi moratus, descendentem de nauí vocauit ad cœnam. Vbi postquam de Hispaniæ rebus multa inter se collocti sunt, regia illi mandata exponit: & Centurioni in custodiam traditus rursus in Hispaniam traicere cogitur. Postquam Valentiam appulit, ad Attienzæ arcem translatus est, & tandem Complutum ad Antistitem deducitur: vbi totos fere duo de viginti menses partim vinctus, partim in libera custodia retentus fuit. Carceris molestiæ duriores Albornozio exhibebantur, quam mitis Ximenii natura ferebat. Sed cum punitio potius regis nomine, quam suo fieret, non nisi regis intercessione dimitendum putabat. Solent etiam qui nouam aliquam potestatem ineunt, seueritatem quandam pene inexorabilem sub ipsa principatus initia exercere, quo asperi & formidolosi vulgo habeantur. Sic enim qui contumaci sunt ingenio, & nouarum rerum auidi, sibi cauere curant: & in officio facilius omnes continentur. Interea Ximenius Toletum profectus, vt se Albornozius sequeretur iussit: & cum illic relinquendus crederetur, rursus secum Complutum reduxit, vbi tandem missum fieri placuit. Vnus fuit Albornozius fidelissima opera Tamai eius ministri in maritimo itinere vinctus, & post etiam Complui: adeo vt se maximam suæ calamitatis partem, in verbis & consiliis prudentis famuli deposuisse fateretur. Quare post omnes turbas sedatas iam liber, Tamaium gratitudinis ergo portioarium Toletanum faciendum curauit. Ximenius qui Tamai pietatem erga herum, & fidem ac sedulitatem à viris laudatis prædicari audierat, post Albornozii mortem, in familiam suam asciuit, & domus suæ præfectum esse voluit: ac canonicum Toletanum creauit, vt summum bene nauatæ operæ pretium. De statu ecclesiæ mutando, aut de sacrorum ministris intra ecclesiam continendis, mentionem nullam ab eo factam Vergara existimat. Ego Didacum Lupum Aialam aliquando dicere audiui, Ximenium in priuatis sermonibus, quos interdum ad canonicos habuit, de ea suspitione sese purgasse, qua ad regularem viuendi modum eos reducere velle infimulabatur. Quanquam nonnulli referunt, vsum illum aliquando ad hanc rem exemplo tenuissimi panni Leucophæi, quem canonici Ximenio obtulerunt, vt inde sibi vestem clericalem conficiendam curaret: tunc enim pannum laudasse, sed conditionem non probasse: vt cunq̃ue enim res caderent, sub Diui Francisci cuculla vitam viuere decreuisse se, dixit. Iubebat ergo, vt ipsi etiam canonici ad Augustini regulam se compararent & viuerent, quam multis adhuc cæremoniis referrent. Sed sibi propositum esse dicebat Heliæ verba vsurpans, non in igne, neque in commotione, sed in auræ tenuis placidissimo sibilo, hoc est, in lenitate & mansuetudine, omnia cum ecclesia sua tractare, & componere. De hebdomadariis autem ministris se non quidem præcipere, suadere tamen vt inter se ea de re agerent & tractarent, qua nihil sibi aut religiosius, aut sanctius videbatur. Ego vt his de rebus asseuerare nihil possum, ita ex ædificii perampla structura, & ex sermone cum legatis ecclesiæ in Aragonia habito, & ex portæ forma quam ad vicum crepidarium adaperuerat, suis & ciuitatis Toletanæ quæ adhuc visuntur insignibus ornatam, eam quæ iactabatur animi sui sententiam fuisse, conicere licet: cæterum tumultus & turbas emerſuras præuidentem, nihil amplius de vtraque re siue priuatim, siue publice Toleti egisse. Habitacula vero illa, magnifico atque sumptuoso opere constructa, in pontificalis palatii partem concessisse videmus. Post celebratum in Aragonia conuentum, & res omnes compositas, reges Almazanum oppidum in Castellæ limite situm peruenerunt. Sed rex paucos post dies, ad comprimendos Caroli Gallorum regis motus, qui in Gerundensium fines hostilia moliri nunciabatur, in Catalonia rediit. Regina vero Burgos Ximenio adstante profecta est: vbi Lauretum oppidum septentrionalis Oceani portu celebre adire constituit, vt Ioannam filiam suam ad Philippum Austrium sponſum, Maximiliani Cæsaris filium, traiecturam ad naues deduceret. Sed cum itineris difficultas (nam per angustias quasdam & infestas montium salebras eundum erat) atque oppidorum vicorumque infrequentia tot homi-

num millia, qui reginam comitabantur, cum tanto præsertim apparatu & tot impedimentis, excipere non posset: Archiepiscopus, qui omnes omnium occasionum articulos ad ecclesiam Toletanam visendam captabat, idoneum tempus nactus, facile à regina impetravit, ut sibi tandem abesse liceret, dum illa Burgos rediret. Ergo Complutum Toletanorum pontificum regiam sine vlla mora profectus, postquam se ibi ab externis negotiis feriatum videt, ea solum in animo versabat, quæ ad boni pontificis partes bene agendas necessaria esse arbitrabatur. Quocirca ecclesiam Toletanam inuisere, & conuentum sacerdotum (quem Synodum dicunt) indicere, demum totam dicecesim circumlustrare cogitabat. Sed antequam proficisceretur, aream circumspicit amplissimis & magnificis ædibus in studiorum collegium ædificandis aptissimam. Cum ergo in his designandis cum architectis esset occupatissimus, regina quæ à Laurentano portu Burgos redierat, Ximenii absentiam, cuius consilio multum se iuuari sentiebat, diutius ferre noluit, & hominem ad se accersiuit: cunctantem vero & causas moræ nectentem, tandem occasione instantium Ioannis filii nuptiarum cum Margarita Maximiliani Augusti filia omnino ad se venire iubet: negabat enim principem iuuentutis, in tot tantorumque regnorum spem natum, per alium quam per primatem Hispaniarum matrimonio iungi debere. Ergo magna omnium celebritate, atque ordinum frequentia, nuptiæ coniunctæ sunt III. nonas Aprilis, anno M. CCCC. XCVII. quibus ipse stipulandis & sancendis interfuit, & matrimonii solennia in conspectu regum religiose iuxta & splendide peregit. Post hæc cum discessurum se iam ad cœpta negotia arbitraretur, miserando quodam casu præter votum manere fuit coactus. Alphonus Cardenas Gutterii Cardenæ filius, magnæ spei iuuenis, dum inter æquales in ludis nuptialibus, qui magnificentissimi ob principes facti sunt, equum incautius admittit, dorso excussus corruit, & ceruice fracta, è vestigio animam efflauit magno omnium morore. Erat Gutterius Cardenas reginæ per familiaris, & intimorum consiliorum particeps: vnde haud vulgariter ob eius calamitatem doluit. Allevabat ægritudinem Ximenius pio & prudenti sermone: nec minus acerbum Gutterii patris vulnus consolando leniebat. Postquam illa mœstitia nouis (ut fieri solet) rebus subnascentibus excussa est: decreuerunt reges, terminos quibus Castellam Lusitania distinguitur visere, & obiter Pintiam etiam, & Metinam. Hæc Ximenio peropportuna occasio visa est Toletum proficiscendi, ad res sui pontificatus agendas. Comteatu igitur à regina accepto, Archiepiscopus Complutum venit, & paucos post dies Toletum de nocte accedere instituerat, fastidiens omnino apparatus illum, atque fastum, quo noui Antistites primo aduentu urbem inuehi consueuerunt. At cum id ciuitati vehementer ingratum esse intellexisset, eorum votis obsecutus est. Sed quo magis ille humanam gloriam fugitabat, hoc illa perseverantius solidam eius virtutem sequebatur. Neminem Toletanorum præfulum tanta frequentia, tanto ciuium studio & applausu exceptum esse comperimus. Est quidem illa ciuitas pontificum suorum obseruantissima, quos haud secus ac numen quoddam cœlitus demissum solet venerari: sed communibus Archiepiscopos colendi causis peculiare quædam in Ximenio esse fama vulgauerat, quæ hominum studia mirum in modum excitarunt, ad eius vultum & totius corporis habitum propius contemplandum. Ergo vbi dies aduentus eius adfuit, cunctus populus, omnis ætas, sexus, atque ordo, ut est vrbs frequentissima, per portas se effundens, campos omnes qua venturus expectabatur, late compleuit. Vbi vero ad primum ab vrbe lapidem Archiepiscopus appropinquare nunciatur, ornatissimus maximi templi clerus, duplici agminis serie obuiam processit. Mulæ erant nitidæ & insignes, quibus singuli de more sacerdotum Hispanorum sedebant. Præcedebant autem vnumquemque sui anteaambulones purpura fulgentes. Substitit Ximenius media via, quem omnes venerabundi salutarunt, & deoscularis manibus omnia illi bona precabantur. Paulo deinde vltcrius procedenti, præfectus vrbs cum omnibus imperii sui satellitibus, & clarissimus decurionum ordo, cum primariis ciuitatis, quos viatores & accensi præbant, occurrunt: subsistentique rursus singuli præteruecti felicem aduentum optabant, honorificis verbis appellantes. Historicus nostras Fernandus Pulgarus homo incorruptæ fidei, & sua lingua satis eloquens, cuius historiam Antonius Nebrissenis latinam fecit, scriptum reliquit, fuisse solenne, ut in primo pontificis Toletani in urbem aduentu, præfectus vrbs cum suis ministris, & ipsi etiam decuriones vrbs post salutatam extra urbem Antistitem, cum ad portam vrbs ventum esset, dimissis equis pedibus irent, equitantem Archiepiscopum comitantes vsque ad templum maximum: sed huiusmodi honore Petrum Gonzalum Mendozium Cardinalem Archiepiscopum Toletanum, in gratiam Isabellæ reginæ, in cuius comitatu urbem primum ingressus est, sponte abstinuisse. Verum siue hoc eo tempore in Gonzalui adula-

tionem primo sit tentatum, siue re vera hoc officii genus Toletanis olim Pontificibus (quaerant maiores nostri religione) delatum fuerit, seculo certe nostro compertum est obsoleuisse. Ad portam igitur urbis cum venisset Ximenius, tam conferta multitudo aditum obstruxerat, ut nonnulli de vita fuerint periclitati. Iam vero postquam urbem est ingressus, omnes fenestras fœminæ puerique occupauerant: summa tectorum culmina insidentium mortalium pondere laborabant: loca altiora omnia suspensis hominum vestigiis tenebantur. Tam densa denique vias turba compleuerat, ut vix summa satellitum apparitorumque contentione angustus trames procedentibus aperiretur. Sic tandem ad augustissimi templi vestibulum, amplissimo ornatum apparatu, præcipitante diei vespera peruentum est: ibi à sacerdotibus, qui venienti obuiam processerant, sacro amictu velatis excipitur. Et post adoratam more maiorum sacrosanctæ crucis pretiosissimam particulam, quam iam olim Ecclesia Tolerana dono regum in thesauris asseruat, pro foribus astanti liber oblatum est, in quo ecclesiæ Toletanæ instituta, legesque continentur: quas ille ratas se habiturum conceptis verbis pollicitus, in illas de more iurauit. Inde in templi adyta religioso sacerdotum concentu inductus, post habitam supplicationem ad aram maximam, in Pontificale palatium, quod in proximo est, deducitur. Tertio vero postquam aduenerat die canonicis in curiam suam per edictum vocatis, in hanc fere sententiam verba fecisse dicitur.

10
 40
 30
 40
 10
 QUAM inuitus fratres charissimi, in hunc quem videtis dignitatis gradum ascenderim, neminem vestrum arbitror ignorare: quam vero immeritus illum occupem, nemo nouit præter me, qui sub onere tam recenti gemere iam incipiam, & nutare. Quo magis equidem sentio, non ab ipso modo numine subsidium mihi summis precibus implorandum, sed opem atque auxilium vndeunque, sed à vobis in primis fratres obseruandi, petendum esse, tanta in Deum pietate, tanta prudentia & virtute præditis: quorum votis & rogationibus ad numina cælestia, & consilio in rebus gerendis, plurimum vtilitatis me capturum spero. Confido enim vos mihi omnem operam, consilium, studiumque præstaturus, ut non in hac modo ecclesia, sed in vniuersa adeo diocesi nostra cultus diuinus augeatur, mores formentur, ecclesiasticæ denique disciplinæ vigor, si non omnino instauretur (hoc enim optare magis corruptissimo hoc seculo, quam sperare licet) ad quandam certe prisce integritatis imaginem componatur. Cuius quidem voti me facile compotem futurum spero, cum vos in primis videam ad omne virtutis exemplum formatos. Æquum est enim, ut qui cæteris sacerdotibus in ditione nostra superiores emolumentis & dignitate estis, morum quoque sanctimonia sitis. Quæ enim eruditio aut disciplina ad vestros ciues, qui à rebus sacris profani sunt, dimanare poterat, si vos officia vestra contemneretis, opinionum diffidiis laborantes? & non potius tum vestrum cultu, totiusque corporis motu, atque gestu, tum mutua inter vos pace, sanctis colloquiis, & bonis operibus, interiorem hominem vere sacerdotio dignum populo (ut facitis) ostenderetis? Ego sane, ut aperte vobiscum agam, quosunque hac via ad cœlestem Hierusalem ascendentes, de virtute in virtutem procedere animaduertero, horum profecto non modo cenatibus adero, sed commodis etiam, dignitateque augebo: si quis vero (quod abominor) terrestrem Hiericho descendens, in latrocinia vitiorum, à quibus saucietur, inciderit, huius certe vulneribus, euangelici Samaritani exemplo, oleum superfundam, & vinum: sed ita ut multo magis ille olei lenitatem, quam viui sit austeritatem experturus: nisi ubi putre vulnus (quod Deus auertat) sectione, vstioneve indigebit. Nam nec ab hac quidem quamlibet inuitus temperare potero, cum intelligam quicquid in vobis huiusmodi fuerit, à me vno apud supremum iudicem seuerissime exigendum. Verum meliora profecto atque digniora de tam graui, tamque honesto ordine, speranda mihi esse persuadeo, aduersus quem officiis potius & humanitate, quam summo iure mihi esse agendum video. Quoniam vero iam dudum meditor synodum sacerdotum nostræ diocesis, rei ecclesiasticæ constituendæ causa, Complutum indicere, magnopere vos hortor, ut legatos vestros illuc mittatis, qui ex prisco maiorum instituto rebus gerendis intersint. Interim si quid vobis videbitur, in hac ipsa ecclesia, vel alibi per nostram ditionem, matura censura indigere, magnam monitoribus sum gratiam habebiturus. Huic orationi cum per Decanum reuerenter responsum esset, discessum est. Dati deinde dies aliquot procerum & ciuium salutationibus, à quibus quam poterat citissime se expediebat: nam volumen sacrum in proxima mensa apertum semper erat, ad cuius lectionem, nisi quid esset serio tractandum, post primas statim salutationes sese conuertebat: quod cuius mediocriter attento, ne homini rebus grauissimis occupato negotium ultra facefferet, indicium erat. Habita est etiam non postrema supplicum libellorum ratio, plebisque quidem eius generis quibus esset liberalitate potius, quam oratione vlla responden-

dum: quos in fasciculos dispositos, ad largitionibus præpositum mittebat, qui votis omnium suo arbitrio satisfacere curabat. ita fiebat ut numerosior in dies ab palatii limina petitorum turba conflueret: adeo sane ut constet, Archiepiscopum quo die vrbe profectus est flagitatorum multitudine exitu domus fuisse prohibitum, donec largitor prouido consilio iactatis, quos diuidendos parauerat, nummis, peruium iter fecit exeunti. Multa ergo ille Toleti quibus ibi commoratus est paucis diebus, præclara constituit: multa composuit, tum ad cleri populique disciplinam, tum ad summi templi, cæterarumque ædium sacrarum facta tecta, supellectilem, censum, totius denique diuini cultus splendorem pertinentia: quæ longum esset sigillatim persequi. Vnum tamen non omitto, propter exempli claritatem, & rei difficultatem cum primis memorabile. Offendebatur quicumque templum 10 Toletanum adibant sacelli illius angustiis, quod Capellam maiorem vocant, vbi ara maxima solennibus sacris operandis erecta est: erat enim dimidio ferme, quam nunc est angustior: quod delubri magnificentia indignum esse omnes iactabant. Porro vnica erat laxandi ratio, si sanctæ Crucis ædicula quæ illi continens est, sacello adderetur: quod facile factum erat diruto pariete medio. Erat autem ædicula illa regium opus venerandæ antiquitatis, veterum quos vocant regum tumulis percelebris: nempe Alphonso septimi, qui Hispaniæ dictus est Imperator, & Sancti huius filii cognomento Desiderati, & item Sancti alterius ex Alphonso decimo geniti: præter alios regis stirpis principes viros, quorum illic manibus per proprios sacerdotes quotidianis inferiis patentabatur. Quare multis retro seculis nefas visum fuerat, de diruenda regia capella cogitare. At Ximinius re statim perpensa, ædiculam regiam capellæ maximæ iungendam, & regum reliquias ad eandem transferendas decreuit. Regiis porro sacerdotibus ædiculam aliam sacris suis faciendis assignauit, tanta quidem celeritate, ut sub ipsum discessum præfecto fabricæ negotium dederit rei primo quoque tempore conficiendæ. Verum huic decreto post Archiepiscopi abitum regii sacerdotes summa contentione intercedentes, rem ad capitulum detulerunt: patres obtestantur, ne suo se sacello exturbari, neu sacra clarissimorum regum sepulchra, quæ illi certa quadam religione ducti cineribus suis delegissent, violari paterentur. Patres quanquam Antistitis sui consilium cum ecclesiæ dignitate coniunctum esse liquido videbant, tamen ne Petri Mendozii Cardinalis Archiepiscopi monumentum, quod proxime dextrum summi altaris latus constructum erat, pro lato altaris situ, longius relinqueretur, regiorum sacerdotum causam tuendam suscipiunt. Hactenus tamen ut per legatos reginam orarent, 20 tantisper negotium differri vellet, donec ipsa in rem præsentem veniens, (expectabatur enim propediem in urbem ventura) de re tota pro imperio constitueret: sperabant enim Cardinalis sui, cui tantopere viuenti fauisset, etiam sepulturæ rationem habituram. Regina cum capituli postulatis facile annuisset, paulo post in urbem veniens, re oculis subiecta, Ximenzii consilium laudauit. Ita regii sacelli spatium capellæ maximæ cessit: vbi ara maxima denuo constructa, & ingenti sacrorum signorum pegmate, quod ad summum vsque templi fornicem sublatum videmus, exornata: regii tumuli vtrinque in edito locati, summa quidem tum illorum dignitate, tum ædificij ipsius elegantia, atque decore, Mendocii vero Cardinalis monumentum longiuscule quidem ab ara ipsa seiunctum mansit. Verum id sane in commodum, honorificentissima regiorum monumentorum societate abunde pensatum est. Porro regiis sacrificiis ædicula non longe à Capella maxima attributa: quæ olim sancti Spiritus nuncupata, sanctæ crucis titulum in prioris sacelli memoriam suscepit. Archiepiscopus vbi Complutum venit, conuentum primum suorum sacerdotum celebrauit. Quo in conuentu multa è Reipubl. ecclesiasticæ vtilitate decreta sunt facta: quæ postea in secundo conuentu Talabricæ habito retractata & confirmata vulgavit. Eorum publicæ tabulæ quoniam ætatis iniuria interciderunt, atque ab insequentibus Archiepiscopis multa dissimulato nomine in ipsorum acta translata sunt: nonnulla referre, potissimum quæ viri pietatem & prudentiam declarant, non ab re esse existimaui. Sacerdotibus presbyteris facultatem eligendi sacerdotem dedit, ad quem occulta peccata deferrent, vicaria huic potestate data de quibuslibet commissis absoluedis, quorum ad se duntaxat ex legibus sacris 40 cognitio pertineret: ne forte rem diuinam peragere volentes huius rei obice retardarentur. Quod sub id tempus per sæpe contingebat, cum nondum tam multi Pont. Max. priuilegia ad id faciendum, ut nunc, adepti essent. Primariis sacerdotibus, (quos curas vulgo vocant) præcepit, ut singulis dominicis diebus post horas vespertinas (quas complectorium vocant) campanæ sonitu, vicorum sibi subiectorum pueros ad Deiparæ Virginis salutationem conuocarent: bique eos per se aut per æditum, Christianæ religionis symbola edocerent. Quod ab eo tempore, non sine magno puerorum in Christiana pietate profectu, ad ætatem nostram perseverat. Quoniam sacræ aquæ vsus, quæ pro foribus templorum est,

negligentia passim interciderat, leuibus peccatis lustrandis more maiorum instituta & consecrata, ut cuncti ecclesias ingredientibus ea se diligenter aspergerent, multa etiam propofita cauit. Iam quoniam sacra patina circumferri solet deosculanda, & peruersa quadam ciuilitate inductæ erant mutua rogationes, quibus prætermisissis graues offensiones & inimicitia inter ciues exoriebatur: cauerat Alphonsus Carrillus, ut minister qui patinam gestabat, statim ac quisquam proximum rogare cœpisset, ad altare patinam reduceret. Ximinius quidem noluit cæteros osculo patinæ immerentes priuari propter vnus ineptam ciuilitatem, sed subito ad alium transire, nulla illius ratione habita: & ut sic fieret, graui multa contra ministrum & parochum indicta cauit. Forensium causarum diurnitatem ex variis aduocatorum allegationibus proficisci certo sciens, quas in fraudem publicæ utilitatis ob priuatum ipsorum emolumentum introduxerant, maximo sanctæ Synodi applausu sic ad certam breuitatem reduxit: ne quis in ditione sua iudex, siue is ecclesiasticus siue laicus esset, in leuioris momenti causis libellum vllum admitteret: sed de plano (ut aiunt) illas dirimeret & iudicaret. In reliquis vero, ut maiorum decreta seruarentur: & post vnum & alterum libellum, quibus causæ fundamenta ab vtraque parte concluduntur, positionum & interrogationum libelli secundum quos & ipsi litigantes iurati respondeant, & testes etiam qui producuntur quid sentiant declarare teneantur, & tandem vltimus libellus offerretur, qui & contrariorum dictis refutandis, & suorum confirmandis sit satis: vltra quem si vel denuo testes darentur, vel libellus porrigeretur, omnia essent reiicienda ut inepta. Quod si altera pars forum mutaret, exceptionemve aliam de nullitate (ut aiunt) opponeret, id intra octo tantum dies cognosceretur, & sexto post die sententia, quam interlocutoriam vocant, proferretur, & diffinitiuam continuo post vigesimum. Decreuerant superioribus temporibus Archiepiscopi, ut sacerdos qui continuis quatuor mensibus sacerdotio abesset, eo statim priuaretur citra vllam allegationem: huiusmodi priuationem Ximinius abrogauit, & ad ius commune reduxit: facile enim prece, aut munere, aut gratia hæc pœnæ eludebantur, & sacerdos teste conscientia fructus perceptos suos facere non poterat. At nunc Tridentini concilii beneficio, his atque aliis incommodis obuiam itum est. Cæterum res duas cum primis vtilis & necessarias Ximinius primus tunc excogitauit: alteram, ut parochi librum in suis ecclesiis habeant, in quo nomina eorum qui lustrali aqua per baptismum expiantur, descripta sint, ad ditis in super patrum, & compatrum (quos vocant) nominibus, anno etiam, die, & mense prænotatis. Quo sane prouidenti decreto sceleratis multorum diuortiiis occursum fuit: quos si quando legitimæ vxoris fastidium ceperat, falsis testibus subornatis compatratus prætextu, matrimoniis illicitis copulabantur. Quin & ad tutelarum curationes, ad sacros ordines suscipiendos, ad hæreditates & sacerdotia ineunda, ad milleque alios vsus posterius se iuuari sentiunt. Alteram, ut parochi, quadragesimali ieiunio ineunte, eorum nomina conscribant qui Christiano ritu confessiones arcanas, quibus tenentur sacerdotibus, fecerint: eaque ad Antistitem ipsum, aut ad Toletanum Complutensemve vicarios, ut ratio territorii exposcit, intra dies quadraginta teneantur deferre: sic enim Antistites certi esse possunt diuinis & pontificiis præceptis esse satisfactum. Iubentur etiam ut ab ipsis certiores fiant, si quid publici, aut noui reatus exortum sit, quod ipsorum auctoritate corrigi debeat. Quæ duæ res magno cum ecclesiasticæ disciplinæ fructu adhuc in nostra diocesi obseruantur, & inde ad alias deriuatæ sunt: nunquam vero sine ingenti iactura immutabuntur, aut intermittentur. Quædam vero circa pietatem diuini debitam religiose sanxit, secutus in plerisque Xisti III. Pont. Max. instituta. Diem præsentationis Dei genitricis Mariæ, II. calendas Octobris, solenni pompa, & festo apparatu coli iussit, XIII. vero calendas Aprilis, eadem solennitate D. Iosephum virginis matris sponsum, ut coleretur, non solum sanxit, sed in calendarium Toletanum, in quo desiderabatur, referri iussit. Diuini Francisci diem festum esse voluit, & sic in honore est dies eius habitus vsque ad Taueram Archiepiscopum Toletanum, qui in ordinem redegit. Iulianum Pomerium Archiepiscopum Toletanum, ob vitæ sanctimoniam, & eruditionem sacrarum literarum olim inter diuos relatum, sed temporum negligentia minus cultum quam vita inculpata & scriptis meruerat, calendario etiam Toletano ut adscriberetur curauit, & eius diem pridie nonas Martii sua in ecclesia celebrari. Hic præter diuinis de rebus volumina, scripsit etiam historiam de rebus gestis à rege Bamba sub quo ille vixerat, quæ in bibliothecis Hispaniæ asseruatur. His absolutis, ad publici vsus opera, quibus instituendis natura propensissimus erat, se conuertit: nam religiosas virorum foeminarumque domos, virginum maritandarum gynæcea, studiosorum collegia construere in animum induxerat. Cum primis vero liberalium artium & diuinarum literarum studiis, quarum ille semper amore flagrauit prouehendis, Academia Complutensis cœptum edificium vrgendum esse putabat: cuius quæ

dem augendæ ornandæque, adusque vitæ exitum, curam & cogitationem nunquam remisit. Dum hæc per Ximenium in dicecesi sua geruntur, monasticorum ordinum correctio, quam summopere vt fieret curabat, grauissimis vbique motibus ac seditionibus agitabatur: siquidem fratribus conuentualibus passim tumultuantibus, non pauci insigni nobilitate atque authoritate viri fauebant, cum aliis quidem de causis, tum hac potissimum, quod antiqua maiorum suorum sepulchra, sacellaque sumptuoso opere exædificata, atque annuis censibus auctæ sacrorum ibidem perpetuo celebrandorum causa, in horum cœnobiis erant: quæ facile peritura existimabant, si fratres obseruantes, quibus censuum huiusmodi immobiliumque bonorum possessio interdicta est, conuentualium loco substituerentur. Necessè enim esse videbant, vt bona ipsa atque census aliorum dilaberentur: illa enim partim fœminarum cœnobiis, partim fratrum obseruantium literariis collegiis instituendis applicanda esse vulgo ferebatur. Verum hisce difficultatibus in Hispania regia authoritate per Ximenium succurrebatur. Romæ autem, vbi præcipuus causæ vniuersæ cardo vertebatur, longe maiora impedimenta atque incommoda peruincenda erant. Proferebantur pacta quædam conuenta, olim inter conuentuales minoritanos, & fratres obseruantes † P. secundi, & Sixti quarti, Rom. Pont. authoritate firmata, quibus inter alia cauebatur, ne fratres obseruantes conuentualium fratrum cœnobia, domosve, aut alias possessiones etiam sedis Apostolicæ permissu reciperent. Aduersus illam conuentionem, in hac monasteriorum reformatione fuerant nonnullæ conuentualium domus Ximenii opera, dum reginæ à confessionibus esset, ab obseruantibus receptæ, & regulari obseruantia, veteribus earum colonis consentientibus vindicatæ: qui precibus & præmio illecti, domos suas obseruantibus reliquerant: idque nihil superiorum Pont. prohibitione obstante, Alexan. Sex. Pont. Max. authoritate probatum fuerat: & obseruantibus, vti domos & monasteria conuentualium, de habitantium fratrum consensu recipere, ac libere retinere possent, permissum. Qua ratione fiebat, vt ex conuentualium cœnobiis nonnulla ad obseruantium ordinem transferrentur. Id incommodum ne latius serperet, minister generalis, qui conuentualis erat, & perpetuo magistratu fungebatur (nam nunc per sexennium tantum retinetur) ab eodem Alexandro summa contentione impetrauit, vt in ea monasteriorum correctione minime liceret eam curam gerentibus, sine certis quibusdam adiunctis fociis conuentualis instituti fratribus, ab ipso generali ministro designatis, officio suo fungi. Hos igitur Roma missos cum à regiis correctoribus (quos reformatores vocant) contemptui haberi, nec vllam ipsis in eo ministerio authoritatem deferri intellexisset, Pontif. Maximum miris modis ad iracundiam prouocat, tanquam illius authoritati potissimum illuderetur: corrogatoque Cardinalium quorundam fauore, qui conuentualium partibus studebant, edictum à Pont. Max. de amplissimi etiam senatus sententia promulgatur, quo vniuerso censuræ huius atque emendationis monasticæ negotio supersederi iuebatur: datis de ea re ad Catholicos reges, quorum authoritate res gerebatur, breuibus literis, quas regina ad se statim allatas ad Ximenium mittendas curauit: erant autem hoc exemplo.

CHARISSIMIS in Christo filiis nostris, Ferdinando regi, & Elisabeth reginæ Hispaniarum catholicis, Alexander Papa sextus. Charissimi in Christo filii nostri, salutem & Apostolicam benedictionem. Vt imponatur finis dissensionibus, & querelis quæ continuo afferuntur, à fratribus præsertim ordinis minorum sancti Francisci, propter commissam in istis regnis & dominiis vestris reformationem: pro qua à generali aliqui sui ordinis istuc transmissi, vt simul cum prælatis per nos ad id deputatis huic negotio intenderent, officio suo minime fungi permittuntur, & variis iniuriis (vt asserunt) se affectos conqueruntur: decretum fuit in consistorio, de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium vnanimi consilio, vt tam ipsis transmissis fratribus, quam per nos deputatis huic reformationi commissariis inhibitor, vt in huiusmodi reformatione, & eius executione non procederent: sed supersederent. donec veritate per nos intellecta prouideretur, & aliud mandarem. Quemadmodum maiestates vestræ ex litteris venerabilis fratris nostri G. Episcopi Portuensis Cardinalis Vlixbonensis, eiusdem ordinis vice protectoris, & dilecti filii Garfiæ Lassi Oratoris nostri, ad quas nos remittimus, plenius intelligent. Dat. Romæ apud sanctum Petrum, sub annulo piscatoris, die nona Nouembris, M. CCCC. XCVI. Pontificatus nostri anno sexto.

Hoc nuntio Ximenius maiorem in modum commotus est: facile enim vir prudens animaduertebat, hoc Pontificis interdicto quanquam in speciem temporario, illud potissimum agi, vt causa tota in præsens sopita, perpetua deinde dissimulatione extingueretur: hac enim via solet plerunque perplexis negotiis exitus inueniri. Sed vt erat ingenio acri, & ani-

animo magno, maximis semper difficultatibus sese opponebat. Quare obice ardentior factus reginam adit, eamque à tam molesto negotio propemodum abhorrentem confirmat: solitæque suæ constantiæ atque animi præstantis ut sit memor admonet: & summo studio orat, atque obtestatur, ne causam tam piam deserat. Molestissimam haud dubie rem esse, odii, tædii, laborisque plenissimam, sed tanto perseverantius in eam incumbendum. Fieri enim non posse, quin tandem Christus Opt. Maxim. tam sancta consilia esset numine suo fortunaturus. His verbis regina animum collegit, & Ximeno quicquid gratiæ & favoris suo apud Pontif. Maxim. effici posset, benigne promittit, dum modo negotii pondus ipse subeat, donec ad optatum exitum perducatur. Hoc cumulatissime Ximeno de se pollicente, denuo rem vrgendam censet: & simul quid sibi præsentī occasione constituendum videretur, quid Romæ, quid alibi providendum exponit. Ximenii igitur opera, labore, & industria effectum est, ut summus Pont. interdicto illo sublato, totam eam censuram & reformationem non modo exequendam decerneret, sed Ximeno ipsi, vna cum Catanensi Pont. internuntio, ac Giennensi Episcopis statim committeret exercendam. Sed tam arcto quidem mandato, quod aduersariorum improbitati datum fuisse videbatur, ut non liceret vlli ex tribus Pontif. vicarium pro se constituere, sed per seipsos mandatum exequi tenerentur. Hoc decretum cum prorsus inane esse animaduertit (nec enim fieri poterat ut ipse, eiusve collegæ tot prouinciâs obirent, & tot adirent monasteria) non conquieuit, donec vicarios pro arbitrio substituendi facultatem impetraret. Ita negotium procedere de integro cœpit, & diuina tandem ope compositis aut sublatis maximis, quæ in dies exoriebantur, difficultatibus, transactum omnino est atque confectum: monasteriaque omnia (paucis quibusdam exceptis) ad eum quem cernimus obseruantię atque religionis statum reducta sunt, tanta quidem Ximenii laude, ut inter egregia eius præclaraque facinora vnum hoc censendum sane sit maximum & clarissimum: vel ob rei difficultatem, vel ob publicam vtilitatem, tanto ex hac religionis reformatione fructu percepto. Si quis monasticam disciplinam illius sæculi in memoriam reuocare volet, aut aliarum hoc tempore nationum monasteria cum nostris conferre curet, facile intelliget verissima esse quæ diximus. Igitur hac tempestate quicquid in monasteriis nostris modestiæ, religionis, continentię, sanctitatisque est, huic viro referri debet acceptum. His difficultatibus incredibili quadam constantia euctis, sentiens Ximenus sibi cum huiusmodi hominibus non semel, atque iterum esse colluctandum: qui ei præsentū pontificalium literarum, aut diplomatum, atque etiam Apostolici palatii officiorum aut præfecturarum, quotidie graues & molesti futuri essent, sese ab eius foro eximentes, atque ad Pont. Max. causas suas pertinere proclamantes: ne qua ergo hinc viuendi licentia in diocesi sua emergeret, quam omnium virtutum generibus exornatam & illustratam cupiebat, ab Alexandro vi. aduersus istorum immunitates summa Pontif. consensione, qui sanctissimis Ximenii conatibus prorsus esse annuendum iudicauit, breues litteras huiusmodi obtinuit.

VENERABILI fratri Francisco Ximeno Archiepiscopo Toletano, Alexander Papa vi. Venerabilis frater, salutem & Apostolicam benedictionem. Cum sicut nobis nuper exponi fecisti, in tuis ciuitate & diocesi Toletana complures personæ ecclesiasticæ fore noscantur, quæ pro eo quod nostri & Apostolicæ sedis officiales existant, tuam ordinariam iurisdictionem eludunt, & videntes se non posse à te corrigi multa enormia committere non verentur: quæ nullatenus auderent, si à tua iurisdictione se exemptos esse non cognoscerent: nos volentes desuper providere, fraternitati tuæ, de qua in his & in aliis specialibus dominum fiduciam habemus, contra tales personas sub prætextu huiusmodi exemptionum iurisdictionem tuam ordinariam effugere volentes, auctoritate nostra procedendi, & illos iuris remediis comescendi, omniaque alia & singula in præmissis, & circa ea necessaria quomodolibet & opportuna, faciendi, gerendi, & exequendi, quæ facere posses, si officiales nostri, & dictæ sedis non essent, plenam & liberam tenore præsentium concedimus facultatem: non obstantibus præmissis, atque constitutionibus & ordinationibus apostolicis, cæterisque contrariis quibuscunque. Datum Romæ, apud sanctum Petrum; sub annulo piscatoris, die xxiii. Junii, millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Has cum ille gratas suscepisset, partim earū auctoritate, partim regii favoris auxilio, quod sibi benigne quoties opus erat dabatur, ita in omni disciplina & sanctitate diocesim suam continebat, ut homines denuo renati viderentur, & bellum omnibus vitiis indictum, pristamque illam seueritatem rediisse: quæ probum vindicem adepta, animos hominum ad virtutem natos, etsi arduo & difficili negotio, tandem veluti postliminii iure in suam possessionem reposuerit. Erat porro id temporis Ximenus sic animatus, ut in palatina versari aula, regiumve comitatum sectari, è re sua esse non arbitraretur, nisi maximum, atque cui:

dentissimum operæpretium sperari posset. Quare si quando ad reges ibat, protinus omnes id non sine magna Reipub. utilitate fieri dicebant. Certe nihilo minorem publicæ administrationis curam gerebat, quam muneris Pontificii: omnia enim diligentissime circumspiciebat, ac perlustrabat: & quicquid in aulicis officiis, ciuilibus muneribus, iurisdicundi præfecturis, publicæ pecuniæ exactionibus, in vniuersa denique Reipubl. tractatione dignum emendatione videbatur, ad reginam extemplo referebat. Inter multa vero quæ ab ipso vtiliter, atque è Reip. commodo, curata hoc tempore atque confecta sunt, vnum Ioannes Vergara commemorat: quod vt perpetuam populis peperit felicitatem, ita perpetua laude tribuendum illi est magnæ virtutis testimonium. Vexabantur miseri populares toto Castellæ Legionisque regno, id est per vniuersam reginæ cathol. ditionem, durissima vectigalis exactione, quod alcabalam nostri vocant: ea est decima rerum omnium quæ venduntur, aut permutantur. Quod tributi genus præuorum nostrorum memoria ad tempus, & velut precario impositum, vt esset vnde rex contra Mauros tunc bellum gerere posset, posteriorum temporum patientia perpetuauit. Hoc vectigal multo fiebat grauius & iniquius magna publicanorum acerbitate atque auaritia, & innumeris præterea litibus, & calumniis ob merces omnino non professas, vel minoris professas, quam distractæ essent: adeo vt populis omnibus, non vno alioqui onere pressis, tam impudens expilatio intolerabilis prorsus videretur. Jam vero quibus aliquid pecuniæ ex vectigali, vel perpetua vel temporaria assignatione, vel stipendii salarii ve nomine, aut alia de causa authoritate regia attributum erat, vix id multo post tempore, & summa quæ debebatur accisa, recipiebant. Vt: 20 que adeo nihil à publicanis, decumanisque sine quæstu & munere priuatim annumerabatur. Horum autem rapacitati cum variis promulgatis legibus occurrere tentatum esset, reprimi quidem in præfens, nunquam tamen omnino comprimi posse videbatur. Quin ex ipsis nonnunquam legibus atque sanctionibus grauiora (vt fieri solet) suboriebantur incommoda. Nam cum ad vitandas quotidianas lites de mercium pretiis disceptantium, lata lex esset, vt iuratis venditoribus crederetur: tanta paulo post deprehensa est periuriorum, quæ verbis conceptis apud iudices dabantur, frequentia, vt nihil iam vulgo vilius esset, quam iurisiurandi religio, nilve magis vsurpatum quam ipsius violatio. Fouebat vero publicanorum auaritiam ingens potissimum potentium generosissimorumque aulicorum numerus: qui partim vectigalibus illis locandis atque exercendis, partim illorum rationibus subducendis, conferendis, conficiendisque, luculentissimo salario præpositi, damno publico ditabantur. Tanti igitur mali à Reipub. auertendi curam suscipiens Ximinius, adhibito in consilium Ioanne Lupo Cantabro, argentariæ coactionis callentissimo, rationem excogitauit, per quam eiusmodi vectigalia sine vlla deminutione ad fiscum peruenirent: & quæ ex eis concessa esset pecunia, in priuatorum hominum vsus cum fide & in tempore persolueretur. Igitur regia authoritate sancitum est, vt vniuersa annuæ pecuniæ summa (quanta videlicet id temporis ex decumanorum redemptione in fiscum recipiebatur) ciuitatibus, municipiis, oppidis, pro cuiusque frequentia, opulentia, & negotiationis modo distributa imperaretur: quæ per suos cuiusque populi coactores à singulis negotiatoribus, opificibus, venalitiis, propolis cogeret, & regiis quæstoribus, aut ex horum assignationibus priuatis 40 hominibus prompte numeraretur. Extraordinariis autem decimis quæ, vel externarum mercium nomine, vel ex venditionibus ciuium qui mercaturam non exercerent, fisco deberentur, redemptioni ciuium relicta sunt. Ita ingenti populorum consensu atque plausu, publicam temporum felicitatem gratulantium, tota illa decumanorum, redemptorum, mancipum pulsa colluie, quies publica, & velut libertas parta est: & vniuersorum illud periuriorum, vexationum, deceptionumque seminarium è Reip. visceribus stirpitus euulsum est atque deletum. Haftenus perseuerat hic cogendorum eiusmodi vectigalium mos (quem vulgus encabezamentum appellat) adaucta tamen pro temporum ratione summa, qui nullo vnquam tempore sine magno Reip. malo mutabitur. Hoc quamuis multo post à Ximenio fuerit constitutum, quando scilicet sub extremum vitæ curriculum regnorum 50 gubernationi præfuit, vt ex litteris ipsius ad Carolum regem apud Belgas agentem satis constat, videtur tamen multo ante de hac re pertractasse cum Isabella regina: nam eius testamento, vt primo quoque tempore fieret, iussum est. Ergo re tam præclara ad Reip. utilitatem constituta, in dicecesim Toletanam reuersus, ne familiæ suæ deesse videretur, quamuis eius rei curam inuitus susciperet, tamen de vxore Ioanni Ximenio fratri, qui secundus natus erat, quærenda inter familiares tractare cœpit. Oblata est autem honestissima conditio: nam Madriti Ioannes Zapata nuper è viuis sublatu, Petri Zapatæ Baraiarum domini, cognomento lusci, frater filiam nubilem Helionoram legitime procreatam, sub Mariæ Luxanæ vxoris tutela reliquerat, pulchritudine & genere præstantem. Igitur cum Maria

Luxana Archiepiscopi animum & potentiam consideraret, facile mulier prudentissima præuidit, si natam Ioanni Ximenio traderet, optime se illam collocasse omnibus visum iri. Matre ergo curante, & Archiepiscopo annuente, sponsalia sunt facta. Cæterum ut erat ab omni fastu alienissimus, statim post peractas nuptias, Turrilacunam ut frater cum vxore concederet, iussit: ubi in priuato loco, eoque Pontificiæ ditionis, & proprio vtriusque natali solo, frugalius & commodius vitam agerent. Atque ita per id temporis modicis quibusdam possessionibus Ioannem fratrem contentum esse voluit, quibus colendis occuparetur, nam cætera ad victum & familiam necessaria facile ex Archiepiscopi liberalitate supeditabantur. Hic dum Turrilacunæ commoratur, tres ex Helionora liberos suscepit: Benedictum Cisnerium, Diui Benedicti die natum: & Ioannam, quæ Alphonso Mendozio, Cluniensis comitis maioris natu filio nupsit: & Mariam, quæ aliquot post mortem Archiepiscopi annis, Petro Zapatae consobrino collocata est, cui postea Baraiarum possessio cecidit, Petro Lusco, qui ei auunculus erat, absque liberis decedente. Benedictus qui in spem succedendi in caput gentis Cisneriæ, & familiæ nomen educabatur, in adolescentia liberaliter fuit institutus, & postea Petronillam Mendoziam primariam sceminam, ducis Infantatus ex sorore neptem, vxorem duxit. Huic Archiepiscopus magnam dotem dixit, attributis per amplis redditibus & possessionibus, peculiari Ximenii labore & industria partis, dum Oranum expugnat, & gubernationi regnorum præest: nam bona ecclesiastica, in vusu iure canonico designatos, nemo religiosius & solidius insumpsit. Helionora in ipso ætatis flore, Archiepiscopo superstite, fatis prærepta fuit, lachrymas & luctum marito relinquens. Erat insigni probitate & pudicitia: atque digna prorsus, quæ Archiepiscopi nurus esset. Benedictus literis Græcis & Latinis eruditus, magnam de se spem concitauit: erat enim ingenii acrimonia, & acumine mirabili præditus. Sed acutus ille & vehemens spiritus, qui raro sine furore prouenit, rebus gerendis parum aptum faciebat. Studiis literarum oblectabatur: & sæpe Madrito, ubi inter suos viuere constituit, studiorum causa Complutum diuertebat: ubi ut Academiæ patronus colebatur, & familiaritate doctorum hominû gaudebat, in quos erat beneficus & liberalis. Lupum Alphonsum Ferreram politioris literaturæ professorem magnopere coluit, à quo dicendi artem studiose audiebat. Reges ob mortem immaturam Ioannis principis nimio mœrore pene obruti, sub mensem Nouembrem iam hyeme appetente, anno M. CCC. XCVII. Valentia profecti, quæ ad pontem Tagi, quem Traiani vocant, in Lusitania sita est, Complutum veniunt, ubi tunc Ximenius aderat: cuius piissimis verbis modum regina lachrymis & ægritudine posuerat: nam illam ut filii morte afflictam consolaretur non multo ante inuiserat. Quamquam ob Margaritæ abortum quam grauidam Ioannes princeps reliquerat, aulæ luctus fuerat renouatus. Hospitium in domo Pontificia simul cum regibus eo tempore Ximenius habuit, quod eius auctoritati datum fuit. Sub finem April. anni insequentis Toletum reges concesserunt. Ximenius vero de sua dicecesi sollicitus, synodum sacerdotum quam secundam indixerat, dum illi Toleti dimorantur, Talabricæ congregandam curat, & in ædibus sui hospitis Ioannis Aialæ, viri in eo oppido primarii, magna sacerdotum frequentia pie & religiose habuit. Nam singulis ferme diebus Ximenius pontificio ornatu sacra celebrabat: concionesque de rebus ad sanctam Synodum spectantibus, à viris doctrina & probitate claris habebantur: ob quas Gregorius Castellus iudex pontificius, magnam apud omnes gratiam, sed apud Ximenum potissimum inuicit. Ibi ea omnia quæ priore Synodo constituta fuerant, rursus approbata, & confirmata sunt: multa item de nouo adiecta. Ex quibus vnum cum primis egregium, & ad morum licentiam emendandam necessarium esse visum fuit: ut in futurum scilicet, singulis quibusque annis Synodus saltem semel haberetur. Sed siue humanarum rerum accidat conditione, siue potius negligentia nostra & culpa, nihil minus curamus quam quæ maxime ex nostro vsu sunt. Varia deinde negotiorum mole passim in Repub. gliscente, eiusmodi Synodi per eum cogi amplius nequiverunt: neque post hæc à Ximenio habitas, vlla ætas nostra, præterquam semel à Ioanne Trauera, conuocatas viderat. Sed per œcumenicum concilium Tridenti celebratum, magna Episcoporum & doctorum hominum frequentia, non modo cuiusque Episcopatus priuatas, sed prouinciales etiam Synodos fieri sancitum fuit: quas cura & religione Philippi regis catholici, frequenter cogi & haberi in Hispania videmus.

LIBER SECVNDVS.

POST conuentus sacerdotum celebratos, vulgatosq; anno eius seculi M. CCC. XCVI. dum sacris profanisq; suæ diœceseos rebus componendis Talabrica totus intentus esset, reginæ quæ Toleti agebat, & Cæsaraugustam proficisci parabat, vbi solennes conuentus habendi erant de rebus permultis ad Reip. vtilitatem pertinentibus, literæ sunt redditæ, quibus iubebatur, vt quamprimum reginam sequeretur: cuius opera & cõsiliu magno vsui essent futura. Paruit illico Ximenius, & Cõ-
 plutum quò reges iter contulerant, properat: vbi paucis diebus commoratus, in Toletana & Complutensi præfectura, quæ in sua diœcesi amplissimæ sunt, duos grauissimos viros, Villalpandum, & Friañum, vicarios constituit: & regium è vestigio comitatum est secutus. Iter illi per Seguntiam necessario faciendum fuit, vbi prima pontificatus gerendi rudimẽta vicarius Petri Gonzalui Mendozii exercuerat. Sacerdotes Seguntienfes ad Fontem calidum, id est vico nomen, obuam prodeuntes, primatem venerabũdi salutarunt: senes præferim, qui longæ ætatis beneficio quondam vicarium viderant. Ille omnes comiter susceptos cupidissimos sui dimittit. Nam qui hominum, quibus cum viuunt, tractandorum artẽ nouerunt, quosdam stimulos, & plenos veri amoris impetus, suæ erga eos beneuolentiæ, relinquere consueuerunt. Ventum est Harizam proximum nostris limitibus Aragoniẽ oppi-
 dum: vbi illustri apparatu à sacerdotibus susceptus, quamuis alieni regni ditionem ingressus, suiq; iuris in primis tenacissimi, crucem tamen, quæ de more patrum, Toletanum Antistitem celsa præcedit, illic quoque antecedere se iussit. Meminerat, Petrum Gonzaluũ Mendozium præclarissimo elogio testamento declarasse, crucem argenteam, quam sacro ecclesiæ Toletanæ arario legauit, Granatæ oliu in Alhambra arce pro vexillo erectã, primã deditæ vrbis auspiciã demonstrasse: seque semper aut iter facientem, aut in vrbibus diuersantem, per Compostellanam, Hispalensem, Granatensem, Cæsaraugustanam, Tarracõnensem, Valentinam, aliasque omnes diœceses præcessisse, vt primatus insigne. Hæ honoris prærogatiua, regum, populorumq; consensu Toletanis præsulibus meritissime data est. Cum Cæsaraugustam accessit, quo reges hæud ita dudum peruenerant, voluit sine vllò
 strepitu vrbem ingredi, sed proceres non permiserunt. Nam inter alios, Alphonfus Aragonius catholici regis Ferdinandi filius, Cæsaraugustanus Antistes, & Aragoniẽ regnis gubernandis præfectus, humanissimis officiis Toletanum præsulẽ prosequutus est. Hic cum res graues incidissent, quibus tractandis Ximenii præsentia necessaria fuit, nulla in re quãtum prudentia valeret magis ostendit, quam cum Isabella regnorum hæres, in Emanuелиs Lusitani coniugis cõplexu, qui illuc venerat vna cum vxore, post Ioannis principis mortem, regnorum successioni ab Aragoniis destinandus, acerbissimo fato erepta fuit. Nam Aragonii Valentini, & Catalonii ingenti controuersia in dubium vertebant, an successio illorum regnorum, ad fœminam posset iure deuolui. Sed partus doloribus subito correpta, quorũ impotentia & vi infirma alioqui puella sufficere non valens, animam efflauit. Quæ, vt scriptores eius temporis testantur, longissima vita digna fuerat. Nam vt nomine, & vultu, ita quoq; animi dotibus matrem clarissimam referebat, corpore tamen macro magis & gracili. Cum ergo è dolore grauiter laboraret, Ximenium accersi regina iubet, vt in tam graui discrimine parturientem religiosis dictis confirmaret, & ad omnem fortunæ casum paratã faceret. Hoc ita prudenter Ximenius effecit, vt cum eam ex vultus coniectura mortis proximã iam esse præsentiret, piissimis sermonibus sic mortem contemnendam esse persuaserit, vt hac vita mortali sprete ad Deum quamprimum euolare concupisceret. Vix ex vtero prodeunte infantulo, animam in Ximenii manibus Isabella emisit, non indignantem aut mœrentẽ, quod ante diem in ætatis flore occumberet, sed potius viri sanctissimi monitis exultantem & lætam obnixè. In illa vltima vitæ respiratione, à Ximenio petiit, vt desolatorum parentũ curam susciperet: & ne quid ex subito casu incommodi caperent, prouideret: nam eos proculdubio tam graui ictu consternandos esse certo nouerat. Fecit id sedulo Ximenius: & cũ vtrunque parentem mœstissimum offendisset, & Isabellam apud Deum Opt. Maxim. agere profusus lachrymis dixisset: tanta commiseratio regum animos inuasit, vt Antistitem bono animo esse iuberent: & se mortales esse, & mortalem genuisse dicerent, & ob temporis transacti vsuram immortalis Deo gratias agere. Hic iam fronte confirmata Ximenius, cœpit apud eos de rerum mortalium inconstantia grauiter differere, bene actum esse cũ principe filia prædicans, quæ è terrena possessione, & caduca, ad immortalem & cœlestem translata esset. Quod aperte declarabatur, cum ex dictis pietatis & sanctimoniẽ plenis, quæ

quæ moribunda protulit, tum ex rebus paulo antea actis, quibus mortem sciuisse aperte intelligebatur. Crebro enim fœminis palatinis dicebat, vna cum partu mortem quoq; sibi adfuturam. Quocirca priusquam tempus partus accederet, conscientiam suam diligenter excussit, & viros religione & sanctimonia claros assiduos sibi & frequentes adesse voluit: quibus cum multum sermonem de alterius vitæ mysteriis habuit. Quæ omnia etsi regum animis maiorem dolendi causam darent, quod se tali hærede priuatos intelligerent, eum tamen dolorem regibus cum multis aliis communem esse, Ximenius dicebat, quorum permultum intererat eam diutius superesse. Cæterum Deo Opt. Max. ea omnia curæ futura, cum præsertim editus in lucem infantulus vulnus maternæ mortis mitigaret, & animos res nouas meditantium contineret, beneque de omnibus sperare faceret. Nam vt naturali patrioque affectu eos concitari, nemini mirum videri deberet, ita quoque summæ sapientiæ & excellæ cuiusdam virtutis esse, qualem omnes ab illis exposcebant, vulgares naturæ affectus superare, & potius animum ad æquitatem componere, quam se nequicquam affligere. His, atque aliis sermonibus confirmati reges, optimo Antistiti pro tam beneuola & sapienti oratione gratias agentes, bonam doloris partem deposuerunt: atque nepotis in quæ vniuersa regnorum successio inclinauerat, cura suscepta, non multo post lustralibus aquis aspergendum curauerunt, Michaelis nomine indito. Qui ex Ximenii consilio, lectica aureis stragulis exornata in complexu nutricum per totius ciuitatis vicos circumlatus est: quo nimirum mœror sedaretur, qui ex insperata Isabellæ principis morte, omnium animos occupauerat. Quanquam & hic quoque ferme biennio post, cum ex matris imbecillitate multum contraxisset: Granatæ obiit: & ad Ioannam maiorem natu filiam, quæ Philippo Maximiliani Imperatoris filio nupserat, hæreditas peruenit, fatis nimirum Carolum rerum imperio parantibus. Hac miserrima catastrophe Aragoniæ conuentibus solutis, in Castellam reges reuertuntur, & vna Ximenius Antistes. Quibus Ocannam nobile ac fertile oppidum in Carpentania aduenientibus, ille Complutum statim reuertitur: neque enim moram, sine aliqua maxima causa, in regum aula facere (quod superius dictum est) proposuerat. Decurrebat iam annus à Christo nato supra millesimum quingentesimus, sui vero Pontificatus quintus: quo tempore cum aliquid otii sibi fuisse concessum videret, quod secundo ab hinc anno meditari cœperat, de studiosorum collegio Compluti erigendo, omni opera vrgendum curauit. Nam tertio postquam electus est anno, qui quadringentesimus nonagesimus octauus eius seculi fuit, iam ille aream Compluti designauerat, totiusq; ædificii symmetriam, ex Petri Gumelii præstantissimi architecti arte adumbratam comprobauerat. Quod sane nobis argumento est, simul cum proposita pontificatus suscipiendi sententia, literariam domum ædificandam sibi proposuisse. Toto igitur semestri tempore in hoc intentus, pridie Idus Martias, hora ferme post meridiem quarta, cruce Franciscani cœnobii præeunte, & sodalibus religiose supplicationem facientibus, iacta sunt collegii diuo Illesonso dicari fundamenta. Quibus ille proscindendis adfuit, & antequam lapis primus poneretur, quod felix fastumque esset, puris precibus ad Deum fuis, auspiciatissima oratione, & signo crucis locum expiauit, Geniumque Complutensem illustriorem fecit. Illic enim sub Sanctio quarto Castellæ rege, qui Ferox cognominatus est, Gonzalum II. Archiepiscopum Toletanum scholam condidisse certum est, eisdem immunitatibus præditam quibus Pintianum gymnasium: vt ex diplomate regio, quod Compluti adseruatur, satis constat. Nimirum situs hilaritas, & vicini fluminis amœnitas cum pari cæli benignitate, modo non clamare videbantur sedes illas multis aptissimas esse. Ergo illico aurea & argentea numismata per Gonzalum Zegri (qui tunc forte Ximenio comes fuit) fundamētis de more pristino sunt iniecta: & imaguncula palmi longitudine ex ære fusæ, sacco, & cucullo Franciscanum monachum referens, dextro frontispicii latere, cœcauo loco post primum lapidem in fundamento est collocata: intra cuius cauum pectus pergamena charta (vt aiunt) inclusa fuit, Francisci Ximenii fundatoris, & Petri Gumelii architecti, & anni, mensis, & diei, quibus ea geri cœpta sunt, memoriam seruans. Mirum est hunc diem à sapientissima Academia inter fastos suos repositum non fuisse, & religione maxima celebratum: quemadmodum olim natales vrbium dies colebantur, & nunc dedicationes basilicarum & templorum coluntur. Cum præsertim exemplis innumeris eius diei felicitatem fulgere videamus, tam ingenti doctrinæ luce Hispaniæ reip. & huic potissimum Transmontanæ regioni parta. Dum in Academiam constituendam Ximenius incuberet, & totus in re præclarissima esset, reges Granatâ nuper è Maurorû ditione multis laboribus & ingenti virtute receptâ, ad eam confirmandam, & in officio retinendam, prudentissimo consilio venerunt. Vbi cum multæ res passim occurrerent, quæ regibus alioqui prudentissimis negotium facerent, dubiosq; & suspensos tenerent, Ximenii præsentia necessaria visa fuit: cuius solertia & consilio ancipites illæ